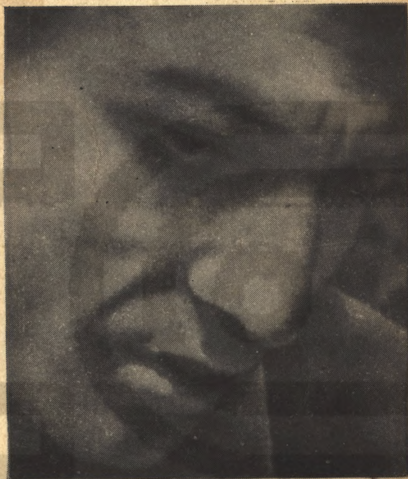
cesare pavese

«Personajele lui Pavese se realizează în raportul reciproc creat de conversația lor... curățată cu totul de americanismele începutului, fără obscurități provinciale, fără ritmuri forțate și fără sentințe moralizatoare: cea mai frumoasă, adevărată și umană conversație pe care putem întîlni în proza noastră narativă de astăzi.»

EMILIO CECCHI

minerva

756

cesare pavese

cesare pavese

satele tale • diavolul pe dealuri

Ilustraţia copertei : *Simona Runcan*

cesare pavese

satele tale • diavolul pe dealuri

ROMANE

TRADUCERE, PREFAȚĂ ȘI
TABEL CRONOLOGIC DE
FLORIN CHIRIȚESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1973
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Din volumele:
CESARE PAVESE
Romanzi — volume primo: *Paesi tuoi;*
Romanzi — volume secondo: *Il diavolo sulle colline;*
1961, Giulio Einaudi editore — Torino;
sesta edizione.

ÎNSEMNĂRI DESPRE ROMANELE LUI PAVESE

James Joice spunea cîndva că în inima unui prozator nu este loc decît pentru un singur roman şi că atunci cînd mai scrie şi altele nu este vorba decît de acelaşi roman travestit cu măiestrie prin alte cuvinte.

Paesi tuoi (Satele tale) şi *Il diavolo sulle colline (Diavolul pe dealuri),* privite în ansamblul operei romaneşti a lui Cesare Pavese, par să aducă o surprinzătoare confirmare a supoziţiei scriitorului irlandez.

Căci într-adevăr, lăsînd la o parte unele trăsături anecdotice, toate romanele lui Pavese (în număr de nouă [1]), se contopesc într-o singură naraţiune, construită după o tehnică asemănătoare cu cea a compoziţiei muzicale — expunerea temei, preluarea şi prelucrarea ei de mai multe instrumente, variaţiuni etc. De la *Il Carcere (Închisoarea),* pe care începe să-l scrie la 27 noiembrie 1938, şi pînă *La Luna e i falò (Luna şi focurile)* pe care-l termină de scris la 9 noiembrie 1949, Pavese reia de nouă ori acelaşi roman, cu aceeaşi temă, cu aceeaşi rezolvare a ei, cu aceleaşi personaje, totul petre-

[1] Pînă acum, la noi s-au tradus patru din romanele lui Pavese : *Il Compagno (Tovarăşul),* în româneşte de Eta Boeriu, prefaţă de Eugen Schileru, E.S.P.L.A., col. Meridiane, 1960 ; *La luna e i falò (Luna şi focurile) ; Tra donne sole (Femei singure),* în româneşte de Florin Chiriţescu, prefaţă şi tabel cronologic de Cornel Mihai Ionescu, Editura pentru literatură, B.P.T. 1966 ; *La casa in collina (Casa de pe colină),* în româneşte de Ştefan Delureanu, Editura Univers, col. Meridiane, 1971.

cîndu-se, ca în tragedia greacă, într-o aproape deplină respectare şi a celeilalte unităţi, unitatea de loc.

În realitate nu este vorba de o revenire automată, în cerc, ci de o revenire în spirală ascendentă. Debarasîndu-se pe parcurs de stîngăciile începutului, sau de unele influenţe inerente, romanele lui Pavese, fiind supuse în permanenţă unor migăloase operaţiuni de cristalizare şi şlefuire, capătă în cele din urmă calităţile diamantului: ultimele două: *Femei singure* şi *Luna şi focurile* sînt o dovadă.

Sau, dacă nu este vorba de o reluare, de o variaţiune, constatăm o continuare, o evoluţie, o transformare originală a temei. Un personaj iese dintr-un roman şi îşi completează ciclul biografic în altul, în aşa fel încît cele nouă naraţiuni să ne apară ca nişte capitole ale aceluiaşi roman cu următorul subiect: Un grup de tineri, devoraţi de o nelinişte şi de o insatisfacţie esenţiale, se întîlnesc să cutreiere pînă noaptea tîrziu bulevardele oraşului. Cum prietenia dintre ei nu este în măsură să dea răspunsuri la chinuitoarele lor întrebări pe care nu au izbutit încă nici să şi le formuleze cu precizie, ei caută o rezolvare în afara lor. Alcoolul, oferit prin baruri şi localuri de noapte de către întîmplătoarele lor cunoştinţe mai bogate, posesoare de limuzine elegante, de vile somptuoase sau de moşii întinse, nu este o soluţie. Nici drogurile. Vîrsta îi îndeamnă spre dragoste şi sexualitate, dar imposibilitatea de comunicare, însingurarea, lipsa de afecţiune barează şi aici orice cale spre rezolvare, spre echilibru. Munca, încadrarea într-un sistem colectiv de activitate, de acţiune, ar putea fi o soluţie, dar eroii au firi neliniştite, rebele ordinii sau disciplinei (chiar şi autoimpuse) — care îi sustrag. Iar dacă vreunul dintre ei, cu un efort extrem de voinţă, reuşeşte să se realizeze, să prindă stare, îşi dă seama, în cele din urmă, că preţul a fost dezechilibrant de mare: expatrierea, părăsirea meleagurilor natale sau a lumii-proprii, singurul mediu prielnic.

Uneori tinerii sînt studenţi *(Il Diavolo sulle colline)*, sau muncitori *(Paesi tuoi)*, sau fete muncitoare *(La bella estate — aprox., O vară frumoasă)*, sau şomeri, băieţi fără nici o meserie *(Tovarăşul)*, sau tinere odrasle ale marii burghezii *(Femei singure)*. Toate

personajele pavesiene sînt din Torino, locuiesc în Torino sau se întorc în Torino. Singura excepție : Milia — Țiparul — din *Luna și focurile,* unde nici nu se amintește de orașul lui Pavese. În *Tovarășul,* tînărul șomer Pablo, care rătăcește cu prietenii prin localurile de noapte, pleacă din Torino, mînat de sărăcie, la Roma. Aici intră în contact cu comuniștii și devine un activist politic, și cu această calitate se întoarce tot la Torino. Clelia, eroina din *Femei singure,* se întoarce și ea, reușind să se realizeze, tot la Torino, după mai mulți ani petrecuți la Roma. Corrado, eroul din *Casa de pe deal,* este un refugiat de la Torino, din timpul luptelor de partizani ; la fel întunecatul Stefano (din *Închisoarea*), cel condamnat la domiciliu forțat, de către fasciști, într-un sat de provincie mărginașă, tot de la Torino provine, după cum la Torino se va întoarce și eroul din *La spiaggia (Plaja),* după trista și chinuitoarea sa vacanță pe malul mării.

Nici un roman pavesian nu-și desfășoară acțiunea numai la țară. În *Luna și focurile,* unde nu apare deloc orașul Torino, Milia, personajul principal, se întoarce în satul natal venind din America, îndepărtatul continent prefigurînd tot orașul, marea industrie. În celelalte romane eroii vin la țară de la Torino, fie ca să-și găsească de lucru *(Satele tale),* fie siliți să-și îndeplinească o pedeapsă politică *(Închisoarea),* sau să fugă de urgia războiului *(Casa de pe deal),* fie să-și petreacă vacanța *(Diavolul pe dealuri).*

Acțiunile sînt extrem de simple, conflictele fiind atît de firești încît, ca în viața de toate zilele, nu ies în evidență. Dramele nu sînt provocate de surprize, de întîmplări ieșite din comun. Aventura nu există în romanele lui Pavese. Viața se scurge în modul cel mai firesc, și catastrofele apar ca încheierile cele mai normale ale condițiilor de viață înfățișate. Neorealismul italian poate foarte bine să recunoască în Pavese pe unul dintre precursorii săi de seamă. (Tommaso Landolfi, unul dintre cei mai buni cunoscători italieni ai literaturii ruse, și traducător al lui Gogol, glumește cu inteligență într-o povestire de-a sa : *„Dar, iertați-mă, cum vă vine să susțineți așa ceva ? Romanele rusești ! Romanele rusești, atît de lăudate pentru că ar reflecta viața așa cum este, și pentru că fiecare din noi ar trebui să se recunoască în unul sau altul din personaje, nu conțin*

nici măcar o picătură de adevăr. M-am surprins însă de mii de ori dorindu-mi o aventură asemenea celor povestite în romanele rusești, dorind să mă aflu într-o situație din acelea care ar fi, după unii, viața cea de toate zilele. Dar nu-s decît aventuri. Atunci ?" [1])

Şi încă o observaţie generală, şi extrem de importantă: romanele lui Pavese sînt riguros fixate în timp. In toate romanele sale scriitorul notează direct sau aluziv, uneori cu discreţie dar *întotdeauna cu precizie, timpul exact* cînd se petrece acţiunea. Şi timpul romanelor sale este repartizat pe povestiri, nu grupat, romanele sale repovestind istoria italianului contemporan cu Pavese: de la primul război mondial, după care se instaurează fascismul în Italia, şi pînă după cel de-al doilea război mondial şi perioada „miracolului economic", deci 1950, anul morţii scriitorului.

Desigur că şi această unitate organică pe care o putem observa cu uşurinţă în romanele lui Pavese (ca şi în întreaga lui operă) determină, împreună cu biografia „specială" a scriitorului, cu sfîrşitul său tragic, interesul tot mai mare pe care critica occidentală îl acordă metodei psihanalitice cînd se ocupă de cercetarea scrierilor sale.

De la teza de doctorat prezentată de Dominique Fernandez [2] la Universitatea din Paris (lucrare temeinic documentată, de o serioasă ţinută teoretică şi literară), şi pînă la foarte recenta lucrare a lui Ph. Renard [3] — pentru a nu cita decît extremele, în timp — foarte mulţi cercetători ai lui Pavese se folosesc de metoda elaborată la începutul secolului nostru de renumitul medic austriac Sigmund Freud.

Pentru psihanaliza literară, biografia artistului explică în întregime opera, sau o motivează. Iar din biografie, copilăria este privită cu cea mai mare atenţie, pentru că în această perioadă se formează individul, atît psihic cît şi biologic, şi orice modificare produsă acum asupra vieţii sale îi va determina întreaga evoluţie viitoare.

---

[1] T. Landolfi, *Racconti*, p. 228, Vallechi editore, Firenze, 1961.

[2] Dominique Fernandez, *L'échec de Pavese*, Bernard Grasset, Paris, 1967.

[3] Philippe Renard, *Pavese*, Librairie Larousse, Paris, 1972.

Urmărind, chiar şi sumar, biografia lui Pavese constatăm că scriitorul este un subiect ideal pentru psihanalist.

Îşi pierde tatăl la vîrsta de şase ani ; mama sa e severă, supusă întru totul prejudecăţilor micii burghezii catolice. Copilul este debil, complexat, de o sensibilitate maladivă care duce uneori pînă la leşin. Se însingurează. Are o sănătate şubredă. Bolnav de astm, chinuit de dureri de cap şi de insomnii, este de o timiditate care în faţa femeilor îl paralizează, împiedicîndu-i orice comportament firesc *(ejaculatio precox)*.

Cercetînd întreaga creaţie literară pavesiană prin raportarea ei strictă la aceste informaţii de natură biopsihologică, ancheta psihanalitică ajunge la unele rezultate interesante. Ni se explică astfel — destul de convingător — cum întregul sistem de mituri care aprind imaginaţia poetului din *Lavorare stanca (Munca oboseşte)*, toate simbolurile care orchestrează apoi povestirile şi romanele sale îşi au explicaţii precise şi mai puţin literare ori estetice, cu rădăcini înfipte adînc în subconştientul scriitorului, în viaţa sa mecanică şi necontrolată.

Preocupările scriitorului pentru *sălbatic* şi pentru *starea de sălbăticie,* oglindite nu numai în volumul său de versuri, din 1936, de care aminteam mai sus, ci şi în întreaga sa operă literară, sînt aşadar explicate de psihanalist prin dorinţa instinctivă a lui Pavese de a se transfera într-un stadiu de timp dinaintea istoriei, primitiv, necorupt, virgin, un mediu natural, ca o *pădure,* în care indivizii trăiesc singuri, ca sălbătăciunile, şi unde nu se întîlnesc decît ca să se sfîşie sau să se împerecheze — ceea ce reprezintă tot o violenţă. Deci o evadare din civilizaţie, din lumea social organizată, cu bărbaţi şi femei, în care violenţa apare şi ea organizată prin obligativitatea vieţii sexuale — care provoacă panica inconştientă a scriitorului.

De altfel toate aceste elemente sînt oferite cercetătorilor mai sus-pomeniţi de însăşi opera scriitorului, deoarece (şi lucrul nu se poate nega), chiar în jurul acestui mit al *sălbaticului* se grupează toată simbolistica mitică pavesiană. De aici şi celelalte embleme ale literaturii sale : *copilul — copilăria,* ca stadiu evolutiv presexual, deci liniştit, echilibrat (cu dezvoltările : imposibila întoarcere, imposi-

bila depășire sau maturizare) ; *femeia* — forța ostilă și oarbă (femeia mamă, femeia idol, femeia prostituată) ; *satul* — ca loc al copilăriei omenirii (căruia i se opune orașul cu sexualitate brutală și nimicitoare) etc.

Firește, tabloul mitologiei simbolice a lui Pavese, obținut prin demontarea întregului său scris de ancheta psihanalitică, este mult mai complet, și riguros ordonat. Am punctat aici cîteva idei care ne par a fi centrale pentru ușurința expunerii. Printr-o cercetare conștiincioasă și competentă (conținută în lucrări scrise cu seriozitate și cu deplină stăpînire a mijloacelor de investigare și apreciere), metoda psihanalitică reușește — prin secțiuni atît verticale cît și orizontale — să cuprindă și să explice unele aspecte esențiale ale operei lui Cesare Pavese, surprinzînd convingător sistemul de elaborare al scriitorului.

Pe de altă parte, însă, critica modernă constată și deficiențele pe care le vădește metoda psihanalitică, în special pericolul absolutizării ei, al subevaluării subiectului prin reducerea lui la un caz clinic, prin izolarea artistului de societate și mediu etc.

Studiile psihanalitice asupra operei pavesiene nu au evitat nici ele asemenea exagerări. Înscriindu-l pe Pavese ca un caz într-o serie, ele prezintă pericolul de a neglija tocmai ceea ce este caracteristic și singular la acest scriitor, de a neglija deci originalitatea sa, calitățile sale proprii care-l deosebesc de alți scriitori și-i consolidează valoarea.

Discutînd în cele ce urmează locul adevărat pe care îl ocupă romanele în opera lui Pavese și arătînd și alte componente ale lor, neglijate de psihanaliză, o facem tocmai pentru a ocoli asemenea exagerări și pentru a putea pune în valoare puterea de comunicabilitate a acestor romane.

Toți cercetătorii lui Pavese sînt de acord că primele opere literare ale scriitorului sînt poezii. În 1964, la Milano, apare postum, în editura Scheiwiller, volumul *Otto poesie inedite (Opt poezii inedite)*, datate 1928—1929. Apoi, în 1966, la Florența, în editura Solaria, cunoscutul, de fapt primul său volum, *Lavorare stanca*, cuprinzînd poezii scrise între 1930—1935. De altfel, asupra date-

lor nu există nici o îndoială, ele fiind riguros atestate de scrisorile[1] autorului din acea epocă.

Propunîndu-şi să facă din fiecare poezie o povestire, o poezie directă, inteligibilă, virilă, ca reacţie la lirismul-muzical al lui D'Annunzio (pe care îl admiră de fapt şi fără să vrea îl urmează), Pavese îşi construieşte aici sistemul său simbolic cu faimoasele mituri care aveau să încadreze întreaga sa operă. Apar temele leitmotiv: dealul, strada, fereastra (cu obsesia singurătăţii), pădurea, sălbaticul, nuditatea, vărsarea de sînge etc.

Ieşit dintr-o adolescenţă foarte chinuită şi cu mintea aprinsă de lecturi şi teorii literare, scriitorul este atît de preocupat să-şi ordoneze şi să-şi comprime teoriile în poezii, să-şi creeze un sistem, încît creaţiile sale devin teziste. Orice fior liric fiind ucis, versurile urmăresc nişte scheme menite să comunice idei precise, cristalizate, seci.

Poeziile lui Pavese nu emoţionează. Nu au căldură, nu au un sînge care să pulseze. Pavese nu ni se comunică asemenea unui mare poet. În laboratorul său literar *Lavorare stanca* este o primă experienţă în vederea unui produs ulterior. Volumul din 1947 (scris la Roma în '45) *La terra e la morte (Pămîntul şi Moartea)* repetă — după socotinţa noastră — primul volum, înlocuind situaţiile extreme şi emblematica vărsare de sînge cu războiul creionat destul de abstract. *Verrà la morte e avrà i tuoi occhi (Va veni moartea şi va avea ochii tăi)*, din primăvara lui 1950, repetă şi el primul volum, cu un senzualism rece, evident d'annunzian, şi cu moartea — obsesia sinuciderii — ca un ecou, ca un cerc în apă care trebuie să ajungă la mal.

Socotim poezia lui Pavese *copilăria* scriitorului.

Adolescenţa sînt povestirile.

În notele din volumul de *Povestiri*[2] de care ne folosim, la pag. 517 se spune că prima povestire pavesiană *Terra d'esilio* (în trad. aprox. *Meleagurile exilului*), cea care avea să stea la baza ro-

[1] *Lettere*, cu prezentare şi note de Italo Calvino şi Lorenzo Mondo, apărute în două volume, la Einaudi, în 1966.

[2] Cesare Pavese *Racconti*. Einaudi 1960, decima edizione. În aceeaşi casetă scoasă de Einaudi mai sînt şi cele două volume de *Romanzi*, apărute tot la Torino, în acelaşi an, dar în ediţia a şasea.

manului *Il Carcere,* a fost scrisă între 5 şi 24 iulie 1936, deci cu mulţi ani *după* scrierea primelor poezii.

Citind povestirile lui Pavese constaţi fără prea mare greutate că ele preiau în întregime temele poeziilor. Sînt de fapt poeziile repovestite în proză. Dar cadrele se lărgesc, ideile se exprimă prin personaje mai autentice, mai comune, apare tabloul ambiant. Inconştient Pavese nu este mulţumit de poeziile sale şi vrea să şi le susţină, să şi le expliciteze în povestiri. Dar povestirile nu ating încă perfecţiunea. Ele sînt încă încercări, exerciţii. De altfel Pavese nu scrie decît cîţiva ani povestiri. Între 1936 şi 1938 scrie povestirile care aveau să apară în volumul *Notte di fiesta (Noapte de sărbătoare)* abia în 1953, la Einaudi. Între 1941 şi 1944 lucrează la povestirile care apar, un an mai tîrziu, în 1945, sub titlul *Feria d'agosto* (foarte aprox., *Sărbătoare în august*). După care nu mai scrie povestiri. Iar faptul că deşi scrisese înainte povestiri, în proză publică mai întîi un roman — *Paesi tuoi,* terminat în 1939 şi apărut în 1941 — este un argument în favoarea celor spuse mai sus.

De altfel, dacă cercetezi acum întregul volum cuprinzînd toate bucăţile de proză scurtă a lui Pavese, constaţi că ai de-a face cu piese de atelier, neterminate, lucrate doar în mare, sau sugerate doar — deşi unele sînt de o valoare sigură.

Maturitatea [1], acest strigăt care a ieşit din pieptul lui Cesare Pavese cu atîta disperare spre sfîrşitul vieţii, ca un protest împotriva nefericirii şi singurătăţii sale de moarte, este dovada cea mai evidentă pe care o aduc romanele. Dînd întreaga vină a necazurilor sale fizice şi morale pe lipsa unei nedefinite maturităţi, Pavese a strigat atît de tare încît şi-a înşelat mai toţi exegeţii, unii încercînd chiar să explice prin această „incapacitate“ întreaga operă a lui Pavese [2].

De altfel marea greşeală pe care a făcut-o întreaga cercetare psihanalitică în privinţa operei pavesiene a fost aceea că nu i-au

---

[1] Şi reamintim aici acel motto dramatic din fruntea romanului *Luna şi focurile : Ripeness all... (Maturitatea e totul...)* împrumutat din *Regele Lear.*

[2] Ruggero Puletti, *La Maturità impossibile,* Ribellato, Padova, 1961.

considerat romanele ca o ultimă și superioară treaptă a evoluției sale literare.

Luînd la întîmplare orice studiu psihanalitic asupra lui Pavese vom putea constata că majoritatea citatelor, exemplelor, demonstrațiilor etc. se fac folosindu-se aproape exclusiv poeziile și povestirile scriitorului. Adică operele sale *minore*. Lucru explicabil deoarece pentru psihanaliști este și mult mai util de lucrat așa. Cercetînd operele de început ale scriitorului e și firesc să găsești oglindite în ele toate frămîntările adolescenței sale chinuite, toate răbufnirile subconștientului, toate refulările și defulările unei personalități tinere, puternic încărcate cu energie și fantezie. Iar pentru că romanele de mai tîrziu păstrau schemele și simbolistica lucrărilor anterioare, au fost prea lesne categorisite ca făcînd parte tot din aceeași categorie, și în seriile de generalizări și de statistici psihanalitice referințele la ele s-au făcut doar automat.

Pavese s-a înșelat crezînd că trebuie să moară pentru că nu are capacitatea de a atinge pragul maturității. Socotim că, din păcate, această maturitate s-a produs, chiar prea de timpuriu la el, din copilărie chiar, că ea l-a împiedicat să se bucure, să se încreadă, să năzuiască și, mai ales, să se joace. Căci e prea puțină libertate și joc în opera de scriitor a lui Pavese, prea multă rigoare. Iar umorul lipsește cu desăvîrșire.

Pe de altă parte, această rigoare însă avea să ducă la înlăturarea oricărui balast, a oricărui compromis, și în cele din urmă opera sa, prin romanele sale, avea să atingă desăvîrșirea.

Nu de la primul roman, firește, ci prin reveniri conștiincioase și sporiri treptate de valoare, prin acea spirală ascendentă de care vorbeam la început.

Treptat, în romanele sale, datorită evoluției în maturitate, datorită unei înțelegeri tot mai pătrunzătoare, hrănită de lecturi și studii de o mare amploare, datorită unei capacități sporinde de a trăi propria sa viață și viața omenirii contemporane, Pavese scapă din cușca miturilor și simbolurilor cu care își începe cariera, și depășește cadrul propriei vieți fizice și morale, se obiectivează.

Sub aparența unor simple povestiri despre oameni neînsemnați

sau chiar a unor narațiuni dictate de obsesiile unei biografii tulburate, romanele lui Pavese redau cu o pregnanță de netăgăduit istoria adevărată și intimă a italienilor (nu a Italiei !) din una dintre cele mai nefaste perioade din istoria Peninsulei : fascismul. De la începuturile și manifestările lui sîngeroase pînă la prăbușirea lui și terminarea războiului.

Nimicirea tragică a micii proprietăți țărănești, descompunerea marii aristocrații, prepotența cămășilor negre, șomajul, prostituția, grevele și mișcările revendicative, organizate, ale proletariatului, războiul, luptele de partizani și eliberarea sînt toate probleme discret înserate în romanele pavesiene, dar dezbătute profund, cu deplină convingere, fără fățărnicia cuvintelor umflate, fără declarație și ostentație. Dezbătute de pe poziția omului obișnuit, de pe poziția unuia din milioanele de italieni care în copilărie a asistat la marșurile criminale cu care fasciștii îngenuncheau Italia, sau la execuțiile de tot felul înfăptuite prin cartierele muncitorești, de pe poziția celui care în școală a fost silit să poarte uniformele organizațiilor fasciste de tineret, care apoi a fost silit să se înscrie în fascii ca să poată ocupa o slujbă și trăi, care a fost silit să se înroleze în armată și să participe la războaie nebunești, omorînd oameni nevinovați și, în sfîrșit, să ia din nou arma ca să se revolte, să facă rezistență sau să fugă aiurea, să împuște ca să nu fie împușcat etc. Traumatisme colective care, asemenea celor personale, au o mare înrîurire asupra evoluției individului și a destinului său. Și credem că și acestea sînt explicații majore pentru însingurarea și disperarea eroului din romanele lui Pavese, pentru „eșecul" său (ca să folosim un cuvînt scump psihanaliștilor), pentru lipsa lui de perspectivă. Mai ales că sfîrșitul războiului nu a rezolvat marile probleme ale Italiei, după cum, din nefericire, nu le-a rezolvat nici în multe alte țări...

Ne-a fost ușor să alăturăm într-un volum cele două romane de față. În primul rînd pentru cadrul lor, aproape comun : satul dintre dealurile regiunii Le Langhe din Piemont, unde se născuse și Pavese. Ușurință cu atît mai mare cu cît în ambele narațiuni acțiunea se transferă, aproape identic, la țară, de pe străzile orașului Torino,

îndelung cutreierate noaptea. În plus aceeași mare temă : dragostea — ca remediu al însingurării — și urzirea întregii intrigi a romanului în jurul unui personaj feminin.

Paesi tuoi[1] este primul roman publicat de Pavese, deși înainte scrisese *Il carcere* (care avea să apară mai tîrziu, în 1948). Romanul provoacă scandal la apariție prin naturalismul unor descrieri și lipsa unor prejudecăți general italienești. Pe bună dreptate critica a notat aici influența literaturii americane pe care Pavese o citea cu asiduitate și din care tradusese mult pînă atunci (Caldwell, Anderson, Dos Passos, Steinbeck, Dawson). Nu vreau să mă opresc la caracterizările făcute, îndreptățite în mare măsură : conflictul între sălbatic și civilizat (sat-oraș), mitul sîngelui și al atrocității amoroase etc. Ceea ce mi se pare demn de reținut aici este portretul eroinei, Gisella, ca portret complet și obiectiv, care va marca acel discret, dar sincer, autentic elogiu făcut femeii și care, într-un fel sau altul, va apărea în toate romanele sale.

Michela, femeia de stradă *(la putana)* de la începutul povestirii, care-și înșală iubitul ca să se arunce în brațele povestitorului — Berto — și de care acesta, scîrbit, fuge, nu este un personaj important în narațiune ca să îndreptățească consemnarea misoginismului pavesian. Cu sau fără voia autorului ea este un fond întunecat, contrastant, din care iese, pură, foarte marcată, figura eroinei.[2]

Gisella nu este nici femeia inaccesibilă (idol), nici femeia-mamă, nici *putana,* singure categorii pe care le admite psihanaliza la

[1] Am tradus titlul cuvînt cu cuvînt — *Satele tale* — pentru a respecta întru totul — după încredințarea noastră — intenția autorului. *Paesi tuoi* e un titlu pe care Pavese îl dă nu pentru public ci și-l dă sieși, de parcă ar nota în Jurnal. *Tuoi* de aici este celălalt termen al permanentului dialog interior. În roman mai apare și forma *le mie strade,* cînd povestitorul își amintește de Torino, iar în *Diavolo sulle colline : così parlai delle mie stalle* (grajduri) — forme care ne obligă la traducerea noastră.

[2] Încercăm, deci, pe scurt, să interpretăm cîteva din componentele romanelor pavesiene (slujindu-ne, în primul rînd de romanele din acest volum), evitînd exagerările psihanalizei și restituind, credem, multe din calitățile acestor romane, altfel neglijate.

Pavese. Dimpotrivă, e o fată cuminte şi pură de la ţară, care năzuieşte, ca oricare alta, la o viaţă de familie normală, alături de un bărbat care s-o facă fericită etc. Existenţa ei în familia lui Vinverra este marcată de scriitor ca o lumină într-o hrubă întunecată, iar suprimarea ei atît de brutală sporeşte cu atît mai mult efectul dramei — ceea ce se pare că *era* în intenţia scriitorului.

De altfel nu credem că numai lectura marilor realişti americani l-a inspirat pe Pavese în cazul de faţă. Actele sîngeroase din închisa lume a satului sînt o temă larg răspîndită în literatura universală, oglindind de fapt realităţi simplu de explicat economic etc. Viaţa satului italian nu a fost niciodată idilică. Începînd cu Manzoni *(Logodnicii)*, ba poate chiar cu Boccaccio şi cu nuveliştii Renaşterii, scriitorii italieni aveau să consemneze adesea asemenea întîmplări în operele lor. Ele se găsesc şi în romanele lui Verga sau în nuvelele lui Pirandello, ca să nu mai vorbim despre scriitorii contemporani ai Sudului. Nu intenţionăm aici să urmărim tema în literatura universală, dar vrem să spunem că amatorul ar putea-o găsi chiar şi în literatura noastră.

De altfel tema incestului nu este deosebit de dragă lui Pavese, el nu va mai reveni asupra ei în romanele care apar după *Paesi tuoi.*

Talino, fratele-asasin al eroinei, este un monstru. Figură comună şi el multor istorii scrise sau numai povestite despre satul de pretutindeni şi de totdeauna. El nu este complet idiot, ca atîţia indivizi cunoscuţi prin tradiţie sub denumirea de „nebunul satului", ci un dezechilibrat pe care instinctele îl fac să se dezlănţuie ca o fiară. Cu totul altceva decît „sălbaticul" din mitologia pavesiană.

De notat că personajul cel mai crud şi mai abject din literatura „misoginului" Pavese, nu este... o femeie, ci un bărbat : Talino !

Vinverra, bătrînul cap al unei familii în lupta disperată cu stihiile pămîntului şi ale destinului se aseamănă în mare măsură cu Ilie Moromete — regele-ţăran din cartea lui Marin Preda — şi se poate vedea astfel cum se încadrează acest mic roman al lui Pavese în literatura universală.

Il diavolo sulle colline este un roman surprinzător de actual astăzi. Este romanul unui grup de tineri, foarte deosebiţi ca extracţie

şi trăire, care îşi caută cu disperare o cale proprie şi sigură. Alcoolul, desfrîul şi drogurile sînt chemate aici — cum se întîmplă şi în lumea contemporană nouă, prin unele părţi ale globului — în ajutor, ca soluţii, ca mijloc de evaziune. Cu rezultate ca şi cele de azi : dezechilibrul, moartea, haosul.

Trei studenţi vin la ţară, în casa unuia dintre ei, şi-l regăsesc la moşia sa pe un prieten, vlăstarul unui foarte avut proprietar, instalat aici să-şi refacă sănătatea.

Într-un cadru somptuos simbolic, îşi dau parcă întîlnire toate miturile inventariate în opera lui Pavese. Romanul este o fericire pentru psihanalişti : oraşul brutal (sexual) violează virginitatea satului de dinaintea istoriei, femeia demonstrată în cele trei ipostaze canonizate : mamă-idol-*putana,* sălbaticul ca epocă de aur a lumii... etc. Iar peisajul, corespunzător : dealuri imense şi întinse pe întreaga zare, dealuri care, încinse de soare, palpită ca nişte sîni de femeie.

Dar în legătură cu acest roman se pot spune multe alte lucruri, mai importante. În primul rînd că în 1948, cînd îl termina de scris, Pavese ajunsese la deplina stăpînire a mijloacelor narative. *Il diavolo sulle colline* este un roman perfect. Cele două planuri oraş-sat se îmbină în naraţiune într-o mişcare atît de firească şi de imperceptibil gradată încît ai parcă impresia succesiunii anotimpurilor. Puse perfect în cadru, personajele sînt exemplare ca diferenţiere de psihologie, limbaj şi comportament. Şi în centru, ca o axă a lumii — femeia.

Gabriella, eroina naraţiunii, este aici, dacă vreţi, femeia-idol, femeia inaccesibilă. (*Putana* de care spuneam mai sus poate fi Rosalba, iar mama — corul femeilor din casa lui Oreste.) Toţi cei trei tineri timizi, guralivi şi teribilişti, sînt îndrăgostiţi de ea, fără succes. Dar femeia aceasta, detaşată şi închisă în frumuseţea ei tulburătoare, iubeşte totuşi cu adevărat pe cineva : acesta e chiar soţul ei, Poli ! E adevărat că Pavese — ale cărui *„cumplite deziluzii în iubire,* cum spune E. Schileru [1], *îi explică poate misoginismul şi*

sinuciderea sa" — prezintă personajul Gabriellei de pe poziţia povestitorului, adică a celui mai îndrăgostit dar şi mai blocat de timiditate dintre cei trei, dar aceasta nu împiedică totuşi acel tainic elogiu al femeii pe care-l găsim ascuns în toate romanele lui Pavese.

Trebuie să notăm aici, chiar şi numai în fugă, un amănunt care ni se pare semnificativ pentru demonstraţia noastră. E ceea ce am numi „povestea Pinottei", slujnicuţa „roşcată şi îmbufnată" care serveşte în vila lui Poli.

Deşi la o primă lectură personajul ar putea trece neobservat, la o a doua vom constata că tînăra fată se bucură de o atenţie ascunsă a scriitorului — care se trădează totuşi. Povestitorul din roman se identifică mai de grabă cu tînăra slujnică decît cu doamna, şi, fără să declare, o simpatizează, e îngrijorat de soarta ei şi o prezintă în culori luminoase.

Personajul acesta secundar reactivează în planul etic al povestirii sentimentul de echitate socială. Asta pe de o parte. Pe de alta, faptul demonstrează măiestria cu care scriitorul ştie să dea funcţie amănuntului aparent şi nesemnificativ. Şi încă ceva : duioşia pe care o poate dovedi Pavese în zugrăvirea unei femei, atunci cînd aceasta nu e personaj principal, deci fără investitură teoretică.

O Pinotta este şi Ginia din *La bella estate,* un roman mai vechi, din 1940, dar la care scriitorul ţine atît de mult încît, în 1949, cînd îl publică, alături de romanele sale mult superioare, *Il diavolo sulle colline* şi *Tra donne sole,* dă întregului volum titlul acestui roman mai vechi.

Ginia, tînăra croitoreasă însingurată şi naivă, este poate cel mai candid personaj feminin din romanele lui Pavese. În această naraţiune idolul, fiinţa inaccesibilă, nu mai este o femeie, ci un bărbat, pictorul Guido de care fata e îndrăgostită în mod sublim. Dar Guido are un comerţ prea întins cu femeile, care tremură goale în atelierul său sordid, în poză, ca să-şi mai fi păstrat vreo disponibilitate sufletească. Guido ne apare ca un tip abject şi chiar lipsit

[1] Prefaţă la trad. din *Tovarăşul,* p. 12.

de talent. De altfel în general Pavese vorbeşte urît despre pictori. În *Tra donne sole,* de exemplu. Dar nu părerile despre pictură ale lui Pavese ne interesează în această carte. *Tra donne sole* este romanul în care Pavese îşi dovedeşte întregul său talent. Este un roman exemplar. Exemplar prin amploarea şi profunzimea anchetei, şi în acelaşi timp prin conciziunea ei. Rar credem că se mai găsesc în literatura universală cărţi care să exploreze într-un mod atît de genial lumea femeii, într-un număr de pagini atît de redus. (Nu întîmplător Antonioni a făcut după acest roman un film.) Aici apare personajul cel mai echilibrat şi mai sănătos din întreaga literatură a scriitorului: o femeie: Clelia. Într-un Torino postbelic răvăşit de bombe şi de psihologii în dezordine, Clelia merge pînă la capăt pe drumul ei cu tenacitate şi înţelepciune.

Repet: cel mai întunecat personaj din romanele lui Pavese e un bărbat: Talino, din *Paesi tuoi.* Cel mai luminos — o femeie — Clelia. Şi Nuto din *La luna e i falò,* tîmplarul cu suflet mare şi curajos, care luptă ca partizan, este un personaj dintre cele fericite. Dar Nuto este oarecum detaşat de Pavese, privit dinafară. Clelia are în piept inima lui Pavese. Tot aşa Santina *(putana)* din *Luna şi focurile,* care se vinde nemţilor, fasciştilor este o făptură deosebit de abjectă, dar nu ca Talino. Talino e un monstru.

Pavese ştie să-şi construiască personajul Cleliei scoţîndu-l mereu în evidenţă din magma de personaje feminine care clocotesc în carte.

Conturîndu-l mai ales în permanenta confruntare cu Momina şi cu Rosetta.

Momina, femeie aristocrată şi foarte cultivată, este un monstru de egoism, purtînd o mască derutantă, de originalitate şi ironie. Rosetta, unic vlăstar crescut în puf al unui mare industriaş, îşi pierde nu numai iluziile şi speranţa, dar şi cea mai elementară capacitate de a-şi imagina ziua de mîine. Şi se sinucide. Lipsită de cinismul şi neruşinarea celorlalte, fata aceasta are şi ea în piept inima lui Pavese. Scriitorul o prezintă cu o duioşie paternă şi misoginismul său ca şi marcata sa poziţie de clasă rămîn în urmă cu mult în faţa acestui suflet atît de chinuit.

Din păcate soarta nu l-a lăsat pînă la urmă pe Pavese să fie Clelia, ci l-a silit să fie Rosetta.

Poziția de clasă de care spuneam este cel mai bine și mai motivat demonstrată în romanul *Il diavolo sulle colline* (de la care ne-am abătut urmînd firul elogiului feminin în romane). Avem de-a face aici cu un roman politic. Mai politic chiar decît cel declarat și apreciat ca atare, *Tovarășul*, care ni se pare mai puțin realizat literar și mai schematic.

În *Diavolul pe dealuri* confruntarea între clase apare mult mai autentică, mai sincer prezentată, mai convingătoare.

Pavese nu face politică gazetărească. Poli, fiu al unui bogat proprietar de pămînturi și industrii, nu este o caricatură a personajului negativ. E, dimpotrivă, un tînăr simpatic, manierat, cultivat și sincer atașat de prietenii săi — săraci cu toții. Doar capacitatea lui sufletească e alta. Faptul că de mic copil i se fac toate gusturile (și nu numai cele nevinovate), că banii și atotputernicia paternă îl scutesc de orice efort, de orice activitate — îl pervertesc. Inteligent, el își dă seama cît de străin e totuși de prietenii lui săraci, și romanul arată efortul dramatic cu care încearcă să și-i apropie. Egoist, el încearcă să extragă plăcerea din prietenie cum încearcă să și-o extragă și din drogurile pe care le consumă. Dar prietenii își dau seama că nu există punte de legătură, iar drogurile îl distrug.

Cu discreția-i caracteristică dar cu convingere, Pavese marchează cu precizie diferențierile de clasă de pe poziția micului burghez cinstit care crede în muncă și în necesitatea unei împărțiri echitabile a bunurilor.

Notăm că aspectul politic din acest roman este cu atît mai pozitiv cu cît se sustrage acelui sentiment al culpabilității care l-a determinat pe Pavese — cum de data asta credem că pe drept observă psihanaliștii săi — să scrie și alte romane cu implicații politice.

Între septembrie 1943 și aprilie 1944, în timp ce prietenii scriitorului luptă în Rezistență, Pavese se retrage la Serralunga (Monferato), în casa surorii sale, unde scrie atît de ciudata carte

Dialoghi con Leucò [1]. Această „fugă“, această „trădare“ Pavese nu şi-a iertat-o niciodată. Drept mărturie stă volumul apărut în 1948 cu un titlu dureros de grăitor : *Prima che il gallo canti (Mai înainte de cîntatul cocoşului* — cu aluzie la trădarea lui Petru de care vorbeşte *Biblia),* în care sînt cuprinse romanele *Il carcere* (roman ce ascunde trista relatare a domiciliului forţat al scriitorului la Brancaleone, în Calabria, 1935—1936, detenţiune lipsită cu totul de glorie politică), precum şi *La casa in collina* (romanul fugii, al neparticipării la Rezistenţă). După cum dovezi asemănătoare găsim, abundente, şi în jurnalul scriitorului unde, alături de atîtea învinuiri pe care şi le aducea, Pavese nu-şi va ierta niciodată nici această slăbiciune.

Ca o răscumpărare însă, ca un act de dreaptă şi atît de dramatică despăgubire, Pavese scrie însă cel mai cald, mai sincer şi mai autentic imn de proslăvire al luptelor de rezistenţă : *La luna e i falò.*

Nuto — tîmplarul flautist, rămas în sat în vreme ce prietenul său, povestitorul, îşi caută norocul pe meleagurile Americii — nu se teme să lupte în rîndurile partizanilor împotriva fasciştilor.

Dar şi de data asta Pavese este nu cel despre care se povesteşte, ci povestitorul, ca în toate romanele lui. Romanul acesta de pe urmă avea să le rezume pe toate celelalte, din perspectiva unei măiestrii desăvîrşite, dar într-un fel să le şi anuleze. Căci după el a urmat moartea.

Drama, atît de exemplar redată în romanele lui Pavese, este drama unei întregi lumi, a unei epoci. Este drama epocii celei mai dureroase şi mai umilitoare din întreaga istorie a Italiei. Drama personală a scriitorului este înăuntrul acestei drame colective, şi determinată de ea. Iar „eşecul“ lui Pavese nu este numai eşecul unui individ, ci al unei întregi societăţi. Eşec oglindit la fel de profund, deşi sub aspecte diferite, în opera tuturor creatorilor din generaţia sa.

---

[1] Tradusă şi în româneşte în volumul : Cesare Pavese, *Dialoguri cu Leucò şi alte eseuri,* ed. Univers, 1970, traducere şi postfaţă de Constantin Ioncică.

Cîteva exemple sînt suficiente : Alberto Moravia, Guido Piovene şi Elio Vittorini s-au născut cu un an înaintea lui Pavese, 1907. Ca şi Pavese, toţi aceşti trei scriitori au fost (şi sînt) nişte personalităţi puternic conturate, care au reuşit, prin operele lor, să smulgă literatura italiană din orizontul ei adesea mărunt, provincial, şi s-o proiecteze pe cerul vast al literaturii universale. Cum au evoluat oare aceşti scriitori care au trăit şi ei experienţa fascismului şi a războiului, ca Pavese, dar care au avut parte de o viaţă mai echilibrată sau nu au fost împinşi la actul disperării supreme ?

Ultima carte a lui Piovene, *Stelle fredde (Stele reci)*, care a primit premiul Strega în 1970 (tradusă şi la noi, în 1972), este de o descumpănire sfîşietoare. Personajul, fugit din societatea pe care o detestă şi care-l înăbuşă, se retrage la ţară în casa părintească unde, ca să-şi poată suporta viaţa şi să poată suporta realitatea, se vede *silit* să reinventeze cuvintele şi obiectele cunoscute, în vederea unei absurde şi neconvingătoare speranţe de reconstituire a unei lumi — de data asta pozitive.

Vittorini, cel mai solid şi mai echilibrat scriitor din generaţia sa, care a reuşit să nu-şi piardă nesecatul lui umor (= generozitate) deşi a zugrăvit în opera sa drama întregii epoci, cu o atenţie specială acordată Siciliei de vis şi de mizerie, Vittorini, cuprins de mîhnire, a tăcut cu mult înaintea morţii sale, din 1966. Ultima sa carte (deşi nu cea mai valoroasă) o scrisese în 1950 : *Garibaldina*, un mic roman cu o moşieriţă amarnică şi cu un soldat naiv şi amărît. (În numele acestor sicilieni amărîţi Vittorini s-a opus categoric, în 1958, ca romanul despre Sicilia al prinţului Lampedusa să apară. Şi pentru asta ceilalţi italieni l-au urît !)

La 20 de ani de la moartea lui Pavese, Alberto Moravia spunea într-un articol, intitulat : *A fost doar un decadent* : *„...Mitul lui Pavese este în schimb cel al scriitorului care se omoară. Acest mit ascunde, fără îndoială, opera lui Pavese, confundînd ideile criticii cu ale cititorilor. Pentru cei care nu au nevoie de opere, ci de mituri, Pavese este un autor ideal. Aşa că în cele din urmă trebuie să spunem că, desigur, capodopera lui Pavese este moartea sa..."* (*L'Espresso*, 12 iulie 1970, p. 14).

Cu toate acestea nici opera lui Moravia nu se salvează de așa-numitul „eșec" al generației sale. O demonstrează din plin ultimul lui roman *Io e lui* (în traducere adaptată *Eu și ea)* apărută în 1971, o foarte lungă și obositoare descriere a unui caz clinic obsedat de sexualitate. Iar cititorul contemporan, îndrăgostit de literatura bună, nu poate să nu fie mîhnit de cuvintele pe care le citam mai sus. Pentru că afirmația lui Moravia este nu numai lipsită de obiectivitate, dar și nedreaptă.

Romanele lui Pavese nu sînt mărturia unei înfrîngeri. Ele nu se limitează să oglindească realitatea, să o descrie. Sugerînd această realitate și reamintind-o cititorului (adesea printr-un subiect convențional), ele se justifică mai ales prin meditația gravă pe care o propun asupra existenței, a condiției umane. Iar în fața absurdului și a însingurării care par să-l pîndească de pretutindeni pe omul modern, Pavese propune rezistența prin camaraderie, iar ca ripostă — dragostea.

FLORIN CHIRIȚESCU

TABEL CRONOLOGIC

1908 Cesare Pavese s-a născut la 9 septembrie 1908 în satul Santo Stefano Belbo (Piemont), nu departe de Torino. Tatăl său Eugenio, fiu al unor mici agricultori din partea locului, nu posedă pămînt și se stabilește la Torino, îndeplinind o modestă slujbă în cancelaria tribunalului. Mama sa, Consolina Mesturini, provenea dintr-o familie de negustori înstăriți din Casale Monferato. Cesare s-a născut la Santo Stefano în timpul unei vacanțe petrecute aici de părinții săi, care locuiau mai de mult la Torino, împreună cu fiica lor Maria (născută în 1902).

Cu un an înainte, în 1907, s-au născut Alberto Moravia, Guido Piovene și Elio Vittorini.

1914 Moartea tatălui (cancer).

1914—1923 Urmează clasele primare la școala particulară „Trombetta", din Torino, cu excepția primei clase, făcută la școala din sat. Cursurile gimnaziale le face la o școală frecventată de burghezia bogată din Torino, gimnaziul iezuit

„Sociale", potrivit ambiției mamei sale, o femeie aspră și autoritară care își ține copiii foarte din scurt. În ultimii doi ani de gimnaziu (1921—1923), Cesare se transferă la „Ginnasio Moderno", unde îl are coleg pe Mario Sturani. Lecturi din Guido da Verona și Gabriele D'Annunzio.

1921 Fondarea Partidului Comunist Italian (Livorno, 21 ianuarie). În același an se constituie și Partidul național fascist.

1928 *18 octombrie* Marșul asupra Romei, instaurarea dictaturii fasciste a lui Benito Mussolini.

18 decembrie Atacuri ale miliției fasciste pentru reprimarea mișcării muncitorești, foarte puternice la Torino, datorită îndrumării lui Piero Gobetti (care fondează *La Rivoluzione Liberale)* și Antonio Gramsci. Sînt uciși și unsprezece antifasciști.

1923—1926 Trei ani de studii clasice la liceul „Massimo D'Azeglio" sub îndrumarea lui Augusto Monti, profesor de italiană și latină, om foarte cultivat, nutrind puternice sentimente antifasciste, prieten cu Gobetti și cu Gramsci. Printre prietenii lui Pavese din această perioadă se numără : Tulio Pinelli, Leone Ginsburg, Massimo Mila, Giulio Einaudi și alții.

Primele încercări în versuri (în maniera lui D'Annunzio) și proză.

Îl descoperă, entuziasmat, pe Alfieri, învață limba engleză. Lecturi pasionate din Whitman. În primăvara lui 1923, Pavese leșină cînd vede numele iubitei sale, Olga Casati, scris pe o barcă. Doi ani mai tîrziu, tot primăvara, dragoste nefericită pentru dansatoarea Pucci, urmată de o lungă maladie.

1924 *10 iunie* Asasinarea lui Matteoti, deputat social-democrat care demască în parlament abuzurile fasciste. Gramsci și Palmiro Togliatti fondează, la Milano, ziarul *L'Unità*.

1926 Toamna Pavese se înscrie la Universitatea de Litere din Torino. La universitate foștii colegi de liceu alcătuiesc o *„fraternità“* în care mai intră și colegi noi: Norberto Bobbio, Giulio Carlo Argan și pictorul antifascist Casarotti.

Instituirea Tribunalului special. Moartea lui Piero Gobetti. Gramsci este condamnat la 20 de ani de carceră. La Florența apare revista literară *Solaria*.

1927 Studii aprofundate din Croce. Pavese traduce *Moby Dick* de Herman Melville. Monti citește primele încercări în proză ale elevului său. Pavese cutreieră cabaretele cu prietenii. Dragoste timidă pentru dansatoarea Milly.

1928 Moartea lui Italo Svevo. Vittorini colaborează la revista *Solaria* cu mici povestiri. Revista capătă un caracter antifascist, modern, antitradiționalist.

1929 Pavese își pregătește teza de doctorat asupra lui Whitman. Citește *Babbitt* de Sinclair Lewis și se perfecționează cu stăruință în învățarea limbii engleze (mai ales *slang*) și a limbajului american.
Primăvara face cunoștință cu faimoasa femeie răgușită *(la donna dalla voce rauca)*. Vara este meditator într-o casă de nobili la Bibiana.

Apar: *Gli indifferenti (Indiferenții)* de Alberto Moravia, *The Sound and the Fury (Zgomotul și furia)* de William Faulkner și *A Farewell to Arms (Adio, arme)* de Hemingway.

Concordatul de la Laterano. Benedetto Croce demască această legătură a Vaticanului cu dictatura într-un discurs în parlament. Umberto Cosmo, profesor la liceul „D'Azeglio", trimite o scrisoare de solidaritate cu Croce, ofensat de Mussolini în parlament. Cosmo e arestat şi trimis cu domiciliu forţat în insulele Lipari. La Paris ia fiinţă organizaţia antifascistă „Giustizia e Libertà".

1930 Continuă preocupările de lectură şi traduceri din literatura americană. Citeşte Lewis, Hemingway, Lee Masters, traduce pentru editura Bemporad *Our Mr. Wrenn* (*Domnul nostru Wrenn*), de Lewis, căruia îi închină un studiu în revista *La Cultura,* unde începe astfel seria de articole despre literatura americană. Citeşte mereu : Cummings, Lowell, Anderson, Stein. La 20 iunie susţine teza de doctorat despre Walt Whitman. Scrisă sub influenţa esteticii crociene, teza e mai întîi respinsă şi acuzată ca fiind un „scandal liberal". Cu ajutorul lui Leone Ginsburg, Pavese susţine în cele din urmă teza în faţa profesorului Ferdinando Neri, care o apreciază elogios.

La 1 septembrie împreună cu mama şi sora sa se mută din *via* Ponza 3, în noua lor locuinţă de pe *via* Lamarmora 35, unde scriitorul va locui pînă la sfîrşitul vieţii. În octombrie, deşi posedă diploma, nefiind înscris în partidul fascist, solicită în zadar un post de asistent universitar la Facultatea de Litere din Torino. Ca să trăiască, predă un timp latina prin micile localităţi rurale din jur (Brá, Saluzzo, Vercelli), apoi este suplinitor la liceul „D'Azeglio" şi la şcolile serale din Torino.

La 4 noiembrie moare mama sa.

În iunie îi eşuează un proiect de a intra la „Columbia University“, New York.

1931 Apare prima sa traducere: *Domnul nostru Wrenn,* de S. Lewis.

Editura revistei *Solaria* publică doi începători: pe C. E. Gadda, cu *La Madonna dei filosofi (Fecioara filozofilor)*, şi pe Elio Vittorini cu *Piccola borghesia (Mica burghezie)*.

Apare *Sanctuary* de Faulkner, în traducerea lui Pavese.

Corrado Alvaro publică *Gente in Aspromonte (Oameni din Aspromonte)*.

Pavese scrie prima poezie din ciclul *Lavorare stanca (Munca oboseşte)*.

1932 Pavese se înscrie în Partidul naţional fascist. Este scutit de armată pe motive de sănătate. Publică, la Torino, traducerile sale din Melville, *Moby Dick* (drepturi de autor 2000 lire) şi Sherwood Anderson, *Rîs negru* (*The Dark Laughter*).

Leone Ginsburg reconstituie grupul torinez al asociaţiei „Giustizia e Libertà“, cu prof. Augusto Monti, Massimo Mila, Carlo Levi.

1933 Pavese publică traducerea sa din Joyce, *Portrait of the Artist as a Young Man* (*Portretul artistului în tinereţe*).

Apare prima traducere a lui Vittorini din engleză: *St. Mawr (Pur sînge)* de D. H. Lawrence.

Giulio Einaudi fondează în noiembrie, la Torino, o casă de editură, fuzionînd de fapt într-o nouă *La Cultura* două

reviste mai vechi : *La riforma sociale*, a lui Luigi Einaudi, şi *La Cultura*, fondată în 1933 de De Lollis şi condusă de Arrigo Casumi.

1934 *La Cultura* are un nou director : Leone Ginsburg. În martie grupul torinez *Giustizia e Libertà* e descoperit de poliţie. Ginsburg, Levi, Monti sînt arestaţi şi Pavese preia conducerea revistei. În noiembrie Ginsburg e condamnat la doi ani de carceră.

1935 Noi operaţiuni ale poliţiei împotriva grupului „Giustizia e Libertà". Pavese, deşi nu face parte din el, este arestat, împreună cu Levi şi Einaudi, în ziua de 13 mai. Detenţiune a lui Pavese în închisoarea „Nuove", la Torino, apoi la „Regina Coeli", la Roma, tocmai cînd trebuia să-şi dea examenul pentru învăţămînt, cu specialitatea limba engleză.

Între 5 august 1935 şi 16 martie 1936 Pavese e trimis cu domiciliul forţat în Calabria, la Brancaleone, după ce fusese judecat şi condamnat la 3 ani de exil. În septembrie este exclus din Partidul naţional fascist.

În octombrie începe războiul contra Etiopiei.

Pavese începe să-şi scrie jurnalul, *Il mestiere di vivere* (*Meseria de a trăi*), care va fi publicat postum, în 1952.

1936 În ianuarie, în timp ce Pavese se afla în exil, apare în editura „Solaria" primul său volum de versuri, *Lavorare stanca*, în tiraj limitat. Nici un ecou. În urma intervenţiilor făcute e eliberat şi se întoarce la Torino. Depresiune morală.

În martie, femeia cu vocea răguşită se căsătoreşte.

Editura Einaudi lansează colecţia „Saggi“ („Eseuri“).
Moare Luigi Pirandello.
În iulie fascismul italian intervine în Spania de partea lui Franco.

1937 Pavese îşi reia munca de traducător şi intră în legătură cu Vittorini, cu care împărtăşea credinţa că traducerile din literatura americană erau un protest împotriva reprimării libertăţii şi a reacţiunii fasciste.
Publică traduceri din Dos Passos, *The Big Money (Marile afaceri)*, şi din Steinbeck, *Of Mice and Men (Oameni şi şoareci)*, aceasta din urmă tipărită chiar în anul apariţiei ei în original.
În această perioadă scrie povestiri (ca reacţie a insuccesului său în versuri) care vor apărea postum în culegerea *Notte di festa (Noapte de sărbătoare)*.

Moarte Antonio Gramsci în închisoare.

1938 În aprilie Giulio Einaudi îl angajează pe Pavese la editura sa.
Pavese publică *Autobiografia lui Alice Toklas* de Gertrude Stein şi *Moll Flanders* de Daniel Defoe, ambele la Einaudi.

Legi rasiale în Italia.
Moare Gabrielle D'Annunzio.

1939 Termină de scris romanul *Memoria di due stagioni (Amintirea celor două anotimpuri)*, care apare mai tîrziu sub titlul *Il Carcere (Închisoarea)* cu ecouri din exilul calabrez.

Pavese traduce și publică *David Copperfield* de Dickens.
Scrie romanul *Paesi tuoi (Satele tale)*.

Vittorini publică *Conversazione in Sicilia* (apărut în românește sub titlul *Călătorie în Sicilia)*.
Le Mur (Zidul) de Sartre.

1940 Scrie romanul *La bella estate (Vara frumoasă)* avînd ca prim titlu *La tenda (Pînza* [de pictură]).
Începe cu Fernanda Pivano o idilă care va lua sfîrșit în 1945.
Îl cunoaște, în decembrie, pe Giaime Pintor — renumit intelectual al epocii, eseist și critic literar, specialist în germanistică.
Publică traducerile : Gertrude Stein : *Three Lives (Trei existențe)* și Herman Melville; *Benito Cereno*.

1941 Publică, la Einaudi, primul său roman, *Paesi tuoi*. Senzație. Oficialitatea îl condamnă ca pe-o ofensă adusă patriei.
Publică traducerea cărții *Calul troian (Thunder on the Left)* de Cristopher Morley, la Editura Bompiani.
În aprilie apare *Americana*, antologie de literatură americană întocmită de Elio Vittorini, la care colaborase cu traduceri și Pavese. Cartea, apărută la Editura Bompiani, e sechestrată de cenzură pentru notele lui Vittorini.

Mor Sherwood Anderson și James Joyce.

1942 Este angajat definitiv la Einaudi cu un salariu brut lunar de 2 200 lire, în baza contractului colectiv de muncă pentru salariații din industrie.
Pavese publică romanul *La Spiaggia (Plaja)*,

în editura revistei *Lettere d'Oggi*, condusă de Giambattista Vicare. Revista publicase romanul și în foileton, începînd cu nr. 7 din 1941. Publică traducerea *The Hamlet* (*Cătunul*), de Faulkner (Editura Mondadori).
Bompiani publică *Americana* fără notele incriminate.

Orașul Torino este bombardat.
Se sinucide Stefan Zweig.

1943 *Ianuarie-februarie* Pavese se află la Roma pentru a pune bazele sucursalei Editurii Einaudi. Revine la Roma în aprilie-iulie.
La Einaudi apare volumul *Lavorare stanca* în ediție definitivă. Pe lîngă versurile scrise între 1936—1940, volumul mai cuprinde și două texte definitorii pentru preocupările sale estetice : *Il mestiere di poeta* (*Meseria de poet*), scris în noiembrie 1934, și *A proposito di certe poesie non ancora scritte* (*În legătură cu unele poezii nescrise încă*), din 1940.

1 decembrie moare, executat de nemți, Giaime Pintor.

Între septembrie 1943 și aprilie 1945 Pavese se retrage la Serralunga, în Monferato, la familia surorii sale Maria.
Face scurte călătorii la Torino, Roma și Santo Stefano Belbo.
Între 1941 și 1944 scrie povestirile reunite apoi în volumul *Feria d'agoste* (*Sărbătoare în august* aprox.).

25 iulie Căderea lui Mussolini.

26 iulie Pavese se întoarce de la Roma la Torino.

8 septembrie Armistițiu între mareșalul Badoglio și trupele aliate anglo-americane.

15 septembrie Mussolini evadează din închisoarea din Apenini unde se afla arestat și întemeiază în nord Republica de la Salo.

Intensificarea Rezistenței italiene.

1944 Pavese pleacă la Roma la sediul editurii Einaudi. Activează la redacția ziarului *L'Unità*.

Ocuparea orașului Torino de către trupele germane.

5 februarie Leone Ginsburg moare torturat de nemți.

Iunie Eliberarea Romei.

1945 *Aprilie.* Eliberarea nordului Italiei. Pavese se întoarce la Torino.

Primăvara, Pavese aderă la Partidul Comunist Italian.

28 aprilie Mussolini e împușcat pe cînd încerca să fugă în Elveția.

Iunie Vittorini publică *Uomini e no (Oameni și neoameni)*, roman închinat partizanilor.

10 iulie Fernanda Pivano respinge definitiv cererea în căsătorie adresată de Pavese.

În toamnă Pavese o cunoaște la Roma pe Bianca Garufi.

Apare la Einaudi *Feria d'agosto*. Pavese scrie poemul *La terra e la morte (Pămîntul și moartea)*. Călătorie la Milano ; îl cunoaște pe Davide Lajolo la redacția ziarului *Gazzetta del popolo*. Publică în coloanele ziarului articolele : *Leggere (A citi)*, *Il fascismo e la cultura (Fascismul și cultura)*, *Il comunismo e gli intelettuali (Comunismul și intelectualii)*. La Santo Stefano Belbo are o întîlnire cu cititorii ziarului *L'Unità*, în urma căreia publică articolul

Dialloghi col compagno (Discuţii cu un tovarăş). La redacţia din Torino a ziarului îi cunoaşte pe Silvio Michelli şi Italo Calvino.

Apar cărţile *Cristo si è fermato a Eboli (Cristos s-a oprit la Eboli)* de Carlo Levi, *Agostino* de Alberto Moravia, precum şi filmul lui Roberto Rossellini, *Roma, città aperta (Roma, oraş deschis).*

1946 În februarie Pavese începe să scrie, împreună cu Bianca Garufi, *Fuoco grande* (aprox. *Văpaia)*, roman cu capitole alternate, povestea unui cuplu care nu se înţelege. Romanul rămîne neterminat.

Pavese termină de scris *Dialoghi con Leucò (Dialoguri cu Leucò)* cartea sa predilectă, pe care o începuse la Serralunga, şi în toamnă scrie *Il compagno (Tovarăşul)* : *„...două opere de inspiraţie antitetică : prima despre* Ananche, *sau Necesitate, şi despre Destin, a doua despre angajamentul politic".* (Armanda Guiduci, *Il mito Pavese*, Vallecchi, 1967, pg. 23.)

2 iunie Se proclamă Republica Italiană.

1947 Publică *Il compagno* (premiul „Salento"), *Dialoghi con Leuco, La Terra e la morte* (la Editura Einaudi).

Prezintă prima carte a lui Italo Calvino, *Il sentiero dei nidi di ragno (Cărarea cuiburilor de păianjen).*

Pavese începe să scrie *La casa in collina (Casa de pe deal)*, roman pe care îl va termina în 1948.

Apare cartea lui Vasco Pratolini *Cronache di poveri amanti (Cronica unor bieţi îndrăgostiţi).*

1948 Publică volumul *Prima che il gallo canti (Înainte de cîntatul cocoşului)*, la Einaudi, în care vor fi reunite romanele *Il carcere* şi *La casa in collina.*
Scrie *Il diavolo sulle colline* (*Diavolul pe dealuri*).
Apar scenariile pentru filmele : *La terra trema (Se zguduie pămîntul)* de Luchino Visconti şi *Ladri di biciclette (Hoţi de biciclete)*, de Vittorio De Sica.

Pavese lansează la Einaudi (unde se dovedeşte un excelent editor, extrem de cultivat şi de neobosit) o colecţie de studii etnologice. Din 1948 pînă în 1950 publică lucrări de Ernesto de Martino, Jung, Lévy-Bruhl, Kereniji, Aldrich, Propp, Jacobi, Volhard, P. Philippson, Th. Reik, Malinowsky, Frobenius, Frazer. Rămînînd în planuri, după moartea sa, mulţi alţii ca Mircea Eliade, G. Cocchiara, G. Dumézil etc.

1949 Scrie romanul *Tra donne sole (Femei singure)*, doar între 17 martie şi 26 mai. Apoi publică volumul *La bella estate*, cuprinzînd *La bella estate, Il diavolo sulle coline* şi *Tra donne sole*.
Scrie *La luna e i falò* (*Luna şi focurile*) între 18 septembrie şi 9 noiembrie.
Între 1949 şi 1950 conduce revista *Cultura e realità* pentru care scrie trei articole : *Il mito, Cultura e realità* şi *Due poetiche*, apărute postum, cu excepţia primului, criticat de revista *Rinascita*.

1950 În ianuarie Pavese le reîntîlneşte la Roma pe Constance Dowling şi pe sora ei Doris, două tinere actriţe americane venite în Italia să facă film. Constance, de care se va îndrăgosti Pa-

vese, reușise să turneze, în 1948, în filmul *Riso amaro*, al lui Giuseppe De Sanctis. „*Simt*, îi scrie Pavese la 17 martie 1950, *că în zilele acestea redevin copil și că mă pîndește cu adevărat un mare pericol... Te iubesc, dragă Connie. Eu știu toată greutatea acestui cuvînt — știu cît de cumplit e și de încîntător — și totuși ți-l spun...*“ Pavese îi va scrie multe asemenea scrisori, chiar în englezește, și tot în această limbă va compune mai multe poeme din volumul apărut postum *Verrà la morte e avrà i tuoi occhi (Va veni moartea și va avea ochii tăi)*. Pentru ea și pentru sora ei Pavese va scrie cîteva scenarii de film, ca de pildă *Belle Vie*, pentru Doris și Maurice Chevalier, sub direcția lui De Sica, sau un altul cu subiect „dur“ în care Jean Gabin, înger căzut, să distribuie pumni în dreapta și în stînga. În această perioadă se sinucide în America F. O. Matthiessen, istoricul Renașterii americane, pe care îl salutase Pavese ca pe una dintre cele mai luminate minți ale noului continent, în ultimul său articol, scris în 1946, despre America și intitulat *Maturità americana*. Sinuciderea „maestrului“ și trădarea iubitei (despre care Lajolo, căruia Pavese i se destăinuise, povestește că s-a petrecut brutal și spectaculos într-un hotel) înseamnă pentru Pavese destrămarea mitului Americii. Aceasta e și ideea de suport a romanului *La luna e i falò*, care apare acum.

În aprilie Constance Dowling se reîntoarce în America. La 24 iunie Pavese primește, la Roma, premiul „Strega“ pentru volumul *La bella estate*. Recunoașterea zgomotoasă, succesul în

afară, îl exasperează pe scriitor. Jurnalul său consemnează, cu scrîşnete, evenimentul.
La 17 august scrie: *„Este pentru prima dată cînd fac bilanţul unui an care nu s-a sfîrşit încă."*

Este anul cînd începe războiul din Coreea şi „războiul rece" se înăspreşte. Anul cînd începe pentru Italia „miracolul economic" şi Torino va ajunge una din capitalele mondiale ale automobilului.

La 18 august Pavese scrie: *„Toate astea te scîrbesc. Nu vorbe. Un gest. Nu voi mai scrie."*
La 17 august închiriază o cameră la hotelul „Roma" din piaţa Carlo Felice, în faţa gării oraşului Torino. De aici trimite scrisori disperate prietenilor. În seara zilei de 26 august, potrivit celor declarate de centralista hotelului, Pavese cheamă la telefon o tînără femeie pe care o întîlnise adesea în localul de dans „Gay". Fata i-ar fi răspuns: „Nu vin pentru că ai un caracter urît şi mă plictiseşti".

26 august Pavese se sinucide noaptea sau în zori, căci a doua zi, fiind duminică, uşa s-a forţat abia spre seară. Pe noptieră, alături de şaisprezece capsule goale de somnifer, s-a găsit un exemplar din *Dialoguri cu Leucò* pe a cărui primă pagină scrisese: *„Îi iert pe toţi şi tuturor le cer iertare. E bine aşa? Şi fără prea multă gălăgie, vă rog."*

„Ne întorceam de la Edinburg, o lună după aceasta, povesteşte Maria Bellonci. *Cît som la*

Congresul scriitorilor din «Pen Club» un mesaj al lui Benedetto Croce asupra teatrului, care stîrnise discuții furtunoase. La întoarcere ne oprisem la Paris. Și la Paris, printre firele lungi și subțiri de ploaie care preludiau toamna, am văzut la un chioșc un ziar italian care avea pe prima pagină vestea sinuciderii lui Pavese. Titlul acela, fotografia aceea prin ploaie, întoarcerea aceea în Italia în ritmul unei spaime... Era spaima pe care o simțeau scriitorii italieni, mari și mici, reuniți într-un anume fel în tragedia unuia singur. Pavese avea în sine cea mai pură substanță de scriitor, puterea de a se dedica muncii, capacitatea oricărei înflăcări și a oricărei reacții, un simț de a-și însuși cultura de-a dreptul feroce, și repulsii, și prăbușiri repetate, și mai presus de orice presentimentul că bate la uși care aproape sigur nu se vor deschide." (Din Come un racconto gli anni del premio „Strega" — *Anii premiului „Strega", ca o poveste,* pag. 35—36, Ed. Mondadori, 1971. Carte scrisă de Maria Bellonci, distinsă scriitoare de evocări istorice, și care, împreună cu soțul său, Goffredo, au fondat la Roma, în 1947, premiul literar „Strega".)

Date postume

Verrà la morte e avrà i tuoi occhi, poeme (cuprinzînd și poemul *La Terra e la morte),* Einaudi, 1951.

La letteratura americana e altri saggi (Literatura americană și alte eseuri) cu o prefață de Italo Calvino, Einaudi, 1951.

Il Mestiere di vivere (Diario, 1935—1950), Einaudi, 1952.

Poesie edite e inedite (Poezii publicate și ne-publicate) (1930—1950) prezentare și note de Italo Calvino, Einaudi, 1962.
Lettere (Scrisori) (1924—1950), prezentare și note de Italo Calvino și Lorenzo Mondo, două volume, Einaudi, 1966.

F.C.

SATELE TALE

A început să mă bată la cap de cum am ieşit pe poartă. Îi spusesem că nu era pentru prima dată că ieşeam de-acolo şi că un om ca el trebuia să încerce şi treaba asta, dar el începe să rîdă şi să facă pe şiretul ca şi cînd am fi fost un bărbat şi o femeie pe-o pajişte ; îşi zvîrle bocceaua sub braţ şi-mi spune :

— Ar trebui să nu-l am pe tata.

Că avea să izbucnească în rîs mă aşteptam, pentru că un prostănac ca el nu iese de-acolo fără să facă pe grozavul, dar rîdea cu viclenie, cum faci cînd vrei să mai spui ceva după asta.

— Diseară o să mănînci găina cu taică-tu, îi spun privind drumul. Cînd ieşi pentru prima dată din puşcărie îţi fac acasă nuntă mare.

Venea în spatele meu şi se băga în mine ca şi cînd căruciorul de îngheţată care trecea în goană pe noi doi ar fi vrut să ne calce. Se vede treaba că nu traversase niciodată un bulevard, ori o făcea dinadins, ca să nu-i scap. Îmi amintesc că nici eu nici el nu ne-am întors să privim închisoarea. Copacii deşi de pe bulevard erau o minune, dar se făcuse atît de cald, încît transpirasem tot din pricina cravatei de la gît. Era o căldură ca-n puşcărie şi la un moment

dat ne-am trezit în mijlocul drumului, mergînd prin soare.

— Nu umblă nimeni pe drumurile astea, îl aud spunînd potolit, de parcă ar fi fost la el acasă. Părea că se liniştise şi n-avea habar că mergeam aşa, ca boii, fără să ştim unde, el cu legătura aia roşie la gît, cu bocceaua şi cu nădragii lui de postav. Mîrlanii ăştia de la ţară nu pot pricepe un om care, prin ori cîte ar fi trecut el, cînd i se dă drumul într-o bună dimineaţă se simte dezorientat şi nu mai ştie ce să facă. Pentru că omul, chiar dacă ştie ce-l aşteaptă cînd scapă, în primul moment nu-şi dă seama pe ce lume se află şi bate străzile ca şi cînd ar fi fugit de-acasă.

— Cel puţin hai să mergem pe la umbră, nu ne costă nimic, îi zic trăgîndu-l pe trotuar.

Vine după mine şi începe iar să se văicărească. Îmi spunea povestea pe care mi-o mai spusese, într-una din zilele trecute, întins pe patul de fier. Că taică-su avea nevoie de braţe de muncă în sezonul acela şi că strigase la carabinieri să aştepte şi să-i ia feciorul după strînsul recoltei, şi că la închisoarea regională venise la gratii să-l ameninţe şi voia să intenteze proces de daune proprietarilor casei care arsese.

— Cîţi ani are taică-tu ? îl întreb.

— E trecut de şaizeci.

— Şi aşa, trecut de şaizeci, încă se mai ţine tare ?

Aici Talino se porni din nou să rîdă ca şi cînd am fi fost părtaşi la ceva. Se văicărea şi rîdea, şi ocupa tot trotuarul. Începea să treacă lume şi se ciocneau de el pentru că Talino umbla de parcă ar fi fost singur pe-acolo. Mergeam hotărîţi spre centru şi nu ştiu cine conducea : mergeam unul lîngă altul, eu îl priveam, îl lăsam s-o ia înainte, apoi mă luam eu după el. Căutam un bar unde să nu fiu cunoscut, să iau o cafea şi să mă gîndesc ce-i de făcut.

Trecuse de amiază şi nu izbutisem decît să-l aşez pe-o bancă în grădina gării. Îşi ţinea în mînă foaia de drum şi mă întrebă din nou pînă cînd era valabilă.

— Eu nu mă întorc în sat, zice. Tata mă omoară. Aşa mare şi umflat cum era, vorbea de parcă tot ar mai fi fost în faţa jandarmilor, şi-şi şterse sudoarea de pe gît. Lui tata nu i-a trecut încă supărarea şi ca să strîngă bucatele a trebuit să-l plătească pe unul cu ziua. Taică-meu e mai rău ca jandarmii.

— Dar ţi-au dat drumul. Tot nu e mulţumit ?

— N-are a face. Dacă l-ar fi luat pe el tot şi-ar fi vărsat focul pe cineva.

Văzînd că nu pleacă, am scos o ţigară. Numai că Talino nu fuma. Împături foaia, şi-o puse în buzunarul de la cămaşă şi se uita la fîntînă.

Mie mi-era foame.

— Întoarce-te acasă, Talino, îi zic. Şi eu aş vrea să pot lăsa dracului trotuarele astea. Ce vrei să faci aici, unde nu cunoşti pe nimeni ?

Atunci mă privi cu un singur ochi, cum făcuse cînd ieşiserăm de la puşcărie, şi pe mine mă apucau toţi dracii. „Cum crezi c-o să te descurci, mocofane, printre oamenii civilizaţi ? vream să-i zic ; întoarce-te la grajdul tău ! Nu-mi e destul c-am stat o lună de zile în celulă cu tine, care nici măcar nu ştii să vorbeşti ?"

Dar nu spusei nimic din toate astea şi privii şi eu fîntîna.

Era cald chiar şi sub copaci şi grădina era goală. La ora aceea doicile se întorceau în grabă acasă cu cărucioarele şi toţi şedeau la masă

— Păi dacă sînt aici, spunea el, vreau să văd Torino...

— Ştii că sînt şomer şi că-n noaptea asta nu ştiu unde o să dorm ? îi strigai atunci în faţă.

El nu-și dădu seama că-mi ieșisem din fire, sau cel puțin se făcu, pentru că trebuie să se fi obișnuit cu taică-su. De aici se vede că nu era așa de prost cum părea. Acum, că mă făcuse să spun adevărul, schimbă placa.

— Foaia îmi dă timp patru zile. Grîul și așa s-a secerat. E destul că ne întoarcem să-l treierăm. Vreau să rămîn. Cine știe cînd o să mai scap vreodată de la Monticello.

Așadar avea dinainte un plan. Spunea „ne întoarcem". Îl privii pieziș.

— Păi taică-tu nu vrea să te omoare ? îl întrebai moale.

— Dacă mă întorc cu tine se schimbă lucrurile. Ai putea să lucrezi la batoză, să ne ajuți. Ești om drept și vorbești puțin. O să te înțelegi cu tata. Ș-apoi chiar tu ai zis că stai prost aici.

Ca să nu spun vreo prostie, tăceam : ș-așa vorbisem prea mult. În celulă îi spusesem, ca să-i deschid ochii, că trotuarele de la Torino îmi ardeau tălpile și că dacă ieșeam, afară era unul care jurase să mă învețe minte. Erau zilele cînd se freca de ușă ca o pisică și se scula cu o față de parcă ar fi încasat pumni. Ascultîndu-l atunci îți venea să crezi că incendiul izbucnise chiar în casa lui.

Și acum mă privea cu privirea lui tulbure și pentru o clipă nu se mai auziră nici scrîșnetele tramvaielor, nici strada : era aproape douăsprezece și jumătate, nu se auzea decît fîntîna care zvîrlea apa ca o pompă.

Fără să-i răspund nici da, nici ba, îl condusei la un birt. Trebuia să-i plătesc eu mîncarea pentru că mă văzuse cînd îmi luam înapoi de la gardian banii pe care-i mai aveam : el, în schimb, se lăsase arestat fără un chior în buzunar ca să nu fie ispitit.

Odată terminată masa, aflai lucrurile mai pe larg. Îmi împuia capul cu tot felul de vorbe ca să afle

de la mine dacă mai aveam socoteli de încheiat cu justiţia şi dacă îmi convenea să merg cu el. Eu vream să ştiu de ce ţinea să ia cu el în sat tocmai pe unul păţit şi de la oraş. Ne iscodirăm unul pe altul şi pînă la urmă amicul ştia doar că eram un mecanic priceput intrat în belea pentru că dădusem cu maşina peste un ciclist ; iar eu ştiam că el nu căuta numai un mecanic. Deşi putea să fie şi adevărat, şi să nu vrea decît să-i facă o plăcere acelui tată şi mai prostănac decît el.

Îl întreb atunci dacă nu era sătul că riscase un proces pentru provocare de incendiu.

— De ce vrei să te încurci cu un necunoscut ? făcui eu. Cînd eşti închis pentru că un altul a dat foc la o fînărie, trebuie să fii atent cu cine te încurci.

— Dar nu ţi-au dat drumul pentru că n-ai făcut nimic ? mă întrebă cu ochii lui de bou.

Atunci îi spusei că vream să văd pe cineva care nu era în local, şi el îşi goli paharul şi îşi luă bocceaua. Nu făcea să-i spun să mă aştepte, pentru că nu m-ar fi crezut. Dar nici să-l car după mine nu aveam chef.

— Talino, fac eu, nu m-am hotărît încă. Du-te la gară şi ia trenul. Eu o să văd cum stau lucrurile şi nimic mai uşor decît să vă pomeniţi cu mine într-una din zilele astea la Monticello.

Nu avea un ban şi trebuia să accepte.

— N-am încredere, spune el convins. Trebuie să ne ducem împreună. Dacă te opreşti la Torino, nu te mai primeşte nimeni. Mai de grabă, uite ce e, hai să plecăm numaidecît. Diseară dormi chiar la noi acasă.

Unul din ăsta, de la ţară, e ca un om beat. Nu poţi să-l laşi de capul lui. Aveam o poftă grozavă să-i întorc spatele chiar în uşă şi să-mi iau adio de la banii pe mîncare.

Şi zice iar :

— Altă dată n-o să mai scăpăm ocazia să ne ducem la fete.

Ne oprisem în soarele care ne bătea drept în creştet ; avea o hălăciugă de păr în cap şi o barbă de şase zile. Cu mutra aia vrea să se ducă la fete ?

— Ascultă, îi spun, dacă la fete ţi-e gîndul, te duc eu la o adresă ca lumea şi-ţi las şi bani ca să te distrezi. Vreau numai să mă gîndesc la ce mi-ai propus. Am cheltuit cu tine pînă acum nouă lire şi cincizeci, aşa că eşti sigur că mă întorc.

— Şi diseară pornim la drum ?

— O să vedem.

L-am lăsat la intrarea casei lui Madam Angela, dîndu-i întîlnire la gară, seara, la şapte. Mă ascultă privind în jur, ca omul păţit, şi luă banii ca un negustor, fornăindu-şi nasul roşu, care-i ieşea din barbă. Nu-i spusei nimic despre barbă, ca să nu trebuiască să-i plătesc şi pentru bărbier. Dar mutra pe care o avea făcea mai mult de cinci lire.

— Ştii cum se face ?

— Am mai fost, în armată.

Intră împreună cu alţii. Acum, că eram singur, mergeam mai liniştit. Străbătui bulevardul gîndindu-mă la toate astea, şi fumînd : era prima ţigară de care mă bucuram în ziua aceea. Oamenilor ca Talino le şedea bine într-o vie, să-şi sumeată pantalonii, dar nu pe străzile mele. Nu ştia nici măcar cum se stă într-o celulă de puşcărie. Cheltuisem nişte bani, e-adevărat, dar ducă-se.

La cafenea nu mă aşteptau, aşa că se uită cum intru rîzînd pentru că mi-l închipuiam pe Talino la Madam Angela. Aprind o altă ţigară şi mă duc la biliard unde-i găsesc pe Nicola, pe Damiano şi pe fratele lui, care scria punctele. Nici nu lasă jos tacurile şi-mi spun :

— Ia uitați-l.

Nu știu de ce nu-mi puteam ține rîsul, și Damiano, care pierdea, îmi zice :

— Întoarce-te, dacă vrei să rîzi.

În spatele meu era oglinda, dar nu mă întorsei. În schimb îi spun :

— Tu n-ai nevoie să te întorci. Ești prost și din față și din spate.

Și Nicola mă întrebă :

— Dar tu nu erai la pușcărie ?

— Venisem să-l caut pe Pieretto, spun liniștit, ăla înalt, cu cămașă bleu și cravată albă. Nu l-ați mai văzut ?

Nici măcar nu și-l aminteau. Numai fratele lui Damiano, care era cel mai tînăr, mă întrebă dacă nu umbla cu o blondă.

— Ba da.

Atunci, nu-l mai văzuse de mult.

Nicola zice :

— V-au luat pe cînd lucrați ?

— Ce să lucrăm ?

Nicola rămîne mut, iar Damiano, care e om de suflet, îmi spune, roșu la față :

— Lucru de noapte... ci-că te-ai încurcat cu un șmecher...

— Am făcut recepția unor mașini la Milano, poate mă aranjez și eu, le tăiai vorba. Lumea zice și despre soră-ta că nu e măritată. Și ce-i cu asta ?

Apoi dau fuga acasă pentru că n-avea rost să pierd prea mult timp aici. Coana B., în capot, iese în ușă, face un pas înapoi și începe numaidecît să strige. Ca s-o liniștesc, rămîn nemișcat, apoi zic :

— Am venit să plătesc.

După ce intrai se porni pe plîns. Spuse : ce noapte groaznică ! Spuse că nu-l mai văzuse pe Pieretto. Mai spuse că eu eram om cumsecade și că, la vremea

ei, avusese şi ea un copil, dar că acum se săturase de noi.

Totuşi ştia ceva pentru că recunoştea că venise blonda aceea care strîmbase din gură şi luase cu ea cămăşile lui Pieretto şi pe-ale mele.

— Atunci s-a plătit ?

Se opri şi dădu fuga în camera ei de unde se întoarse cu un pachet. Ţipă din nou. Erau lucrurile mele; ultima lună nu fusese plătită ; cămăşile mi le luase blonda din greşeală.

Totuşi lăsă să-i scape că-l văzuse pe Pieretto. Îl luaseră de pe stradă chiar înaintea mea. Coana B. se încălzi din nou şi-mi povesti că-l văzuse a doua zi, pentru că veniseră cu el să percheziţioneze încă o dată, şi nu găsiseră lucruri de furat nici sub saltele, neisprăviţii. Pieretto sta sprijinit, ca şi mine, lîngă uşă, cu pălăria pe ochi şi nu putuse să vorbească cu el. Mai frică îi era de el decît de agenţi. Toată casa o întorseseră pe dos.

— Ce lucruri de furat ? zic eu.

Nu ştia, nu ştia, nu mai vrea să vadă pe nimeni. Camera o şi dăduse unui sergent, nu mai vrea civili, nici chiar pe mine.

Îi lăsai zece lire şi plecai cu pachetul. Michela lucra la Eliseo, dar plecase. Se făcea seară şi era tot mai cald. Asfaltul îmi înghiţea picioarele : era mai bine la închisoare. Mă aşez pe o bancă şi mă gîndesc iar la Talino. Acum aveam şi eu o boccea ca şi el : cine ştie unde era în clipa aceea ?

Pe la şapte o găsesc la lăptărie pe Michela : lucru ciudat, era singură şi nu mai era blondă. Văzîndu-mă prin geam avu o tresărire care-mi spulberă iluziile : Pieretto era tot la puşcărie. O întrebai cu bărbia şi Michela făcu semn că da.

Tot trebuia să intru să mănînc ceva. La început Michela făcu o mutră de văduvă şi mă întrebă dacă-l

văzusem pe Pieretto. Apoi îmi dădu să înţeleg că mutra aceea o făcea de necaz pe el care, fără să spună nimănui nimic, se vîrîse în încurcături. Credea că eu îl ajutasem în noaptea aceea să dea lovitura şi cînd îi spusei, ca s-o lămuresc : De fapt mie mi-au dat drumul — făcu cu ochiul, lăsă capul în jos şi mă luă de mînă.

— Atunci aşa-i trebuie, prostului ăluia, care-şi bagă fără motiv prietenii la răcoare.

Astea sînt femeile, şi el o întreţinea.

— La tine au venit ? o întrebai.

— Nu era cazul, pentru că l-au prins chiar acolo. Se apleca peste masă atîta încît îi simţii mirosul trupului : L-au prins în faţa vitrinei pe care nici măcar n-o atinsese... Tu ai avut noroc, zice, privindu-mă.

— Eu nu sînt decît un mecanic, şi cînd ies din atelier nu ştiu să fac altceva.

— Ştii să faci multe lucruri, spunea ea, fără să-şi ia mîna de pe mine, ştii să te descurci mai bine decît alţii.

Se vedea că în toată luna aceea nu-şi găsise nici unul : se vedea după ochi şi după culoarea roşie a părului pe care nu şi-l mai vopsise. Şi acum înţelegeam eu de ce luase cămăşile : primul care ieşea trebuia să dea fuga la ea.

— E ceva să ieşi de-acolo şi să vezi femeile îmbrăcate de vară, îi spusei în faţă.

Rîse sigură de lovitură, şi mă întrebă :

— Unde dormi în noaptea asta ?

— În noaptea asta nu dorm, îi spusei privind-o.

Îmi lăsă braţul şi deschise ochii mari. Credea că e grozav de isteaţă. Pentru astea Talino era bun.

— Bine, îi spun mai apoi, în timp ce ne ridicam. Atunci merg cu tine să-mi iau cămăşile.

Pe stradă — se şi înserase — îi povestii unde-l lăsasem pe Talino. Ea mă ţinea de braţ şi rîdea şi nu-i era ruşine cu mine, aşa bărbos cum eram.

Sus, pe scări, mă întrebă dacă ea era prima femeie la care veneam. Şi-mi spuse :

— Ce-ar zice Pieretto dacă ar afla !

„Ar zice că eşti mereu aceeaşi", am gîndit eu.

Sus, mă bărbierii în bucătărie, vorbind cu Michela care se ducea şi venea din dormitor. Te sufocai acolo sus. Bucătăria era un cotlon de pisici, pe perete atîrna o haină de-a lui Pieretto, şi eu gîndeam că, atunci cînd îl cunoscusem, credeam că avea să se însoare cu iubita lui.

În cameră, Michela se întinsese pe pat şi fuma, dezbrăcată. Abia m-am uitat la ea că a şi stins lumina. Avu din nou curajul să-mi spună :

— Dac-ar şti Pieretto !

Dacă Pieretto ar şti i-ar părea mai rău din cauza mea, decît dintr-a ta, pentru că toată vina era numai a închisorii ; căci femeile n-au nevoie neapărat de închisoare ca să trădeze un prieten.

Ca să evit alte discuţii aşteptai să adoarmă, apoi adunai cămăşile şi plecai. Nu ştiu de ce n-am rămas pînă dimineaţa, dar mă revolta chiar şi mirosul, ş-apoi era prea cald. Am ieşit, şi fără să-mi dau seama, obosit ca o vită, m-am dus drept spre gară, să găsesc o bancă. Aveam în buzunar vreo patruzeci de lire şi absolut nimic de făcut. În parcul gării m-am gîndit la toate astea şi mi-am dat seama că fără Pieretto eram de-a dreptul şomer. Lume trecea puţină pe-acolo, se făcuse miezul nopţii şi nu mai mi-era somn pentru că la Michela aţipisem puţin.

Cine ştie ce-o fi făcut Talino. O fi plecat la şapte ? Un glas îmi şoptea că nu, şi mă făcu să sar în sus. Mă duc sau nu mă duc, tot una e.

Talino era aşezat pe jos, printre balustradele caselor de bilete, cu bocceaua lui cu tot. Văzîndu-l mi se părea că mă întorc la închisoare. Îşi ştergea faţa, cu o mutră de soldat rechemat sub arme, şi muşca dintr-o bucată de pîine şi brînză. Deci avea bani, cusuţi cine ştie pe unde ; şi ne dusese de nas pe toţi, şi pe mine, şi chestura, şi puşcăria.

Cînd mă văzu, se ridică fără grabă, sprijinindu-şi mîna de pămînt, şi începu să se clatine cum făcea cînd mergea.

— Plecăm ? făcu spre mine cu gura plină.

— Un moment. Tu ai bani. Cu cît mă plătiţi dacă am grijă de maşinile voastre ?

— Masă şi casă. Poţi să lucrezi pe socoteala ta la uzina electrică, şi cîştigi cît pofteşti. Este unul care şi-a cumpărat o casă...

Dar ca să plecăm aşteptarăm dimineaţa, pentru că Monticello este un sat neînsemnat în care noaptea nu opresc trenurile. Aşteptînd, mă gîndeam că dacă mi-aş fi atîrnat haina peste cea a lui Pieretto, s-ar fi isprăvit numaidecît povestea aceea cu : dacă stăm să ne gîndim bine păream făcuţi unul pentru celălalt şi că ea întotdeauna mă dorise ; şi în schimb ar fi spus că nici ea nici eu nu preţuim cît prietenul de care ne băteam joc, şi m-ar fi înnebunit şi îndîrjit împotriva lui Pieretto. Mai bine să se trezească singură şi să ţină un pic de post, cum ţinea şi Pieretto.

De cum ne suirăm în tren, se şi făcu ziuă şi pornirăm în chiar momentul cînd pariez că Michela se răsucea în aşternut. Talino se lungise să doarmă, cu capul pe boccea şi cu batista pe faţă, şi-mi făcea cu ochiul ca şi cum tot ar mai fi rîs că mă băgase-n sac. Nu lipseau decît muştele, căci eram acolo ca-ntr-un grajd, cu mirosul de grajd şi cu

vițelul. El părea vițelul, dar erau clipe cînd mă gîndeam că erau doi viței acolo.

Îmi plăcea că era răcoare și că eram singuri la drum, și mă liniștean fumînd. La Bandito urcă lume, dar erau oameni de la țară care se duceau la tîrgul de la Bra. Talino se uită la ei cu amîndoi ochii, și cînd încercau să intre în vorbă cu mine, ziceam: „Vorbiți cu el".

La Bra coborîrăm să schimbăm trenul și aveam de așteptat aproape un ceas.

— Să nu cumva să zici că vrei să te duci în grădină, fac eu ; m-am săturat de grădini.

Dar Talino scoase din buzunar trei lire și zise că sînt din alea cinci ale mele, căci la Torino nu găsise ce-i trebuia lui și că știa el un loc la Bra unde ajungeau două lire și cincizeci.

— Oare ? zic eu. O fi marfă de țară.

— Ce spui ! zice Talino. Au pielea albă, pe cinste. Dar eu mă oprii la cafeneaua din piață.

— Mulțumește-te că nu-ți cer banii ăia înapoi. Și grăbește-te.

Într-o cafenea mi se pare că sînt tot la Torino, de aceea îmi place. Acum înțelegeam eu de ce Talino se prefăcuse că doarme, mai întîi în sala de așteptare, apoi în tren : ca să nu-mi povestească cum mersese treaba cu Madam Angela. Dacă nu le trăsese cumva pe sfoară și pe ele cu povestea lui că e de la țară. Michela, care rîdea pe sub mustăți cînd îi povestisem, era femeie și știa ea mai bine cum stau lucrurile.

— Ei, îi zic unei blonde de la tejghea. E pe aici un loc liniștit unde să-l pot aștepta pe un prieten care s-a dus să facă dragoste ?

În spatele tejghelei era o ușă și, dincolo, un tinerel care părea contabil îi privea picioarele.

— S-ar putea găsi pe-aici un locşor liniştit ? o întreb.

Între timp se auziră nişte bile ciocnindu-se între ele. Nu mă gîndisem să-l întreb pe Talino dacă la Monticello aveau biliard.

— Ce să fac : să iau trenul, să joc biliard, sau să stau de vorbă cu o fată frumoasă ? o întreb.

— Se poate face şi una şi alta, îmi răspunde blonda şi mă priveşte rîzînd.

— Dacă iau trenul, pierd restul.

— Biliard se găseşte peste tot.

— Dar nu şi blonde. Mă duc într-un sat unde femeile dau cu sapa.

Amicul care se uita la picioarele ei, începe să rîdă de unul singur. Atunci îi spusei fetei :

— Aici picioarele provoacă rîsul ?

Ea tot nu pricepuse că eu şi celălalt ne priveam în ochi.

Ne apucarăm să jucăm biliard şi pusei la bătaie toţi banii pe care-i aveam. Fata privi o vreme din uşă, pe urmă o chemară să servească şi cînd terminarăm partida ea nu mai era. Rîzînd într-una pe sub mustăţi, tinerelul acela care părea contabil mă bătu de mă rupse primele două jocuri, apoi îmi dădu puncte înainte şi iar mă bătu. Pe urmă întreb de ceas şi aflu că trenul a şi plecat.

Talino aştepta liniştit la gară.

— Şi acum ?

— Trebuia să vii cu mine, te-ai fi distrat.

Trenul următor pleca la patru. Trebuia să petrecem amiaza în piaţa satului, ca boii în tîrg, şi era o căldură care omora şi muştele. În singurul loc pe care-l ştiam nu mă mai puteam întoarce, şi Talino îmi spune :

— Hai să dăm o raită.

Mă duse în tîrg, care se întindea de-a lungul porticurilor ; el umbla prin soare să vadă mărfurile ; eu, fără bagaj, pentru că îl lăsasem la gară, mă ţineam de-o parte, şi făcîndu-mi socoteala pe ascuns văzui că mai aveam de fumat pe două zile. Dar ce frumuseţe de ardei roşii vindeau femeile ! Apoi ajunserăm în dreptul pepenilor verzi şi mi se făcu sete. Strigau, mai ales femeile, de parcă era tîrg regional. „Deschide bine ochii, Berto, zic eu fără să mă opresc, de-acum eşti pe mîna ăstora."

Cînd priveai tîrgul de sub porticuri ţi se părea că ai în faţă o plajă. Tarabele cu cămăşi, cu tricouri, cu pălării te făceau să transpiri chiar şi numai dacă treceai prin faţa lor, pentru că la ţară totul e gros, de la pielea picioarelor pînă la postavul pantalonilor. Şi Talino mergea hotărît, izbindu-se de oameni, depărtîndu-şi picioarele ca să-i treacă printre ele cîinii, fără să-şi şteargă măcar gîtul cu batista roşie care-i cădea în triunghi pe umeri.

Se opri în faţa unuia încins cu un brîu roşu ca un căruţaş, care vindea fiare de cazma şi tîrnăcoape. Omul sări-n picioare şi se porni să lovească cu un ciocan în coada unei lopeţi şi chemă pe cineva şi veni un băiat şi atunci îi dădu un pumn lui Talino în şold. Părea vioi căruţaşul, şi era firesc : cu viaţa pe care o duc, chiar dacă se vîntură numai prin sate, mănîncă toate ciorbele şi văd lumea ziua şi noaptea. Dacă în loc de Talino l-aş fi avut pe Pieretto, aia zic şi eu că ar fi fost meserie pentru noi.

Ne duse, pe mine şi pe Talino, la birtul din spatele tarabei, de unde urmărea cu ochii fiarele şi pe băieţaşul lăsat să vadă de ele. În uşă se opresc, şi Talino îi spune că ne ducem acasă.

— Bine-bine, spune celălalt, pînă la Sfînta Maria ajungeţi voi. Bea un rînd cu mine.

Intrarăm înăuntru și comandă vin... Mai întîi îl întrebă dacă-l eliberaseră. Îl bătu cu palma pe umăr și-i spuse să fie liniștit că ăia de la Prato se gîndeau să cosească fînul și cînd se dusese șeful de post să rînduiască și să hotărască martorii, îi răspunseseră că nu mai erau în sezon. Aici căruțașul mă privi pieziș. Îl privesc și eu pe el, rîd și scot pachetul cu țigări.

— Sînt ultimele. Zi-i mai departe. Sînt cu Talino.

Talino spune și el :

— Vine la noi să muncească.

Celălalt începe să rîdă, ia țigara și ne toarnă de băut. Apoi continuă o vreme să vorbească despre incendiul lor și eu îi privesc hîțînîndu-mă pe scaun. Mă întrebam ce drac de muncă aveam să fac eu în casa aia, și incendiul ăla parcă-mi ardea mie în cap.

În răstimpuri, cînd se ivea prilejul, îmi dădeam și eu cu părerea, pentru că îi explicasem lui Talino că dacă cineva îl văzuse muncind într-un puț din fundul văii, e cam greu să-l învinuiască de un incendiu de pe deal. Dar Berto acela (îl chema ca și pe mine), care bătuse-n lung și lat satele din jur și-l sucea pe Talino cum vrea el, se străduia să-i vîre în cap că acum poate să fie liniștit, de vreme ce-l eliberaseră, întrucît dintr-un puț, noaptea, nu se vede nici măcar luna, darmite fața lui Talino.

— Dar ce, a fost noaptea ? întreb eu.

— Sigur, prostul ăsta, ca să fie văzut noaptea, se duce să se ascundă în puț.

Atunci îmi dădui seama că Talino mă dusese de nas tot timpul. Apoi îl strigară de-afară pe Berto, dar el ne spuse să-l așteptăm la masă.

— Ascultă, îi zic lui Talino, de ce nu mi-ai spus niciodată că noaptea a ars casa aia ? Ce rost au figurile astea ?

— Da' ce, am zis eu că ziua ? întrebă el.

— Las-o încurcată. Spune-mi mai bine cum facem acum să mîncăm cu trei lire ?

— O să mîncăm cu Berto, că el cînd trece pe la Monticello doarme întotdeauna la noi.

Berto se întoarse ștergîndu-și gîtul cu brațul și strigînd din ușă, și comandarăm o ciorbă de legume cu orez.

— Mîncare țărănească, îmi spune, dar un pic de ciorbă prinde bine.

— Dumneata umbli tot anul ? îl întreb.

— Ei, spune el, rupîndu-și pîinea, calul are nevoie de iesle. Drumurile astea nu sînt ca la Torino, ș-aici vine zăpada peste noi. Dău ultimul ocol în noiembrie, cînd Talino vinde strugurii. Întreabă-l ce mutră face taică-su cînd trec înapoi să iau banii.

— Anul ăsta să treci în cont și două farfurii de ciorbă. Ne ducem la Monticello cu vîntul fluierîndu-ne prin buzunare.

Și el, mestecînd :

— Așa umblați mai ușor. Ce meserie ai dumneata ?

— Mecanic fără mașini.

Berto îl privi pe Talino și apoi îmi spuse :

— Și te duci să le cauți la Monticello ?... Călătorești cu foaie de eliberare și dumneata ?

Îi arăt biletul.

— E muncă bună asta, da, zice Berto, dar ai de tras pînă te descurci. Biciclete și motoare. Iarna nu mănîncă cum face calul, sau noi, ăilalți. Ar fi muncă berechet, dar nu prea se pricep oamenii la ele pe-aici.

Ciudățenia era că omul acela nu părea de la țară. Vorbea fără ocolișuri și înțelegea din zbor. Purta o cămașă în carouri care ar fi stat bine chiar și sub o haină, și era slab ca omul care merge mult.

După ce terminarăm îmi mai luă o ţigară, pentru că el şi le răsucea cu mîna. Il întrebă rîzînd pe Talino dacă e tot aşa de bine şi la puşcărie. Talino îi spune că am fost şi eu cu el, şi că fumam şi noaptea. Atunci trebui să-i spun lui Berto cum îl călcasem pe ciclist şi, Talino, naiv ca întotdeauna, îşi dă seama că mă chema ca şi pe el şi-i spune.

— Numele nu ni-l punem noi, zice Berto rîzînd.

Apoi, înainte de-a pleca, vorbeşte iar despre incendiu şi-i spune :

— Bagă de seamă, a doua oară n-o să mai fie atît de uşor să ieşi. Vreau să te găsesc liber, de Ziua Sfinţilor, că altfel taică-tu n-o să-mi mai cumpere sape.

Apoi ies afară împreună şi se duc să discute în spatele căruţei, iar eu mă opresc în prag şi închid ochii, fiindcă de aici tîrgul părea ucis de soare, căci prea nu se mai mişca nimeni pe sub corturile acelea şi prin ungherele de umbră, şi nu se mai simţea nici o adiere de vînt şi eu dormeam acolo din picioare.

Se întoarse Talino şi eu mormăii :

— Hai să ne întindem undeva.

Dacă traversam piaţa din faţa gării însemna c-o să ne uscăm cu totul. Vream să întreb dacă aşa era şi soarele de la Monticello, vream să vorbesc, vream să intru în cafeneaua aceea cu biliardul şi să dorm, dar umblam, şi gara, din micuţă cum era la început, ne vine în întîmpinare, ne apare ca un portic, şi ieşim pe peron, iar eu mă trîntesc pe o bancă şi mă liniştesc.

Mă trezii transpirat ca la spital, dar acum mă simţeam bine şi alături pe bancă era Talino, care aştepta privind şinele. Le privesc şi eu. şi peronul începe să se umple.

— Mai are mult ? zic eu.

— Dacă plecam pe jos după ce am mîncat, diseară am fi fost acolo.

Între timp vine şi trenul, un accelerat care nu era trenul nostru, şi gara se goleşte.

— Din ce sat e Berto ăla ?

— Din Langa di Calamandrana, dincolo de valea lui Belbo.

— E departe ?

— Din Monticello faci două zile dacă tai de-a dreptul peste deal.

— Şi cînd încep dealurile astea ?

— Numaidecît.

Mă săturasem de atîtea şine, nu mai puteam. Talino avea pantofii rupţi, dar el cel puţin umbla desculţ. Îi priveam pe-ai mei care mai ţineau încă, şi mă gîndii că aş fi putut lua o pereche de-ai lui Pieretto căci o vreme el tot n-ar fi avut nevoie de ei. Cine ştie dacă Michela pricepuse că nu eram fraierul ei ? Sau poate credea că fugisem de frică, şi rîdea. Putea să rîdă, sigur, pentru că ar fi fost mai bine să umblu pe răcoare prin Torino, acum, că venea seara, şi să mănînc liniştit ceva, cu banii mei în buzunar.

— Noi mergem pe deal ? îl întreb pe Talino.

— Dacă vrem. Acolo e via.

— Dar gospodăria e în vale ?

— Fireşte.

— Ş-acasă îţi razi barba ?

Talino rîdea.

— Dar satul unde e ? În fundul văii ?

În sfîrşit, soseşte trenul, încet, încet, de parcă-ar fi Talino cînd traversează strada. Sus ! O dată urcaţi şi porniţi la drum începe să se facă răcoare din pricina mişcării şi gonim de-a lungul unei coaste împădurite. Talino nu stă jos şi îşi scoate foaia de drum. Apoi vine un militar ; se cunoşteau şi se

pornesc să discute, şi militarul se uită la mine. Eu fumam şi luam aer.

Talino se apleca peste fereastră şi mă chemă să privesc şi eu. Era un deluşor ce părea o mamelă, cu totul în umbră, şi salcîmii căii ferate îl ascund, apoi îl lasă o clipă să se vadă, apoi intrăm într-un tunel şi se face răcoare ca într-o pivniţă şi ăia uită să aprindă luminile.

Strig pe întuneric :

— Ce să văd aici ?

— Nu, sînt eu, răspunde soldatul.

— Rămîi la locul dumitale.

Căci mă pomenisem dînd cu mîinile de el.

Cînd ieşim iar la lumină, mă întorc spre Talino şi-l văd din nou aplecîndu-se peste fereastră, fluturînd din mîini ca o femeie, sucindu-se cu batista într-o parte.

„Simţi mirosul grajdului ?" vream să-l întreb, dar el se bucura pînă şi de aerul rece al curentului, aşa de mulţumit era.

— Acum dealul se roteşte şi se văd chiar pomii de la noi, zice el arătîndu-mi vîrful cu degetul. Noi şedem pe dealul ăla, în faţă.

În afară de faptul că intra aerul pe fereastră, strecurîndu-ne printre dealuri călătoream şi prin umbră. Frunzele fluturau la cîteva degete de tren. Apoi simt că trenul merge mai încet, tot mai încet şi se opreşte sub o stîncă.

— Ce s-a întîmplat ? E careva pe linie ?

— Am ajuns ! îmi strigă Talino.

Zicea el asta, dar trebui s-o luăm pe jos pe un drum pe unde ocoleam într-una, atîta de groasă era ţărîna, şi Talino se opri la o piatră de pe margine să-şi scoată pantofii şi să-şi sumeată pantalonii, spunînd :

— Ţărîna ţi-i distruge.

Ciorapi nu avea. Își leagă pantofii cu șireturile și-i aruncă pe umăr.

— Și unde e Monticello ? îl întreb.

— De-aici nu se vede.

În spate aveam un deal, scund ca o casă. Drumul nostru cînd suia, cînd cobora, și eu mă întorc să văd delușorul și îl întreb :

— Unde e mamelonul ?

— Ăsta e, zice Talino.

— Bine dar la început părea un munte !

— Noi mergem pe dealul din fața lui. De-acolo o să vezi că e un munte.

Mă uitam cu luare-aminte împrejur, ca să știu la nevoie să mă întorc și să sar în tren. Dar și trenul și calea ferată și gara dispăruseră cu totul.

„Sînt chiar la țară, îmi spun, aici nu mă mai găsește nimeni."

Mergem și mergem, pînă vedem în spatele copacilor un deal care se ridică.

— Mai e mult ?

Bine, cel puțin, că soarele cobora și cădea dintr-o parte peste picioarele lui Talino, peste pietrele aceea și peste țărînă, făcîndu-le aurii ca farurile automobilelor, noaptea. Apoi ieșim dintre copaci și vedem un deal uriaș plin de vii, de case și de păduri, cu vîrful golaș.

— Unde e Monticello ?

— Din casă se vede. E pe marginea mamelei, și spunînd asta izbucnește în rîs.

Mă întorc și revăd dealul cu trenul. Crescuse și semăna chiar cu un sîn, bine rotunjit pe margini și cu un pîlc de copaci care-l pătau în vîrf. Și Talino rîdea cu mutra lui bărboasă, ca un prost, ca și cum

s-ar fi aflat chiar în fața unei femei care-i arată sînul. Pariez că nu se gîndise niciodată la așa ceva.

Apoi apucăm pe un drum mai îngust, fără pietre de întărire, care străbătea o pajiște în pantă, și sosim la gospodărie. E mare, și primul lucru pe care-l văd e un șir de șoproane sub fînărie, și boii stînd în fața unui car, și femei în jur. Talino ridică bocceaua și începe să strige. Strig și eu.

O femeie dă fuga și un cîine lățos sare pe noi, și nu prea pare că sosim de la Torino. O tînără înfige furca în fîn, un copil fuge în casă ; din spatele carului iese un bătrîn cam strîmb, în cămașă, și ne privește, cu mîna la ochi. Eu mă opresc ; Talino salută : — Să trăiești, Pa' ! — și nu se întîmplă nimic.

Bătrînul strigă spre casă :

— Hei, femeilor, a venit, și se întoarce să mă privească. Apoi strigă la femeile din car și vine spre noi.

În timp ce vorbesc împreună, ne privim. Bătrînul avea pe cap o pălărioară fără fund, și vorbind cu Talino părea că mă ascultă pe mine.

„Am înțeles, zic eu, ăsta e mai viclean decît fiu-său".

Părea că-i cad pantalonii, așa de aplecat stătea, cu mîna lăsată în jos, pe șold ; și abia s-au întîlnit că au și început să strige despre puțul acela, și fiul zice că nu se ascunsese ci încercase să stea la vedere așezat cu picioarele atîrnînd și nu trecea nimeni și toți alergau în sus spre Grangia și atunci...

— Și atunci ? face bătrînul, uitîndu-se fără încetare la mine.

— Și atunci m-am lăsat înăuntru, pentru că-mi era frică...

— Frică de ce, cap sec ? Nu știi că-n primul rînd îi iau pe-ăia care se ascund ?

Păreau niște vorbe spuse și răspuse, pentru că

nici unul din ei doi nu stătea să-l asculte pe celălalt. Femeile care şedeau în jurul carului mă priveau, şi pe uşa casei ieşi o bătrînă. Între timp cîinele mă mirosea. Trăgeam şi eu în plămîni mirosul de fîn, mă apropii şi spun rîzînd că la urma urmei nu mai avea rost să se ciorovăiască acum, cînd s-a întors. Talino spune atunci cine sînt şi bătrînul se uită la mine şi se scărpină pe sub pantaloni, şi se întoarse spre femeile din jurul carului şi strigă să termine înainte de-a se înnopta. Apoi îi spune lui Talino :
— Du-te la bătrînă, şi pe urmă vino să dai o mînă de ajutor la descărcat, şi Talino porneşte cu bocceaua lui.

Din uşă se întoarce şi strigă :

— Arată-i maşina, Pa' !

În spatele casei era o miriştc care ţinea cît jumătate dealul şi bătrînul spune :

— Să ieşim din soarele ăsta — şi mă duce în ogradă, între casă şi mirişte. Mă împinge într-un perete ; acolo era o picătură de răcoare şi nu ne auzea nimeni.

— Frumos cîmp, zic eu.

Departe, în zare, dealul se sfîrşea cu vîrful acela golaş, şi încep să respir mirosul de bălegar şi se auzeau greierii.

— Ne trebuia să plouă o noapte întreagă pentru fîn, zice bătrînul privind spre cer. Era plin de vlagă...
Îl întreb :

— E de lucru, la ţară, nu ?

— Fiecare are pentru el. Dar pămîntul mănîncă mai mult decît noi.

— Adică ?

— Adică nu-i de ajuns numai să tragi, trebuie să cheltuieşti puţinul care-l cîştigi, ca să fii pregătit pentru anul ce vine.

— Atunci poţi să şi cîştigi ceva ?

— Ai putea, dacă nu s-ar întîmpla ca tocmai atunci cînd nu mai pridideşti cu munca să vină să-ţi ia băieţii pentru tot felul de poveşti. Ş-asta cere bani.

— Cred că exagerezi. Talino n-a avut nevoie nici măcar de avocat...

— Eu sînt avocatul lui. Îi dau eu avocat.

— Şi maşina aia unde e ?

Atunci bătrînul se îndoaie şi mai tare din şale şi mă întreabă cu un singur ochi :

— I-ai împrumutat bani ?

Dacă-i spuneam nu, m-aş fi şters pe bot de orice. M-ar fi trimis să dorm prin şanţuri.

— I-am dat ceva, fac eu, ca să-şi astîmpere foamea. La Nouve [1] dormea cu mine împreună.

Asta i-a fost de-ajuns ca să prindă glas şi să se îndrepte de şale. Noaptea, m-am gîndit că în locul meu Pieretto i-ar fi povestit că prostănacul acela nu fusese eliberat şi că-l trimitea acasă doar ca să-l poată prinde asupra faptului, şi că el ştia asta, pentru că într-o noapte Talino vorbise în somn, aşa că să-l ţină bine acolo, că de nu vorbea şi el. Pieretto avea felul lui de-a speria lumea. Dar Pieretto la ora aceea ar fi fost la Eliseo cu Michela şi nu în dosul unui grajd să se tocmească pentru o farfurie de ciorbă şi să le mai şi mulţumească pe deasupra pentru că îi arătau maşina.

Într-adevăr, bătrînul deschide uşa grajdului, călcăm pe ciment şi ajungem sub un şopron unde se şi întunecase ca noaptea şi unde se zărea o cuşcă de lemn mare cît o baracă de bîlci. Mă opresc să privesc şi între timp bătrînul ia un băţ şi deschide o ferestruică ce da spre deal. Pe lîngă toate alea, maşina avea şi roţi.

---

[1] Una dintre cele mai mari închisori din Torino, unde însuşi Pavese a fost închis în 1935.

— E a dumitale ? întreb plecînd capul.

— Te pricepi ? face bătrînul.

— După ce cunoşti o maşină, le cunoşti pe toate. Merge cu benzină ?

Noroc că bătrînul arunca atunci băţul şi nu m-a auzit.

— Dincoace e a de fier, zice, şi dă ocol barăcii. Atunci o ocolesc şi eu şi văd în fund o maşină cu aburi. Era o afacere cu transmisie. Întreb repede :

— Aveţi curele ?

Aveau şi curele şi tot. Între timp vine şi Talino şi-n uşă se opresc doi-trei copii. Unul din ei spunea celuilalt : „Scoate maşina, scoate maşina". Din grajd se aude un zăngănit de lanţuri şi izbiturile unui bou în iesle şi se desluşeşte vocea unei femei, pentru că aici, cînd fratele e la puşcărie, femeile sînt acelea care au grijă de vite.

— Pare bună, îi spun bătrînului care mă priveşte.

— Trebuie curăţată, face el.

— Şi de ce o ţineţi în grajd ? Îi daţi fîn ?

Între timp în spatele lui Talino apar două femei cu batic roşu pe cap.

Bat cu palma în vapor şi spun :

— Lăsaţi pe mine. La vechituri din astea mă pricep. Manometru este ? Da. Mîine, cum s-o lumina, o verific. Şi-o să vedeţi c-o să umble ca o mireasă.

— De Sfîntu Petru ies pe piaţă, face bătrînul convins. Nu ştiam cînd era Sfîntul Petru şi nici ce însemna că iese pe piaţă, dar fac cu ochiu lui Talino şi-o pornesc prin grajd. Bătrînul închide ferestruica de sus şi femeile pleacă iute. Ieşim pe bătătură împiedecîndu-ne de copii ; bine că venea seara şi soarele se ducea şi de pe dealuri.

Afară aprind o ţigară şi vedem două femei cărînd apă la vite cu un hîrdău. Una părea tînără şi umbla desculţă, dar era mai neagră şi mai îndesată decît

Talino. Ţineau hîrdăul fiecare cu cîte-o mînă, şi îndemnau aplecate să nu simtă greutatea, şi rîdeau, cum fac femeile. Cea mare se opreşte şi-o opreşte şi pe cealaltă şi-i spune lui Talino :

— Ajut-o pe soru-ta.

Atunci mă apropii şi vreau să apuc eu de toartă. Talino sare şi zice : — Tu eşti mecanicul, — şi mă înlătură apucînd zdravăn hîrdăul. Se duc, Talino şi cea tînără, rîzînd în spatele meu ; noi rămînem în faţa grajdului.

— O beau pe toată ? îi zic celeilalte surori. Să le fie de bine ! N-aveţi să-mi daţi şi mie un pahar ?

Atunci bătrînul făcu semn femeii, care se duse fără chef în grajd şi se întoarse cu sticla de vin într-o găleată. În timp ce aşteptam, copiii îmi priveau ţigara şi unul mă imita cu mîna.

Bătrînul zice : — Mă cheamă Vinverra, — şi umple trei pahare. Înainte de-a le umple, le cufunda în găleată şi zvîrlea apa pe bătătură. Copiii priveau.

Talino alerga după diavoliţa aceea în grajd. Aud cum se hîrjonesc şi cum rîd. Soră-sa se duce la uşă şi-i strigă. Cînd sîntem toţi trei, bătrînul îmi spune : — Hai noroc, — dă vinul peste cap şi varsă restul din pahar pe jos. Eu şi cu Talino beam mai încet şi Talino rîdea ; vinul e rece şi puţin cam aspru, cam apos, şi face să-mi joace în ochi tot dealul, şi-mi amintesc că incendiul lui Talino fusese colo sus.

— Aţi căzut la-nvoială ? întrebă Talino cu paharul în mînă.

— Nu era nevoie de prea multe vorbe, face bătrînul, tu eşti întotdeauna dintr-o bucată.

Apoi mă duc la cină, şi-mi dau să mănînc ciorbă, într-o cameră care aducea a pivniţă. Cînd ne-am aşezat la masă, era aproape întuneric şi printre atîtea femei şi copii ajungeai să mănînci şi muştele.

Copiii erau îngrămădiți pe jos, cu strachina pe genunchi. Noi însă, cei mari, fuseserăm miluiți și cu vin.

Fetele beau mai vîrtos decît mine. Erau patru. Aud că-i spun Miliota celei care dăduse apă la vite. La douăzeci de ani ai ei avea pielea ca un bărbat de patruzeci, și te făcea să te gîndești la strachina grosolană din care mîncam. Erau aproape toate desculțe și sub masă călcam picioare, dar ele nu simțeau nici o durere. Mîncarea o aducea o bătrînă care era mama tuturor, și-a lui Talino, și se agita să umple blidele nepoților și ei îi spuneau : — Stai jos, Ma' ! — pentru că, aplecîndu-se, bătrîna gemea, și mai totdeauna îi stătea cîte unul în picioare. Părea cu neputință, văzîndu-i fetele, să fi scos din ea atîta marfă. Te apuca groaza cînd te gîndeai ce șale și ce picioare trebuie să fi avut ca nevastă, și în ce hal ajunsese acum. Bătrînul Vinverra, cu pălărioara pe cap, ne privea pe toți pe de-asupra lingurii și sorbea.

Se ridică o altă fată și spune :

— Să aprindem lampa.

Bătrîna mormăie că nu, pentru că vin muștele.

— Și așa sînt destule, strigă celelalte, și aduc lampa și eu aprind chibritul. La lumină fețele lor devin ca pe plajă, mai bronzate și mai late. Cea care aprinsese lampa își scoate baticul și-și netezește părul ; nu o privisem mai înainte ; semăna cu Talino, dar numai un pic : era cea mai puțin grosolană și cea mai puțin neagră și-și aranja părul pe ascuns.

Toți vorbeau despre Berto din Bra, și că pe mine mă chema tot Berto, și despre meseria lui, și bătrînul zice :

— Soru-ta a rupt cazmaua de care a zis că e de fier cînd mi-a vîndut-o.

La un moment dat Talino se ridică şi vine pe la spatele fetei care se uita la mine, şi-i înfige o mînă în gît şi ea sare odată şi toţi rîd. Talino îi lipise ceva pe faţă şi o freca, şi fata scuipa, şi Talino spunea :

— Cu boia pe faţă... ca la Torino-n piaţă... [1], pînă cînd fata reuşi să scape şi s-o zbughească în sus pe scară.

— Bine-ai mai potrivit-o, zice bătrînul Vinverra.

Celelalte rîdeau : „Gisella, Gisella" şi bătrîna drăcuia din întuneric.

„Fii atent, nu mai eşti la Torino, îmi spun eu în căldura aceea. Ăsta de-aici, cu scuza că e prost, mă bagă în coarnele unui bou la prima ocazie dacă nu-i las surorile pentru el. Dar e bine de ştiut că o cheamă Gisella."

Pe celelalte două le chema Pina şi Adele, dar Adele era cea care ne căra apă de băut cu căldarea, şi născuse copii şi părea mama întregii case. Aducea cu Talino şi după felul cum se uita ; şi eu, care-l văzusem pe Talino la puşcărie cum făcea baie, îmi închipuiam cum le era pielea şi cum transpirau ele pe sub cămaşă.

Apoi Adele, după ce-a mîncat şi a băut, o ia pe urma Gisellei şi se întoarce cu un prunc abia născut la sîn şi se aşază pe scăriţa de la uşă. După puţin văd că şi Gisella se aşază pe o treaptă.

Bătrîna aduce la masă un castron de salată şi Talino o amestecă stînd în picioare, ia alţi ardei, bătrîna taie ceapa, şi aruncă totul înăuntru şi toarnă oţet pe deasupra. Apoi îmi spun să şterg bine farfuria cu pîine şi mi-o umplu. Rîdeau de bătrînă care, fără dinţi cum era, sugea roşiile ca pe ouă.

---

[1] În original : *Col peperone sul bocchino... come si fa a Torino :* cu ardei (*boia* de ardei... deci fard) pe guriţă... cum se face la Torino (n. t.).

— Gisella şi-a mîncat ardeii, spunea Talino cu gura plină.

Vinverra, care terminase, se ridică mormăind. Talino izbucneşte în rîs. Atunci Giselle spune din uşă, fără să se întoarcă :

— Dă fuga în groapă.

Talino zice :

— Au fost buni ardeii ?

— Dă fuga în groapă.

— Ţi-ai făcut botişorul cu boia ?

— Dă fuga în groapă !

— Ia mai termină, zice bătrînul din prag.

Celelalte rîd.

— Dă fuga în groapă — strigă Gisella întorcîndu-se ca o nebună. Întoarce-te la puşcăria de unde ai venit. Nu eşti decît un nemernic. Ai venit însoţit pentru că ţi-era frică...

— Erau buni ardeii ?

— ...Ţi-e frică de toţi, pentru că ştii că te caută Rico. Ţi-e frică de ăia de la Prato. Nu eşti în stare decît să fugi noaptea şi ai venit însoţit pentru că ţi-e frică. Nemernicule şi lepădătură, nu eşti în stare decît să fugi noaptea...

Aici se porniră cu toţii să zbiere pentru că bătrînul îşi scosese cureaua şi-o lovea pe Gisella, c-a pe-o vită. Dar Gisella nu fugea ; îşi vîrîse capul în şoldul Adelei şi mugea şi parcă era un şarpe şi Adele îşi ferea copilul cu braţul. Bătrînul nu spunea nimic ; îşi scosese pălărioara şi bătea. La douăzeci de ani, în locul Gisellei, i-aş fi arătat eu bătrînului ăluia.

Terminînd cu femeia, Vinverra face apoi jumătate de întorsătură şi se repede la bărbat, care sta cu inima cît puricele, şi-i arde o curea de răsună în toată încăperea. Dar Talino fugi numaidecît.

Tăcură cu toţii, chiar şi bătrîna : se auzea doar

Gisella sughițînd pe treaptă și Adele alintîndu-și copilul care nici nu lăsase pieptul măcar.

Înțepenit în mijlocul camerei, bătrînul spuse:

— Ieșiți afară, toți!

Ieșim în curte trecînd peste cele două femei și ne așezăm pe o grindă, și Vinverra își aduce scaunul. De cum am trecut toți, Gisella se ridică brusc în picioare și se duce să se ascundă în casă.

— Parcă nici n-ar fi frate-su, zice Vinverra aprinzîndu-și trabucul.

Să pierzi o ocazie ca asta, să nu poți duce pe cîmp o fată care se revoltă. Pentru că farmecul la țară este că totul are o mireasmă, și cea de fîn mă scotea din minți: un parfum la care femeile, dacă au sîngele doar un pic mai iute, ar trebui să cadă în păcat.

Mă uit la liliecii care zboară pe sus, și înaintea ochilor îmi apare, ca o floare, dealul cu trenul, cu sfîrcul lui în vîrf și cu lumini pe margini, și mă întorc, dar casa ascunde celălalt deal care se vedea din ogradă. „Ne aflăm între două mamele, îmi zic: aici nimeni nu se gîndește la asta, dar ne aflăm între două mamele."

— Colo, jos, e Monticello, spune bătrînul, arătîndu-mi luminile.

— Talino, face Miliota, se duce mîine acolo.

— E timp, zice bătrînul, brusc.

Mă săturasem de toate astea.

— Mai c-aș face o plimbare prin jurul casei. Simt cepele alea în stomac

— Pentru asta trebuie vin. Ma', adu găleata, face bătrînul repede. Bea bine. E din pricina căldurii.

Se aduce vinul și cu paharul în mînă privesc din nou liliecii. Acum era întuneric și, în afară de

greieri şi de cîini, dinspre deal nu se mai auzea nimic altceva.

În lumina uşii, Adele îşi ridică faţa de la pruncul adormit şi spune încet :

— I-auzi cîinele de la Prato. Ştie că sînt aici mecanicul şi cu Talino. I-au spus că s-a întors Talino, şi el îşi roade lanţul.

— Cine ştie cum şi-l roade şi Rico, spune o alta, acum că s-a întors Talino.

— Drace, izbucneşte bătrînul sărind în sus, aţi legat cîinele ? Fugi repede, Pina, Miliota că voi nu ştiţi decît să mîncaţi. Am nevoie să ne păzească. Voi nu vă gîndiţi decît la rochii, dar dacă ne arde casa rămîneţi în cămaşă.

Pina plecă în fugă cu copiii după ea, şi după puţin timp auzim lătrături şi strigăte dinspre ogradă.

— Pinota zice, începe iar Adele cu voce joasă, că Rico i-a ameninţat pe cei de la Prato că nu ştiu ce le face dacă vorbesc. Zice că l-a oprit pe Ernesto pe înserate, la Orto, şi i-a spus că Talino trebuia să iasă, pentru că el vrea să se răzbune cu mîna lui şi că la puşcărie se stă prea bine. Zice că vrea să se ducă el la puşcărie, după ce-o să-l omoare.

— Derbedei, face bătrînul vorbind în chiştoc, derbedei care n-au casă şi caută să le-o dea guvernul.

Miliota, care mesteca ceva, spune :

— Atunci, Talino nu trebuia să se întoarcă. De ce s-a întors ?

— Pentru că n-a făcut nimic, spune bătrînul, privindu-ne pe toţi. Pentru că dreptatea există şi carabinierii ştiu că dacă se mişcă ceva e de ajuns să se ducă la Grangia...

Adele părea că rîde pe întuneric, cum fac femeile cînd aţîţă un bărbat. O privesc îndepărtînd ţigara cu mîna întoarsă şi-mi amintesc cum rîdea Talino cînd îl eliberaseră ; şi atunci mă gîndesc că prostănac

cum era, reuşise totuşi să mă ducă. Îmi vine să turbez pentru că acum pricepeam eu ce strigase Gisella, şi că nu pentru taică-su mă adusese, ci ca să-şi apere pielea, cu ajutorul meu. Dar fii liniştit, o să ţi-o facă ei dacă ai fost atît de prost să te ascunzi într-un puţ pentru nişte paie cărora nu le-ai dat tu foc. O să fug şi eu de foc, ca de dracu, n-avea grijă.

Adele se ridică şi intră în casă cu copilul. Erau cu toţii în odaie, umblînd de colo pînă colo ; trebuie să se fi întors şi Talino. O aud pe bătrînă strigînd la una din fete, apoi lumina de la uşă se îndepărtează şi tremură. Femeile se duceau sus. Rămînem singuri în curte, cu bătrînul şi greierii.

— Fără lumină e mai răcoare, zic eu ca să zic ceva.

— De-asta încălzeşte şi soarele, face bătrînul.

— Unde e casa care a ars ?

Bătrînul scuipă şi face un semn spre acoperişuri.

— Colo, sus, spune repede.

— Ascultă, Vinverra, îi zic, fiul dumitale a dus justiţia de nas, dar pe mine nu mă duce. Aici e vorba de încăierare. Cine e Rico şi ce-i cu Grangia ?

Bătrînul abia se mişcă, apoi îşi scoate chiştocul din gură şi mormăie :

— Hm ?

— Întreb, cine-s oamenii ăştia care-i poartă pică ? De vor să-l muşte şi cîinii. Aşa spunea Miliota.

— Poveşti, face bătrînul.

— Poveşti, spune Talino. Mi-e mi-a spus că focul a fost ziua. Ce-i cu povestea asta cu puţul ?

Atunci bătrînul oftează şi-şi scoate pălărioara şi-şi bagă mîna pe sub pantaloni. Ia să vezi acum că scoate cureaua şi-mi arde şi mie cîteva. Îi spun :

— Grangia e casa care a ars ?

— O baracă, zice bătrînul, care nu făcea nici cît

paiele din ea. Toţi ziceau c-o să ardă. E pe vîrf şi i se văd pereţii de aici. Rico o fi răsturnat lampa cu gaz, pentru că întotdeauna a fost slab de minte, că mănîncă şi greieri. Tat-su spunea la toţi că s-a născut greu de cap...

— Şi Talino ce legătură are cu toate astea ?

Talino, povesteşte bătrînul, fusese văzut de cineva de la Prato cum fugise pe mirişte şi se ascunsese în puţ în loc să se unească cu ceilalţi oameni de pe deal care alergaseră să stingă focul. Şi asta tocmai la vremea seceratului, şi de aceea îl arestaseră, ca să ia pe cineva şi să se prăpădească recolta.

— Şi Rico ăsta mănîncă greieri ?

Vinverra ridică mîna ca un preot, priveşte în sus şi spune :

— L-au văzut femeile. Aşa spun.

„O mînca el greieri, cum spun femeile, dar dacă vrea să-i facă de petrecanie lui Talino însemna că nu era chiar aşa de prost, şi, oricum, gîndeam eu, mîine mă duc la Monticello".

— Mîine trebuie să cureţi maşinile alea. Du-te la culcare.

— Unde ? întreb.

— În camera mare, cu Talino. Dumneata dormi greu ?

— Un chintal.

— Dacă te trezeşti, fii atent. Stai şi dumneata puţin de pază.

Mă duse, pe o scară de lemn, într-un şopron deasupra grajdului. Era fînăria, de fapt. Dar da înspre ogradă, către cealaltă mamelă, aceea golaşă în vîrf, unde era Grangia. Noroc că dulăul dormea, pentru că-mi amintesc că-l legaseră în ogradă. Apoi vine şi Talino, urcînd scara tot pe întuneric, şi bătrînul spune :

— Mîine terminăm fînul.

Vorbesc o vreme între ei în timp ce eu îmi obişnuiam ochiul şi căutam patul ; nu era pat ci o saltea mare întinsă pe jos.

— Aici nu poţi să cazi din pat, îi zic lui Talino.

— Aveţi grijă cu focul, face bătrînul Vinverra. Aici e fîn, şi se repede în jos pe scară vrînd parcă să-şi rupă gîtul.

Nu ştiu de ce, dar ne aşezăm amîndoi cu picioarele atîrnînd spre ogradă, în faţa dealului negru. Bine, cel puţin, că într-o asemenea încăpere era răcoare. Aprind ţigara să văd dacă Talino era ca taică-su, dar Talino nici măcar nu-şi dă seama. Un cîine lătra undeva departe. Sau o căţea : mai degrabă. Dealul era întunecat cu totul ; dormeau toţi. Zic : Michela ar rîde dacă m-ar vedea cum am ajuns. Mă gîndeam la Corso Bramante, sub deal ; chiar dacă eşti singur la Torino la miezul nopţii mai găseşti încă deschis peste tot.

— Şi dacă cineva vrea să se lase puţin pe vine, unde se duce ? îl întreb pe Talino.

— Pe mirişte.

De s-ar duce acolo şi fetele. Cine ştie unde dormeau.

— Şi dacă vine Rico ăla al tău şi-ţi ia pantalonii ? zic eu în glumă.

— I-i las, răspunde Talino, aşa facem pace.

— Grozav aş vrea să ştiu cine a pus foc la Grangia.

Talino se ridică, îşi descheie nasturii la pantaloni, cum făcea la puşcărie, şi începe să stropească de-acolo de sus, ca un cal.

— Eu l-am pus, zice printre dinţi, eu. N-am mai rîs niciodată ca atunci. Se vedea de-aici ca ziua.

Ne treziră boii din grajd, şi în primul rînd văd dealul de la Grangia care umplea întregul şopron. Părea la Torino cînd ieşi înainte de-a se lumina şi

n-au apărut nici tramvaiele. Dar cineva în grajd striga la vite.

— Unde e puţul ăla ? îl întreb pe Talino.

El arată în depărtare, pe miriște, pe unde trecea drumul, un ziduleţ rotund care părea o cisternă.

— Acolo te-ai ascuns tu ? şi încep să rîd. Nici nu cred că tu eşti ăla care-a dat foc.

— Nu sînt eu, zice Talino, şi ia o haină dintr-un cui. Cine a zis că sînt eu ?

Atunci mă uit fix la el şi el mă priveşte cu mutra lui din închisoare, numai că acum avea barba şi mai mare. Îl privesc din nou şi-l văd că rîde ca şi cînd eu aş fi prostul.

— Bestie, fac eu. Ai mîncat greieri ?

— Hai, să ne batem, spune el, luîndu-şi poziţia.

— Eşti nebun, îi spun, dă-te tu peste cap dacă ai chef.

În uşă o găsim pe Adele cu găleata, venind de la fîntînă, şi ne aşezăm să mîncăm. Adele se învîrtea desculţă în jurul focului şi ne cocea ardei. Nu se auzea nimeni făcînd vreo mişcare.

— Dumneata faci totul, îi spun eu, şi la cîmp şi la bucătărie.

— Acum a venit Talino, spune ferindu-se de foc cu braţul. Mai lipseşte însă bărbatu-meu, care e la concentrare.

— Vă convine să ţineţi maşină pentru grîul ăla puţin pe care-l strîngeţi ?

Talino spune mestecînd pîine :

— Tot dealul trebuie treierat.

— Că doar n-o fi tot dealul al vostru ?

Adele vorbeşte ea mai departe :

— Dar maşina nu stă, umblă. Asta e cîştigul ei. Mai e şi grîul altora. Ce, credeai că o să treieri numai grîul nostru ?

Noroc că nu era acolo Vinverra. Noroc că înțelegeam lucrurile din zbor. În timp ce Adele ne dă ardeii, îmi fac iute socoteala. Nu era vorba numai de revizuit angrenajele, ci de lucrat cu batoza, de înjugat boii și de colindat prin sate. Acum înțelegeam ce era o piață. Aveam așadar de lucru pentru un sezon întreg și ne ieșeau niște bani. Ei, bătrîne Vinverra, nu scapi tu numai cu vinul.

Mă duc să-l caut în grajd, dar mai întîi trec pe la fînărie să-mi pun salopeta. În grajd Vinverra întorcea așternutul de fîn, cu pălărioara lui trasă pe urechi. Văd că sub iesle e plin de iepuri, care se opresc să asculte, cu urechile ciulite, apoi o pornesc de colo pînă colo țopăind.

Ne dăm bineţe și-l întreb dacă astăzi o să fie cald. Apoi vorbim serios și-i spun că toți dormeau încă, dar că eu eram în picioare să pun mai iute mașina la punct și să mă duc chiar în ziua aceea la Monticello — e adevărat că acolo era o uzină electrică ?

Vinverra se sprijină în coada furcii și mă întreabă :

— Uite ce e ; să ne înțelegem : dumneata ești electrician sau mecanic ?

— Eu sînt unul din ăia care muncește ca să trăiască, răspund aprinzîndu-mi țigara, și-mi place să fiu sigur de locul de muncă.

Îmi spune că e grîu de treierat pentru o lună.

— Atunci e-n regulă, răspund, cît îmi dați pe zi ?

După care se pornește o discuție aprinsă între noi, el vorbind despre piețe și despre demîncare, eu despre atît și atît pe oră ; apoi îmi spune că pe el îl plăteau cu sacul ; foarte bine, zic, dar eu nu sînt hamal, eu lucrez cu motoarele, socotește-ți sacii și mie dă-mi bani pe ziua de muncă.

— Dar mîncarea și dormitul ?

— Bine, scazi mîncatul și dormitul, zic, dar mai trebuie să mai și fumez și să mă și îmbrac ; și mîine, cînd oi juca biliard, mi-ar place să am cu ce m-avînta.

Atunci vorbi despre ginerele lui Pietro care-i luase mințile cu mașina aia ce nu făcea altceva decît să-i mănînce banii și să-i deșele vitele, cărînd-o prin toții coclaúrii, și-i lua de la muncă doi oameni. Cel puțin, zicea el, Pietro, cînd era acasă, făcea atîta bine și se ducea cu mașina de la un loc de muncă la altul ; dar acum era soldat și stătea cu deștu-n gură, și el trebuia să plătească un mecanic.

— Atunci plătește-l, zic eu.

Ne înțelegem pentru cincisprezece lire în zilele de arie, dar eu nu știam că mîncarea și băutura o dădeau gospodarii, că altfel ridicam la douăzeci.

Îmi petrecui dimineața sub șopronul mașinilor : la mașina cu aburi mă pricepeam, era de-ajuns un Talino oarecare ca s-o curețe, și-l iau pe cel mai dezghețat băiat al Adelei, care nu avea nici zece ani, și-l pun să curețe alămăria cu petrol. Greul era la cușca aia de lemn, care era adevărata treierătoare, făcută toată din șmecherii care se mișcau cu transmisie ; dar cum erau nemișcate acum, iau o bucată de hîrtie, înmoi creionul în gură și încep să desenez. Vine Vinverra și mă întreabă dacă totul merge bine:

— Trebuie s-o încercăm, îi zic.

Între timp îl întreb și-mi notez pe unde ieșeau paiele, pe unde ieșea grîul și unde se pun sacii la umplut. Apoi mă urc deasupra unde se vîră snopii și privesc în gura mașinii și aprind un chibrit în timp ce Vinverra urla să fiu atent, și pînă la urmă am planul completat în regulă, cu secțiunea desenată deslușit.

— Ș-acum trebuie s-o încercăm, îi spun.

Ca s-o încercăm trebuia să dăm foc la cazan, și Vinverra bombănea și copiii se foiau dar eu spun că

e de-ajuns să facă Talino pe cureaua și să învîrte el de cîteva ori roata mare. Talino vine împreună cu femeile, bătrînul zice să se grăbească pentru că așteaptă fînul.

Și eu atunci :

— Ori el, ori un bou, tot una. Faceți voi treaba. Apoi îl așez la roata de sus și-i zic să ne arate ce poate. Talino își scuipă în palme, apucă o spiță, eu mă dau de-o parte, văd că Gisella ne privește și zic :

— Hai !

Sînt sigur că Miliota ori Adele aveau și ele putere să facă treaba asta. Sau sărea roata sau mergea mașina. Pînă la urmă pornește. Pornește toată, scrîșnind: se deschide lădoiul de jos, sitele încep să dănțuiască, cuțitele îmi arată dinții ca niște cîini turbați. Mergea cu întreruperi și Talino făcea o mutră de parcă i-ar fi prins degetele.

— De-ajuns, zic în cele din urmă. Am priceput, îi trebuie ulei.

Gisella se duse să aducă uleiul, și Talino vîrîndu-și cămașa în pantaloni mă privea ca un idiot.

La amiază vin să mă cheme și mai mănînc o dată ciorbă de legume, scrumbii și brînză. Așa creșteau și se îndesau femeile alea, dar Gisella, care acum mă privea rîzînd, părea crescută cu fructe. Pentru că, după ce am terminat, îl întreb pe Talino dacă nu avea niște mere, și el mă duce într-o cameră unde era o podea plină, toate roșii și ruginii de păreau chiar ea. Iau unul sănătos și mușc din el : erau puțin acrișoare, cum îmi plac mie.

— Sînt merele Gisellei, face Talino în timp ce ne întorceam la masă.

— De ce ? o întreb pe Gisella, dumneata clocești mere ?

Nu înţelegeau nimic. Dar bătrînul mă lămureşte că atunci cînd se naşte o fată se sădeşte un pom să crească o dată cu ea.

— Cînd s-a născut Talino cine ştie ce-aţi sădit, zic eu. Vreun lemn de foc sau vreun dovleac.

Sare zvîrluga de băiat care-mi lustruise batoza şi zice :

— De ce nu se sădeşte o vie cînd se naşte un băiat? Aşa s-ar face mai mult vin.

— Atunci tot dealul ar fi al nostru la ora asta, spune Adele.

Eu le priveam pe Gisella şi pe Miliota. Talino spune :

— Dar pentru tine ce-au sădit, mecanicule ?

— Necazuri, fac eu, necazuri şi tutun, să ştii asta: dar pe trotuarele din Torino tutunul nu creşte şi atunci sînt nevoit să-l cumpăr. Necazurile le găsesc fără prea multă osteneală.

Dar era zadarnic, nimeni nu pricepea, nici măcar Gisella, care rîdea ca înainte.

Apoi ne ducem sub şopronul din curte, unde încă nu era soare, aproape de puţ : dar dacă nu erau muştele, erau copiii care voiau să vadă planul maşinii.

Atunci aprind o ţigară, mă întind pe un sac şi-i las să ţipe, şi pe ei şi pe femei. De aici se vedea prima colină, arsă şi golaşă — era acoperită toată cu vii — şi sfîrcul acela din vîrf plăcut la vedere. Bătrîna o trimite pe Gisella să ia apă din puţ — o gaură într-un zid, singurul loc umbrit — şi eu vreau s-o ajut să învîrtească roata, dar Gisella nu vrea şi apucă bine spiţele roţii şi trage în sus ciutura care cînta ca o femeie, şi în timp ce se apleacă îşi arată picioarele. Apoi cînd ciutura ajunge sus o apucăm şi eu mă aplec peste ea ; şi bem, oglindindu-ne, apa aceea mai bună decît cireşile. Dacă nu erau puştii ăia şi Talino, făceam eu ceva.

Dar pielea tot i-o atinsesem cu degetele şi văzusem că, deşi era arsă de soare, nu era ca pielea Miliotei sau ca a celorlalte, care păreau nişte vite, ci era ceva mai proaspăt, care-ţi făcea plăcere. Apoi părea cea mai tînără şi asta conta. Dacă Talino spunea ceva, aş fi dat vina pe vinişorul pe care-l băusem cu bătrînul.

Apoi am vrut să dorm, dar bătrîna striga la copii de parcă ar fi vrut să-i jupoaie. Cel de dimineaţă, Nando, îi trimite pe ceilalţi şi mă întreabă dacă nu ne întoarcem să încercăm maşina. Părea un vagabond, atît de zdrenţuros era, cu un crac căzînd peste genunchi şi cu celălalt scurt, şi le poruncea celor mai mici de parcă ar fi fost el Vinverra.

— Anul ăsta merg şi eu cu maşina, pentru că tata e la armată, îmi spune el.

— Femeile nu se duc să treiere grîul ?

— Asta nu-i muncă pentru femei, face el, nu se pricep, şi-şi arunca privirile pieziş ca bunicu-său.

— Mie mi se pare că sînt mai puternice decît tine...

— Da, dar sînt proaste.

— Păi şi Talino e prost, îi spun eu. Nici la puşcărie n-au vrut să-l ţină de prost ce era. Nu e prost Talino ?

Nando rîse arătîndu-şi dinţii ca un negru, dar spuse nu. Spuse nu, apoi îşi frecă o mînă de fund ridicînd piciorul cum fac căruţaşii cînd vor să aprindă un chibrit. Mă priveşte şi se face că vrea să-l arunce în mine. Apoi îşi închide un ochi şi începe să rîdă :

— Înţelegi ? Talino e şmecher.

Dar în clipa aceea apare Vinverra care-l căuta, trimis de bătrînă, şi se apleacă să ia o piatră, şi Nando sare şi-o ia la fugă.

Orele de zăduf trecuseră pentru ei, aşa că se duceau să ia fînul, eu însă dormeam. Cînd mă trezesc, dealul din faţă era în umbră pentru că soarele tre-

cuse de partea cealaltă. În curte intră carul cu Gisella și Miliota sus pe fîn, și arunca o umbră lungă. Apoi vine la mine Talino, roșu și proaspăt ras, cu haina pe braț și cu pantofii în picioare.

— Mergem la Monticello. Mă duc să le predau foaia de eliberare.

— Vin și eu, să-mi iau țigări.

Din ușă Vinverra mă întreabă de ce nu fumez trabuce ? Îmi dădea el.

— Nici pomeneală ; am muncit, așa că o să-mi faci plăcerea.

Pînă la urmă îmi dă zece lire și pornim împreună cu cîinele care ne-o ia înainte sărind.

— Fiți atenți, strigă bătrînul.

Talino era vesel de parcă era el cîinele. Trăgea șuturi în pietre și fluiera. Nu-mi plăcea cînd mă gîndeam că și Gisella avea ceva din mutra lui.

Cînd drumul o apucă pe sub copaci, Talino deveni mai liniștit și se prinse în vorbă. Îl întreb atunci cu cine face dragoste. Îmi spune că n-avea nici una pe-aici și că era mai bine cînd se ducea la pășune pentru că pe vremea aceea era o fată, Ginia, care venea cu vacile.

— Ș-acum unde e ?

— Ei, pe dealurile astea.

— Ai surori frumoase, îi spun, toate fetele sînt așa frumoase la Monticello ?

Îmi răspunde însă că era mai bine la Bra.

— Aici cum ajungeți să vă cunoașteți ? îl întreb. Munciți tot timpul.

Îmi răspunde că se făceau petreceri în august, de Sfînta Maria, cînd veneau muzicanții ; și că la treierat, la curățat de porumb, la cules de struguri, se putea bea și discuta după pofta inimii, în toate curțile.

— Atunci o să ne distrăm în vara asta.

Talino spune da, apoi privește chiondorîș.

— Să nu crezi c-o să mă țin după tine zi și noapte, îi spun eu. Trei nu fac o pereche.

— Nu-i nevoie să te duci în altă parte, face Talino ca să vorbești cu vreuna. Nu-ți place Pina ?

— Care Pina ?

— A noastră.

Îl privesc și nu-mi pare deloc prost. Îl privesc din nou și văd că așteaptă.

— Ea te-a trimis ?

— Mi-a spus Miliota.

Atunci aprind ultima țigară, pentru că înțelegi mai bine cînd fumezi. Dar Talino mă lasă să fumez și nu-mi mai spune nimic.

— Pina e cea care privește strîmb ?

— Da.

— N-am nimic de zis, dar eu nu vreau să mă însor.

Talino zice :

— Ei și ? Nu-i nevoie de asta, dar pînă una-alta vorbește cu ea.

Pînă una-alta văd printre copaci vîrful golaș al dealului și începem să urcăm.

— Mai e mult pînă acolo ?

— Mai e un pic.

— Vorbește cineva pe-aici cu surorile tale ? îl întreb pe Talino care mergea înainte.

Se oprește și mă așteaptă :

— Giselle vorbea cu Ernesto din Prato.

— Dar nu v-ați certat cu cei din Prato ?

— Vorbea cu el înainte, spune încet Talino. Apoi îmi povestește că Ernesto din Prato vrea să ia el batoza, dar Pietro și cu Adele îl convinseseră pe Vinverra că li se cuvenea lor. Și așa cei din Prato erau nevoiți să treiere cu mașina noastră și asta-i supăra de moarte.

— Unde e gospodăria de la Prato ?

Era în fundul cîmpiei, în spatele copacilor.

— Şi dacă Ernesto din Prato te întîlneşte, are ceva cu tine ?

— Da, dar nu s-atinge de mine fiindcă vrea să se însoare cu Gisella.

Mă opresc şi-i zic :

— Lepădătură nenorocită. De ce nu mi-ai spus la Torino că tu ai pus focul la Grangia ?

— Dacă-ţi spuneam nu mai veneai cu mine.

Mă opresc din nou :

— Nu v-am făcut vreo pagubă. Chiar mîine plec.

— Unde ?

Vream să-i răspund : „La uzina electrică", dar stau şi mă gîndesc că şi aia fusese o născocire şi-mi amintesc de Berto care se uitase strîmb la el numai cînd pomenise de asta.

— Stai cuminte, Berto, îmi spune Talino ca şi cînd aş fi fost tovarăş cu el, tu nu ai de lucru nici la Torino, şi Torino e departe. Aici stai bine şi cîştigi şi ceva bani şi-o să vezi c-o să-ţi placă.

Intrînd în sat soarele îmi bătea drept în ochi şi nu mă lăsa să văd casele, şi de ciudă îi zic lui Talino:

— Tu du-te la post cu foaia ta şi mie arată-mi unde e tutungeria.

Talino rîde şi începe să salute pe unul şi pe altul din porţile caselor, şi eu după el. Văd un birt, un cizmar, nişte străduţe murdare care dădeau într-un ziduleţ umbros unde mă duc şi m-aşez şi-i spun :

— Grăbeşte-te, te aştept aici.

Eram pe coasta dealului, care nu se vedea, dar se vedea în schimb un cîmp întins şi însorit, care părea adormit. Urcaserăm binişor, pentru că de aici pariez că se vedea pînă la Torino.

În depărtare se zăreau munţii.

La picioarele mele erau vîrfurile magnoliilor dintr-o grădină. Printre frunze auzeam vorbindu-se şi zăream ceva alb, şi mă întreb chiar şi acum dacă era cu pu-

tință ca cineva să fi avut vreo vilă prin părțile alea. Se vedea chiar și un colț de acoperiș roșu și îngrijit, și mai-mai că-mi venea să mă arunc în copaci, să cobor pe trunchi și să le ies înainte celor care ar fi fost acolo. Vocea care urca pînă la mine era de femeie.

În schimb priveam cîmpul și gîndeam : „Nu-i cîtuși de puțin Torino. Cine știa unde-o fi Torino."

— Nu, acolo nu-i Torino, îmi spune un băiat care vine fuga și se sprijină de zid. Acolo e dealul de la Bra.

Atunci cuprind totul într-o privire, cîmp, pîlcuri de copaci și de sate, nori, cărămizile zidului, și-mi repet într-una :

— Frumos drum ai făcut. Merita !

Cînd se întoarce Talino, îl privesc.

— Credeam că te-au băgat din nou la răcoare.

Dar el rîde pentru că nu pricepea. Mă întreabă dacă mi-e sete.

— Sigur că mi-e sete.

— Atunci hai să bem un sifon. Îl fac bun.

— Mai întîi țigările.

N-au să mai facă greșeala asta. Cinci pachete, zece lire. Bătrînul nu-mi mai dădea nici un bănuț înainte.

— Și acum să mergem, totuși. Plătești tu.

Talino se oprește în schimb să glumească pe șosea unde un rotar își adusese foalele și instalase nicovalele ca să pună cercul la o roată. Rotarul era blond, mai voinic decît Talino, cu șorțul de piele în față, ca băieții care aduc gheață. Avea și un băiat care trăgea la foale, și mă opresc sub un platan să privesc în sus. Văd pe sub platani niște felinare.

— Cine știe dacă se aprind, zic eu.

— Ba da, aici avem lumină electrică, spune blondul. Dumneata nu auzi dinamul ?

— Credeam că e o moară. Și acolo e de lucru ?

— Este, dar nu plătesc. Atîta timp cît Talino nu bagă lumină electrică și la ei, lumina nu rentează.

— Vara e lună ; se vede și așa, spune Talino.

Atunci se înțeapă unul pe altul și băiatul lasă foalele. Aprind țigara de la cărbuni și mă uit la ei cum fac pe proștii. În vremea asta se lasă noaptea. Cînd coborîm drumul înapoi, era cel puțin răcoare, și apoi mă întrebam unde era luna din cîmpia aceea, căci n-o văzusem încă. Printre copaci se vedea dealul nostru, și era răcoare ca-n apă.

— Talino, îl întreb, nu era lună cînd ai dat foc la Grangia ?

Chiar în clipa asta auzim un galop de parcă ne fugărea dracul, și Talino face un salt, și pe urmă rîde, și vedem că e cîinele.

— L-ai adus să te păzească ? îl întreb. Crezi c-o să te păzesc și eu ca și cîinele ăsta ?

Mergînd, Talino mă fixează ca un bou, cu ochii lui mari de totdeauna. Nu înțelegeam dacă își bătea joc sau nu pricepea. Apoi îmi spune :

— Eu nu te-am pus să mă păzești.

Mergem mai departe și intrăm pe sub copaci. Drumul era larg, dar nu trecea nimeni, și se înnopta.

— Cînd iese luna ?

— Trebuie să iasă, spune Talino. Apoi continuă : Scîrba. A ieșit tocmai cînd nu m-așteptam și m-au văzut fugind ca să mă bag în puț. Scîrba aia, ea și soru-sa, care-a vorbit.

— Cine a vorbit ?

— Gisella, care-a văzut de-acasă pe unul care fugea prin miriște și-a zis numaidecît că sînt eu.

— Dar erai tu, sau nu ?

— Și ea, ce făcea noaptea în fîn ?

Talino vorbea tare fiindcă tot mai era lumină, dar își isprăvi vorbele privind în jur ca și cînd s-ar fi făcut noapte.

— Dacă Gisella a vorbit, o fi știut ea de ce-o face, îi spun răspicat ; dar tu, poți să-mi spui de ce ai dat foc la Grangia ?

— La Grangia ? izbucni în rîs. Pentru că Rico e un papă-greieri și toți rîd de el.

— Ș-atunci ce legătură au cu asta cei de la Prato?

— Nici una, îmi spune, n-au nici o legătură.

Apoi ajungem la drumeagul care urca și auzim rîsete. Talino se oprește, culege o piatră și-o zvîrle în muri. În schimb țîșnesc de sub copaci Gisella și Miliota, și în depărtare o aud pe alta care strigă de parcă s-ar fi și făcut noapte.

— Ce vreți ? face Talino.

Ce voiau se înțelegea, și Gisella dă cu grebla de pămînt de necaz pe vocea aceea din susul cîmpului.

— Unde e Pa' ? face Talino.

Oacheșa și bălana îi rîd în nas, și Gisella ridică din umeri. Apoi se răstoarnă pe iarbă ca un sac, dar își acoperă picioarele, și Miliota rămîne în spatele ei, în picioare, și așteaptă.

— A venit Ernesto, zice Miliota, întreba cînd treierăm grîul.

— Și unde e ?

— A intrat în ogradă cu Pa'...

Talino mă privește cu ochi viclean ; apoi o vede pe Gisella și face la ea :

— Ce e ?

Gisella nu se mișcă și Miliota zice : — Prinde-mă, și dă să fugă, și Gisella spune : — Dacă o prinzi, îți spune ceva.

Talino, care se și pusese să înjure, sare pe Miliota și se prăvălesc la pămînt. Se rostogolesc, Miliota îl duce în șanț ; dacă se luau la bătaie nu știu cine ar fi învins. Dar Miliota începe să țipe, și-l lovește cu

picioarele pentru că nimeriseră în spini și se ridică cu rochia sfîșiată.

— Așa se face cu femeile ? zic Gisellei care mă privea.

— Așa se face cu el... Astă seară am ceva să-ți spun, să fii la puț.

— Ce puț ?

— Acolo-n spate... La cisternă.

Apoi rămăserăm așezați pe iarbă să glumim pînă cînd avea Pa' să ne strige ; și Talino vrea să știe cine mai venise cu Ernesto și dacă le vorbiseră. Fetele îl luau în rîs, chiar și Miliota, cu vocea de taur pe care o avea și care se auzea și mai bine cînd vorbea încet.

Din cînd în cînd Pina striga din car ca un suflet rătăcit.

— Ați fugit de ea ? zice Talino.

— N-a venit și ea pentru că-i era rușine, face Gisella cu gura toată numai dorință și părul în ochi, și cu picioarele acoperite. Îi e rușine de cineva.

— Poate că de-asta, zic eu, privește mereu în altă parte.

— Mi-ai făcut-o fîșii, spunea Miliota cu mîna pe rochie. Parcă m-am încăierat cu cineva. Mi se văd picioarele.

— Așa o să-ți fie răcoare, zic eu, rîzînd cu Gisella. Dacă ați face baie aici, v-ați arăta mai mult decît picioarele.

— Noi baia o facem în fîn, spunea Miliota.

— De ce nu încărcați fînul noaptea ? V-ar fi mai răcoare.

— Noaptea Pinei nu i-ar fi rușine, rînjește Talino.

— Ieri noapte te sufocai, nu se vedea nici luna măcar.

— O să se vadă în noaptea asta și poate-o fi și răcoare, strigă Gisella. Cine știe, poate-o fi o răcoare grozavă.

Apoi rîdem și-o auzim pe Pina cum strigă : — Hei, Gisella ! și ea zice : — Năroada aia, strigă atîta de-o să audă Pa' ; și ne ridicăm, și ele două se duc spre cîmp și noi urcăm spre casă.

În seara aceea nu se mai făcea noapte, și bătrîna mă găsește în odaia cu merele și mă întreabă cine sînt pentru că nu se mai vedea bine. Îi spun că mănînc un măr de-al fiicei sale, dacă e voie, să-mi spăl gura. Ea, care semăna într-adevăr cu un măr uscat, dă fuga la fereastră, privește în curte, apoi încearcă să mă vadă mai bine, și tot spune ceva pe șoptite.

— Lipsește Pietro, spunea, ești dumneata aici, lipsește Pietro. Ai grijă de el, pentru Dumnezeu. Sînteți ca frații. Mi-a spus Talino că v-ați ajutat. Ce nenorocire a dat peste noi.

— Ce nenorocire ?

Bătrîna își saltă bărbia și-mi ia mîna :

— Pentru Dumnezeu, spunea, pentru Dumnezeu.

Apoi văd că lăcrimează și nu știu ce să fac.

— Hai, lasă, nu e nimic, îi spun.

— N-ați întîlnit pe nimeni ? Aveți grijă să nu întîlniți pe careva. Să nu-l lași singur pe Talino...

— Păi e băiat mare acum, îi spun.

— N-are a face. Glumește de parcă ar fi un copil și nu ține seamă deloc că mai sînt și ceilalți și că lumea vorbește.

Așadar, era bătut în cap : lucru pe care-l știam. Dar bătrîna nu spunea și că era un ticălos și că lovea drept unde doare. La masă îi las să vorbească despre Ernesto și eu o cercetez pe Pina ; cu Gisella făceam pe niznaiul. Pina aducea cu o slujnică, și bine

cel puţin că privea în farfurie şi nu-şi mai încrucişa ochii. Era bondoacă : un tăuraş, dacă n-ar fi fost femeie. Îmi plăcea pretenţia ei de-a face dragoste cu mine ; măcar să fi fost Miliota care se pricepea cît de cît ; dar chiar şi pe Miliota dac-o luai de mijloc ţi-ai fi rupt braţul. Mă gîndeam la spinarea acelui Pietro care se însurase cu Adele : sau şi-o rupsese sau ducea chintalul în spate.

Gisella, da, mergea : era diferenţa dintre un sac şi-o pernă, şi putea să-i stea bine şi în costum de baie. Ea singură îmi ieşise înainte, mă gîndeam : se vede că şi fizicul are simpatiile sale şi înţelege fără să vorbească.

Ideea de-a o vedea învîrtindu-se prin gospodăria aia în costum de baie mă făcea să rîd, şi mîncam rîzînd, şi Gisella mă privea şi ea. Apoi, aşezat pe bîrnă, transpiram, pentru că veghea nu se mai termina şi eu stăteam pe întuneric să-i ascult cum discută, şi bătrînul Vinverra căscase de două ori pînă atunci dar Adele nu mai termina să-l stîrnească la vorbă. Dădeau cu gura şi cei mici, şi greierii de pe toate locurile din jur.

În noaptea aceea era nor şi ţîşneau fulgere de căldură ca nişte ferestre pe cer. Adele zicea într-una cîte ceva şi Talino îi ţinea isonul.

— Ernesto a vrut să vadă dacă avem mecanic, spuneau.

— Fiecare cu meseria lui, spune bătrînul.

— Dar îşi cunoaşte meseria ?

— Cine ştie cum îşi mai muşcă ghearele că l-a lăsat pe Talino să se întoarcă cu un alt mecanic.

Atunci mă ridic şi zic :

— Dacă l-a lăsat să se întoarcă, poate foarte bine să-l trimită şi îndărăt.

— Pe el, dar nu pe dumneata, zice Adele.

— Şi mai bine.

Apoi încep cîinii să facă gălăgie.

— Sus pe Grangia a ieşit luna, zice Gisella ; şi cu voia lui Dumnezeu ne-om duce la culcare.

Îi spun lui Talino :

— Du-te sus, eu mă duc pînă mai încolo şi mă întorc.

Ieşise într-adevăr luna, o lună grea, de culoarea fierului topit. În timp ce mă îndreptam spre cisternă mă gîndeam că în noaptea incendiului toată miriştea era acoperită de grîu, înalt şi copt, şi dacă-l văzuseră pe Talino din grîu, îmi închipui cum trebuie să mă fi văzut pe mine. Nu putea să mă cheme sub copacii ăia unde vorbiserăm ?

Puţul era un zid mic şi rotund, chiar pe marginea drumului, şi ceva mai încolo creştea un smoc de trestii care ascundeau dealul.

„O să vină dinspre drum, îmi spuneam, şi-o să ne băgăm în trestii", şi mă trîntesc pe după ziduleţ ca să nu stau la vedere şi simt pietrele sub mine.

„Numai să vină, c-o şti ea unde e iarbă ; ştiu ele totdeauna unde e". Şi mă apuc să fumez ca să fac ceva.

Era plăcut să stai pe jos pentru că erau mai mulţi greieri decît stele şi din cînd în cînd căţelele de pe deal dădeau glas, şi presupunînd că cineva ar fi umblat pe-acolo, prin întunericul acela, nu l-aş fi auzit apropiindu-se. Trestiile din cealaltă parte a drumului foşneau. Crezusem întotdeauna că noaptea ţi se face frică din pricina frigului, dar acolo era cald şi spinarea tot îmi tremura. De-aş fi fost măcar sigur că Talino nu vine după mine, mă gîndeam ; apoi zic : „Eşti prost. Dacă-i e frică şi ziua să iasă din casă !"

„Oh, Berto, îmi spune un glas, *dar dacă te caută pe tine, şi nu pe Talino ?"*

„Cine ? mă întreb. Case n-am ars ; şi, dacă e vorba de Ernesto, nu mi-au spus că era el mecanicul."

Apoi mă înfurii că sînt aşa de prost şi ascult greierii şi nu mai spun nimic. Aş merita, mă gîndeam, să nu vină Gisella : e o femeie şi n-ar trebui să iasă noaptea. Era puţin vînt pe mirişte, dar aşa de slab că nu împrăştia nici fumul ; ci doar aşa, ca o răsuflare, împrospăta şi limpezea hărmălaia cîinilor. La un moment dat îl aud din ogradă şi pe-al nostru zăpăind furios.

„Dacă ar fi Gisella, ar scheuna de bucurie — zic eu — fir-ar să fie de lună."

Atunci mă gîndesc ce anume voia să-mi spună Gisella şi ce m-ar fi lăsat să fac. „Aici, în lumina lunii, n-o să vrea, îmi spuneam ; dar dacă o vrea doar să vorbească cu mine ?" Dar rîdeam pentru că, povestindu-i despre dealul care semăna cu o mamelă, aş fi pus tocmai cum trebuie problema.

Aşteptam mereu, şi luna urca pe cer. Nu săltam capul de pe pămînt şi simţeam pînă şi cum tremurau pietrele de care se loveau lătrăturile cîinilor.

Cîntecul greierilor suna atît de tare că nu se mai auzea. Nu mă mişcam şi-mi căzu ţigara. Oricine ar fi venit aş fi fost mulţumit, gîndeam.

„Poate că mă lasă să aştept să vadă dacă pot să rezist ?" îmi zic ; şi mă ridic iute ca să mă aşez pe puţ, pentru că îmi vine în minte dintr-o dată că dacă Gisella nu vede din ogradă pe nimeni, nu vine. Mă ridic în picioare şi încep să rîd, ca să am şi eu o mutră.

Rîd, rîd, şi mă opresc pentru că simţeam că înnebunesc. Din mirişte cineva îmi răspunsese rîzînd, dar nu era Gisella ; era un glas de animal care părea de babă, o voce să-ţi clănţăne dinţii în gură. Mă trec toate sudorile. Apoi văd oprindu-se în mijlocul miriştii o arătare neagră care se mişca încet şi care rîdea din nou, singură.

Era o capră. Mă reazim de zid și o privesc, o privesc pentru că venea tocmai spre mine. Noroc că nu era acolo Gisella și că nu mă vedea. Capra se oprește la trei metri, mă privește ; apoi sare într-o parte și o zbughește în trestiiș ca o capră neagră. Face puțin zgomot, și apoi liniște.

„Berto, du-te de te-ascunde, zic întorcîndu-mă în toate părțile. Dacă te-o fi văzut Talino !"

Eram liniștit acum, ca și cînd mi-aș fi lăsat sînge. Dar Gisella nu venea și aprindeam și fumam și miriștea era puțin albă, puțin neagră, după cum mergea luna, și se iscase vîntul și trestiile foșneau tare dimpreună cu greierii și toți cîinii dormeau. Mi se făcea somn și mie. Apoi norii se duc și totul rămîne ca o mare de lună, care lăsa să se vadă în dosul casei sfîrcul întunecat al lui Monticello. De data asta rîd de necaz și ajung la convingerea că știusem de la început că și Gisella își bătea joc de mine. „Ăsta e satul lui Talino, Berto. Ea s-a înțeles cu Talino, și tu stai aici să-i faci să rîdă." Arunc chiștocul și plec.

„Dar dacă o fi fost vorba înainte de cină ? mă gîndeam. Totuși a zis în noaptea asta. Dacă te apuci de ceva o duci pînă la cap. Ți-a spus Talino, gîndeam, că se iubea cu celălalt. Tu o plictiseai și te-a trimis la plimbare ca să-l primească pe celălalt. Mai bine așa, îmi ziceam, pentru că așa cel puțin nu vorbește."

Ca să nu trezesc cîinele, am ocolit casa, vrînd să trec prin curte. Aici era umbra lunii și cineva care ar fi stat pitit sub șoproanele din spatele grajdului m-ar fi putut hăcui în liniște. Tai prin curte, ca să-mi apăr spatele, și urc scările grajdului. Simt că sfoara ține pe dinăuntru, apoi ușa se deschide și peste mine vine Gisella de era să scot un strigăt. Mă împinge

îndărăt, închide uşa cu spatele şi rămînem sub scara şopronului.

— Taci, şi-mi închide gura. Sînt trei ore de cînd Talino aşteaptă.

— Şi eu nu ? zic, apucînd-o de mijloc.

Simt că e desculţă şi simt mirosul de fîn. Ea vrea să vorbească, dar eu n-o las. Se zbate puţin în braţele mele şi spune :

— Dacă vine Pa', dacă vine Pa' !

— Dar ce, stau cu toţii treji în casa asta ? Vrei sau nu vrei să-mi vorbeşti ?

Atunci Gisella mă lasă s-o duc în fîn, spunînd să nu fac zgomot, dar rămîne în picioare. Era aşa de întuneric, încît nu simţeam decît că era transpirată.

— De ce n-ai venit la cisternă ? îi zic. Ţi-era frică, ai ?

— Din pricina lui Talino care stă cu ochii pe mirişte, îmi spune. Nu puteam ieşi în ogradă. Dar tu de ce mă tutuieşti ?

— Noaptea oamenii se tutuiesc...

— Nu, nu, spunea ea, lasă-mă să plec. Vream numai să te văd. E prea tîrziu.

— Ce vreai să-mi spui ?

— Nimic. Talino e deasupra şi ascultă. O să vorbim mîine, mîine...

Mă împinge în fîn şi fuge. O las să plece şi înjur în urma ei, dar fără supărare, pentru că era atît de întuneric şi doream mai mult s-o văd dezbrăcată decît s-o întind pe jos, şi aveam să-mi fac eu gustul din plin altădată. Oricum, de venit, venise.

Sus îl găsesc pe Talino care se prefăcea că doarme, întins pe saltea, avînd doar pantalonii pe el. Mă opresc să-i privesc toracele şi gîndesc : „Ar fi mai bine să fii tu Gisella". Intra puţină lună acolo sus, şi-i vedeam pielea groasă şi albicioasă, care părea cu neputinţă să fie aceeaşi cu a Gisellei.

— Cîrnatule, îi zic, dacă stai cu burta la lună ți se umflă. Atunci se ridică. Dacă ți-e cald, îi zic, du-te și dă o raită.

— De unde vii ? mă întreabă. Știi că a scăpat o capră ?

— Am văzut-o printre trestii. Du-te de prinde-o, dă fuga.

Cînd nu rîdea, Talino făcea niște ochi de părea el un țap.

— Ai fost la trestii ? Și ce-ai făcut acolo ?

— M-am plimbat. M-am dus să văd dacă Rico era acolo cu cuțitul să-ți taie gîtul. L-am văzut și mi-a spus că te așteaptă, și a luat capra cu el.

— Î-adevărat ? mă întreabă.

Ne trezi Vinverra pentru blestemata aia de capră, și am avut parte să văd soarele tocmai cînd aveam cel mai puțin chef de așa ceva. Îi las să alerge țipînd și să se ducă și Talino acolo, și aud cum discută în grajd, dar el nu spune cîtuși de puțin că a văzut-o, zice doar că trebuie să fi luat-o în sus. În timp ce fumam în șopron, sub soarele acela de dimineață, mă gîndeam : „acum mă spăl în găleată, apoi mănînc, apoi vorbesc cu Gisella, apoi îmi fac plimbarea pe cîmp ; fără Talino e o distracție".

Le găsesc pe Adele și pe Gisella trebăluind prin bucătărie, și bătrîna, care cobora scara de la odăi pășind grăbit, cum nu obișnuia, cu unghiile ei negre de la picioare.

— Am văzut-o azi-noapte la cisternă, spun eu ca să audă Gisella. Credeam că ați dus-o acolo să pască.

Bătrîna striga că dacă se vătăma cumva capra asta pierdea laptele, dar Adele îi spunea :

— Fii liniștită, Ma', s-au dus s-o caute.

În clipa aceea apare Nando cu unul mai mic, și bătrîna începe să-i ocărască :

— Haimanalelor, caş vă place să mîncaţi, atunci duceţi-vă s-o căutaţi şi voi.

Eu, Adele şi Gisella ne privim rîzînd, şi Adele spune :

— Dacă zbieri aşa mă sperii şi pierd laptele şi eu, şi rîdea aprinzînd focul şi privindu-ne, şi aşa aplecată peste lumina focului părea ca o Gisella mai bătrînă. „Sînt chiar surori, ziceam, dar după primul copil nu mai sînt ele."

Apoi văd că Gisella ia găleata de lemn să se ducă la grajd, şi mă ridic şi zic :

— Mă duc şi eu să caut animalul ăla.

Dar cei doi puşti se iau după noi şi se opresc şi ei în uşa grajdului. Gisella pune găleata sub o vacă şi începe s-o mulgă. Umblă cu ţîţa vacii de parcă ar fi fost a ei. Îţi făcea poftă văzînd-o aplecată aşa.

— I-auzi, îi zic lui Nando, cum strigă taică-tu ! Du-te şi caută capra.

— Pe urmă mă laşi să curăţ maşina ?

— Pe urmă îţi dau să fumezi.

După ce pleacă Nando cu tovarăşul lui, aştept ca Gisella să mă privească.

— Hai să ne întîlnim aici la noapte, îi spun.

— Şi ce facem ? mă întreabă.

— Să stăm de vorbă.

— Mîine e duminică.

— Şi ?

— Dumneata te duci la biserică, la Monticello ?

— Dacă ceilalţi se duc, rămîn aici.

Gisella începe să rîdă răutăcioasă şi să facă semne cu capul.

Eu mă uit la ea şi mai răutăcios.

— Mă duc acolo diseară, îi spun. Pe urmă te aştept la marginea cîmpului, singură.

— Nu ţi-e frică de Prato ? zice ea cu mutră prostită.

— Nu mi-a fost mie frică de cisternă, răspund, și Gisella mă privește lung, lung.

Apoi Pina se întoarse cu capra, și făceau pereche, negre și murdare amîndouă, cu ochii lor speriați. Nando alerga înainte spunînd că o găsiseră în aluniș, și Vinverra se luă de fete că n-o prinseseră mai înainte. Rămaserăm în ogradă cu Vinverra, care dorea să-și mai arunce o dată ochii la mașină ; și în timp ce Vinverra cerceta funia caprei să vadă cum de se dezlegase, Nando îmi povestea că o dată cînd se dusese cu caprele la păscut, una nu se mai întorcea, și el o căutase și strigase, și ea nu răspundea dar se auzea cum plîngea, și a doua zi s-a întors, dar cînd au vrut s-o mulgă n-au scos un strop de lapte de la ea, pentru că o supsese șarpele.

— Fumează și taci, fac eu și-i trec țigara și el începe să tragă din ea și-o pornește spre șopronul mașinii.

Rămași singuri, eu cu băiatul, controlez iar toată batoza, de astă dată serios, pentru că dacă Ernesto ăla de la Prato se pricepea, nu putea să nu ia seama la ce făceam eu cînd îi treieram grîul lui. Cîte ceva despre felul cum aveau să ne primească gospodarii am aflat de la Nando, care mi-a spus că fiecare arie era ca un bîlci la care unii veneau și alții plecau, se petrecea, masa sta tot întinsă, și seara se cînta și se bea ca la curățatul porumbului. Din ușa șopronului se vedea dealul de la Grangia cu vîrful golaș, și începeam să mă gîndesc că să vezi de un vapor în soarele amiezii prin curțile alea de sus era mai rău decît să te coci în cuptor.

Tocmai atunci sosește Talino, cu obișnuita lui încetineală, și se face că întoarce fînul așternut pentru boi. Apoi ne strigă prin ușă :

— Nando e aici ?

I-l trimit în grajd, şi Talino îl bodogăneşte în privinţa păscutului din ziua aceea, ameninţîndu-l c-o să fie vai de el dacă o să se întoarcă prea tîrziu şi o să mai lege de mîntuială vreo altă capră.

— Dar, ce, ieri le-a legat Gisella, spune băiatul.

Atunci strig şi eu :

— De ce n-ai ieşit tu, Talino, cînd ai văzut c-a scăpat ?

Talino bombăne, apoi spune :

— Javra de Gisella.

Aud cum se deschide uşa grajdului spre curte, şi pe Adele care spune :

— A sosit ş-ăl mai şmecher.

Apoi boii se mişcă, aud o lovitură şi pe Nando care strigă : „Scîrbă" şi Talino înjură.

Era ca la teatru, şi scoţînd un strigăt soseşte Vinverra. Din şopron îi auzeam ţipînd pe toţi împreună. Cea mai mînioasă era Adele care avea ce-avea cu Talino, pentru că, spunea, cînd erau singuri era o minune, şi acuma atîta zarvă pentru o capră. Apoi discuţia se schimbă şi Talino mă ia pe mine la rost că văzusem capra în trestii şi nu pusesem mîna pe ea. Ce făceam eu la ora aia în trestii ?

Atunci arunc cîrpa şi mă apropii, ieşind în uşă. Mă uit la Talino, mă uit la toţi, Vinverra apucă furca să întoarcă fînul de pe jos, dar înainte de asta trebuie să mă audă. Spun doar atît :

— Să fim înţeleşi. Dincoace e o maşină. Mă aflu aici pentru maşină şi nu ca să te păzesc pe tine sau animalele mai şmechere decît tine. Nu pricepi că prea ne baţi la cap ? Du-te şi dă foc la case. Aici nimeni nu-i o capră care trebuie să-ţi dea ţie socoteală unde se duce şi ce face.

Cînd nu erau la cîmp, fetele şedeau în dosul bucătăriei în camera cu teascul, o încăpere lungă, nepo-

dită cu cărămizi şi fără ferestre, şi plină de ceapă, de cartofi, de sape şi de alte lucruri. Înăuntru, dacă întorceai spatele la uşă, te trezeai în întuneric ca-n-tr-un beci.

— Şi voi, unde dormiţi ? o întreb pe Pina pe scăriţă.

— Dormim sus, în odăile cu grîu.

— Şi cearceafurile ? o întreb privindu-i labele care păreau nişte bolovani de pămînt.

Pina credea că-i priveam picioarele, şi îşi încrucişa ochii strîngîndu-şi genunchii.

„Fii pe pace că nu ţi le-ating“, gîndeam.

— Dacă umbli desculţ, piere mirosul, îi zic, dar picioarele se îngroaşă şi pielea se face ca pantoful. Talino are spinarea albă. Voi nu ?

Dar proasta aia nu pricepea că-i spuneam tocmai vorbele pe care le vrea ea.

— De unde să ştiu ? spunea. Nu putem să ne vedem spinarea.

— Dar coapsele vi le puteţi vedea. Vi le-aţi văzut vreodată ?

Pina începe să rîdă de ruşine, dar roşeaţa nu se vedea. Bondoacă cum era, te scotea din sărite. Singura care ştia să roşească, în casa aia, era Gisella.

— Voi toate semănaţi cu Talino, zic şi eu aşa. Singura care nu seamănă cu Talino e Gisella.

— Gisella e cea mai albă dintre toate, spune Pina, ca un taur. Dar apoi se opreşte pentru că înţelege că numai asta mă interesa. Atunci o întreb dacă ea şi Miliota, care erau mai mari, nu se mai măritau. Dar ea, încăpăţînată, zicea că nu.

Gisella, care se întorcea atunci de la găini, ne văzu vorbind şi se opri la cîţiva paşi de noi.

Eu tocmai spuneam :

— Pielea albă la femei nu-i chiar aşa de frumoasă. Trebuie să fie bronzată niţel.

Pina ia un cartof dintr-un sac, și mormăie :

— Așa ?

— Puțin mai deschis, îi spun, și-o priveam pe Gisella care rîdea.

Gisella îmi promisese că ne vom întîlni pe cîmp înainte de-a se face noapte. Avea Gisella asta un fel de-a răspunde cu ochii, c-ar fi aprins și ea focul la Grangia, ca și Talino. N-am spus, dar înainte, în grajd, cînd mulgea vaca, apucasem și eu țîța și degetele ei, și trăgînd amîndoi se vărsase puțin lapte.

— Stai cuminte, îmi spusese la ureche, rîzînd.

Ușa era deschisă și puteau să se întoarcă ceilalți. Atunci mă ridicasem și-mi aprinsesem țigara, și-i priveam picioarele, erau groase din pricina umblatului fără pantofi.

— Cînd te duci la biserică îți pui ciorapii ? o întrebasem.

Atunci Gisella își întinsese gamba ca o balerină, stînd jos și privindu-mă fix.

— Nu e frumos așa ?

Gamba era negricioasă dar puternică.

— Ridică fusta, i-am spus fără să mă mișc, de la genunchi în sus se cunoaște.

Ea izbucnise în rîs, privindu-mă-n ochi pînă-n adîncul sufletului.

Și acum, o alta, în locul ei, surprinzîndu-mă discutînd cu Pina, mi-ar fi făcut o scenă, dar ea nu, că mă pricepea.

— Mi-e sete de dimineață, îi spun Pinei. Cum mai bate soarele !

Apa aceea cu aromă de cireși era în găleata din bucătărie și toți beau din ea cu căucul, cum făcea și Gisella. În timp ce beam, Adele, care pisa usturoi, mă întreabă dacă în seara aia mă duc la Monticello.

— Singur ? face ea.

— Trag nădejde.
— Şi nu ţi-e frică seara pe drumuri ?
— Păi eu nu sînt Talino.

N-o vedeam bine pe Adele, pentru că în fumul şi în soarele acela de dimineaţă bucătăria era ca un puţ : auzeam doar glasul ei glumeţ care spunea :

— Dacă vrei să fii întîmpinat, s-o porneşti la drum îndată după masă. Pentru că după aia, pînă seara, e de dus fînul sus şi lucrăm cu toţi.

Cînd femeile vorbesc rîzînd e ca şi cum un bărbat te-ar trage de-o parte ca să-ţi dea un sfat.

Pun jos căucul şi spun :

— Da, o să mă duc, şi-o să mă întorc la vreme ca să dau fetelor o mînă de ajutor.

— Nu eşti obligat de fel, face ea.

— Nu muncesc din obligaţie.

La prînz se întîmplă că unul dintre cei mai mici se vîrî în picioarele bătrînei şi o făcu să cadă cu o farfurie de ciorbă în mînă. Copilul ţipa, dar bătrîna se opărise şi făcea scandal şi aşa am putut să mă înţeleg cu Gisella. Vinverra, care cînd vrea el nu era prost, în loc să bată copilul îi spuse doar :

— Pe bunica trebuie s-o omoare Talino, nu tu.

O jumătate de oră mai tîrziu îi şi făcusem semn Gisellei şi mergeam pe sub copacii de la marginea dealului, pe drumul spre Monticello. Era cald ca într-o cameră închisă, şi mă gîndeam plictisit : „S-o ai în casă şi să trebuiască să te duci s-o aştepţi prin păduri !"

Aş fi vrut ca Talino să vină după mine, de data asta aş fi vrut să-mi fac pofta. Noaptea ca noaptea, ziceam, dar ziua aveam nevoie să-mi ştiu spatele asigurat. De unde stam eu nu mai vedeam casa, ci ultimele grămezi de fîn care aşteptau carul. Gisella trebuia să apară de acolo.

Sosi aproape numaidecît, fără să alerge, şi sări din drum.

— Te-au văzut ? o întreb.

— S-au culcat.

O iau în braţe şi-i spun :

— Şi noi nu ne culcăm ?

Căută un loc pe iarbă şi ne aşezarăm. Gisella se lăsa sărutată şi între timp spuse :

— Mai bine să vorbim.

— Despre ce ? îi zic aproape de gura ei în timp ce-o mîngîi.

Gisella nu vrea şi spune :

— De ce ? De ce ?

— Pentru că sîntem singuri, fac eu şi ne ridicăm amîndoi.

Stam sprijinit de un copac şi vedeam drumul. Nu se mişca nici măcar o frunză.

— Dar ştii că transpir ? îi spun. Ar fi bine să ne scăldăm.

Gisella mă priveşte, se face roşie, priveşte în jur, apoi spune :

— Dacă ne grăbim, ştiu eu o apă ; şi porneşte repede printre copaci, şi eu după ea. Mergea iute şi uneori nu-i vedeam decît un picior şi o auzeam gîfîind. Acum, da, sîntem singuri, şi sîntem în mijlocul mamelelor. Din cînd în cînd apărea cîte un drumeag dar nu se vedeau decît copaci şi cerul fierbinte: cele două dealuri nu urcau de-ajuns.

— I-ai spus Adelei că vii cu mine ? o întreb sărind.

Gisella se opreşte şi mă aşteaptă. Simt murmurul apei, apoi o văd licărind sub picioarele fetei. În spatele ei se deschidea cerul deoarece în loc de copaci acum erau nişte sălcii joase. Atunci mă opresc şi-o aud cum rîde şi se răstoarnă în iarbă. Mă arunc peste ea şi ne iubim.

Părea că aleargă încă şi aşa culcată, şi vorbea ca o nebună şi de cum o lăsam se acoperea cu un picior, într-o parte. Era transpirată toată, ca o limbă. Îi spuneam :

— Nu mai plec din Monticello, nu mai plec din Monticello, în timp ce ea mă trăgea de păr.

Apoi puneam capul pe sînii ei şi ne odihneam, şi-i auzeam inima bătînd. Bătea şi a mea, dar ea nu putea s-o audă. Eram într-o scobitură aşa încît frunzele atingeau iarba, şi aproape că era întuneric, atît de bine ne fereau copacii de soare. Ascultînd se auzea murmurul apei sub soare.

— Aici nu ne vede nimeni, spuneam, hai să ne dezbrăcăm, să intrăm în apă.

Ea, fără să ridice capul, mă ţinea de mîini şi spunea :

— Ba sînt greierii care ne văd, nu-i auzi ?

— Ţi-e ruşine de greieri sau de mine ?

Atunci se lăsa mîngîiată, istoviţi cum eram şi spunea vorbele domol, şi închidea ochii, şi puţin cîte puţin soarele înaintînd pe iarbă ajunse să i se prelingă pe picioare pînă la mijloc. Îi spuneam : — Uite un loc tare umbrit ; şi ea se lăsa privită. Avea pielea albă şi netedă, o plăcere. O priveam dintr-o parte, cum priveşti iarba şi ea nu ştia că-i cădea soarele pe genunchi.

— Oh, Gisella, ai şi făcut un copil ?

Ea sare numaidecît şi se acoperă.

— Ce e semnul acela ? Ai avut o rană ?

— Ce-ai văzut ? Spune ce-ai văzut ?

Era încurcată, biata fată.

— Nu e nimic, Gisella, îi spun. Stai culcată şi lasă-mă să văd.

Se acoperea şi mă privea, nesigură.

— Ai făcut un copil, ia spune ?

— Am căzut într-o greblă, îmi răspunde după un moment. Zău că am căzut, m-am înțepat.
— Nu cumva era grebla lui Ernesto ?
Atunci lumina din ochii ei se schimbă :
— Ba chiar am căzut. Aveam paisprezece ani.
Mă apucau dracii. Sar în picioare și o privesc. Gisella se acoperă.
— Dacă-ți spun că stam doar de vorbă cu Ernesto, crezi ? Dar cicatricea e de la greblă, jur. Dacă aş fi avut un copil l-aş avea.
Nu te încrede în femei cînd recunosc că au greșit, spune întotdeauna Pieretto. Dar Gisella îmi arăta, nu se mai rușina : cicatricea nu era o spărtură cum fac copiii, erau niște urme de gheare adînc împlîntate.
— Te-ai jucat cu pisica, fac eu.
— Mi-a curs atîta sînge, credeam c-o să mor, spune apucîndu-mă de mînă.
— Ș-acum nu te mai doare ?
— Dacă apeși tare, da. Rîdea din nou.
Atunci mă ridic s-aprind țigara.
— Și ce spune Ernesto ?
Gisella se uită la mine.
— Da, Ernesto n-a văzut ? Tu ai spus că vorbea cu tine.
Gisella se și ridicase în picioare.
— Stăteam doar de vorbă, îmi spune. Nici nu s-a atins de mine, ce crezi ?
— Gisella, fac eu, Gisella...
Mă uitam la ea și văd că era roșie, biata fată, și nu-și lua ochii de la mine. Grebla sau coada greblei, venise cu mine și avea să mai vină.
— Gisella, oi fi eu un prost, dar nu-mi pasă. Lasă-mă să mă mai uit la tine, că-mi face plăcere.
Dar trebuia să ne grăbim pentru că era tîrziu și vrea să se întoarcă. Acum se rușina de altceva :

îmi ţinea gura la ureche şi vrea să ştie dacă cicatricea nu era prea urîtă.

— Cine vrei s-o vadă ? o întreb. Mie îmi placi oricum.

— Eu nu intru în apă, intră tu, îmi spune mai apoi. E mai bine să ne întoarcem pe rînd.

După ce a plecat şi n-am mai auzit-o, am rămas acolo întins la soare şi mă gîndeam că i-o făcusem cuiva. Vine o vreme cînd nu mai ai chef de femei ; dar de felul cum se petrecuseră lucrurile cu Michela nici măcar nu-mi mai aminteam. Asta poate pentru că Gisella era mai naturală, şi ridicată în picioare se mişca şi privea ca un bărbat, şi aşa probabil că făcuse şi cînd îi cursese sîngele acela din rană. Ce vaiete s-ar fi auzit dacă i s-ar fi întîmplat asta Michelei ! „Dacă apeşi tare, mă doare", spusese ea, şi gata.

„Oricum, gîndeam eu, i-am făcut-o lui Talino, care stă cu ochii pe noi amîndoi ; i-am făcut-o lui Ernesto ăla, care tot îi mai trage clopotele ; ea însă nu mi-a făcut-o, pentru că ştie că nu cred că era fată mare." Mi se părea că tot o mai văd întinsă acolo jos, pe iarbă.

Apa aceea era un fel de Sangone, dar mai lat şi mai puţin adînc, cu petece de nisip goale şi puieţi de salcie, care nu erau şi pe malul celălalt şi nu se mai terminau nicăieri. Trec apa cu pantofii în mînă, şi mă învîrtesc pe nisip, şi umblu şi umblu şi trec din nou prin apă, dar nu găsesc nici o apă mai adîncă şi atunci mă dezbrac şi mă scald la apă mică, aşa cum se scaldă caii. Ş-apoi nu mai ştiam pe unde s-o iau ca să mă întorc. Văd în spatele unui pîlc de copaci vîrful lui Monticello şi atunci o apuc în partea cealaltă, şi merg, merg, nisipul se face iarbă, încep să urc, dar mă rătăcisem. Oricum, să ies din lunca aceea era o plăcere, pentru că mă să-

turasem să tot cotesc pe după pietrele ude și să alerg pe nisipul încins. Aici da, se putea lesne omorî un om, mă gîndeam : cine știe dacă Gisella se întorsese. Dar Gisella era singura căreia nu-i era frică. Voiam s-o întreb în după-amiaza aceea ce știa ea despre Grangia și despre Rico, dar uitasem.

Eram obosit că de-abia mă mai țineam pe picioare, și la prima pajiște mă trîntesc pe margine, la umbra salcîmilor, și văd totul în jur și copacii din depărtare și cerul curat. Printre copaci era o casă. În timp ce fumam auzeam lătrat de cîini și vorbe aduse de vînt.

— Asta să fie gospodăria de la Prato ?

Cîmpia era verde, nu ca miriștea lui Talino și cea de pe coastă. Aici trebuie să fie lume mai liniștită, mă gîndeam, și nici soarele nu bate ca la Grangia. Auzeam scîrțîitul unei ciuturi trase din puț, și mă gîndeam la Gisella și mi-era foame și beam aerul proaspăt. Acasă e apa aia cu aromă de cireșe, gîndeam, și dacă răbdam, beam pe urmă totul dintr-o înghițitură.

Gîndindu-mă la Gisella și la apa care mă aștepta acasă eram fericit și spuneam :

— Talino, ticălosule ! Nu ești tu chiar așa de prost.

Eram sigur că aici era casa lui Ernesto și-mi aminteam de vorbele acelui Berto din Bra cînd zicea că ăia de la Prato răspunseseră carabinierilor că nu era atunci vremea să fie puși martori. Așa încît, dacă Talino nu mă îmbrobodise încă o dată, atunci singura care-l denunțase pe Talino era Gisella. Trebuie să fi fost un om de soi Ernesto ăsta dacă făcea pe mecanicul și-i plăcea Gisella.

— Nu te duce, stai bine aici, îmi spunea o voce. Asta e un cuibar de viespi. Oricît de prost o fi Ernesto ăsta de la Prato, la ora asta știe că tu ești me-

canicul, şi dacă nu-i un adormit a şi aflat că-ţi place Gisella.

Dar cînd intru în curte găsesc doar o femeie, un soi de Adele mai scundă, care-mi spune că nu era Prato acolo, ci, dimpotrivă, Prato era de cealaltă parte a apei ; de unde veneam ?

— Nu eşti dumneata mecanicul de la Torino ?

Îi cer apă, şi ea mă duce în bucătărie, strigînd la cîine. Năvălesc afară cîţiva copii.

— Treierăm luni, cu siguranţă, îi spun, şi ea mă priveşte cu nişte ochi mici şi mă întreabă de ce vream să mă duc la Prato. Îi spun atunci că auzisem că înainte cu treaba asta se ocupa Ernesto, şi o întreb dacă fusese vreo discuţie între el şi Vinverra. Femeia rîde cam forţat.

— Discuţii sînt întotdeauna.

— Vorbesc serios, vreau să ştiu ca să fiu pregătit.

În timp ce beam, o priveam pe deasupra căucului şi mă privea şi ea.

— Nu-i cunosc pe-ai lui Vinverra, îi spun, dar am auzit multe poveşti. Cine comandă în casa aia ?

— Cît îţi dau ?

— De mîncare şi de dormit... De ce ? E puţin ? fac eu. Cît îi dădeau lui Ernesto ?

— Ernesto are avere, zice ea privindu-mă cum priveşti un amărît.

— L-or fi plătit fetele, fac eu atunci.

— Nimic mai uşor.

Eu rîd din toată inima.

— Credeam că vrea să se însoare...

— Cine ? Ernesto ? Cînd îşi mărită vreo fată Vinverra vrea să-şi aducă ginerele în casă ca să nu mai plătească un lucrător.

— Şi fetele lui ar vrea să se ducă...

Dar femeia rămînea tăcută, pentru că își dăduse seama că aveam eu planul meu. O întrebai atunci pe unde s-o iau ca să mă întorc acasă, și-mi arătă drumul fără să iasă din ogradă. Ea, copiii și cîinele se uitau la mine de după un pom, și eu umblam pe sub niște prune galbene care făceau să-mi lase gura apă, dar nu puteam să le culeg din pricina acelor ochi. Trebuie s-o întreb pe Gisella unde sînt piersicile și prunele, mă gîndeam, sau să mă duc cu ea în vie.

În timp ce umblam pe sub copaci și săream peste gropi auzeam în depărtare pe cineva cîntînd, voci de pe deal risipite parcă între cer și pămînt ca o ceată de muzicanți care cîntă într-o seară cu vînt. Nu știam că în satul acela se cînta ; nu se vedea niciodată nimeni, și dacă nu era Gisella atunci cine putea să fie ? Cînd în sfîrșit îmi răsări în față dealul de la Grangia, îmi apăru într-adevăr ca ceva mare și umflat. Cîte vii, cîte miriști, cîte pîlcuri de copaci sub creștetul acela pleșuv ! Firește, aici erau oameni. Părea ca o hartă geografică.

Dacă bătrînul credea c-o să mă țină acolo pe veci, ca muncitor, se înșela. Nu era nevoie să le mărite pe fiicele lui. Gisella, spălată și îmbrăcată, putea să facă față și la Torino, dar chiar și ea era prea înapoiată. Într-un sat unde nu exista nici măcar un biliard nu mă puteai ține. „Trebuie să-i spun bătrînului să mă pună să dorm cu ea, și nu cu Talino, gîndeam. Atunci am putea sta de vorbă.“

Vremea se mohorîse cu totul și avea să fie o zăpușeală grozavă în noaptea aceea.

În seara aceea, pe bîrnă, fetele nu încetau să mă înțepe, și totul venea de la Gisella.

Spunea că nevestii de la Piana nu-i plăceau mecanicii, pentru că mecanicii sînt oameni care cutre-

ieră peste tot şi n-au chef de muncă. Şi că ăi din Torino care vorbesc simandicos nu au credit la Monticello. Îmi era ciudă că Gisella era de acord cu Talino care îndruga şi el mereu cîte ceva, şi-o înţepa pe Pina.

La un moment dat răspund :

— N-am venit aici să mă însor, dar dacă aş vrea, cineva ar trebui să se şteargă pe bot.

— Nu se ştie, îmi răspunde Gisella, şi mă privea de părea Adele cînd îl lua peste picior pe Talino, nu se ştie cine se va şterge pe bot.

— Nu vă mai ciorovăiţi, face Vinverra care de pe scaunul lui îşi punea şi-şi scotea pălărioara, scărpinîndu-se în cap. Mîine, Ma', frămînţi pîinea, şi tu, Talino, şi voi, fetele, reparaţi sacii. O să te ajute şi Berto.

— Aici se lucrează şi duminica ?

— Se lucrează cînd e nevoie. Maşina e gata ?

— Chiar şi acum.

În vremea asta se aude tunînd.

— Să vezi, Pa', că la noapte plouă, zice Miliota. Muşcă rău muştele.

— Au crezut că eşti vacă, zice Adele.

— Acum, după ce s-a cosit fînul, se înţelege că plouă, bombăne bătrînul.

— Uită-te la mecanic, dacă s-a dus să facă baie, pe el nu-l muşcă, zice Adele. O să trebuiască, după treierat, să ne laşi pe toate la Piana, Pa', să facem şi noi baie.

— Dar ce au în seara asta ? îl întreb pe Talino. Sînt mai rău ca muştele.

— Femei, răspunde el, femei.

Şedea pe jos cu faţa spre ogradă, şi la lumina unui fulger văd că avea o figură ca pe vremea cînd era în închisoare. În ogradă copiii prindeau licurici, şi cei mai mici strigau. La un moment dat, Talino se

înfurie şi strigă şi el. Rămîn cu toţii încremeniţi. Chiar şi Gisella care vorbea cu bătrîna.

— Ei, ce e ?

— Faceţi linişte, zice Talino cu dinţii strînşi, derbedeilor, lăsaţi-mă să ascult.

Se aude întunericul şi răsuflarea bătrînului. Din ogradă se aude cîinele cum sare. Apoi se aud greierii. O fetiţă face un pas, şi Talino înjură :

— Carolina, te omor.

— Stai cuminte, îi spuse Vinverra fetiţei. Ce e, Talino ?

Vorbeau pe şoptite şi copiii părăseau fără zgomot ograda îndreptîndu-se spre poartă. Stau o vreme să ascult, pe urmă îi spun încet lui Nando :

— I-a scăpat din nou o capră ?

Fetele izbucnesc în rîs şi Talino se întoarce înnebunit de furie să ne distrugă cu privirea, dar prin întuneric ochii nu i se vedeau bine.

— O fi auzit pe cineva tuşind la Grangia, spune Gisella.

Vorbeau toţi, chiar şi bătrîna.

— Rîdeţi, spunea Talino în picioare, cu spinarea la zid, rîdeţi, dar află Gisella că dacă nu se gîndeşte Rico la asta, mă gîndesc eu.

— Atunci gîndeşte-te înainte de-a se înnopta, răspunde Gisella, pentru că Rico te caută şi ştie cine eşti. Rico nu-i carabinier. Cu mine a şi stat de vorbă. N-are nimic cu noi. Cu tine are ce are pentru că te-a văzut.

— Ce a văzut ?

— Te-a văzut.

— Cine a văzut ? Tu eşti aia care ai dat cu gura, putoarea dracului, că dacă pun mîna pe tine te omor.

Atunci începe Vinverra să zbiere, şi zbiera aşa de tare că Adele sare ca o viperă şi-i blestemă pen-

tru că îi treziseră copilul. Ne plecăm urechea să auzim dacă plînge, și pentru o clipă nu e decît noaptea, cu fulgerele și cu greierii, apoi se ridică deodată un glas de dincolo de ogradă, un glas spart, de nebun sau de femeie, care scoate un chiot prelung și apoi se oprește, și cîinele sare în sus și latră ca turbat.

Rămînem împietriți și, de cum se oprește cîinele să-și tragă răsuflarea, țipătul acela se ridică din nou și de data asta glasul era deslușit și spunea :

— Talino o-ncasează ! Talino o-ncasează !

— De la cine ? strigă atunci Talino spre drum, ca un taur.

— De la Rico de la Grangia, de la Rico de la Grangia !

Erau mai mulți care strigau și nu păreau să fie beți ; dar bătrînul Vinverra se ridicase și-i spunea lui Talino :

— Stai jos, prostule, au băut, stai jos, acum se duc să se culce ; și Adele :

— Lasă-l să strige, tot nu iese el din ogradă ; și copiii alergaseră lîngă bătrînă.

Cel care nu mai putea să fie potolit era cîinele ; făcea să tremure casa din ogradă, de unde lătra, și nici cînd ceilalți se îndepărtară nu se liniști. Cei de-afară îi ziseră ceva și cîinelui, apoi se văzu că se duceau la Monticello.

— La noapte se întorc beți, îi spun lui Vinverra. Dar el și cu Talino o și apucaseră pe Gisella și voiau să știe dacă era adevărat că vorbise cu Rico și cînd făcută treaba asta.

— Ești smintită, ziceau. Ai limba dracului. O faci dinadins.

Și Gisella răspundea aprig că dacă Rico ar fi vrut, la ora asta i-ar fi ars de vii pe toți. De ce nu făcuse nimic cînd Talino era plecat ? În schimb trecuse o

dată prin trestii și atunci stătuseră de vorbă și-i spusese că vrea să-i plătească numai lui Talino, pentru că ei, ceilalți, nu-i făcuseră nimic și el nu era ca Talino care făcea rău așa ca o fiară.

— Papă-greieri, bombănea Talino.

Nando și încă un copil izbucnesc în rîs.

— Ai priceput, Talino ? îi spun. Fii atent, doar cu tine au ce au.

În seara aceea Talino se duse în bucătărie să bea ceva, și cu cît bea cu atît se neliniștea și îi curgea transpirația pe gît ca și cînd l-ar fi plouat. Îi las să bea, pe el și pe taică-su, și mă iau după Gisella care se ducea să pună furcile în șopron. Cînd trece pe lîngă mine mă opresc o clipă să trag pe nări mirosul ei și fata își sprijină fața de umărul meu și-i zic :

— Merge, Gisella ?

Ea se alintă ca o pisică și ne spunem că nouă ne merge bine, foarte bine chiar, pentru că eram făcuți anume unul pentru altul.

— Vii la biserică, mîine ? mă întreabă Gisella.

— Dimineața îmi place să dorm. De-ai veni tu să mă scoli, ar fi ceva.

— Eu plec devreme cu Miliota. Te chem cînd mă întorc și sîntem singuri. Dar tu nu te duci la biserică ?

— N-am vreme.

Între timp tună tot mai tare, și încep să zboare frunzele. Se împrăștie toți prin gospodărie să închidă obloanele și să pună lucrurile la adăpost. Talino rămîne pe bîrnă în lumina ușii și eu aprind țigara și-l privesc, rîzînd.

— Va să zică vor să te belească ? îi zic la un moment dat în timp ce se ștergea pe față.

Dar bătrînul îl strigă și el din grajd și-l face lepădătură, și Talino, mare și gros cum era, se ridică

şi se duce. Neplăcut la ţară e că seara se sfîrşea de cum începea, şi cu tunetele acelea nu puteai nici măcar să te aştepţi la o noapte liniştită. Bine cel puţin că eram obosit şi că mă dureau toate oasele, dar o raită la cafenea mi-ar fi plăcut, să trag chiar şi cîteva tacuri de biliard. Altfel era ca la Nuove : se aprinde lampa şi te întinzi pe paturile de fier. Dar aşteptaţi voi să cunosc satul, gîndeam, şi atunci ori mi-o daţi pe Gisella, s-o duc pe cîmp, ori pînă dimineaţa nu mă mai vedeţi, dar şi într-un caz, şi în altul tot n-o să mă vedeţi. Iar tu, Talino, dacă ţi-e frică, descurcă-te.

Apoi, hotărît să mă culc, urc în podul nostru de deasupra grajdului şi aprind o altă ţigară. Cînd apare capul lui Talino din golul scării, iată că afară începe să toarne de sus.

Dar ţinu puţin. Noi stăteam pe întuneric să prindem stropii care zburau, iar Talino privea perdeaua de apă, şi nu vorbea.

— Ar trebui să fii mulţumit, fac eu. Cu potopul ăsta cine crezi că mai umblă noaptea ?

Apoi aerul se făcu atît de curat că era o plăcere să-l respiri, şi se vedea cîmpia şi bătea vîntul şi norii se spărgeau. Aşa e vara. Într-o clipă se însenină din nou şi nu se vedeau decît luna şi dealul, proaspete şi spălate de parcă peste tot se aprinseseră felinare. În nopţi ca astea face Gisella baie, mă gîndeam ; cînd îşi leapădă sudoarea de pe ea şi îşi înfrăgezeşte pielea. Şi îl priveam pe Talino şi dovleacul lui, şi nu-mi venea la socoteală că puţin, dar foarte puţin, semăna totuşi cu Gisella. Dar era destul că nu semănau la prostie.

— Talino, îi spun, tu eşti mare şi voinic, cum de ţi-e frică de Rico ? N-o fi el chiar un taur.

— Sigur că da, strigă el sărind în picioare. Să mergem numaidecît.

— Unde ?

— Să luăm puţin aer.

Nu puteai decît să-ţi noroieşti pantofii, dar Talino îmi spuse că între timp se uscase pe jos.

— Sînt sleit, fac eu. Dar Talino îmi spune că sînt tînăr, şi de-o vîrstă cu el.

— Ce vîrstă ai ? îl întreb.

— Douăzeci şi şase. „Spurcăciune, gîndeam, acum trebuie să mă ţin după tine şi noaptea." Tu eşti primul născut ?

— Nu, spune el căutînd într-un colţ. Întîi s-au născut Adele şi Pina. Apoi vine la lumină, ţinînd în mînă un cosor lat de vreo patru degete. Să mergem.

— Unde mergem ?

— La Ginia.

Şi pornim atunci s-o căutăm pe Ginia. Apucăm pe drumul cisternei ; şi nu ştiam nici eu cum mă ţineam după el, aşa sleit cum eram. Poate că din pricina vremii senine, poate pentru că de la o vreme nu mai cutreieram noaptea, nu zic nu ; dar era şi pentru că la o asemenea ieşire nu mă aşteptam din partea lui Talino.

— Unde stă Ginia asta ? zic eu, trecînd înainte printre trestii.

Dar el o ţine drept înainte ca un măgar, şi nu răspunde. După puţin timp drumul începe să urce prin locuri pe unde nu mai fusesem niciodată. De o parte era mirişte, de cealaltă un zid de tuf, cioplit grosolan. După cum se vedea în lumina lunii, deasupra erau vii. Mergeam, mergeam, şi ne auzeam paşii. La o cotitură privesc în jos şi văd casa noastră care părea mică şi turtită. Atunci mă opresc şi zic :

— Dar nu e Grangia în vîrf ?

Fu rîndul lui Talino să-mi spună :

— Ţi-e frică ? Noi mergem pe drumul nostru.

— Cum aşa ? fac. Şi scula aia de plătit datorii pe care ai luat-o ? N-am nici un chef să fiu complice.

Talino nici măcar nu mă ascultă şi merge mai departe. După o vreme aud un cîine lătrînd şi văd că Talino îmi face semn.

— Nu se ştie niciodată.

Din două salturi sînt alături de el şi reluăm marşul. „Vrea să-şi dea aere, gîndeam ; se vede că Ginia îl atrage."

Case nu se mai vedeau, ci din cînd în cînd drumeaguri care dispăreau printre copaci. Frumoase locuri, dar să vii ziua. Într-o pajişte erau nişte pomi încărcaţi cu fructe de culoarea lunii şi voiam să mă opresc. De partea cealaltă a văii se vedeau luminile de la Monticello ; dar tot golul dintre ele era ca o negură şi nici măcar mamelonul nu se mai vedea bine. Începea să se facă frig şi eu să transpir.

— Ginia asta a ta o să ne dea de băut ? îl întreb.

Nu ştiu de ce, dar în mintea mea era că avea o cîrciumă. O cîrciumă acolo sus.

Iată că ajungem la o cotitură de unde nu se mai văd copaci şi vîntul se face rece, şi nu se mai vede decît o mare întindere stearpă de pămînt care urca spre cer ca o altă mamelă.

— Cred că nu vrei acum să te opreşti în vîntul ăsta ? zic, şi Talino se opreşte şi pune mîna pe cosor.

Drumul mergea orizontal, răsucindu-se în jurul cîmpului.

— Ce e ? întreb pe şoptite, dar el nu mă mai auzea şi în clipa aceea iar aş fi vrut să fiu la Torino. Nici prin gînd nu-mi trecea că Talino îşi bătuse iar joc de mine ; mă ţineam după el, gata să mă reped spre o ridicătură a drumului unde răsărea o casă

neagră, fără nici un copac în jur. Printr-o fereastră, îmi amintesc, se vedea cerul, parcă şi mai senin.

Cu siguranţă că acu, într-o clipă, o să se audă ţipete, gîndeam, cu siguranţă că acu începe un scandal nemaipomenit. Talino, desculţ, umbla încet, cu paşi mari. Mă opresc şi-l văd aplecîndu-se, şi aud cum respiră. Îmi aduc apoi aminte că în noaptea aceea nu cînta un greier.

— Talino, abia şoptesc, Talino. Apoi aud o piatră izbindu-se de acoperiş ; şi Talino, tot aplecat înainte, ascultînd. Nimeni nu răspundea la pietrele lui. Cînd a mai aruncat o dată a nimerit în gaura unei ferestre, pentru că oricît mi-am aţintit urechea n-am auzit izbitura. Mi-am dat atunci seama că zidurile alea erau părăsite şi negre ca un muc de ţigară, şi că acoperişul era pe jumătate desfundat. Mă apropii încet de Talino, iar Talino se întoarce şi el şi spune :

— Scîrnăvie.

— Drep cine m-ai luat, drept Rico ? îi zic, fără să pierd fereastra din ochi.

— Nu e nimeni aici, face el ca un nătărău. Nu mai e nimeni.

— Frumos ai mai aranjat-o, vită încălţată. Şi acum faci pe viteazul cu geamurile ?

El se apleacă din nou, să culeagă un pumn de pietre.

— Cine vrei să mai fie înăuntru ? Aici a plouat ca-ntr-un puţ. Hai să plecăm.

Talino aruncă şi mîna asta de pietre şi le auzirăm lovind ţiglele şi pereţii, ba chiar şi o tablă de zinc. După ce se linişti zgomotul, nu răspunse nimeni. Atunci Talino strigă :

— Hei, voi de la Grangia ! Talino al lui Vinverra e aici, afară !

Era impresionantă vocea lui în vînt. Îl apuc de cămaşă şi-l trag îndărăt.

Dar Talino se opreşte totuşi la marginea povîrnişului şi cercetează zidurile ca şi cînd nu le-ar mai fi văzut niciodată pînă atunci. În razele lunii păreau şi mai ruinate, adevărată imagine de cutremur.

— Hai să mergem, ţi-am mai spus o dată. Vreau să stăm de vorbă. Poţi să-mi spui, îl întreb eu de cum începem să coborîm, poţi să-mi spui ce te-a apucat ?

— Atunci Rico stă la Mulini, zice el fără să mă ia în seamă, stă chiar la Mulini.

— Ascultă, Talino, i-ai ars casa blestematului ăluia. Lasă-l acum în pace, ca să te lase şi el pe tine. Tot nu-ţi ajunge ?

Dar curajul lui Talino se terminase repede. În faţa noastră auzim nişte paşi, o voce şi Talino mă ia de braţ şi mă opreşte :

— Cine o fi ?

— O fi Rico. L-ai chemat şi el vine.

Apar două umbre în lumina lunii, două umbre care vin iute şi nu mai vorbesc. Talino îşi vîră cosorul în pantaloni şi-mi dă un genunchi în şold. Înjur şi-mi dau seama cine sînt cei doi : carabinierii.

Se opresc, cu arma în bandulieră, şi mai mult decît pe Talino mă privesc pe mine.

Ce facem la ora asta, pe cîmp ? îl întreabă pe Talino care-i privea rînjind.

— Luam aer, zice el.

— Şi dumneata, face spre mine plutonierul, de unde vii ?

Scot actele, îmi aprind o ţigară şi cu chibritul le fac lumină.

— E mecanicul, spuse celălalt.

Cînd chibritul mă arde la degete, dau să iau altul, dar plutonierul împătureşte hîrtiile şi mi le vîră în mînă spunînd :

— De ce ai plecat din Torino ?

— La Torino nu se treieră grîul, spune prostălăul de Talino.

— Trebuie să te duci la primărie pentru permis. Ai carnet de mecanic ?

— Îl ai ? face Talino.

— L-aţi deschis acum o clipă, îi spun carabinierului rîzînd. E prea puţină lumină, într-adevăr.

Mă priveşte cu ochi pătrunzători în lumina lunii.

— Trebuie să declari munca pe care o prestezi şi domiciliul. Cît mai repede.

Apoi pleacă, şi după cîţiva paşi plutonierul ne mai spune :

— Noapte bună.

— Noapte bună, face şi celălalt.

— Noapte bună, spunem noi pornind-o pe deal.

Acum Talino glumea :

— Ai umblat la şcoală, spunea, ca să isprăveşti în puşcărie ca un vagabond ?

— Ăştia au pus laba pe tine ? fac şi eu. Ai grijă.

Dar el schimbase numaidecît vorba :

— Mîine ne ducem s-o căutăm pe Ginia.

Eram obosit de nu mai puteam ridica un picior, şi mă gîndeam la nenorociţii ăia care trebuiau să se vînture toată noaptea pe drumuri pentru nişte indivizi ca Talino şi ca mine. Îi vedeam urcînd şi coborînd pe dealuri, ziua şi noaptea. Ce viaţă duc şi ei ; ca pe deasupra într-o zi să mai primească şi un glonţ de la vreunul mai prost decît toţi. Şi toate astea pentru că unui dobitoc ca Talino îi plăcea să dea foc la casele altora.

— Ba nu, eu nu merg, îi zic. M-am săturat de năzbîtiile tale.

În curte îl găsim pe Vinverra, care apare de sub şopron, cu o pelerină pe el, şi ne spune cu glasul cel mai domol de pe lume :

— A plouat pe bălegar.

— Da, dar mie mi-e somn, fac eu.

— Vino să tragem o duşcă, îmi spune Talino. Te încălzeşte la burtă.

Bem în bucătărie, pe întuneric, din sticla obişnuită. Talino îmi dă mie să beau întîi. De deasupra auzim copilul cum plînge şi pe Adele cum îi cîntă încetişor şi-i vorbeşte.

— Salam n-aveţi pe-aici ? le zic. La voi se mănîncă numai ciorbă ?

— Peste un ceas se face ziuă, zice Vinverra, mîine avem iepure. Duceţi-vă sus.

Eram aşa de obosit încît, dormind, mi se părea că mă prăbuşesc într-un puţ şi peste gura lui se aplecau Talino, Gisella, Pieretto ; o grămadă de lume ; şi eu cădeam fără oprire, cădeam parcă toată noaptea. Devenisem un laş fără pereche, şi-n timp ce cădeam întindeam mîna sub mine ca să simt dacă nu cumva erau niscaiva greble pe fund. „Cîte-or fi, toate intră în tine“, ziceam în somn şi simţeam ameţeala şi mă gîndeam : „Cine ştie ce zgomot o să fac cînd o să cad în apă“.

Apoi mă trezesc şi nu mai eram eu. „Chiar dacă te trezeşti, mă gîndeam, tot trebuie să ieşi afară din puţ.“ În schimb găsesc totul liniştit şi dealul spălat de soare, şi nici ţipenie în jur. Talino avusese atîta minte să plece fără să mă trezească. În timp ce moţăiam, simţeam că se mişcă ceva în grajd ; apoi, căldura soarelui pe picioare. Atunci îmi revine în minte Gisella, şi mă aşez pe saltea, şi-mi recapăt forţele.

Nu credeam că şi la ţară dimineaţa de duminică e altfel decît celelalte, dar se vede că munca supără

chiar şi aerul, pentru că în dimineaţa aceea era mult mai proaspăt şi mai liniştit.

„A dracului spurcăciune, Talino ăsta ; să-mi facă azi-noapte figura aia." Eram încă toropit de somn dar cu cît priveam dealul şi mă gîndeam că Rico nu se ivise şi că Talino mă lăsa singur, cu atît mă bucuram mai mult. Scîrba aia de Gisella, gîndeam, toate ajung aşa. Apoi mă gîndeam la Michela întrebîndu-mă dacă-şi găsise fazanul. La ora aia dormea în odaia ei, era duminică şi pentru ea. Era mai bine cu Gisella care părea mai proastă dar nu era, şi cel puţin mă respecta şi pricepea cu cine are de-a face. „Văd eu ce-mi spune în dimineaţa asta, îmi zic. Căci femeia a doua zi se cunoaşte."

Se auzeau oameni trecînd pe drum şi pălăvrăgind. Cineva, în curtea din faţa casei, pompa apă. Curtea era încă acoperită de umbră, şi-l găsesc pe Nando umplînd un hîrdău. Îmi torn o găleată pe gît, pentru că era pentru adăpatul vitelor, apoi mă duc în bucătărie. Nu era nimeni acolo şi era o plăcere să stai. Iau pîine şi mere şi mă aşez pe bîrnă şi mănînc, în timp ce Nando pompa apă la puţ.

Trăgea la pompă cu tot avîntul ca să fie văzut, şi din cînd în cînd se oprea şi-şi ştergea mîinile de pantaloni, cum fac birjarii. Mă gîndeam că avusesem şi eu vîrsta lui şi făcusem la fel. Copiii şi femeile sînt întotdeauna la fel.

Aud glasul Gisellei la fereastră :

— Ei, s-a şi sculat mecanicul ?

Atunci Nando îmi face cu ochiul şi îi răspunde :

— E aici, mănîncă de dimineaţă.

O las să coboare, fără să mă mişc. Avea o rochie roşie, pantofi şi ciorapi, şi o faţă mai proaspătă.

— Ce ai mîncat ? mă întreabă.

— Merele tale.

Apoi ne ducem în odaia cu teascul ca să putem vorbi mai în liniște.

— Talino și cu Pa' întorc bălegarul, îmi spune, pe urmă vor să se ducă la Monticello cu tine. Ce-ați făcut azi-noapte ?

Avea ochii roșii și mai atenți ca niciodată.

— Talino e mereu la fel, îi spun. Dar tu, Gisella, fii atentă. Dacă te iei mereu de el, o să dai de belea. Știi bine că e o fiară.

Mă privea ca și cum aș fi fost eu Talino și ar fi avut ceva și împotriva mea.

Îi spun atunci :

— Îți stă bine îmbrăcată așa. Ai și fost la Monticello ?

Rîde :

— Știi ce oră e ? Am și pus apa pentru mămăligă.

— Azi avem mămăligă ? fac eu. Și-o iau de mînă. Atunci se lipește strîns de mine, ca s-o iau în brațe, și mă privește fix ca și cum fața ei n-ar fi fost a ei și ar fi vrut să vadă cum aveam să fac ca să nu i-o sărut.

Mie în astfel de clipe femeile îmi fac milă. Nu știu de ce, dar îmi fac milă. Gisella mai puțin, pentru că înțelegeam că dacă i-aș fi spus „S-o lăsăm moartă", ar fi fost gata să rîdă și să-mi dea răspuns. Dar se vedea că și ei îi era teamă că n-o doresc.

— Mai ții la învoială, Gisella ? o întreb încet.

— Dar tu într-o bună zi o să te întorci la Torino, spune ea. Tu nu ești aici acasă la tine.

— Unde este o fată frumoasă e întotdeauna și casa mea, fii pe pace, îi spun, și văd că e mulțumită.

Apoi o pornesc la drum, pentru că nu vreau să le dau satisfacție celor doi însoțindu-i. De la Monticello clopotele băteau fără încetare, și pe șosea mă

depăşesc în fugă nişte băieţandri cu pantaloni ceva mai lungi de genunchi care păreau recruţi. Îi las să se ducă şi eu mă trag la răcoare în umbra zidului care împrejmuia biserica, deşi în tindă trebuie să fi fost şi mai răcoare, judecînd după ecoul orgii şi al cîntărilor, şi după răcoarea pietrei pe care mă aşezasem. Dar acolo nu se putea fuma.

După o vreme îi văd sosind pe Vinverra şi pe Talino, şi Vinverra era alt om : părea făcut din pămînt, în cămaşa lui curată, cu haină şi pălărie neagră. Se opresc pe scări, dar eu arăt ţigara începută şi le fac semn să se ducă. Atunci Talino intră, şi Vinverra coboară scările şi vine să mă întrebe dacă am vorbit cu primăria.

— Nu, n-am vorbit.

Vinverra mă priveşte cu un singur ochi, şi-mi spune că trebuia să vorbesc.

— Atunci să mergem, dar e închis.

Era deschis, şi nu era nimeni, şi eu îi spun lui Vinverra :

— Vezi să nu pierzi slujba.

Nici măcar nu ridică din umeri şi-o porneşte prin sat. Încerc să-l duc pe la tutungerii, dar el se învîrte în jurul pieţii şi bombăne, ş-atunci scot carnetul din buzunar :

— Uite, carnetul e-aici, n-are picioare să fugă.

Mi-l ia, atunci, cu labele lui, şi se opreşte. „Cine ştie dacă o fi ştiind să citească ?" îmi spun. Îl suceşte şi-l răsuceşte şi mă întreabă dacă mai e bun.

— Sigur că e bun ! dar el se opreşte şi priveşte anul : Aici zice '35, face spre mine.

Nu ştia să citească, dar cifrele le cunoştea.

— Asta nu-i un permis, fac eu, dacă ai dat un examen, e bun dat şi motoarele rămîn mereu la fel.

În cele din urmă găsim la cîrciumă un gardian

cu ochelari negri, care ne spune că secretarul e plecat la pămînturile lui şi că se întoarce noaptea.

— Dar ce vă trebuie ?

Vinverra îl ia de-o parte şi-i spune şi-i tot spune ceva.

— Dă-n-coa', spune celălalt. Mîine o să treieraţi.

Îi dau carnetul meu de meşter şi-i spun să-mi ia în evidenţă şi domiciliul. Atunci gardianul se aşază şi comandă vin.

— Să vii deseară să bem ceva, ş-atunci să-i aduci dumneata carnetul, spune Vinverra şi vrea să plece. Eu n-o scăpam din ochi pe crîşmăriţă care era una din văduvele alea încă proaspete pe care nu trebuie să le laşi să-ţi scape.

— Păi da, că dumneata ai vin bun, se ştie, îi spune ea lui Vinverra care da să iasă, şi ai pentru asta şi nişte fete care să-l servească. Dar fii atent la tinerelul ăsta că are ochii cam lacomi.

Atunci Vinverra se întoarce şi bem un rînd. Laudă vinul şi apoi spune deodată că vrea să mai prindă o părticică din slujbă. Atunci îi spun să-mi dea mie, că plătesc eu, şi o să stau de vorbă cu gardianul ca să aranjez treaba cum se cuvine. Vinverra, ca şi cînd ar fi fost taică-meu, scoate două lire ; apoi se răzgîndeşte şi mai scoate cinci, şi îmi spune din uşă că sînt cincisprezece cu toate.

După chip nu ştiam ce-i cu gardianul acela.

— Va să zică vii de la Torino ? îmi spune.

— Am o nepoată la Torino, face patroana.

— N-o cunosc.

Îi fac să rîdă povestind cîte ceva de la Torino, şi aşa povestesc şi că pe Talino îl cunoscusem pe stradă, unde întreba, pe cine trecea, unde şedeau „fetele". Văduva rîdea fără să deschidă gura şi făcîndu-şi vînt. „Ticăloaso, îi spun cu ochii, vino cu mine că te răcoresc eu."

În schimb ea spune :

— Dar îți convine să lucrezi pentru Vinverra ?

— De mîncat trebuie să mănînci.

— Dumneata știai de unde ieșea Talino cînd l-ai întîlnit ?

— Ah ! zice gardianul ca și cînd ar fi scuipat, și nu-i vedeam ochii prin ochelari.

— Știu că dă foc în glumă la casele altora, îi spun eu, și n-au vrut să-l țină nici la pușcărie, așa de prost e. Nu-ți trebuie mult ca să-l cunoști.

— Sînt oameni de la țară, spune gardianul la un moment dat, habar n-au de viața civilizată, sînt ignoranți.

— Da' ce, dumneata nu ești de-aici ? îi spun drept în ochelari.

El începe să rîdă și bea.

— Ceea ce nu înțeleg, îi spun văduvei, e că dacă toți îl cunosc, atunci de ce nu l-au ținut închis ?

Și ochelarii negri din nou :

— Fiindcă nu există probe, dragă domnule. Pentru justiție nu ajunge ca individul să fie ignorant. Așa tot ținutul ăsta ar fi închis. Sîngele clocotește pretutindeni. Între bărbați...

— Dacă ar fi între bărbați... sare cu gura văduva mea ; dar chestia ailaltă, pe care a făcut-o înainte de-a se duce la armată, nu mai era faptă de prost, ci de fiară.

— Ce-a făcut ?

— Poveste veche.

Dar văduva mă privește jumătate mînioasă, jumătate rîzînd.

— Dar dumitale nu ți-ar părea mare lucru, îmi spune. Nu-ți spun pentru că ești băiat tînăr și-o să rîzi. Și se întoarce spre gardian : A fost treabă murdară, ce mai.

— Nici asta nu se știe, spune celălalt. Dacă te ascultă omul pe dumneata, pe lume nu se întîmplă decît d-astea.

— Cum nu se știe ? Chiar Miliota a spus în piață că soru-sa a sîngerat o săptămînă.

— În nici un caz n-a folosit cazmaua, spune gardianul printre dinți. Și pe urmă cine știe ce sînge era acela.

— Toți sînteți niște mîrlani, striga văduva, niște mîrlani, da !

Eu mă ridic numaidecît și mă apropii de ea și o întreb încet :

— Era cumva Gisella ? și din ochi înțeleg că mă pricepuse. Atunci plătesc și plec.

Mă duc la zidul acela scund din seara trecută să fumez. „Nu e nimic, gîndeam, nu știa că știi. Te-au prostit, asta da.“ Îmi spun : „Să vii în mijlocul nătărăilor și să vezi că sînt mai șmecheri decît tine !“

Apoi arunc țigara și o pornesc iar. Aveam chef să pocnesc toate mutrele pe care le vedeam pe la porți. Mi se păreau că sînt Talino. Căci cu el aveam ce aveam. Gisella n-avea nimic cu treaba asta. Ce i-aș mai fi tras, Doamne, să fi fost eu Rico, ce i-aș mai fi tras.

Apoi mă întorc în piață să mă liniștesc, și trec prin fața cîrciumii. Gardianul era tot acolo, așezat sub calendar. Întorc fața și trec mai departe. Mă opresc în fața tutungeriei, pentru că începeau să iasă de la biserică.

Era aici o amestecătură de oameni, bătrîni și tineri, toți cu mutre de căpățînoși, care se întorceau să mă privească și rămîneau cu ochii zgîiți la mine. Dar unul, un tinerel cu haina pe umeri, se desprinde și mă întreabă :

— Dumneata ești mecanicul ? Mi s-a spus că mă cauți. Eu sînt Ernesto de la Prato.

Părea un tip mai spălat, dar în timp ce-l privesc o văd pe Gisella şi-mi spun : „Fii atent, aici toţi sînt la fel".

— Mîine treieraţi, face el liniştit, întorcîndu-se spre biserică. Avea o figură mai mult de ciclist decît de om de la ţară, şi cînd vorbea nu se uita în pămînt ca ăilalţi.

— Te căutam pentru că ţi-am luat munca fără să ştiu. Nu mi-au spus asta.

El începu să rîdă :

— Ei, maşina aia merge şi singură. Stai mult aici ?

— Depinde.

Atunci ne privirăm, şi ochii tot îi mai rîdeau şi eu mă gîndeam la Gisella.

— Cu Talino te înţelegi ?

— Nu e prea vesel în casa aia, mormăi eu.

— Talino e prietenul meu, zice el. Am făcut armata împreună. Îi coseau patul şi el dormea peste pătură. Trebuie să-l laşi în doaga lui.

— Dar are vreo doagă ? zic.

Trăgeau clopotul la biserică şi lumea ieşea, şi-l văd coborînd pe Vinverra şi femeile din casa lui cu văl negru pe cap şi copiii şi Talino. În soarele acela, văzîndu-l cum vine, mă gîndeam că la ţară sîngele, cînd curge, face mai puţină impresie decît la Torino, în umbra unei case. Văzusem asta o dată, sub roţile unui tramvai, după un accident, şi era înspăimîntător ; în schimb dacă-ţi închipui pe cineva sîngerînd într-o mirişte ţi se pare un lucru mult mai natural, ca la abator. *Priveşte cum umblă,* era să-i zic lui Ernesto, dar mă reţinui.

— Mi-a părut bine de cunoştinţă, spune Ernesto privindu-mă.

În spatele meu îl aud pe un bătrîn cum spune :

— N-au venit în sat. E oare cu putință să stea Rico liniștit ?

— Dacă nu vin la slujbă, spune un glas mai hotărît, înseamnă că o avea el ceva de gînd.

— Ba nu. Stau la Mulini și se duc la slujbă la Madonna.

Ernesto rîde cu mine, fără să se întoarcă, și eu schimb vorba și spun :

— Deci mîine veniți cu grîul să-l treierați la noi ?

— Vin diseară să descarc.

— Spor la treabă.

Intru în prăvălie, iau un pachet, dar stătusem prea mult : Vinverra și Talino sosiseră. Îi găsesc așezați roată, cu Ernesto și cu alții, cu mîinile la spate, fără să vorbească.

Apoi Ernesto spune :

— Ai avut noroc, Talino. Unde v-ați cunoscut cu mecanicul ?

Și Talino se strîmbă de rîs și-l îndeamnă să mă întrebe pe mine.

— Am mîncat împreună, răspund, și am intrat în vorbă.

Dar Talino simțea că aveam ceva împotriva lui și vrea să mă ardă.

— Am mîncat și am dormit împreună vreo cincisprezece zile, spune uitîndu-se la toți. Dar pe urmă n-a fost nimic și i-au dat drumul și lui.

Chiar și Vinverra, care știa treaba, se uita chiondorîș la el.

— Timpuri proaste, zice Ernesto, dar acum, că ești acasă, stai liniștit.

După ce am ieșit din sat, Ernesto ne-a dus pînă la șosea, și mi-a povestit că învățase mecanica în armată.

— Și de ce te-ai întors în sat ? îl întreb.

— Dumneata nu știi cum sînt tații ? îmi răspunde. Avem o bucată de pămînt și ei cred că asta e mare scofală.

Cînd Ernesto o apucă pe drumul lui, eu mergeam între Adele și Talino ; și Talino mă întreabă pentru a doua oară dacă merg în ziua aceea cu el prin pădure.

— Și sacii de reparat ? zice Adele.

— Diseară.

— Diseară, zbiară Vinverra, din spate, vă duceți numaidecît la culcare. Mîine se treieră.

Acasă găsim iepurele și zeama de ardei, și o mîndreţe de mămăligă răsturnată de Gisella pe cîrpător. Mi le amintesc ca și cum ar fi fost acum, pentru că în seara aceea nimeni n-a mai avut timp să mai gătească ceva, și eu am înghițit din friptură două felii reci și mi se părea că aveau gust de sînge și-mi clănţăneau dinții în gură, pentru că pe masă, chiar sub ochii mei, mi se părea că văd un lighean de sînge, și-mi simțeam inima la gură, mai rece decît mămăliga. Dar acum mămăligă, iepure și ardei, totul fumega, și copiii cereau într-una, și fetele mîncau. Cum mai mînca Gisella ! Mînca mămăliga cu gura și pe mine cu ochii, și chiar și bătrîna era mulțumită pentru că putea să mestece. Era atît de cald încît deși erau deschise ferestrele și ușa din fund tot nu se simțea curent. Numai Talino era bosumflat ca și mine ; părea că știe el ceva ; dar Vinverra era vesel și rîdea de noi amîndoi.

— Ernesto e băiat de treabă, spunea, s-a și împrietenit cu mecanicul.

— Nu-i dintr-o bucată, ca Talino, face Adele.

„Toți o știu, gîndeam, *toți știu și nici unul nu vrea să-i dea ce i se cuvine."*

Și aș fi bătut-o pe bătrînă, care trebuie să fi vă-

zut totul și încă mai venea să se smiorcăie să i-l apăr pe Talino. Și acum ciugulea ca o găină și-și sugea mămăliga, și fetele rîdeau, chiar și Pina, chiar și Miliota, deși poate că Talino făcuse pe vierul cu toate.

Apoi gîndesc : „Răbdare. Dacă nu era el, poate că Gisella nu venea cu tine." Dar cu Talino tot aveam ce aveam. În clipa aceea taică-su îi zice :

— Dobitocule, de ce te-ai apucat să spui în piață de ce și cum ?

— Am spus ce e adevărat, face el mestecînd.

— Dacă toți ar spune ce e adevărat, îi răspund în nas, nici tu n-ai fi aici.

Și mă duc în pragul ușii să fumez liniștit. Era un cer așa de senin că te dureau ochii ; și dacă n-aș fi fost obosit, ziua aceea mi s-ar fi părut la fel de potrivită ca să mi-o duc pe Gisella pe iarba unde fusesem cu o zi înainte și s-o fac să vorbească. Deoarece, chiar dacă era singură, sub un șopron, cîtă vreme era îmbrăcată și în picioare știa să se apere.

Fumam și-l auzeam pe Vinverra aducînd iar vorba despre saci.

— Tu, cu Berto și cu Miliota, îi spunea lui Talino, trebuie să-i cîrpiți. Și voi, ceilalți, să dați jos surcelele ca mîine să fie gata. Spre seară o să vină Ernesto și Gallea.

— Mai întîi să ne odihnim puțin, spunea Adele. Oamenilor ăstora le e somn. Mămăliga face somn.

— Și voi trebuie să frămîntați aluatul. Vreau ca Nando să se ducă mîine să coacă, pentru că numai pîinișoarele ne țin în picioare. Și pe urmă mormăia : Pîinișoarele și vinul bun.

Atunci mă duc să mă așez în ogradă, unde era un pic de umbră, pe fereastra grajdului, și simt cum se mișcă iepurii și vitele ; și totul : soarele, dealul

şi grajdul erau pline de muşte care te adorm, cum te adorm greierii noaptea. Dar măcar să stai singur. Acum eu eram cel mai tare, aşa că Gisella trebuia să vină şi să mă asculte.

În schimb vine Nando cu ceilalţi copii şi încep să mă sîcîie. Atunci îi întreb :

— Toţi sînteţi copiii Adelei ?

Fata cea mai mică plîngea fiindcă rămăsese în urmă, Nando o loveşte cu ceva şi fata plînge şi mai amarnic. Atunci din şopronul de deasupra se trezeşte Talino şi înjură. Eu mă ridic, dau ocol casei, şi mă duc să mă întind în celălalt şopron pe sacii ăia de la puţ. De aici vedeam mamela şi mă gîndeam.

Mă gîndeam la atîtea lucruri şi că nu erau nici trei zile de cînd venisem. Şi în definitiv de ce mă plîngeam ? Oricum stam mai bine decît în închisoare, iar fetele frumoase, se înţelege, avuseseră pe cîte unul înainte ; altfel, n-ar fi ele.

Cînd se făcu timpul, veni Gisella, şi umbla pe vîrful pantofilor ca şi cum ar fi fost pe un trotuar. Se făcea că a venit să caute ceva într-o grămadă de funii şi de fiare, dar aştepta de fapt să vorbesc eu.

— Gisella, fac eu. Ea se întoarce dintr-un salt cum îi sta ei bine... Ştii unde l-am cunoscut pe fratele tău ?

Nu se aştepta la asta şi rămase nemişcată. O privesc cu luare-aminte. Nu mă săturasem de fata asta : trebuie să mai meargă cu mine.

— Vino-ncoa', Gisella. Se apropie şi mă lasă să-i cuprind picioarele cu braţele. E adevărat că ai ceva cu Talino ? Trebuia să-i spun asta într-un moment mai prielnic mie, dar era tot una. Ia spune, ce ţi-a făcut ?

Acum mă privea cu ochi îngustaţi şi nu-mi mai simţea mîna.

— Dacă-ți spun unde l-am cunoscut, tu îmi spui ce ți-a făcut ?

Acum înțelesese totul.

— Ai spus că la gară, îmi răspunde încet. Atunci unde ?

— Spune-mi ce ți-a făcut.

— Nimic, zice, și se-ndepărtează.

Puteam să mai facem atîtea lucruri frumoase și dintr-o prostie pierdeam ultima ocazie. Dintr-o prostie ca asta.

Mă înfurii și spun :

— O știu cu toții ! Pe cine crezi tu că prostești ? Ți-am și văzut-o, e sau nu e ?

Gisella mă privește un moment, apoi fuge.

Atunci mă gîndesc din nou că era duminică și că dacă aș fi fost la Torino, mofturile unei fete nu mi-ar fi stricat ziua. Nu mai citisem un ziar de o lună și nu știam nici măcar care era situația campionatului. Cine știe ce meciuri grozave se mai jucau. Apoi pe seară Pieretto o lua pe Michela și ne duceam pe deal să dansăm. După asta se vedea că aici eram la țară : cele două dealuri erau pămînt lucrat și atît, și un soare de iad le ardea ; cu totul deosebite de dealurile Padului care, chiar și pe crăpătul din august, au ceva delicat, un aer mai proaspăt și par mereu acoperite de umbră, și-ți place să le vezi chiar și numai la capătul unui bulevard.

Clocoteam. Un singur lucru este la fel la Torino ca și la țară : mofturile femeilor. O să se întoarcă, ziceam, o să se întoarcă pentru că la mine e și pîinea și cuțitul. Dar nu izbuteam să dorm, și atunci simt mirosul apei din puț, și sar în picioare : aveam chef să beau pe săturate. Dar așa o să mă vadă și-o să mă pună la treabă, gîndeam.

În curte însă nu era nimeni, și în ușa casei nu se auzeau decît muștele. Îmi amintesc că pentru plă-

cerea mea am băut din ciutură. Apa e un lucru de soi, ziceam, dar în seara asta las fleacurile de-o parte : mă îmbăt şi, cine vrea, să vină să mă caute. Muştele, întunericul, nimeni care să vorbească : în ziua aceea soarele părea ţintuit locului. Parcă aş fi fost într-un beci.

Atunci o pornesc în sus pe scara de piatră, spre odăile unde dormeau femeile. „Cum face bătrîna aia, de nu-şi rupe gîtul pe-aici ?" Treptele erau mîncate, colţuroase, şi cînd te gîndeşti că ele mergeau desculţe.

Odaia de deasupra bucătăriei era mare, cu funii de usturoi şi cu mături agăţate pe perete. Fereastra era deschisă, am văzut un pat uriaş de lemn şi deasupra Fecioara Maria cu ramura de măslin. Cine ştie cîte n-a văzut Fecioara asta. Dar mirosea la fel ca în şopron pentru că pe jos era podit cu cărămizi. Auzeam pe cineva cîntînd dintr-o odaie, încet ca şi cînd ar fi stat de vorbă : era Adele care-şi adormea copilul. Gisella dormea în alt loc, pentru că ăsta era un pat conjugal. Cine ştie dacă Talino a trîntit-o pe un pat sau a răsturnat-o pe cîmp.

Dar la un moment dat îi aud strigînd : pe el şi pe ele. Zarva venea din spatele casei. Cobor, aprind o ţigară şi mă aşez pe bîrnă să privesc vîrful copacilor. Şi primul care apare e cîinele.

— Şi tu îl păzeşti pe Talino, îi spun, dar animalul vine să mă miroasă şi se vede că mă socotea acum din familie pentru că dă să mă lingă. Tu, nu, îi spun, şi el dă din coadă. Apoi Miliota se apleacă peste ferestruica de la grajd şi mă strigă.

Mă duc să repar sacii, pentru că mă săturasem să nu fac nimic, dar mă întîlnesc cu bătrînul care dorea un sfat în privinţa lemnelor pentru maşină.

— Cărbunele e mai bun decît lemnele, îi spun, dar bătrînul îmi arată pe gunoierniţă zgura din

anul trecut și-mi dă de înțeles că are cărbune, dar că-i era teamă să nu sară-n aer mașina.

— Să vedem cărbunele.

Avea o jumătate de sac în magazia cu grîu, și-i spun rîzînd :

— Cărbune puțin, puține atmosfere.

— Și Ernesto a spus chestia asta în ălălalt an.

— Asta arată că-și cunoaște meseria.

— Nu ajunge cu lemne ?

— E ca și cînd ai vrea să-ți potolești foamea mestecînd tutun. Există cărbune în sat ?

Exista, desigur, dar bătrînului îi intrase în cap că dacă dai prea mult mașinii e ca și cum ai da prea mult vin la lucrători.

În focul discuției auzim scîrțîind un car și se ivește galbenul grîului pe drumul dinspre cîmp. În car era un grăsan cu batista la gît, și pe lîngă boi, singur, venea Ernesto cu hăinuța sub braț.

— Miliota ! strigă bătrînul întorcîndu-se spre casă, cheamă-l pe Talino să ne ajute la descărcat.

Ies cu toții în ogradă, în afară de Gisella și de bătrînă, și chiar dacă n-ar fi alergat copiii să-l întîmpine, Ernesto părea tot el fratele fetelor, nu Talino. Grasul din car sare jos de pe snopi, ia boii de lanț și înjură : oprește carul în fața fînăriei. Și șopronul rămînea așa aproape închis.

Ernesto vorbea cu Miliota și cu Pina glumind dar nu-și lua ochii de la Vinverra. Scot pachetul de țigări și-i dau să fumeze : aprindem și rîdem. Văzînd că nu ne apucăm numaidecît de treabă, Vinverra traversează curtea și se duce o clipă în camera teascului să vadă dacă Adele și Gisella s-au apucat să frămînte pîinea.

— Nu e pericol de incendiu dacă fumezi printre snopi? îl întreb.

— Ba o fi, face Ernesto.

Talino apare cu patru furci în mînă și le trîntește lîngă car aruncîndu-le drept în picioarele Miliotei care trebuie să facă un salt ca să n-o pățească.

— Lepădătură ! îi strigă.

— Ba nu-i deloc adevărat, face Ernesto liniștit, e și el fiul lui taică-su.

— Multe lucruri ar fi limpezi dacă ar fi fost copil lepădat, îi zic eu ; și-l văd pe Ernesto cum se uita țintă la mine, de parcă n-ar fi înțeles. La început vorbea și rîdea, iar acum mă privea.

Cînd se întoarce Vinverra, încep să descarce. Grăsanul desfăcuse funiile cu care erau legați snopii, apoi se suiseră în car, el și cu Talino, și azvîrleau cu furca de-acolo ca niște argați. Jos, Ernesto și fetele luau snopii în spinare și-i aruncau sub șopron.

— Sus, jos, sus, jos, striga grasul acela, prin pulberea de praf și de soare, mîine o să dansați pentru ultima oară.

Văzîndu-l pe Ernesto că-și scosese haina și făcea pe țăranul, precum și spinarea aplecată a fetelor și pe Adele care de la fereastra odăii ei privea și parcă rîdea, mă cuprinde rușinea și pun mîna pe o furcă să ajut și eu.

— Dați-i bătaie, striga Talino, intră și mecanicul.

Vorbea rînjind, sudoarea și vinele gîtului îl ațîțau. Snopii erau grei și Talino mi-i arunca în cap ca și cînd ar fi fost niște perne. Mă țineam tare ; după cinci-șase drumuri vedeam numai roșu ca și cum ar fi izbucnit un incendiu, iar în gură aveam un gust de grîu, de praf și de sînge. Și curgea apa de pe mine.

Apoi, ajuns la șopron, mă opresc. Acelea erau picioarele Gisellei. Snopul îmi ardea gîtul ca un dezinfectant. Și-l aud pe Talino că zice :

— Gisella a venit să te vadă, ține-te tare !

Arunc snopul în grămadă şi-o văd cum trece rîzînd, cu găleata, proaspătă şi mînioasă. Cît îmi şterg sudoarea, Gisella şi ajunsese la puţ şi trăgea lanţul. Eu şi Ernesto o lăsăm să scoată apă, apoi alergăm împreună să bem.

— Pe rînd, pe rînd, spune Gisella şi ceilalţi doi din car rămîn locului cu furcile înfipte.

— Cînd o să terminăm să aduci încoa' sticla, spune Vinverra traversînd şopronul.

Îmi amintesc că în timp ce beam, Gisella privea drept în grîu. Privea ţinîndu-mi găleata cu mîinile împreunate, cu trudă, cum făcuse şi pentru Ernesto dar pe el îl privea, pe cînd cu mine sta de parcă ar fi vrut să o sărut. Acum, cînd mă gîndesc, aşa mi se pare. Sau poate era doar din pricina efortului şi a satisfacţiei că ne avea pe amîndoi lîngă ea şi beam. N-am mai apucat s-o întreb despre asta.

Ş-atunci sar din car Talino şi Gallea. Se apropie de noi ca şi cînd ar fi fost beţi amîndoi, Talino primul, cu paie în păr şi cu furca în mînă.

— Acolo se munceşte şi aici se stă de veghe, face el cu glasul lui taică-su.

— Sînt unii care veghează ziua şi alţii care veghează noaptea, îi răspunde Gisella.

Dar el spune :

— Dă să bem, şi sărind la găleată îşi vîră faţa înăuntru.

Gisella îl îmbrînceşte îndărăt şi-i strigă :

— Nu aşa, murdăreşti apa.

În spate văd faţa asudată a celuilalt.

— Talino, face Ernesto, nu te lua de femei.

Poate Gisella ceda ; poate că în trei puteam să-l mai ţinem ; lucrurile astea le-am gîndit după. Talino făcuse nişte ochi de fiară şi, sărind înapoi, îi înfipsese furca în gît. Aud cum îşi trag zgomotos respiraţia cu toţii ; pe Miliota care strigă din

ogradă : „Așteptați-mă" ; apoi Gisella lasă să-i scape din mînă găleata, care-mi udă pantofii. Crezînd că e sînge sar într-o parte, sare și Talino și-o auzim pe Gisella gemînd : „Dumnezeule !" apoi tușește și-i cade furca din gît.

Îmi amintesc că toată sudoarea îmi înghețase pe mine și că-mi țineam și eu mîna la gît și că Ernesto o și prinsese de mijloc pe Gisella care atîrna mînjită toată de sînge, și Talino se și făcuse nevăzut. Vinverra spunea : „Cristosul, Cristosul" și se ținea după cei doi și-n zăpăceala aceea au lăsat-o să cadă ca pe un sac cu capul în noroi.

— Nu e nimic, spunea Vinverrra, e o proastă, scoală-n sus.

Dar Gisella tușea și vărsa sînge și noroiul acela era negru. Atunci o luăm, eu de picioare, și-o ducem s-o așezăm pe grîu și nu puteam privi fiindcă-i atîrna capul, și gîtul îi zvîcnea sîngerînd într-una. Nu se mai vedea rana.

Apoi veniră surorile, veniră copiii și bătrîna, și începură să țipe, și Vinverra ne spune să ne dăm de o parte, și să le lăsăm pe femei pentru că trebuia să-i scoată bluza.

— Dar aici e nevoie de un medic, spun eu, nu vedeți că se înăbușă ?

Ernesto începu să strige și el și puțin lipsi să nu se încaiere cu bătrînul. În sfîrșit, pleacă Nando și strig după el să se grăbească, și Nando o ia la fugă și fuge ca un nebun.

— Ce medic, spune Gallea care privea de pe stîlp, aici trebuie preotul.

— Și Talino ? face Ernesto cu ochii ieșiți din cap.

În momentul acela se întoarce Adele cu ligheanul, alergînd, și toți se dau la o parte și ea îngenunche. Mă aplec și eu și aud plînsetele și o văd pe bătrînă care-i ținea capul, și pe Miliota care plînge

și pe Adele care îi trage o palmă. Gisella era ca moartă, îi sfîșiaseră bluza, sînii îi ieșiseră afară, unde nu era plină de sînge era goală. Apoi bătrîna ne strigă să nu privim. Simt că mă ia cineva de braț.

— Unde e Talino ? întreabă din nou Ernesto.

Gallea se apropie :

— A fugit în fînărie, ne spune negru la față, i-am luat scara.

Ernesto vrea să urce. Gallea îl ține și-l țin și eu. Mă împiedic de coada unei unelte. E furca Gisellei, mînjită toată pe coadă dar nu și pe dinți.

— Să păstrăm asta, spun, fără o armă la el Talino e un laș.

Apoi auzim din noi tușind. Cel puțin mai trăia. Noroiul unde căzuse cu găleata te îngrozea, așa negru cum era ; și drumul pînă la snopii de grîu era tot mai roșu, tot mai viu. Vinverra începe din nou să înjure copiii, și se uită în jur : îl caută pe Talino.

Adele se ridică, și-i spune Pinei :

— Tu mergi înainte.

Apoi îl cheamă pe Ernesto să vină să le ajute. Eu nu, pentru că eram străin, și din clipa aceea mi-a pierit suflarea și au început să-mi clănțăne dinții. Au luat-o Ernesto și Vinverra ; și Miliota îi ținea o mînă. Bătrîna gonea copiii. Străbat încet ograda, îi acoperiseră sînii, și intră în bucătărie. Îi văd ultima dată părul care-i atîrna și un picior descoperit. Apoi o duc sus.

Nici nu-mi venea să cred că se întîmplaseră toate astea. Știam că Rico trebuia să-l omoare pe Talino. Îmi clănțăneau dinții ca și cînd ar fi fost iarna. Mă pomenesc alături de Gallea, printre copii, și-l întreb :

— Dar ești sigur că s-a dus acolo sus ?

— Unde vrei să se fi dus ?

Atunci caut scara şi-o proptesc de şopron. Gallea mă privea. Mă urc ca o pisică şi pun piciorul pe cărămizi. Se auzeau ţipete din camerele de deasupra bucătăriei. „Dacă Talino ar vrea, m-ar arunca jos în curte“, îmi spun. Îmi reazim spinarea de stîlp şi privesc malul acela de fîn, pînă la spaţiul de sub acoperiş unde s-ar putea ascunde cineva.

Primul lucru pe care-l văd sînt ochii lui, prin tot fînul de-acolo, ca şi cînd altceva n-ar mai fi avut decît ochi. „Sînt ochi de cîine, gîndeam, de cîine ciomăgit. Mîine au să-l închidă şi n-o să mai iasă niciodată.“

— Talino, spun — dar nu aud decît eu. Talino!

Şi Talino mă priveşte, mă priveşte, şi pe urmă spune :

— Lepădătură, cară-te, şi striga la mine ca şi cînd încă ar mai fi fost la el acasă.

Nu înţeleg, eram calm şi-mi clănţăneau dinţii. Îmi încordez glasul ca să vorbesc, şi-n clipa aceea Talino face o săritură, acoperit de fîn cum era, şi coboară alunecînd pe-o parte şi-mi trece în goană pe dinainte şi dispare printr-o gaură în jos. Căzuse în grajd prin locul pe unde aruncau fînul la vite. Aud nişte lovituri acolo jos şi înţeleg că deschidea uşa.

N-am timp să mă întorc că mă strigă din ogradă. Era acolo Gallea, era gardianul cu ochelarii negri, era bătrîna nebună care vrea să urce scara.

Mă aplec şi spun :

— A fugit prin gaura de la pod.

Nu izbuteau în doi s-o ţină pe bătrînă. De cum cobor o întreb :

— Şi Gisella ? Medicul i-aici ?

Bătrîna vrea să-l vadă pe Talino, să zbiere la el, dar eu mă prind că, de fapt, îi era teamă să nu i-l fi bătut.

— Stai liniştită, are ea grijă poliţia, fac eu, acum s-a terminat, n-o să mai bage el groaza în lume.

Şi iarăşi, în timp ce vorbeam, vocea îmi bătea în cap şi inima în gură.

Atunci dau fuga în bucătărie fiindcă mă gîndeam că Gisella o fi murit. O găsesc pe Pina încălzind apă la maşina cu petrol. Încă mai era pe masă ligheanul acela roşu.

— Şi Gisella ?

Pina fuge în sus pe scară cu apa.

Atunci urc şi eu şi mă întîlnesc cu bătrînul.

— Ce-i cu Gisella ?

— De, zice el, nu mai vorbeşte.

— Sînteţi tot nişte smintiţi, strig eu, trebuie să-i opriţi sîngele.

Trec prin camera de dormit, mai trec printr-una ; era în partea cealaltă. Apoi ajung la o uşă deschisă şi simt miros de oţet. Aud vocea Adelei :

— De frig o să moară, are unghiile albe.

Atunci intru ; Adele şi Pina aruncau o cuvertură pe pat. Era apă pe jos, era aprinsă ş-aici o lampă de petrol pentru încălzit apa. Pe fereastră văd cum fuge cineva pe mirişte.

O privesc pe Gisella şi mi se pare alta. Nu era pierită la faţă, dar aşa cum o udaseră părea fiartă şi avea ochii deschişi şi împietriţi de puteai să-i atingi cu degetul. Cîţiva stropi de sînge tot mai erau pe pernă, şi-un firişor îi ieşea din gură, iar Miliota, cu o cîrpă, o ştergea binişor. Numai Adele mă luă în seamă şi-mi spuse :

— Ernesto e jos, face focul.

Gisella era bandajată toată, îi ieşea un braţ de sub cuvertură şi părea braţul altcuiva, aşa de negru era şi de rotund.

— Ba nu, zic eu, Ernesto nu e jos.

— Atunci s-a luat după Talino.

— Talino a fugit.
— Dobitocul dracului.
Apoi Adele îmi spune :
— Du-te dumneata şi fă focul. Trebuie s-o încălzim pe Gisella că e îngheţată. Du-te, acum îi schimb feşele — şi avea o gură de părea cusută.
— Dar spune-mi un lucru. Nu e e cel care a mai rănit-o şi înainte ?
Pina se opreşte să asculte, făcînd, şi ea, o strîmbătură cu gura, ca un copil care plînge, şi Adele îmi spune în pragul uşii :
— Trebuie s-o întrebi pe Gisella. Astea-s vorbe de vorbit ? şi-mi închide uşa în nas.
În timp ce spărgeam lemne în bucătărie, văd o pată de sînge pe fereastră. „Asta este iepurele", spun. Era şi pielea, alături. „A sfîrtecat-o ca pe un iepure." Ş-atunci o văd iar goală sub copaci, cum nu-şi lua ochii din ochii mei şi-mi spunea : „Nu m-a atins, ce crezi ? Stăteam doar de vorbă." Şi mă cuprindea furia pentru că păreau cu toţii înţeleşi s-o lase să moară ca şi cum ar fi fost un lucru al lor.
Ies în uşă şi strig la Vinverra să vină fuga. Vin fuga el şi cu bătrîna şi le spun să aprindă focul şi să încălzească apa pentru că Gisella moare de frig. Bătrîna se repede la surcele şi cheamă copiii şi-i pune la treabă, şi pun pe foc o oală pîntecoasă şi Pina vine iute să scoată apă cu noi. Vinverra, gardianul şi Gallea ne priveau fără să vorbească.
Trăgînd găleata din puţ, gîndeam : „La ora asta e moartă şi noi ne purtăm ca nişte smintiţi. La ora asta e moartă." Dîndu-i găleata Pinei, gîndeam : „Dar Adele îmi spunea s-o întreb pe ea."
Apoi m-am gîndit la Talino şi la celălalt, şi m-am gîndit la Grangia. „Să vezi, îmi spuneam, că Talino s-a ascuns în cisternă. Şi nimeni nu se gîndeşte la asta".

Cînd apa e fierbinte, bătrîna le cheamă pe Pina şi pe Miliota, care intră desculţe în cenuşă şi desprind oala din cîrlig şi Miliota, cu ochii roşii, nu mai avea timp să plîngă.

— Ia-ne copiii ăştia din picioare, îi spun bătrînei. Şi du-te să vezi dacă vine medicul.

Dar bătrîna încăpăţînată vrea să rămînă în bucătărie şi să rămînă cu toţii acolo. Se repezea la uşă să asculte discuţia care se pornise acum între bărbaţii din ogradă. Se repezea în camera cu teascul şi privea în ogradă. Zarva se potolise şi se auzea focul cum moare şi venea seara.

Apoi îi văd pe cei trei care se apropiau de uşă şi Vinverra intră înăuntru şi-i cheamă şi pe ceilalţi. Gallea şi gardianul voiau să rămînă pe bîrnă afară, şi atunci bătrînul ia sticla de vin, caută paharele şi toarnă de băut în pragul uşii. Beau ridicînd ochii, şi Gallea, care era întors spre casă, se opreşte ceva mai mult cu nasul în aer, privind fereastra unde se agitau femeile. Un copil începu să miorlăie că-i era foame. Bătrîna se aşezase în uşă.

Nu mai era nimic de făcut. Mă duc în ogradă, în spatele bălegarului, să-mi dau pantalonii jos. Mi se părea că am mare nevoie, dar după puţin timp mă simţeam ca la început. Mă ridic, îmi vîr în gură o ţigară şi mă întorc la drum. Văd în depărtare, pe drum, culorile roşu şi negru ale carabinierilor.

Îmi clănţăne dinţii uitîndu-mă la ei, ca şi cînd eu aş fi Talino, dar nu de frică : ci din pricină că ei sînt ca şi groparii, şi numai văzîndu-i înţelegeam cu adevărat ce se întîmplase. Mă aşez în iarbă şi încep să repet : „Dar de ce nu l-au ţinut, de ce nu l-au ţinut ?“ Apoi gîndeam : „Dacă aştept aici, între timp soseşte medicul, şi astfel cînd mă întorc îl găsesc“, pentru că şi eu sînt laş de felul meu.

În fața mea era miriștea și vedeam cisterna sub deal, unde eram sigur că se găsea Talino, și auzeam în depărtare voci, și nu mă gîndeam că era duminică. La jumătatea țigării nu mai pot: o arunc, și-o pornesc spre cisternă. Erau numai două nopți de cînd o așteptasem pe Gisella acolo, în spate, și gîndindu-mă la toate astea mă cuprindea un frig de moarte. N-aveam nimic cu Talino, aveam cu ei cu toți, care știau totul de la început și nu mi-au spus nimic.

La zece pași de zidul acela scund iau un bolovan și-l arunc înăuntru. Mai arunc unul și ascult, și-mi amintesc de noaptea trecută cînd Talino era cel care trăgea la țintă. „Dar dacă Ernesto l-a prins și l-a omorît? Așa ar fi trei pînă acum!" Iar dacă-l găseam, ce aveam să-i spun? Că Gisella era numai a mea?

Și atunci mă aplec peste marginea cisternei, sperînd că n-o să fie acolo. Nu era. În acel moment aud o motocicletă care se apropie de casă și se oprește.

Dacă mă întorceam trebuia să discut cu carabinierii și n-aveam poftă. Aș fi vrut totuși să le spun: „Fiți atenți că pare prost dar duce de nas pe oricine". Apoi mă cuprinde o bănuială: „Dacă nu mă întorc bătrîna e în stare să spună că fiu-său e nevinovat". Atunci alerg spre casă. Motocicleta era oprită în curte. Un carabinier aștepta și copiii îl priveau din șopron.

În timp ce aștept să coboare, apare Ernesto. Murdar de pămînt, fără haină și cu mîinile goale.

— A venit doctorul, strig.

El dă fuga sus. În bucătărie dau ochii cu plutonierul care coboară și mă privește și trece mai departe. Erau cu toții în bucătărie; bătrîna plîngea cu mîinile la ochi, cum făcuse încă de la început. Vinverra se așezase la masă și privea fix, mestecînd

chiştocul. Toţi dănţuiau în ultima pîlpîire a focului şi nu păreau că văd ligheanul de pe masă.

— A murit ? îl întreb eu încet pe gardian.

— Îl caută pe fratele ei, îmi răspunde. De data asta a încurcat-o rău.

Medicul ne-a ţinut pe jăratic pînă noaptea ; carabinierii plecaseră de o vreme şi venea lume din vecini, cînd Vinverra iese în uşă şi bombăne :

— Trebuie să terminăm cu grîul ăla. Tu, Gallea, ia pe careva şi goleşte carul.

Şi atunci, în timp ce femeile se duceau şi veneau şi se auzeau exclamaţii şi întrebări şi Pina scotea scaune afară, în curte, la lumina unei lămpi cu gaz, Gallea cu Ernesto şi cu ceilalţi descărcară snopii. În şopron încă se mai vedeau petele de sînge. „Ce mare lucru ? mă gîndeam. În fiecare zi sîngele se varsă pretutindeni.“ Dar privindu-l şi gîndindu-mă că noroiul acela era căldura Gisellei, care se ducea, mă lua cu frig şi pe mine.

Apoi se aude ţipînd un copil, din camerele de sus : era copilul Adelei care-şi cerea laptele.

Apoi la uşă se făcu o vînzoleală. Era medicul, şi părea un vînător : cu haina de piele şi cu taşca la şold. Îşi închidea nasturii la haină şi-l căuta pe Vinverra. Eu mă gîndeam : „Dacă a stat el atîta vreme, înseamnă că a putut face ceva şi mai trăieşte.“ Din curte nu vedeam decît că era un om înalt, şi pe lîngă el Vinverra părea un cocoşat. Copiii grămădiţi pe motocicletă se dau la o parte. Femeile vorbeau, vorbeau.

— Şi individul ăla unde a fugit ? întreabă medicul. S-a aranjat pentru treizeci de ani.

Privesc fereastra încă luminată şi-mi muşc buzele.

— Păcat. Avea un organism robust. Nici porcii nu rezistă atîta. Aveţi grijă de celelalte.

Îmi amintesc că medicul şi-a pornit motocicleta făcînd un zgomot infernal, şi că Ernesto încă îi mai vorbea cînd pornise. Apoi, că a aprins farul făcîndu-i pe copii să fugă ; şi, de îndată ce zgomotul a încetat pe cîmpie, în curte s-a făcut deodată întuneric şi nimeni nu mai vorbea. Am pornit atunci repede hotărît s-o caut pe Adele.

Bătrîna cobora scara sprijinindu-se de cei doi pereţi.

— La o parte, îi spun.

În spatele ei era Adele cu copilul în braţe, care sugea. O vedeam în reflexul luminii de jos.

— Întoarce-te jos, îmi spune Adele. Doctorul i-a făcut o injecţie şi nu mai cunoaşte pe nimeni.

Atunci cobor şi mă aşez la masă şi privesc ligheanul ; în timp ce afară vorbeau tare şi Vinverra căuta pe cineva să dea fuga după preot.

Odată plecaţi cu toţii din curte, nu mă mişcasem şi văzusem femeile urcînd şi coborînd scara, şi pe bătrînă tăind mămăliga cu aţa şi împărţind-o copiilor, şi încet-încet lăsîndu-se liniştea. Se auzeau greierii şi, în depărtare, chiar şi cîinii.

Vinverra, cu pălăria pe cap, se aşezase şi el şi se uita ţintă la mămăligă şi părea că ascultă zgomotele acelea înfundate pe care le făceau picioarele goale în tavan. Dar mai înainte se ridicase, se dusese la picioarele scării, şi întorcîndu-se spusese, dar nu mie :

— Femeile l-aşteaptă pe preot.

— Grozav s-a mai treierat şi grîul ăsta, Vinverra, îi spun. Cum o să faci acum ?

Îmi răspunde :

— Ba nu, nu e treierat. Ne-apucăm mîine de treabă.

Nici măcar nu mă privise, pentru că asculta în depărtare, fixîndu-şi ochii în pămînt. Că mîine batoza avea să pornească la treierat era literă de evanghelie pentru el. Nu-şi dădea seama că mîinile îi tremurau ; dar înţelegeam că nu avea rost să-l supăr. Şi apoi nu-i dădeam atenţie, pentru că aveam mereu ceva în faţa ochilor ca unul care merge pe stradă şi dintr-o dată vede o maşină repezindu-se spre el.

— Cine o să treiere ? Îţi lipsesc patru braţe.

Dar Vinverra încăpăţînat :

— Or să vină să mă ajute, or să vină negreşit. Ernesto are tot interesul.

— Ernesto aleargă după Talino, spun. Şi bine face.

— Nu e treaba lui, spune mînios Vinverra. Nu e treaba lui.

— Era mai bine dacă devenea ginerele dumitale. Aşa nu se întîmpla nimic.

Aud cîinii lătrînd mai tare şi pariez că ieşise luna. Tot mă mai gîndeam că dacă nu se întîmpla nimic, în seara aceea m-aş fi întîlnit iar cu Gisella şi am mai fi căzut la învoială încă o dată.

— Era mai bine dacă smintitul ăla rămînea unde era, spune deodată Vinverra fără să ridice capul. Nenorocirea lui a fost că a ieşit şi s-a întors în sat. Eu din prima clipă cînd aţi venit am simţit mirosul.

— Mirosul de ce ?

— Mirosul ligheanului ăluia, răspunde Vinverra, arătînd cu degetul.

— Frumos lucru ş-ăsta, fac eu mai mînios decît el ; atunci trebuia să-mi spui şi mie că era un răufăcător şi că dăduse foc la Grangia, nu să dai vina pe greieri şi să-mi pretinzi să-l păzesc.

— Ceva trebuia să se întîmple, răspunde el, încăpăţînat, şi trebuia treierat grîul.

Atunci mă ridic şi mă duc sus, şi de pe scară aud voci bombănind mai tare, şi pe întuneric întîlnesc

o femeie care nu-mi spune nimic și de data asta simt miros de spital, dar fereastra era larg deschisă și se vedea Grangia și luna. Stăteau toate îngenuncheate în cerc în jurul patului, la lumina a douătrei lumînări, și spuneau rugăciuni. Femeile din casă aveau văl negru pe cap ca și cum s-ar fi întors de la slujbă. Și-n lumina lumînărilor și a lunii Gisella sta pe pat tot bandajată, cu o cîrpă albă pe cap și nasul și gura îi erau negre.

Lumina dansa și mi se învîrtea capul. „A murit, mă gîndeam, a murit." Îi și făcuseră năsălia pe o ladă, cu ramuri de măslini, cu Sfînta Fecioară și cu catifea. Dedesubt era un lighean și un prosop. Toate mă priviseră și una m-a întrebat în treacăt :

— Au adus anafura ?

— A murit ? întreb eu atunci.

Adele îmi face semn că nu, apoi se duce spre pat și-i atinge fruntea. Eu priveam, priveam, și una-mi spune pe șoptite :

— Roagă-te și dumneata s-apuce să se împărtășească.

Priveam, ca să fac ceva, și ca să mă lase în pace. Atunci reîncep rugăciunile. Priveam cearceaful.

De cînd am venit aici în nici o noapte n-am dormit ca lumea, mă gîndeam. Cum să fac să rezist pînă mîine ? Și Vinverra așteaptă să-i dau drumul la mașină. Priveam cearceaful și fața, și încercam să-mi întipăresc în minte cum era Gisella vie, ca să mi-o amintesc mereu. Rănile la gît vor rămîne, gîndeam, nu se vor mai închide niciodată ca altele. La morți pielea putrezește, nu se mai cicatrizează. Cine știe dacă mai simțea vreo durere.

Atunci plec de-acolo pentru că rugăciunile și năsălia și mirosul acela de infirmerie și gîndul că Gisella era vie și că nu se mai putea face nimic îmi retezau picioarele. Femeile mă priveau și bătrîna

săruta o carte de rugăciuni şi îşi săruta degetele şi bombănea, bombănea de parcă ar fi bîrfit pe cineva. Mă opresc un moment în ultima cameră care era în beznă şi spun tare :

— Era mai bine dacă rămîneam la închisoare.

Jos, Vinverra nu se mişcase din locul lui. Părea un bătrîn la cîrciumă, doborît de vin, cu pălăria pe cap şi ochii pironiţi pe masă. Şi atunci, fără să mai privesc ligheanul acela, iau o bucată de mămăligă şi o mănînc. Mirosea a pămînt şi a ciorbă rece şi înghiţind-o cu lăcomie mă gîndeam la Gisella.

În cele din urmă auzim lătrături şi un glas care strigă, dar Vinverra nu se mişcă. Soseşte Nando foarte speriat, dar nu spune de ce, spune în schimb că îl opriseră carabinierii. Îl trimit să se culce.

În curte era răcoare, aproape frig şi se vedea mamela sub lună. Îmi revine în minte Rico şi mă întreb dacă ştia că aceea era noaptea în care putea să-l omoare pe Talino. El trebuia să-l omoare. El avea datoria. La puşcărie eu fusesem o dată. Dar Rico ăla trebuie să fi fost bătut şi el în cap ca şi ceilalţi.

Apoi m-apuc să fumez şi spun : „Nu aşa, că murdăreşti apa... nu aşa, că murdăreşti apa“, cu vocea cu care strigase Gisella, dar încet. „De, gîndeam eu : cineva care nu cunoaşte întîmplarea şi ar auzi-o povestită ar zice că ea e de vină. Pe cînd adevărul e că de vină sînt toţi ; chiar şi plutonierul de carabinieri, şi pe ea au omorît-o.“

Fereastra era galbenă, aproape stinsă. Dacă mă mai duceam o dată sus, bătrînele alea mi-ar fi sărit în cap pentru că nu aduceam sfînta împărtăşanie. Gisella n-ar fi fost aşa, eram sigur. Aş fi vrut s-o întreb despre asta, dar apoi mi-am dat seama că e moartă.

Intru atunci în bucătărie, şi Vinverra mă priveşte, cu ochii aceia de mort. Mai mănînc o altă bucată de mămăligă, o mestec şi spun :

— Şi dacă Talino se întoarce ?

Şi Vinverra :

— Trage o înghiţitură de vin şi pe urmă du-te să te culci. Mîine e de tras.

— Dumneata nu te duci sus ? îl întreb.

Dar eram aşa de obosit că mi se bălăbănea capul. Nu-mi amintesc cum a trecut noaptea. Mi-era frig, dormeam cu capul pe masă, din cînd în cînd tresăream puternic, încercam să fumez şi ţigara se stingea : apoi auzeam voci şi iarăşi se făcea linişte...

M-am trezit brusc cînd fereastra era cenuşie. Vinverra nu mai era, dar era în schimb Adele care aprindea focul. Îmi amintesc acum că băusem vin cu Vinverra ; dar de Gisella îmi amintisem şi în somn, şi încă mai aveam gustul acela în gură.

— Şi Gisella ?

— Gisella e tot în agonie.

— Se chinuie ?

Dar Adele mă întreabă dacă vreau să mănînc. Avea ochii roşii şi adormiţi, şi părea mai obosită decît mine. Îmi spune să mă duc să-i aduc apă dacă vreau să mă încălzesc.

Afară era senin. Găleata ajunsese în fundul puţului cînd aud voci şi-l văd pe preot cu cămaşa lui albă şi un ştergar în mîini şi doi băieţi înaintea lui. Vin drept spre bucătărie şi cîinele latră. Cînd mă întorc cu găleata plină, ei se şi urcaseră sus.

De sus auzeam glasuri şi şoapte şi mese şi scaune care se trăgeau. Vinverra vine de la grajd. Îi spun că a sosit şi el mă întreabă dacă era singur sau venise şi paracliserul ca să aducă vasul cu tămîie. Apoi îşi toarnă un pahar şi se şterge la gură.

În momentul acela coboară scara Ernesto. Eu îl credeam pe deal, toată noaptea, și atunci mă pregătesc să urc și eu, dar Ernesto îmi spune :

— Așteaptă, acum o miruiește.

— Și ce-i cu asta ?

— Femeile nu vor.

Spunînd așa fu gata să rîdă, și trebuie să fi fost pentru prima dată în toată noaptea aceea, pentru că încă i se mai vedeau măselele strînse.

— Bea o dușcă, Ernesto, îi spune Vinverra. Și cred că ar fi mai bine să adăpăm vitele, și voi gîndiți-vă să scoatem mașina la lucru.

— Încă n-am carnetul, îi spun.

Vinverra răspunde :

— Nu te gîndi la asta — și ne duce spre grajd.

Pămîntul era încă ud de rouă și, după ce au fost date la perete ușile mari spre ogradă, am înjugat vitele pentru că mașinile trebuiau trase în curte. Priveam gaura aceea din tavan, pe unde fugise Talino, și pe deal se și vedeau primele raze de soare. Nu se auzea nimic, nici măcar un cocoș pe cîmp, și cîinele, încolăcit în prag, se uita la noi.

În timp ce Ernesto mă învăța cum să pun curelele, arunc o privire spre Grangia și-i spun :

— Cine știe unde s-o fi dus.

— Se întoarce el, zice Ernesto.

— Depindea de voi să-l lăsați în pușcărie.

Ernesto se uită dușmănos la mine. Apoi zice :

— Credeam că are să-i vină mintea la cap. Dar n-o să se mai întîmple.

Apoi ne strigă din curte. Veneau să treiere, mutrele din seara trecută.

Unul spunea că-l prinseseră pe Talino la Monticello ; altul că fugise spre Langa ; un altul, că nu putea să fie departe.

— Dar cum a fost ? întreba careva.

— Uite aici a fost, priveşte petele ; dacă nu-l ţinea Ernesto de la Prato ar fi spintecat şi boii.

Veneau alte femei şi urcau. Eu priveam fereastra. Preotul era probabil tot acolo.

După ce au fost duse maşinile în mijlocul ariei, le-am aşezat în locul potrivit. Eu priveam forfoteala şi-mi amintesc că toţi înjurau, dar pe şoptite.

Soarele era sus, şi preotul tot nu ieşise.

Eu şi cu Ernesto dădusem drumul la vapor şi, punînd cureaua, iată că lădoiul acela începuse să se închidă şi să se deschidă şi să facă un zgomot ca o mie de bărzăuni la un loc.

— Să fluiere, spune cineva. Cînd ai scos batoza pe arie trebuie s-o pui să fluiere ca să se afle.

— Nu se poate, spun eu, şi arăt fereastra.

Atunci oamenii se urcă la tobă şi apucă furcile şi încep să arunce snopii. Fiecare snop era tras în jos şi batoza zumzăia de părea c-o să crape, iar bărzăunii că sînt încă o dată pe atît. La început cei cîţiva oameni alergau zăpăciţi în toate părţile, apoi m-au lăsat singur la cuptorul meu ; de la şopron s-au aşezat în lanţ ca să trimită snopii, iar femeile se îngrijeau de saci, să fie unde cădea grîul treierat. Alte femei strîngeau paiele în căpiţe, Le vedeam cu baticurile pe ochi, cu picioarele goale şi cu fustele fluturînd. Apoi una din ele îmi păru că e Miliota. Dau fuga la ea şi o opresc :

— Tu nu erai sus, cu preotul ?

— Preotul a plecat mai de mult.

— Şi Gisella ?

— Nu mai poate vorbi.

Miliota era transpirată toată sub batic, dar încă mai avea ochii roşii.

— N-a murit ?

Miliota lasă furca să-i cadă din mînă şi izbucneşte în plîns.

— A murit ?

— Nu știu, nu mă mai cunoaște.

Să las mașina, nu puteam, Ernesto nu era acolo. În clipa aceea aud un fluierat să-mi spargă urechile, un fluierat lung și mă întorc : erau doi dintre neisprăviții ăia, agățați de sirenă, care vreau semnalul cu orice preț. Atunci dau fuga și-i iau în șuturi să-i alung. Unul rezistă ș-atunci pun mîna pe par. Dacă a văzut așa s-a întors la grîul lui.

Și așa a urmat dimineața aceea : îl căutam pe Ernesto și nu era de găsit. Dacă nu mai luai nimic în seamă, zumzetul mașinii aceleia mari sub soare și praful îți făceau somn. Era la fel și sus și jos, și căldura soarelui și a cuptorului, și toți cei care mînuiau țepile și furcile și aduceau sacii și plecau în goană. Eram furios pe Ernesto care, pariez, sta sus, și mă gîndeam : chiar de-ar fi murit, totul rămîne la fel. Dacă n-a murit, îmi spuneam, poate că aude că treieră și-și amintește și o adoarme. La ora asta nu mai suferă.

Apoi se isprăvesc cărbunii și mașina își încetinește mersul. Îi spun lui Vinverra :

— Cînd vin cărbunii, chemați-mă, și fug la bucătărie.

Adele și altă femeie frămîntau.

— Unde-i Ernesto ?

— Sus.

Sus era răcoare, dar Ernesto, fără cămașă, aplecat pe fereastră, nu se mișca. Bătrîna, așezată la capul patului, gonea muștele de pe cearceaful care acoperea și perna, și părea că dedesubt nu era nimeni. Nimeni nu spunea nimic. Mă gîndisem atît de mult la asta, și acum eram liniștit.

— Mașina s-a oprit, zice Ernesto, s-au terminat cărbunii ?

Îi descoperisem fața și-o privii o clipă.

— Hai jos, zice Ernesto, nu mai e nimic de făcut.

Atunci să fluiere, să zbiere și să sară-n aer chiar și batoza, gîndeam, văzîndu-i pe doi dintre ei, roșii și înfipți sus pe grîu, în praful care ardea mai aprig decît focul. Treburile astea îi fac să-și iasă din minți și să devină fiare. În jurul mașinii oprite, cu snopii desfăcuți în brațe, toți stau întorși spre casă și așteptau de parcă știau că Gisella a murit.

În timp ce munca reîncepea, vorba porni să umble. Ș-atunci unii vorbeau, alții lăsau treaba, alții se duceau să vadă. Femeile dispărură aproape toate. La un moment dat rămaserăm singuri, eu, Nando, Ernesto, lîngă enorma curea întinsă, toți ceilalți fiind în bucătărie și-n ușă. Numai Nando se ducea și venea, mulțumit și transpirat, aducîndu-mi brațe de surcele ca să întețesc focul.

La amiază îl trag de-o parte pe Vinverra și-i spun :

— În seara asta iau cincisprezece lire, sau nu iau ?

Adele sta pe scară și ne privea.

— Uite și dumneata în ce hal mi-e cămașa, fac eu. Nu sînt la ocnă. În seara asta îmi dai ce mi se cuvine și-ți cauți dumneata un mecanic. Am și vorbit cu Ernesto, și puteți să-l luați chiar acum.

Vinverra mă înțelesese și nici nu sufla.

— Dar mai întîi termini grîul, nu ?

— Se înțelege, dacă-mi cer banii.

Masa era pusă în camera teascului. Erau numai tăiței și vin. Bătrîna se scuza pentru că nu avuseseră timp și brațele de muncă lipseau.

Mi-era foame și mie, și mi-era somn. Îmi iau farfuria și mă duc să mănînc pe bîrnă afară, ca să fiu singur. Apoi intru iar să beau un pahar, și Miliota și Pina serveau oamenii, care vorbeau puțin și priveau în farfurie. Copiii erau strînși grămadă la un loc, și Vinverra, cu pălărioara pe cap, trona la capul mesei.

Mă duc singur în odaia cu merele Gisellei, le iau pe cele mai frumoase și mușc din ele cu disperare. Diseară, mă gîndesc, o să-mi umplu buzunarele cu mere. Apoi plec de-acolo și dau ocol casei, unde soarele prăpădea dar măcar nu era nimeni. Aproape de gunoiernița creștea un smochin ; mă opresc lîngă el, și spun :

— Destul, nu te privește pe tine. Cu cît te gîndești mai mult la ea, cu atît vezi mai bine că e moartă.

Dacă-ți țineai răsuflarea auzeai zgomotul soarelui ca la un incendiu. Ce mai copac ș-ăsta, îmi ziceam, nu are o smochină și nu face o palmă de umbră. Așa o să te înveți minte să mai vii la țară. Locul tău e la Torino. Apoi mă duc în ogradă și mă așez pe scara grajdului, unde era un pic de umbră.

Fie ce-o fi, mă întind pe jos și închid ochii, cu Grangia în față. În timp ce dormeam, de pe deal auzeam vocile de parcă ar fi fost la doi pași. Trebuie să fi fost vîntul. Cine știe dacă-l prinseseră pe Talino. „Nici n-o să-l prindă, gîndeam, toată lumea e la fel."

Apoi mă trezesc, și-l văd în fața mea, făcîndu-mi umbră. Venise cu picioarele goale pînă unde începea cimentul, și simțisem că mă privea. Îi curgea sînge de la un genunchi și avea pantalonii sumeși. Mă uit în jur și nu era nimeni.

— Am auzit mașina, spune.

— De unde vii ?

El face un pas și se întoarce și-mi arată dealul.

— Am dormit la Grangia, îmi spune, cu vocea lui obișnuită. Am auzit mașina. Mi-am rupt șalele.

Totuși îi era frică, se uita în jur. Mă cuprinse furia și mă gîndeam : „Acum iar mă duce de nas, dacă nu-i țin piept iar mă duce de nas."

— Știi că a murit ? îi zic printre dinți.

— A murit ? face el.

Părea că are ochii de pe vremea cînd stătea la închisoare. Îi învîrtea în toate felurile, cum se învîrtește un pai între dinți, și nu se mișca de-acolo. Îi închidea pentru că-i era rușine și își trăgea pantalonii cu mîna.

Nu știu nici acum de ce n-am sărit asupra lui să-l trîntesc la pămînt. Era așa de speriat că ar fi izbutit și Nando s-o facă. „E treaba carabinierilor, îmi spuneam. Gisella tot e moartă și eu tot mă întorc la Torino. Trebuie dus la pușcărie și asta e treaba carabinierilor."

„Ce prost, gîndeam, de ce nu fuge ?"

În clipa aceea mi-l închipui peste Gisella care urla, și el, ca o fiară, zdrobindu-i spinarea și ținînd-o sub el. Trebuie să-mi fi citit toate astea pe față, pentru că-mi amintesc că tremura și-și strîngea degetele. Dar eu îi vorbisem totuși :

— Vino în curte, îi spun, vino să vezi ce-ai făcut.

Dar el îmi zice :

— Du-te de-l cheamă pe Pa', te rog, am nevoie de Pa'.

Eu îl priveam, îl priveam țintă, ș-apoi i-am spus :

— Du-te tu.

Privea în sus, și eu m-am întors : era șopronul în care dormiserăm. Privea cu ochii aceia care nu stăteau locului. Apoi vorbește, dar nu cu mine :

— Sînt aici, spune tare, cu glas mulțumit.

Vinverra era la fereastra grajdului.

O luă la fugă spre trestiile de la drum ; și după o clipă îl văd pe bătrîn țîșnind și alergînd și el, cum putea, prin miriște.

În timp ce priveam dealul pustiu, îl aud pe Nando strigînd :

— Te caută carabinierii, spune el de la fereastra grajdului. Vino repede.

Dar în curte sosise gardianul de la Monticello și-i arăta plutonierului carnetul meu. Cei doi carabinieri aveau pușca în bandulieră, și de la fereastră îi priveau femeile. În afară de Ernesto și de cei trei, în curte nu mai era nimeni.

— Și cum s-a făcut grîul anul ăsta ? zice plutonierul privind în jur.

— Nu-i cine știe ce, diseară e gata, face Ernesto.

— Nu e acasă tata Vinverra ?

— Se întoarce numaidecît, spune Nando. Trebuie să fie în pivniță.

Și o pornește cu Ernesto spre bîrnă, în timp ce Adele tot mai privea de la fereastră. Dar că mă privea chiar pe mine, nu cred.

DIAVOLUL PE DEALURI

I

Eram foarte tineri. Cred că în anul acela nu dormeam niciodată. Dar aveam un prieten care dormea şi mai puţin decît mine, şi uneori, chiar de dimineaţă, îl vedeai preumblîndu-se prin faţa Gării, la ora cînd sosesc şi pleacă primele trenuri. Îl lăsasem, noaptea tîrziu, la intrare; Pieretto dăduse încă o raită, şi văzînd într-adevăr zorile, băuse cafeaua. Acum cerceta chipurile somnoroase ale măturătorilor şi bicicliştilor. Nici măcar el nu-şi mai amintea discuţiile din timpul nopţii: veghindu-le, le uitase, şi spunea liniştit:

— E tîrziu. Mă duc la culcare.

Cîte unul, care se ţinea după noi, nu putea să priceapă ce făceam la o anumită oră, după ce se termina cinematograful, după ce se isprăveau resursele, cîrciumile, discuţiile. Se aşeza cu noi trei pe vreo bancă, ne asculta mormăind şi rînjind, se înflăcăra la ideea de a merge să sculăm fetele sau să aşteptăm zorile pe dealuri, apoi, cînd ne venea chef să facem altceva, şovăia, ba prindea chiar curaj să se întoarcă acasă. Iar a doua zi ne întreba: „Ce-aţi mai făcut după aia?“ Nu era uşor să-i răspunzi. Ascultaserăm un beţiv, priviserăm cum se lipeau manifeste, cutreieraserăm prin Pieţe, văzu-

serăm trecînd oile pe bulevarde. Atunci Pieretto spunea :

— Am făcut cunoştinţă cu o femeie.

Celălalt nu ne credea, dar rămînea surprins.

— E nevoie de perseverenţă, spunea Pieretto. Trebuie să te fîţîi într-una pe sub balcon. Toată noaptea : ea ştie asta, îşi dă seama. Nu e nevoie s-o cunoşti, simte totul în sînge. Şi uite aşa vine momentul cînd nu mai poate, sare din pat şi dă jaluzelele la o parte. Tu sprijini scara...

Dar cînd eram doar noi trei nu aveam poftă să vorbim despre femei. Sau, mă rog, să vorbim serios. Nici Pieretto, nici Oreste nu spuneau totul despre ei. De-asta îmi plăceau. Femeile, — care strică prieteniile, aveau să vină mai tîrziu. Acum vorbeam despre ce vedeam cu ochii, despre ploaie şi despre soare, şi asta ne plăcea aşa de mult încît dusul la culcare ni se părea într-adevăr o pierdere de timp.

Intr-o noapte din acel an stam la malul Padului, pe o bancă de pe bulevard. Oreste mormăise :

— Să mergem la culcare.

— Întinde-te aici, îi spusesem noi, de ce vrei să iroseşti vara ? Nu poţi să dormi doar cu un ochi ?

Oreste, cu obrazul sprijinit de rezemătoarea băncii, ne privi pe furiş.

Eu spuneam că în oraş n-ar trebui să dormi niciodată :

— E mereu lumină, mereu zi. Ar trebui să faci ceva în fiecare noapte.

— Asta pentru că sînteţi prea tineri, spuse Pieretto, sînteţi prea tineri şi sînteţi nesătui.

— Dar tu ce eşti ? îl întrebai. Un bătrîn ?

Oreste sări în sus pe neaşteptate :

— Bătrînii, se spune, nu dorm niciodată. Noi noaptea umblăm. Atunci cine doarme, mă rog ?

Pieretto rînjea :

— Ce-i ? îl întrebai prudent.

— Ca să dormi îți trebuie în primul rînd o femeie, spuse Pieretto. De-aia nici voi, nici bătrînii nu dormiți.

— O fi, mormăi Oreste, dar eu tot pic de somn.

— Tu nu ești de la oraș, spuse Pieretto. Pentru unii ca tine noaptea mai are un sens, cel de altădată. Ești ca un cîine de la țară sau ca găinile.

Trecuse de două noaptea. Dealul, dincolo de Pad, scînteia. Era răcoare, aproape frig.

Ne-am ridicat și am pornit-o din nou în sus spre centru. Mă tot gîndeam la abilitatea ciudată cu care Pieretto știa să iasă din cauză, făcîndu-ne să ne credem niște neștiutori. Nici Oreste, nici eu nu ne prea pierdeam somnul gîndindu-ne la femei. M-am întrebat atunci pentru a nu știu cîta oară ce viață putuse duce Pieretto înainte de a veni la Torino.

Pe băncile grădiniței de la Gară, sub umbra rară a copăceilor, dormeau cu gura deschisă doi zdrențuroși. Numai în cămăși, cu părul și barba ciufulite, păreau niște țigani. Closetele erau la cîțiva pași, și cu toate că noaptea mirosea a proaspăt și a vară, în locul acela plutea un miros greu și acru, care păstra miasmele zilei lungi de soare și mișcare și vuiet, de transpirație și de asfalt topit, de mulțime fără liniște. Către seară, pe băncile acelea — oază firavă în inima orașului — se așază adesea femeiuști, singuratici, vînzători ambulanți, indivizi fără căpătîi, și se plictisesc, așteaptă, îmbătrînesc. Ce așteaptă ? Pieretto spune că așteaptă ceva nemaipomenit, prăbușirea orașului, sfîrșitul lumii. Uneori vreo furtună de vară îi alungă și spală tot ce există.

Cei doi din noaptea aceea dormeau ca niște morți cu beregata tăiată. În piața pustie cîteva firme luminoase încă mai vorbeau cerului gol, aruncîndu-și reflexele peste cei doi morți.

— Oameni serioşi, spuse Oreste. Ne învaţă ce-avem de făcut.

Se urni să plece.

— Vino cu noi, îi spuse Pieretto, acasă nu te aşteaptă nimeni.

— Dar nici unde vă duceţi voi, răspunse Oreste, dar rămase.

Pornirăm pe sub porticurile noi.

— Ei, ş-ăia doi, spusei încet. Trebuie să fie frumos să te trezeşti în piaţă cu primele raze de soare.

Pieretto nu spuse nimic.

— Unde mergem ? întrebai, oprindu-mă.

Pieretto mai făcu cîţiva paşi, apoi se opri.

— Ar fi bine să ne ducem undeva, spusei. Dar e închis peste tot. Nu e picior de om. Mă întreb la ce foloseşte toată iluminaţia asta.

Pieretto nu spuse după obiceiul lui : „Dar tu foloseşti la ceva ?“ ci mormăi :

— Vrei să mergem pe deal ?

— E departe, răspunsei.

— E departe, dar ce parfum e acolo, răspunse el.

Coborîrăm din nou bulevardul cel mare ; pe pod mă luă cu frig ; apoi începurăm să urcăm cu pas iute, ca să ieşim din locurile cunoscute. Era umezeală, întuneric fără lună ; scînteiau licurici. După o vreme domolirăm pasul, asudaţi. În timp ce urcam vorbeam despre noi. Discutam cu căldură, îl făceam şi pe Oreste să vorbească ; drumurile alea le bătuserăm altădată încălziţi de vin şi de prietenie ; dar toate astea nu contau, erau un pretext ca să mergem, să urcăm, să fi străbătut o mare parte din deal. Treceam pe cîmpuri, pe lîngă împrejmuiri, garduri de vile, respiram asfaltul şi pădurea.

— Pentru mine toate astea nu se deosebesc de un vas cu flori, spuse Pieretto.

Oricît de ciudat ar părea, nu urcaserăm niciodată pînă în vîrf, cel puţin pe drumul acela. Trebuie să existe un punct, un loc de trecere unde drumul să se întindă neted, în vîrful cel mai de sus al coastei, pe care mi-l imaginam ca pe o ultimă barieră, o terasă deschisă peste cîmpuri. Din alte puncte ale dealurilor, de la Superga, de la Pino, mai privisem într-acolo, în plină zi. Oreste ne arătase cu degetul la orizontul acelei mări de cărămizi umbre ceţoase şi păduroase, meleagurile sale natale.

— E într-adevăr tîrziu, spuse Oreste. Aici altădată era plin de localuri.

— Închid şi ei la o anumită oră, spuse Pieretto. Dar cine e înăuntru continuă să chefuiască.

— Face să vii sus, pe deal, vara, spusei eu, ca să petreci cu uşile şi cu obloanele închise.

— Poate că au o grădină, spuse Oreste, sau o pajişte. Poate că dorm în parc.

— La un moment dat se termină şi parcurile, zisei eu. Vine pădurea şi via.

Oreste mîrîi. Îi spusei lui Pieretto :

— Tu nu cunoşti cîmpia. Umbli toată noaptea, dar nu cunoşti cîmpia.

Pieretto nu răspunse. Din cînd în cînd lătra un cîine, cine ştie pe unde.

— Să ne oprim, spuse deodată Oreste.

Pieretto îşi reveni din gînduri :

— În definitiv, spuse el grăbit, iepurii şi şerpii sînt siliţi să stea sub pămînt şi se sperie cînd aud pasul cuiva. Peste tot domneşte mirosul de benzină. Aşa că unde mai e cîmpia asta care vă place vouă atît de mult ?

Se repezi la mine plin de îndîrjire :

— Dacă i-ai tăia unuia gîtul în pădure, îşi rosti el întrebarea pe ton peremptoriu, crezi într-adevăr

că asta s-ar înconjura de o atmosferă legendară ? că în jurul mortului greierii ar amuţi ? că balta de sînge ar face mai mult decît un scuipat ?

Oreste, care stătea atent, scuipă cu scîrbă. Ne spuse :

— Atenţie, coboară o maşină.

Încet şi tăcut apăru un automobil mare, decapotat, de un verde palid, şi se opri, fără nici o smucitură, docil. Rămase pe jumătate în umbră, sub copaci. Îl privirăm uimiţi.

— Are farurile stinse, spuse Oreste.

Mă gîndii că înăuntru trebuie să fi fost vreo pereche şi aş fi vrut să fiu departe, la trecătoare, şi să nu fi întîlnit pe nimeni. De ce nu zburau cu minunea lor de maşină spre Torino, să ne lase singuri pe noi, în locurile astea ale noastre ? Cu capul în jos, Oreste ne spuse să plecăm de-acolo.

Apropiindu-mă de maşină mă aşteptam să aud şoapte şi foşnete, sau rîsete, cînd colo zării un bărbat singur la volan, tînăr şi răsturnat pe spate, cu faţa răvăşită îndreptată spre cer.

— Pare mort, spuse Pieretto.

Oreste ieşise din umbră. Merserăm întovărăşiţi de glasul greierilor ; şi făcînd cîţiva paşi, pe sub copaci, mă gîndii la multe lucruri. Nu îndrăzneam să mă întorc. Pieretto, alături de mine, tăcea. Tensiunea deveni insuportabilă. Mă oprii.

— Nu se poate, zisei. Tipul nu doarme.

— Şi de ce ţi-e frică ? mă întrebă Pieretto.

— L-ai văzut ?

— Dormea.

Nu adormi în felul acela şi într-o maşină în mers, spusei eu. Încă mai aveam în urechi izbucnirea mînioasă a lui Pieretto.

— De-ar trece cineva.

Ne oprirăm să privim curba drumului, înnegrită de copaci. Un licurici trecu drumul licărind, ca o țigară care arde singură.

— Să ascultăm dacă pornește din nou.

Pieretto spuse că unul care are o asemenea mașină își poate permite luxul să privească stelele. Îmi încordai auzul.

— Poate că ne-a văzut.

— Să vedem dacă ne răspunde, spuse Oreste și scoase un urlet. Sfîșietor, bestial, începu ca un vuiet și umplu pămîntul și cerul; un muget de taur, care se stinse, apoi într-un hăhăit de bețiv. Oreste evită cu un salt șutul meu. Ciulirăm cu toții urechile. Cîinele acela lătra din nou, greierii tăceau speriați. Nimic. Oreste căscă gura să repete strigătul și Pieretto spuse :

— Gata.

De data asta mugiră împreună, îndelung, strident, cu reluări. Se strînse pielea pe mine gîndindu-mă că un asemenea glas, întocmai ca raza unui far, ajungea peste tot, pe spinările dealurilor, la capătul potecilor, în caierele de umbră, înlăuntrul vizuinilor și al rădăcinilor, făcînd totul să vibreze.

Și iarăși cîinele acela fu cuprins de turbare. Ascultam fixînd curba. Tocmai era să zic : „O fi murit de groază", cînd se auzi scîrțîitul unei portiere închise brusc. Oreste îmi spuse la ureche : „Acum vine mașina poliției" și rămaserăm în așteptare fixînd copacii. Dar o vreme nu se întîmplă nimic. Cîinele se liniștise acum, și pretutindeni, sub stele, se auzea glas de greieri. Noi fixam fîșia aceea de umbră.

— Să mergem, zisei. Sîntem trei.

II

Îl găsirăm pe scara mașinii, cu fața în mîini. Nu se mișca. Rămaserăm la cîțiva pași să-l privim, ca pe o fiară periculoasă.

— Nu crezi că vomită ? spuse Pieretto.

— Fleacuri, spuse Oreste. Se apropie și-i luă fruntea cum' faci cînd vrei să vezi dacă cineva are temperatură. Celălalt își îndesa fruntea în mîna lui Oreste, ca un cîine care se joacă. Aveau aerul că se împing, și auzii că rîdeau. Oreste se întoarse.

— E Poli, spuse el. Sigur că da. Sînt proprietarii unei vile.

Celălalt, așa cum ședea, îi ținea mîna lui Oreste, și-și scutura capul ca unul care iese din apă. Era un tînăr frumos, cu cîțiva ani mai mare decît noi, cu ochii încercănați și speriați. Agățat de mîna lui Oreste ne privi fără să arate că ne ia în seamă.

Atunci Oreste îi spuse :

— Nu erai la Milano ?

— Mai e timp pentru plimbări, răspunse celălalt. Vii la veverițe ?

— Doar nu crezi că sîntem la Coste, spuse Oreste și-i lăsă mîna. Apoi spuse privind iute mașina : Ai schimbat-o ?

„Ce tot stă de vorbă cu bețivul ăsta ?" îmi zisei. Spaima de la început se transformase în enervare. „De ce nu-l lasă într-un șanț ?"

Poli ne privea. Părea unul dintre acei bolnavi care te privesc țintă din fundul patului, speriați și triști. Nici unul dintre noi nu ajunsese vreodată în halul ăsta. Și totuși era bronzat și foarte pe potriva mașinii aceleia.

Îmi fu rușine de zbieretul de mai înainte.

— Nu se vede Torino de aici ? întrebă tipul ridicîndu-se în picioare cu vioiciune şi privind în jur. Ar trebui să se vadă. Nu vedeţi oraşul ?

Dacă n-ar fi avut vocea aşa înfundată, răguşită şi stinsă totodată, ar fi părut acum aproape normal. Privea în jur şi-i spuse lui Oreste :

— Sînt aici de trei nopţi. Există un loc de unde se vede Torino. Nu vreţi să veniţi ? E un loc frumos.

Acum făceam conversaţie şi Oreste îl întreabă pe neaşteptate :

— Ai fugit de-acasă ?

— Mă aşteaptă la Torino, răspunse el. Oameni îmbogăţiţi, insuportabili. Ne privi surîzînd ca un copil ruşinos, cu ochii ăia. Ce scîrboşi sînt unii oameni care fac totul cu mănuşi. Chiar şi copiii, şi milioanele.

Pieretto, care se apropiase, îl privea batjocoritor.

Celălalt scoase pachetul de ţigări şi-l făcu să circule. Erau ţigări moi, bine uscate. Aprinserăm.

— Dacă m-ar vedea cu tine şi cu prietenii tăi, ar rîde, spuse Poli. Mă distrează să-i las baltă.

Pieretto spuse apăsat :

— Vă distraţi cam uşor.

Poli răspunse :

— Îmi place să glumesc. Dumneavoastră nu vă place ?

— Ca să-i vorbeşti de rău pe cei ce s-au îmbogăţit, spuse Pieretto, trebuie să ştii să faci ca şi ei. Sau să trăieşti fără să cheltuieşti un ban.

Atunci Poli, cu o expresie consternată, spuse :

— Credeţi ?

O spuse cu atîta solicitudine încît nici Oreste nu-şi putu reţine un zîmbet. Numaidecît Poli ne adună desfăcînd braţele, cu aerul că ne face complicii lui, şi spuse cu o voce extrem de joasă :

— E un alt motiv.

— Spune-l.

Poli lăsă brațele să-i cadă și suspină. Ne privea cu umilință, sincer, și părea într-adevăr foarte stînjenit.

— E din pricină că mă simt ca un zeu în noaptea asta, spuse încet.

Nimeni nu rîse. Urmă o clipă de tăcere, și Oreste propuse :

— Hai să mergem să vedem orașul.

Coborîrăm o bucățică de drum, pînă la terasa unei curbe de unde luminile din Torino se vedeau licărind. Ne oprirăm aproape de margine. La urcare noi nu întorseserăm niciodată capul. Cu brațul pe umărul lui Oreste, Poli privi marea de lumini. Aruncase țigara și privea.

— Ei, zise Oreste. Ș-acum ce facem ?

— Ce mic e omul, spuse Poli. Străduțe, curți, muchii de acoperiș. Privit de aici pare o mare de stele. Și cu toate astea cînd ești acolo nu-ți dai seama.

Pieretto se îndepărtă cîțiva pași. Udînd un tufiș, strigă :

— Ne luați peste picior.

Și Poli, placid :

— Îmi place contrastul. Numai în contraste omul se simte mai puternic, superior propriului său corp. Fără contraste viața e banală. Nu-mi fac iluzii.

— Dar cine-și face ? spuse Oreste.

Celălalt își ridică ochii și zîmbi :

— Cine ? Toți. Toți cei care dorm în casele alea. Cred că sînt cineva, visează, se trezesc, fac dragoste, „eu sînt Cutare și Cutare“, și-n schimb...

— În schimb, ce ? îl întrebă Pieretto apropiindu-se din nou.

Întrerupt, Poli își pierduse șirul. Pocni din degete, căutînd cuvintele.

— Ziceai că viaţa e plictisitoare, spuse Oreste.
— Viaţa este ceea ce sîntem noi, spuse Pieretto.
Iar Poli :
— Să ne aşezăm.
Nu părea cîtuşi de puţin beat. Începui să cred că ochii lui daţi peste cap erau ca şi cămaşa de mătase de pe el, ca şi strîngerea de mînă sau automobilul lui frumos : obişnuinţe de care nu se putea lipsi.
Vorbirăm o vreme aşezaţi pe iarbă. Îi lăsai să vorbească, ascultînd glasul greierilor. Poli părea că nu ia în seamă sarcasmele lui Pieretto. Îi explica de ce fugea de trei nopţi de Torino şi de societatea umană ; rosti numele unor hoteluri, unor oameni de vază, unor întreţinute. Pe măsură ce Pieretto se lăsa prins şi-l accepta, eu mă îndepărtam de el : îmi dădeam seama că nu era decît un ingenuu. Îmi revenea sentimentul de mai înainte cînd se oprise automobilul şi-mi închipuiam că înăuntru se făcea dragoste.
La un moment dat spusei :
— Chiar că merită să fugi din Torino ca pe urmă să nu mai isprăveşti vorbind despre el.
— Aşa e, spuse Oreste, sărind în picioare. Să mergem acasă. Mîine avem treabă.
Poli se ridică, se ridică şi Pieretto.
— Nu vii ? mă întrebară.
În timp ce mergeam spre automobil, rămăsei mai în urmă cu Oreste şi-i cerui lămuriri despre Poli. Îmi spuse că aveau pămînturi prin locurile lui, o vilă mare, un deal întreg.
— Venea de mic la ţară şi am fost la vînătoare împreună. Tot puşlama era, dar nu bea ca acum.
Strigă spre Poli :
— Vă duceţi anul ăsta la Greppo ?
Poli isprăvi discuţia cu Pieretto şi se întoarse.
— Papà m-a închis acolo acum doi ani fără să-mi lase maşina, spuse fără să se tulbure. Ciudate idei

au oamenii. Vrea să mă despartă... De ce ? Nu ştiu dacă mă mai duc. Acolo e frumos să-ţi petreci o zi, dar nu mai mult. Cu ceva prieteni şi ceva discuri.

Deschise politicos portierele. Aş fi vrut să nu urc pentru că înţelegeam acum că împreună cu el noi nu mai puteam fi noi. Trebuia să-l asculţi şi să accepţi lumea lui răspunzîndu-i exact cum dorea el. Să fii curtenitor cu el însemna să i te supui cu totul. Nu pricepeam cum reuşise Oreste să reziste zile întregi alături de el.

Poli se întoarse de la volan şi spuse :

— Atunci, mergem ?

— Unde ?

— La Greppo.

Oreste sări ca ars :

— Dar ce, am înnebunit ? Vreau să mă duc să mă culc.

Şi eu protestai spunînd că e o oră absurdă.

— Încă nu e ziuă, spuse Poli. E patru fără ceva. La cinci sîntem acolo.

Începurăm să strigăm cu toţii că aveam o casă.

— Du-ne jos, spuse Oreste. Mai găsim noi ocazia.

Îl întrebai pe şoptite :

— Ne putem încrede ?

Oreste spuse :

— Vreau să mă duc să mă culc. Lasă-ne la Porta Nuova.

Pornirăm spre Torino. Maşina rulă lin, sigură pe sine. Pieretto, alături de Poli, nu scosese o vorbă. Mergeam pe bulevardele luminoase şi pustii. Oreste coborî în strada Nizza, în faţa porticurilor. Pe scară, îi spuse lui Poli la revedere. După o clipă mă lăsară şi pe mine în faţa casei. Salutai. Mă înţelesei cu Pieretto să ne întîlnim a doua zi. Maşina porni mai departe cu cei doi.

III

În timpul zilei învățam pentru examene; mai ales Oreste care urma la Medicină. Eu și cu Pieretto pregăteam niște examene pentru Drept, ba chiar lăsaserăm pentru octombrie ce era mai greu; se știe că la Drept înveți oricum și n-ai nevoie de laborator. În schimb Oreste muncea pe ruptelea și nu întotdeauna ieșea cu noi seara. Dar la începutul după-amiezii știam unde să-l găsim: el care avea casă la țară, la Torino sta într-o cameră cu chirie și mînca la birt.

A doua zi după noaptea aceea mă dusei să-l întîlnesc. Îl găsii la birt rozînd un măr, cu cotul pe servietă și cu spatele rezemat de perete. Era cald, mă întrebă dacă-l văzusem pe Pieretto.

Vorbirăm din nou, făcîndu-ne vînt, despre un proiect pe care-l făcusem în anul acela. Să ne ducem la țară și să stăm în satul lui Pieretto noi trei; gospodăria lor era încăpătoare, am fi petrecut bine. Dar ideea lui Pieretto și a mea era să ne punem sacul la spinare și să mergem pe jos. Oreste spuse că nu avea rost: de cîmpie și de căldură o să avem prea destul parte de cum vom ajunge.

— Ce spuneai de Pieretto?

— Crezi cumva, întrebă Oreste, că azi-noapte s-a dus să se culce?

— Poate că învață.

— Aiurea, zise Oreste. Cu individul ăla și cu mașina lui? N-ai văzut cum se înțelegeau?

Atunci vorbirăm despre noaptea trecută, despre Poli, despre toată comèdia aia. Oreste spuse că nu era de mirare. El se tutuia cu Poli, deși tatăl acestuia era un om putred de bogat, om de vază la Milano care avea proprietatea aceea enormă și nu venea s-o vadă niciodată. Poli crescuse acolo, vară

de vară, cu zece doici și trăsură și cai, și numai cînd îi lungiseră pantalonii putuse să-și spună și el cuvîntul și să iasă ca să cunoască lumea de prin sate. Timp de vreo două-trei sezoane, la vremea sitarilor de pădure, se dusese și el cu alții să tragă. Era băiat bun și cu cap. Doar hotărîrea îi cam lipsea, asta da. La jumătatea drumului își schimba gîndul.

— Din pricina vieții pe care-o duc, spusei. Ajung ca femeile.

— Totuși își dă seama, spuse Oreste. Ai auzit ce zice de cei din tagma lor ?

— Zicea și el așa. Era beat.

Aici Oreste scutură din cap. Spuse că Poli nu era beat. Un om beat e altceva.

— Poate că e beat de trei zile și nu se mai trezește, ca porcul. Ș-asta e mai rău. De un simplu bețiv ți-e milă.

Oreste avea ieșiri din astea, neașteptate.

— Nu era pornit împotriva celor din tagma lui. Era pornit împotriva celor care au făcut bani și nu știu să trăiască, zisei. Tu ești prieten cu el, ar trebui să-l cunoști.

— Știi cum e, spuse Oreste. Să te duci la vînătoare cu cineva e ca și cum ai face școala împreună cu el. Tata ținea la asta.

Își termină paharul și plecarăm. Ocolind casa, prin soare, îi amintii că Pieretto îi spusese cîte și mai cîte lui Poli.

— Pieretto are felul ăla al lui de-a rîde care aduce a scuipat în față. Lui puțin îi pasă de asta, dar lumea se supără.

— Cine știe, spuse Oreste. Nu l-am văzut niciodată pe Poli supărîndu-se.

Seara nu veniră nici Pieretto nici Oreste. Cînd rămîneam singur, în anul acela, treceam prin mo-

mente foarte neplăcute. Să mă întorc în casă să învăț nu avea nici un sens; eram prea deprins să stau și să discut cu Pieretto și să bat străzile; în aer, în mișcare, chiar în întunericul bulevardelor erau multe lucruri pe care nu le puteam înțelege și-mi plăceau. Eram mereu gata să acostez o fată sau să mă înfund în vreo bombă deochiată, sau să mă hotărăsc s-o iau pe un bulevard și să merg pînă dimineața, ca să mă pomenesc cine știe unde. În schimb băteam aceleași străzi, treceam mereu aceleași colțuri, și pe lîngă aceleași firme, revedeam figurile. Uneori rămîneam nehotărît în cîte un colț și stăteam acolo cîte-o jumătate de ceas, mînios pe mine însumi.

Dar în seara aceea îmi merse mai bine. Întîlnirea recentă cu Poli îmi înlăturase multe rețineri și-mi spunea că în lume, ziua și noaptea, existau privilegiați mai absurzi decît mine, oameni leneși care se bucurau mai mult decît mine. Pentru că asemenea gînduri mi le transmiseseră, fără să-mi dau seama, tata și mama, provinciali stabiliți la oraș; nebuniile săracilor îți vor fi îngăduite, cele ale bogaților niciodată. Se înțelege că săraci nu înseamnă zdrențuroși.

Îmi petrecui seara într-un cinema, amuzat și neliniștit, gîndindu-mă din nou la Poli. Cînd ieșii din sală nu-mi era somn și umblai pe niște străduțe pustii, bucurîndu-mă de stele și de aerul curat. M-am născut și am trăit la Torino dar în seara aceea mă gîndeam iarăși la potecile satului părinților mei, care dădeau drept în cîmp. În schimb Oreste, care trăise într-un sat asemănător, în curînd avea să se întoarcă acolo. Să se întoarcă pentru ca să rămînă. Asta era ambiția lui. Dacă ar fi vrut, ar fi putut să rămînă în oraș. Dar era vreo diferență?

Cînd mă pregăteam să intru în casă mă auzii strigat. Era Pieretto care, desprinzîndu-se din umbra zidului, traversă strada și se apropie. Vrea să rămînă, să stăm de vorbă, nu-i era somn. Nu apăruse pe înserat pentru că stătuse toată ziua cu Poli. Își petrecuseră noaptea trecută hoinărind pe cîmp cu mașina ; dimineața se treziseră la lacuri, cu soarele sus ; lui Poli i se făcuse rău, căzuse ca un sac cînd se dăduse jos din mașină, poate reflexul năucitor al soarelui. Era plin de cocaină, Poli ăsta, intoxicat. Atunci Pieretto telefonase la hotelul din Torino ; cineva îi spusese să telefoneze la Milano. „N-am bani pentru asta“, zbierase Pieretto. Atunci un preot care știa să conducă se suise în mașină și-l dusese pe Poli la Novara. Aici un doctor îl trezise, făcîndu-l să transpire și să vomite ; apoi se luaseră la ceartă cu preotul care-l acuza pe Pieretto că-și îndemnase la rele prietenul. În cele din urmă Poli aranjase lucrurile, plătise doctorul, telefonul și prînzul ; și-l aduseseră pe preot acasă, ținîndu-i un lung discurs despre păcate și despre infern.

Pieretto era grozav de mulțumit. Îi plăcuseră nebuniile lui Poli, îi plăcuse escapada, îi plăcuse mutra preotului. Poli se dusese acum să facă o baie și să se schimbe : era amestecată în treaba asta și o doamnă, un soi de furie care-l urmărise de la Milano la Torino și-l asalta la hotel ; dorea o discuție cu el, îi trimetea flori.

— Deși-i cam smintit, spuse Pieretto, știe să-și bată joc. Pentru banii care-i cheltuiește se distrează.

— Întrece măsura, spusei, e un inconștient.

Atunci Pieretto se apucă să-mi explice că Poli nu se purta deloc mai rău decît noi. Noi, oameni fără rost și burghezi, ne petreceam nopțile pe bănci

discutînd, făceam amor plătind parale, beam vin ; el avea alte mijloace, avea droguri, libertate, femei de soi. Bogăţia e putere. Asta-i tot.

— Eşti nebun, îi spusei. Noi sîntem oameni care-şi frămîntă mintea. Eu vreau să ştiu de ce-mi place să mă plimb. De exemplu, tu ţii la oraşul ăsta, iar mie îmi place să mă urc pe deal. Îmi plac miresmele pămîntului. De ce ? Lui Poli puţin îi pasă de toate astea. E un inconştient, aşa spune şi Oreste.

— Proştilor, izbucni Pieretto, şi-mi spuse că există o nevoie de experienţă, de pericol, şi că limitele sînt stabilite de mediul în care trăieşti.

— Într-adevăr, poate că Poli spune şi face nerozii, spuse el, poate să şi crape din asta. Dar ar fi şi mai trist dacă ar trăi ca noi.

O pornirăm la drum discutînd, ca întotdeauna. Pieretto susţinea că Poli făcea foarte bine vrînd să cunoască lumea potrivit mijloacelor pe care le avea el.

— Dar dacă spune nerozii, obiectăm.

— N-are importanţă, zicea Pieretto, în felul său se chinuieşte şi ajunge la lucruri pe care voi nici nu le bănuiţi măcar.

— Vrea să-ţi dea cocaină şi ţie ?

Supărat, Pieretto spuse că Poli nu poza cînd era vorba de cocaină. Vorbea foarte puţin despre ea. Dar preotului îi spusese despre păcat lucruri care dovedeau o minte pătrunzătoare şi o experienţă reală. Atunci îi rîsei în nas lui Pieretto, şi el se supără din nou.

— Te scandalizează dacă cineva ia cocaină, îmi spuse, dar rîzi pe urmă dacă e vorba despre păcat ?

Se opri în faţa unui bar. Spuse că se duce să dea un telefon. După puţin, scoase capul din cabină şi întrebă dacă venea şi Oreste.

— E miezul nopţii. Oreste doarme. I-o cer mijloacele de care dispune, spusei.

Pieretto vociferă la telefon. Continuă aşa un timp. Rînjea şi vorbea. Cînd ieşi, spuse :

— Mergem la Poli.

IV

Ideea de a petrece încă o noapte albă mă îngrozi. Tata şi mama n-ar fi spus nimic ; două vorbe despre timp, o privire pe deasupra farfuriei, întrebări sfioase despre datele examenelor. Nu ştiu cum se înţelegea Pieretto cu părinţii lui ; pe mine privirile acelea dezarmate mă chinuiau, şi mă întrebam ce fel de tip o fi fost taică-meu la douăzeci de ani, şi ce fel de fată maică-mea, şi dacă într-o bună zi o să am şi eu nişte copii aşa de ciudaţi. Probabil că ai mei se gîndeau la postavul verde, la femei, la anticamera puşcăriei. Ce ştiau ei despre trăsnăile noastre nocturne ? Sau poate că aveau dreptate : întotdeauna e vorba de o plictiseală, de un viciu iniţial, şi de aici începe totul.

Cînd ajunserăm în faţa Hotelului cu doamna Rosalba care se plimba de colo pînă colo şi Poli care manevra maşina ca să ne putem urca, îi şoptii lui Pieretto :

— Să fim înţeleşi, în noaptea asta. E trecut de douăsprezece.

Era evident că Poli ne vrea cu el ca să domolească avîntul femeii. Şi chiar făcea glume despre asta. Ne prezentase femeii ca pe „tot ce e mai ales în Torino" : să asculte şi să înveţe. În lumea lui Poli indivizii sînt foarte grosolani : se servesc de oameni cu cea mai veselă neruşinare. Nu înţelegeam cum de se preta Pieretto la jocul ăsta.

Doamna Rosalba urcă în faţă, cu Poli. Era slabă — sărăcuţa — cu ochii roşii, afectată, cu o floare în păr. Nu putea sta locului, şi chiar de la început, aşteptînd, ne arunca nişte priviri chinuite, încerca zîmbete, se privea în oglindă. Avea o rochie de seară roz, părea mama lui Poli.

El glumea şi ne spunea tot felul de lucruri. Privea femeia cu ochi iuţi, rîdea, şi conducea. Într-o clipă ieşirăm din Torino. Pieretto, aplecîndu-se înainte, le spuse ceva.

Poli frînă brusc. Eram într-un cîmp cufundat în beznă, în faţa munţilor. Rosalba rîdea excitată.

— Unde mergem ?

Spusei răspicat că n-aveam de gînd să pierd toată noaptea.

Poli se întoarse şi spuse :

— Doresc să fiţi alături de noi. Aveţi toată încrederea. N-o să întîrziem.

Femeia spuse dezolată :

— Hai să ne oprim, Poli. De ce vrei să gonim toată noaptea ? Întotdeauna te avînţi aşa.

Poli porni din nou motorul. Înainte de-a pleca, se întreţinu în şoaptă cu femeia. Vedeam cele două capete apropiate, distinsei neliniştea şi intimitatea glasurilor, apoi capul ei care aproba energic. Poli se întoarse şi ne zîmbi.

Manevră pe şosea şi porni îndărăt spre Torino. Pe bulevardele pustii de la periferie ne apropiarăm de dealul negru în noapte. Apoi gonirăm de-a lungul Padului în vecinătatea coastelor. Trecu Sassi. Se vedea că Poli şi Rosalba mai veniseră prin locurile acelea. Ea se lipea de umărul lui. Ce găsea Pieretto la cei doi ? Mă întrebam dacă ea ştie despre drogurile lui Poli, încercam să mi-i închipui drogîndu-se împreună, ca să-i urăsc. Dar nu izbutii. Noutatea acelei curse, salturile bruşte în noapte, apele

negre și dealul negru din fața noastră nu mă lăsau să gîndesc la altceva. „Uite, uite", strigă Rosalba, și Poli încetini în fața unei vile iluminate. Coti pe pietriș și opri într-o curte cu automobile. În față, dinaintea golului pe care-l făcea fluviul, era un loc amenajat în penumbră, cu măsuțe luminate discret. Văzui hainele albe ale chelnerilor.

Cînd se termină agitația și stînjeneala prin care treci pînă te așezi și te aranjezi — Rosalba își schimbă de mai multe ori hotărîrile, nu vrea să asculte nimic, se strîmba și vorbea tare ; Pieretto își puse coatele pe masă dînd la iveală manșetele destrămate — eu mă hotărîi să-i las să vorbească între ei și-mi spusei : „La urma urmei e o cafenea ca oricare alta". Mă lăsai pe spătarul scaunului și-mi ațintii urechea spre partea din umbră, să văd dacă se auzea murmurul apei.

Dar nu era o cafenea ca oricare alta. O mică orchestră atacă violent, domolindu-se numaidecît, și în centrul cercului de abajururi își făcu apariția o femeie, și începu să cînte. Era îmbrăcată de seară și avea o floare în păr. Treptat-treptat de la măsuțe se ridicau perechi și dansau ținîndu-se strîns, în penumbră. Vocea femeii purta perechile, vorbea pentru ele, se apleca și tresărea cu ele. Părea o sărbătoare, un rit convulsiv desfășurat între fluviu și deal, în care strigătului femeii îi răspundeau gesturile tuturor. Pentru că femeia, o Rosalba în verde-oliv, striga în cîntecul ei, se legăna cu mîinile pe sîni și striga, invoca ceva.

Acum Rosalba noastră strîngea cu beatitudine mîna lui Poli și el, neatent, discuta cu Pieretto.

— Fiecare ar trebui să cînte pentru el, spuse Pieretto, sînt lucruri pe care trebuie să le facem noi, noi singuri.

Şi Poli rîzînd :

— Cine dansează e ocupat. Trebuie să-l scuzăm.

— Cine dansează e un prost, răspunse Pieretto, caută în jur ceea ce are în braţe.

Rosalba aplaudă cu bucuria pătimaşă a unei fetiţe. Te impresiona cu ochii ei aprinşi. În momentul acela fură aduse lichiorurile şi cafeaua şi ea trebui să se desprindă de Poli.

Mica orchestră cîntă din nou, dar de data asta fără solistă. Celelalte instrumente tăcură şi rămase pianul singur, care execută timp de cîteva minute nişte variaţiuni acrobatice, demne de aplaudat. Stai şi ascultai chiar fără să vrei. Apoi orchestra acoperi pianul şi-l învălui. În timpul acestui număr, lămpile şi reflectoarele care iluminau copacii îşi schimbară ca prin farmec culoarea, şi devenirăm verzi, devenirăm roşii, devenirăm galbeni.

— Un locşor discret, spuse Poli privind în jur.

— Lume letargică, spuse Pieretto. Aici ar fi nevoie de ţipătul lui Oreste.

Poli îşi ridică bărbia, surprins, apoi îşi aminti.

— Prietenul nostru s-a dus la culcare ? întrebă repede. Aş dori să fie aici.

— Îşi recuperează noaptea de ieri, spuse Pieretto. Păcat. Unele lucruri nu le suportă.

O văzui pe Rosalba goală parcă, în gestul pe care-l făcu. Avu o tresărire :

— Vreau să dansez, îi spuse aspru lui Poli.

— Dragă Rosi, spuse el, nu-i pot lăsa pe prietenii mei să se plictisească. N-ar fi politicos. Sîntem la Torino, oraş civilizat.

Rosalba se făcu roşie ca focul. Îmi dădui seama în clipa aceea că era nebună şi că era ridicolă. Cine ştie, poate avea şi copii, la Milano. Amintindu-mi de povestea florilor pe care le trimetea lui Poli, îmi

desprinsei privirea de la ea. Îl auzii pe Pieretto care spunea :

— Aş fi fericit să dansez cu dumneavoastră, doamnă Rosalba, dar ştiu că nu pot spera aşa ceva. Nu sînt Poli, totuşi.

Ea ne aruncă o privire mai degrabă năucită decît duşmănoasă.

Între timp orchestra cînta şi mormăii şi eu cîte ceva. Nu ştiam să dansez. Poli, impasibil, aşteptă să termin şi reluă :

— Vreau să vă spun că zilele acestea sînt foarte importante pentru mine. Ieri am înţeles multe lucruri. Ţipătul din noaptea trecută m-a trezit. A fost ca un ţipăt care trezeşte un somnambul. A fost un semn, criza violentă care pune capăt unei maladii...

— Erai bolnav ? întrebă Rosalba.

— Eram şi mai rău, spuse Poli. Eram un bătrîn care se crede un copilandru. Acum ştiu că sînt un bărbat, un bărbat vicios, un bărbat slab, dar un bărbat. Strigătul acela m-a arătat mie însumi. Nu-mi fac iluzii.

— Puterea unui strigăt, spuse Pieretto.

Fără să vreau cercetai ochii lui Poli să văd dacă nu erau tulburi.

— Acum, continuă el, îmi văd viaţa ca pe viaţa altuia. Ştiu cine sînt, de unde vin, ce fac...

— Dar strigătul ăsta, îl întrerupsei eu, l-aţi auzit ?

— Eşti crud, spuse Pieretto.

— Era semnalul pe care-l dam de obicei la vînătoare, spuse Poli zîmbind.

— Ah, la vînătoare aţi fost ! izbucni Rosalba.

— Am fost pe deal.

Urmă o tăcere stînjenitoare, în care toţi, cu excepţia lui Poli, ne privirăm unghiile. Din nou, în cercul de mese, cînta femeia aceea. Auzii cum Rosalba, chinuită, bătea tactul cu tocul pantofului. În ciuda

vocii acceleia cadențate și-a zgomotului produs de dansatori, mă gîndii la corul greierilor pe dealul negru.

— În sfîrșit, conchise Rosalba, ai isprăvit cu poveștile ? Acum vrei să dansezi ?

Poli nu clipi și nu se mișcă. Se gîndea la strigătul lui.

— E frumos să te trezești și să nu-ți faci iluzii, continuă el surîzător. Numai așa sîntem liberi și responsabili. În noi e o forță înspăimîntătoare, libertatea. Poți ajunge la nevinovăție. Poți accepta suferința.

Rosalba strivi țigara în farfurioară. Atîta timp cît tăcea, sărăcuța, așa slabă și frămîntată, era suportabilă. Cel puțin pentru noi care, în acei ani, nu știam încă prea bine ce înseamnă să te saturi. Vocea politicoasă a lui Poli o îmblînzi, o reținu. Rosalba se răsucea, de parcă era goală.

În sfîrșit îi spuse în față :

— Spune limpede ce gîndești. Vrei să fugi din Torino ?

Poli, încruntat, îi atinse spatele, o luă de subsuoară cum faci ca să susții pe cineva care cade. Pieretto se aplecă înainte, ca și cum n-ar fi vrut să piardă scena, cu un gest de încurajare. Rosalba gîfîia cu ochii aproape închiși.

— Să-i fac pe plac ? făcu Poli spre noi, nehotărît. Să dansez cu ea ?

Cînd rămaserăm în doi la masă, Pieretto îmi surprinse privirea și rînji. Glasul femeii în oliv umplea noaptea.

Făcui o strîmbătură și spusei :

— Rahat.

Pieretto, fericit, își turnă lichior. Îmi turnă și mie, ș-apoi din nou lui.

— Mare e grădina lui Dumnezeu, constată el. Nu-ți place ?

— Am spus rahat.

— Cu toate astea băiatul nu e șmecher, spuse Pieretto, cu femeia aia s-ar putea face mai multe.

— E o proastă, spusei.

— O femeie îndrăgostită e întotdeauna proastă, spuse Pieretto.

Ascultai cîteva cuvinte din cîntecul care conducea perechile. Spunea *vivere vivere — prendere prendere — senza passsione*. Oricît de nemulțumit și de plictisit ai fi fost, era greu să reziști la ritmul acelui cîntec. Mă întrebam dacă de pe deal se auzea vocea.

— Nopțile astea moderne, spuse Pieretto. Sînt vechi ca și lumea.

V

În noaptea aceea dansă și Pieretto, pentru că Rosalba îl înfrunta pe Poli și încerca să-l umilească. Nu știu cît lichior am băut cu toții, părea că noaptea nu avea să se mai termine, dar orchestra tăcuse de la o vreme și Rosalba chemă un chelner vrînd ca Poli să plătească și să ne ducă pe toți să mîncăm la Valentino. Vedeam agitîndu-se rochia roz în cercul abajurului — ultimul rămas aprins — și de la Pad urcau pale nocturne de frig. Și deoarece Poli, încăpățînat, se pornea din nou să discute cu Pieretto și cu chelnerul, Rosalba se duse în fugă la automobil și începu să claxoneze. Atunci ieșiră patronul, chelnerul, clienții care-și beau ultimul pahar la bar ; Rosalba sări jos din mașină și strigă : Poli, Poli.

La întoarcere, Poli conduse cuprinzînd-o pe Rosalba cu brațul, și Rosalba se întindea fericită, satisfăcută. Din cînd în cînd se întorcea și zîmbea, ca

și cum ne-ar fi dat curaj, de parcă am fi fost complicii ei. Pieretto tăcu tot timpul. Automobilul nu se întoarse spre Torino, trecu peste poduri și o porni cu viteză pe șoseaua care duce la Moncalieri. Nici aici nu ne oprirăm : era evident că mergeam ca să mergem, ca să se facă ziuă. Închisei ochii, beat.

Mă trezi o zgîlțîitură puternică, un salt ca în apele unui vîrtej ; coșmarul acela dura de o bucată de vreme, și un cer luminos, adînc se deschidea deasupra și mi se părea că mă prăbușesc în el cu capul în jos. Mă trezii într-o lumină rece și roză, mașina sălta pe pietroaiele unui sat, era în zori. Clipind din ochi din cauza curentului cursei, văzui că toți dormeau, iar satul era tăcut și pustiu. Numai Poli mînuia volanul, liniștit.

Opri cînd soarele apăru pe vîrful unui deal. Pieretto era vesel, Rosalba își mijea ochii. Ce bătrînă era, Dumnezeule, în rochia aceea roz decolorată. Mă scoteau din sărite și totodată mă chinuiau cu toții ; Poli se întoarse jovial și ne spuse bună-dimineața.

— Eu sînt de vină. Unde sîntem ? întrebai atunci.

— Telefonează, spuse Pieretto. Spune-le că ți-a fost rău.

Ceilalți doi se porniseră să se joace, să-și muște urechile. Rosalba își scoase floarea din păr și, apărînd-o de Poli, mi-o dădu mie.

— Hai, spuse răgușită, nu ne strica bucuria. Tot timpul cît mai dură cursa, mirosii floarea aceea și suferii. Era prima floare pe care mi-o dădea o femeie, și asta trebuia să vină de la una ca Rosalba. Eram supărat pe Poli după toată povestea din noaptea care trecuse.

Se ivi clopotnița unui alt sat. Intrarăm în piață printr-o străduță cu porticuri, pe sub balcoane pîntecoase, și în umbra dimineții o fată stropea pietroaiele străzii cu apa dintr-o sticlă.

În cafenea pardoseala de lemn era și ea stropită și răspîndea un miros de pivniță și de ploaie. Ne așezarăm la o fereastră cu fața la soare, și întrebai numaidecît de telefon. Nu aveau.

— Tu ești de vină, îi spuse Poli Rosalbei. Dacă nu mă sileai să dansez...

— Dacă nu beai, izbucni ea. Nu mai pricepeai nimic. Îți ieșea coniacul prin piele, ca sudoarea.

— S-o lăsăm baltă, spuse Poli.

— Întreabă-i pe camarazii tăi de vorbele ce le-ai spus, strigă ea dezgustată; întreabă-i pe ei. Au auzit.

Pieretto spuse :

— Vorbe mari. Nevinovăția și libera alegere.

Femeia care ne servea și care se uita fix la Rosalba ne spuse că la oficiul poștal exista un telefon. Atunci mă pregătii să mă ridic și-i cerui lui Pieretto portofelul. Se ridică și Rosalba și spuse :

— Merg cu dumneavoastră. Așa o să mă trezesc. Aici miroase a balamuc.

Ieșirăm deci în piață amîndoi, ea în roz, înaltă și slabă, un adevărat spectacol. De la ferestre se aplecau capete, dar strada era tot goală.

— La ora asta sînt toți la cîmp, spusei ca să spun ceva.

Rosalba îmi ceru o țigară.

— Tutun ordinar, spusei.

Se opri, îi dădui să aprindă și cînd fu lîngă mine spuse rîzînd pe șoptite, silit :

— Dumneavoastră sînteți mai tînăr decît Poli.

Aruncai repede chibritul care mă ardea. Rosalba continuă, înflăcărîndu-se :

— Mai sincer decît Poli.

Mă depărtai, privind-o mereu.

— Da, spuse ea, asta e viața mea, nu luați în seamă... Ș-acum spuneți-mi ceva.

Vrea să știe, spuse răgușit, ce făcuserăm în zilele acelea împreună cu Poli. Cînd începui cu întîlnirea, holbă ochii.

— Poli era singur ? voia să știe. Și atunci de ce tocmai la miezul nopții pe deal ?

— Era singur, dar era ceasul trei.

— Și cum s-a întîmplat de v-ați oprit cu el ? Oreste și Pieretto îl cunoșteau mai bine decît mine pe Poli. Eu mă dusesem să mă culc, dar Pieretto, stătuse cu el toată dimineața. Poli părea nițel cam băut. Ca întotdeauna, de altfel. Să-l întrebe pe Pieretto, căci stătuseră mult de vorbă.

Înțelesei numaidecît că Rosalba nu-și pierduse timpul și că, dansînd, îl și descususe pe Pieretto. Mă fixă cu ochii aceia ai ei. Plictisit, mă trăsei de-o parte și ne reluarăm drumul pe pietroaie.

În timp ce așteptam la poștă să se elibereze firul, îi spusei Rosalbei care fuma în ușă :

— Oreste îl cunoaște din copilărie pe Poli... Ieri noapte era cu noi.

Ea nu răspunse și privea drumul. Venii și eu în ușă și privii cerul.

După ce am vorbit și țipat cu maică-mea în cabina micuță, mă întorsei la ușă, de unde Rosalba nu se mișcase.

— Mergem ?

— Prietenul dumneavoastră, reluă ea, urnindu-se, e un băiat foarte șmecher. Nu v-a spus dacă Poli nu i-a zis ceva ?

— S-au dus la lacuri.

— Știu asta.

— Era beat și i-a venit rău.

— Nu, înainte de asta, spuse Rosalba nerăbdătoare și-i tremura vocea.

— Nu știu. Noi l-am găsit pe deal privind stelele.

Atunci Rosalba cu un salt se sprijini de braţul meu. Două ţărănci care treceau se întoarseră să ne privească.

— Mă înţelegeţi, nu-i aşa ? zise ea gîfîind. Aţi văzut cum se poartă Poli cu mine. Ieri am crezut că mor, de trei zile stau singură în hotel. Nu pot ieşi nici măcar să mă plimb pentru că mă cunosc. Aici sînt în mîinile lui ; la Milano cred că sînt la mare. Dar Poli mă neglijează. Poli s-a săturat de mine, nu vrea nici măcar să mai danseze cu mine...

Eu priveam pietroaiele şi ghiceam capetele de la balcoane.

— ...azi-noapte l-aţi văzut fericit. Cînd e beat mă mai suportă, dar se îmbată şi mai rău ca să scape de mine. Acum... — aici vocea se făcu şi mai gîfîitoare — trăim de azi pe mîine.

Nu-mi lăsă braţul nici cînd intrarăm şi ridicai perdeaua de mărgele clinchetitoare. În umbră, Poli şi cu Pieretto stau de vorbă şi Pieretto strigă :

— Ce mîncăm ?

Ne aduseră ouă la tigaie şi cireşi. Eu căutam să n-o privesc pe Rosalba. Poli, rupînd pîinea, continuă discuţia.

— Cu cît eşti mai hotărît, cu atît cazi mai rău. Ajungi la fund. Cînd ai pierdut totul te regăseşti pe tine însuţi.

Pieretto rîdea :

— Un beţiv e tot un beţiv, spuse el. Nu mai alege nici drogurile, nici vinul. A ales o dată, cu milioane de ani înainte, cînd a strigat pentru prima dată : ura.

— Există o nevinovăţie, spuse Poli, o claritate care vine din străfunduri...

Rosalba tăcea, nu îndrăzneam s-o privesc.

— Eu îţi spun, îl întrerupse Pieretto, că dacă ai uitat ora azi-noapte, este pentru că nu mai erai în stare să alegi.

— Dar nevinovăţia asta eu o caut, spuse Poli bîlbîind încăpăţînat ; cu cît o cunosc, cu atît mă conving că sînt laş şi că sînt om. Eşti convins sau nu că starea proprie omului este slăbiciunea ? Cum pot să mă ridic dacă mai întîi n-am căzut ?

Rosalba morfolea cireşele în gură şi tăcea. Pieretto scutură capul de mai multe ori şi spuse :

— Nu.

Eu mă gîndeam la discuţia dinainte, şi nu atît la cuvinte cît la glas şi la strînsoarea braţului. Ochii îmi ardeau de oboseală. Cînd ne ridicarăm să plecăm, îi aruncai o privire. Mi se părea calmă, somnoroasă.

VI

Îi lăsarăm la intrarea hotelului, în tristeţea dimineţii ratate. Reverberaţia soarelui în vitrine îmi rănea ochii. Traversai cu Pieretto grădinile şi nu vorbirăm : mă gîndeam la Oreste.

— La revedere, spusei la colţ.

Mă dusei acasă şi mă aruncai pe pat. O auzeam pe mama agitîndu-se în coridor şi amînai momentul întîlnirii. Nu voiam să dorm, ci doar să mă odihnesc. Din pricina oboselii îmi era uşor să mă gîndesc la noaptea trecută, la frămîntări, la sughiţurile de plîns ale Rosalbei, şi mă cufundam în cerul acela pe care-l visasem în aţipeala mea sub lumina proaspătă, zăboveam pe străduţele satului, priveam în sus. Cunoşteam tîrgurile astea îngrămădite printre dealuri. Cunoşteam grădina de vară a casei de la ţară a bătrînilor unde ai mei mă trimiteau cînd eram copil : un sat în cîmpie, printre şanţuri de irigaţie şi perdele de copaci, cu ulicioarele străjuite de porticuri joase şi fîşiile de cer foarte sus. Din copilăria mea nu-mi rămînea altceva decît vara. Drumurile înguste care

țîșneau pe cîmpuri din toate părțile, ziua și noaptea, erau gardurile vieții și ale lumii. Mare minune dacă vreun automobil claxonînd, sosit de cine știe unde, ar fi traversat strada mare a satului ca să fi dispărut apoi cine știe unde, spre orașe noi, spre mare, răscolind copii și țărînă.

Îmi reveni în minte prin întuneric planul acela de a trece peste dealuri cu sacul la spinare, eu și Pieretto. Nu tînjeam după automobile. Știam că în automobil se străbate, nu se cunoaște o regiune. „Numai pe jos, îi spusesem lui Pieretto, mergi cu adevărat pe cîmp, bați potecile, treci pe lîngă vii, vezi totul. E aceeași diferență ca și între a privi o apă, și a te arunca în ea. E mai bine să fii zdrențuros, vagabond."

Pieretto rîdea în întuneric și-mi spunea că benzina este pretutindeni în lume.

„Ce tot spui, pufneam eu, țăranii nu știu ce-i aia benzină. Coasa și sapa sînt esențialul pentru ei. Pentru a spăla un butoi și a tăia un copc încă mai cercetează mersul lumii. I-am văzut. Cînd amenință să cadă grindina întind în bătătură două lanțuri..."

„Și plătesc polița, spunea Pieretto. Și treieră cu mașina. Și stropesc vița cu piatră vînătă."

„Se slujesc de toate astea, strigasem eu înăbușit. Țăranii se slujesc de ele dar trăiesc cu totul altfel. La oraș nu se simt bine."

Pieretto rîdea răutăcios.

„Dăruiește un automobil unui țăran, rînji el. Să vezi cum gonește cu el. Și cu siguranță că n-o s-o suie în el nici pe Rosalba, nici pe noi. Țăranul face afaceri."

Mă gîndeam la Oreste care învață să se facă medic. „Uite un țăran care trăiește la oraș, îi spuneam lui Pieretto. Are mai multă știință de carte decît noi, dar e îndărătnic. Pentru el noaptea are un alt sens, chiar și tu spui asta..."

Clopoțelul telefonului îmi întrerupse dormitarea.

Mă gîndii că era Rosalba, că povestea se sfîrşise. În schimb era sora lui Pieretto, vrea să ştie dacă-l mai văzusem — de două zile nu mai dăduse pe-acasă.

— Eram cu el acum o jumătate de oră, îi spusei, vine acasă.

Ca să nu fac vreo prostie nu pomenii despre noapte. Ea spuse :

— Şi unde aţi dormit azi-noapte, golanilor ?

— N-am dormit.

— Cine doarme nu păcătuieşte, spuse ea rîzînd.

— Dar cine e-n stare să doarmă ?

La masă povestii că ni se spărsese un cauciuc. Tata zise că o cameră spartă poate provoca o nenorocire, mai ales dacă cel care conduce a băut. Apoi spuse că nu trebuia să-mi exploatez prietenii : faţă de cine are avere nu poţi niciodată să-ţi plăteşti datoriile.

După-masă mă hotărîi să învăţ. Dar întîi făcui o baie, să-mi revin. Mă gîndii că şi Rosalba şi Poli o făceau, dacă Rosalba nu e prea bătrînă ca să se dezbrace. Spre seară sună telefonul. Era Pieretto :

— Vino la Oreste, spuse repede.

— Păi, dacă învăţ...

— Vino că merită, îmi spuse. Ăia doi s-au împuşcat.

Curgea apa de pe noi la birt discutînd cu Oreste, care venea de la spital şi telefonă de două ori unor infirmieri, prieteni cu el, ca să capete veşti. Poli era pe moarte : un glonţ îi intrase printr-o parte, atingîndu-i uşor plămînul ; şi Rosalba striga chelnerilor care dădeau fuga : „Omorîţi-mă, de ce nu mă omorîţi şi pe mine?" aşa încît fuseseră nevoiţi s-o închidă în baie.

— Cînd s-a întîmplat ? întrebai.

— Femeia, spuse Oreste, ea l-a împuşcat, cuprinsă de furie. Înainte de asta striga, o auzeau din bar. Cine ştie ce porcărie e la mijloc.

Se întîmplase pe la jumătatea după-amiezii, pe căldură. Înainte de-a se fi întîmplat toate astea, Poli

luase probabil un stupefiant, pentru că rîdea în pătucul lui, fericit.

Discutarăm toată seara. Acum, la spital şi la hotel se aşteptau dispoziţiuni de la Milano. Rosalba era sechestrată în cameră, destinul ei depindea de viaţa lui Poli şi de sosirea tatălui lui : acesta era un om care, neputînd suporta scandalul, putea cu două cuvinte să oprească cercetările şi să reducă totul la tăcere. Era într-adevăr vorba de revolverul Rosalbei, un flecuşteţ de damă, în sidef, dar se găsea numaidecît cineva gata să-l substituie cu o armă mai potrivită.

— Puterea banilor, spuse Pieretto impasibil. Cu bani poţi să-ţi cumperi chiar şi o crimă sau o agonie.

Oreste telefonă încă o dată.

— Soseşte bătrînul, spuse întorcîndu-se spre noi. Nu-i rău. Cine ştie dacă o cunoaşte pe femeie.

Atunci spuserăm că vinovatul era Poli, că petrecuserăm noaptea cu ei şi că Poli o trata cu grosolănie.

— El a vrut-o, spunea Pieretto. O femeie ca Rosalba e făcută pentru treaba asta.

— Mă întorc numaidecît la spital, spuse Oreste. I se face transfuzie de sînge.

În noaptea aceea mă plimbai cu Pieretto. Eram sleit din pricina agitaţiei şi a nesomnului, şi el se frămînta, îşi spunea gîndurile. Îi mărturisii că dimineaţa Rosalba mă întrebase de Poli.

— Era limpede că trebuia să se întîmple aşa, spuse Pieretto. O femeie poate accepta totul, nu însă ca bărbatul să aibă o criză de conştiinţă. Ştii ce mi-a spus ea azi-noapte ? Că, deşi este tînăr, Poli nu mai întoarce capul după femei.

— Pe mine m-a întrebat ce făceam pe deal.

— Ar fi preferat să facă pe porcul. Sînt lucruri pe care o femeie le înţelege.

Atunci spusei că, după mine, chiar făcea pe porcul.

Că între cocaină și libera alegere toate astea erau niște porcării. Își bătea joc, asta făcea. Și tocmai ăsta era punctul nevralgic.

Pieretto zîmbi și-mi răspunse că fie că murea, fie că trăia Poli, ceea ce se întîmplase era ceva de toată frumusețea.

— Poate că nu crezi, spuse el. Dar în definitiv ce căutam noi în fiecare seară pe străzi ? Ceva care să spargă ziua și s-o facă neobișnuită...

— Aș vrea să văd ce-ai zice dacă ți s-ar întîmpla ție.

— Dar ce, tu nu te gîndești zi și noapte cum să ieși din colivie ? De ce crezi că trecem Padul ? Numai că greșești : lucrurile cele mai neprevăzute se petrec într-o cameră la Torino, într-o cafenea, într-un tramvai...

— Nu caut lucruri neprevăzute.

— De, spuse el, lumea asta e a unora ca Poli, să-ți intre în cap.

A doua zi Poli rămase tot între viață și moarte și-i făcură altă transfuzie de sînge și transpira în pătucul lui. După spusele lui Oreste, fiind vegheat de tatăl său și scăpînd de sub efectul drogurilor, Poli părea acum un copil speriat gata să plîngă. Bătrînul se dusese chiar atunci noaptea la Rosalba ; ce își spuseseră nu se știe ; o închiseseră însă pe Rosalba într-o mînăstire de maici și despre omucidere nu mai vorbea nimeni. „Nenorocire", spunea medicul primar vorbind cu asistenții săi. Acestea erau veștile care-i plăceau lui Pieretto și pe care le știa Oreste.

Bietul Oreste, fu cît pe-aci să-și piardă examenele. Stătea de veghe cu schimbul la căpătîiul lui Poli, ca un infirmier. Discută cu bătrînul *commendatore* și se prezentă. Spuse că acesta vorbea despre avutul lui de la țară, despre Coaste, și despre recolte ca unul care se pricepe. Venea la spital cu mașina verde a lui Poli, fără șofer. El era cel care îl schimba dimineața pe Oreste și-l trimitea la culcare.

În sfîrşit sosi vestea că Poli scăpase. Chiar şi Pieretto se duse să-l viziteze. Spuse :

— E acelaşi dintotdeauna şi-l citeşte pe Nino Salvaneschi.

Eu nu mă dusei acolo, ferm pe poziţie. Mai vorbirăm cîteva zile despre asta, apoi Oreste ne spuse că-l trimiseseră la mare în vagon de dormit.

VII

În vara aceea mă duceam la Pad, o oră-două, dimineaţa. Îmi plăcea să vîslesc pînă transpiram, apoi să mă arunc în apa rece, încă întunecată, care intră în ochi şi-i spală. Mă duceam aproape întotdeauna singur, pentru că Pieretto la ora aceea dormea. Dacă venea şi el, vedea de barcă în timp ce eu înotam. Înaintam vîslind cu nădejde contra curentului pe sub poduri, de-a lungul malurilor zidite şi ieşeam între stăvilare şi copaci la poalele dealului. Dealul de deasupra era frumos la întoarcere, cînd fumam prima pipă, şi-n iunie la ceasul acela încă îl mai învăluia o boare umedă, o suflare proaspătă de rădăcini. Pe scîndurile bărcii am prins eu gustul de aer liber, şi am înţeles că dragostea de apă şi de pămînt vine de undeva de dincolo de copilărie, de dincolo de o grădină de zarzavat sau de-o livadă. Toată viaţa, gîndeam în clipele acelea, e ca un joc sub soare.

Nu se jucau însă nisiparii care, băgaţi în apă pînă la brîu, scoteau gîfîind lopeţi de mîl şi-l răsturnau în barca lor mare. După o oră-două, barca era, încărcată ochi, pînă aproape să se scufunde, şi omul, slab şi negricios, cu o vestă pe trunchiul gol, o conducea agale cu prăjina. Îşi descărca nisipul în oraş, dincolo de poduri, şi urca din nou agale, urcau din nou în grupuri sub soarele care

se ridica tot mai sus. La ceasul cînd plecam de la apă, ei şi făcuseră două-trei drumuri. Toată ziua, în timp ce cutreieram prin oraş, în timp ce învăţam, discutam, mă odihneam, ei coborau şi urcau din nou, descărcau, săreau în apă, se coceau la soare. Mă gîndeam la asta mai ales spre seară, cînd începea viaţa noastră de noapte, şi ei se întorceau acasă, în barăcile de pe marginea fluviului sau în imobilele populare cu patru etaje şi se lăsau să cadă în paturile lor. La birt goleau un pahar. Fireşte, şi ei vedeau soarele şi dealul.

Ori de cîte ori mă luptam cu apa, sîngele îmi alerga toată ziua sănătos prin vine, refortificat de ciocnirea cu fluviul. Era ca şi cînd soarele şi apăsarea puternică a curentului mi-ar fi transmis o virtute a lor, o forţă oarbă, jucăuşă şi vicleană, ca aceea a unui trunchi sau a unei fiare din pădure. Şi Pieretto, cînd venea cu mine, se bucura de felul cum îşi petrecea dimineaţa. Coborînd la Torino, pe firul apei, cu ochii spălaţi de soare şi de scufundişuri, ne uscam întinşi la soare, şi malurile, dealul, vilele şi petele copacilor îndepărtaţi se imprima în aer.

— Dacă cineva ar duce viaţa asta zi de zi, spunea Pieretto, ar deveni un animal.

— E de-ajuns să te uiţi la nisipari.

— Nu, ei nu, spuse el, ei doar muncesc. Un animal — ca sănătate şi ca putere... Şi ca egoism, adăugă el numaidecît, acel egoism dulce care îngraşă.

— Nu e un păcat, mormăii eu.

— Cine te acuză ? Nimeni nu e vinovat că s-a născut. Vina e a altora, întotdeauna a altora. Noi ne plimbăm cu barca şi fumăm din pipă.

— Nu sîntem destul de animale.

Pieretto rîdea.

— Cine știe ce-i un animal adevărat, spuse, un pește, o mierlă, o șopîrlă... Sau poate o veveriță... Sînt unii care spun că în fiecare animal e un suflet... un suflet care-și ispășește pedeapsa. Asta ar fi purgatoriul...

— Nimic nu miroase mai mult a moarte, continuă el, decît soarele de vară, lumina puternică, ori natura exuberantă. Tu tragi aerul în piept și simți miros de pădure și-ți dai seama că arborii și animalele nici nu se sinchisesc de tine. Totul trăiește și se consumă în sine însuși. Natura e moartea...

— Și ce legătură are purgatoriul cu toate astea ? întrebai.

— Nu există alt mod de a o explica, spuse el. Ori nu e nimic, ori acolo șed sufletele.

Era o veche discuție. Tocmai lucrul acesta mă irita la Pieretto. Nu sînt făcut ca Oreste, care la asemenea ieșiri ridica din umeri și rîdea. Orice cuvînt în legătură cu satul îmi intră în inimă și mă tulbură. Nu reușeam să-i răspund pe loc, și tăceam mînuind vîsla.

Și Pieretto sorbea din ochi apa clipocitoare. El spusese cu un an înainte : „Dar cu Padul ce faceți ? De ce nu mergem la apă ?" și ne înlăturase timiditatea, mie și lui Oreste, care nu făceam un lucru numai pentru motivul că nu-l mai făcusem niciodată. Pieretto era de puțini ani la Torino și înainte de asta trăise în diferite alte orașe, mergînd după tatăl său care era un arhitect fără astîmpăr ce-și căra familia de colo-colo, după chef. O dată, în Puglia, îi aranjase chiar într-o mînăstire, lăsînd-o pe mamă și pe fiică împreună cu maicile în timp ce ei doi locuiau cu frații călugări într-o chilie unde bătrînul supraveghea anumite lucrări de restaurare. „Tata, spunea Pieretto, nu prea știe să vorbească cu preoții. I se impun. Nu poate să-i sufere și se lua

la harță cu ei pentru că era îngrozit la gîndul că m-aş fi putut face călugăr sau preot." Acum bătrînul, un uriaş cu cămaşa descheiată, se potolise şi se mulțumea cu Torino; își ținea familia la Torino şi el cutreiera; în puținele dăți cînd îl văzusem se lua cu fiul său peste picior, își dădeau sfaturi, discutau aşa cum nu bănuiam că se poate face cu un tată. De fapt, comportarea aceea prea liberă nu-mi plăcea, şi tatăl părea un inutil individ de-o vîrstă cu noi.

— Stăteai bine la mînăstire, îi spunea Pieretto, pentru că acolo trăiai ca un burlac.

— Poveşti, spunea bătrînul, stai bine acolo unde ți-e inima tihnită. Nu vezi cum se îngraşă călugării?

— Sînt şi unii slabi.

— Ăia sînt călugări ratați, oameni nefericiți. Nenorocirea lor e că sînt sfinți. Nu ştiu să stea cu lumea.

— Ca şi cînd ar umbla cu motocicleta, spuse Pieretto. E ca un călugăr călare pe motocicletă. Cine mai crede în el?

Bătrînul îl privi nedumerit.

— Şi ce e rău în asta?

— Nimic, spuse Pieretto. Acum un sfînt este ca un călugăr călare pe motocicletă...

— Un anacronism, spusei eu.

— Prăvălia de pe vremuri, spuse bătrînul iritat; religia este o prăvălie de pe vremuri. Ei o ştiu mai bine decît noi.

În anul acela bătrînul lucra la Genova, avea o antrepriză, şi Pieretto trebuia să meargă acolo la băi. Sora lui plecase zilele acelea şi Pieretto vrea să mergem şi noi trei, cu Oreste, ca să mai vedem ceva lume. Dar mai era şi celălalt proiect, de a merge la Oreste: la mine acasă nu mi se înghițea prea mult şi Padul nu-mi mai îngăduia marea. Mă

hotărîi să rămîn singur la Torino, să-i aştept pe cei doi să se întoarcă în august şi apoi să ne aruncăm desaga la spinare şi s-o pornim.

N-aş fi crezut că începutul acela de vară la oraş o să-mi placă atît de mult. Fără nici un prieten şi nici o figură cunoscută pe străzi, îmi reaminteam zilele din trecut, mă plimbam cu barca, îmi imaginam lucruri noi. Momentul cel mai greu, în care mă cuprindea mai mult neliniştea, era noaptea — se înţelege, Pieretto mă viciase — iar cel mai frumos era la prînz, pe la două, cînd străzile, goale, nu mai cuprindeau decît o felie de cer. Un lucru pe care-l făceam adesea era să observ cîte o femeie la fereastră, plictisită, cufundată în gînduri cum numai femeile ştiu să stea, şi ridicam capul în trecere, zărind un interior, o cameră, o felie de oglindă şi duceam cu mine plăcerea asta. Nu-i invidiam pe cei doi camarazi ai mei care la orele acelea erau pe plajă, în cafenele, printre sezonistele bronzate şi aproape goale. Desigur se distrau mult dar aveau să se întoarcă, şi între timp şi eu îmi petreceam cum se cuvine dimineaţa, mă bronzam, transpiram, aveam şi eu partea mea de plăcere. Şi la Pad veneau fete, scoteau strigăte din bărci, pe malul rîului Sangone ; asta pînă cînd nisiparii ridicau capetele şi strigau şi ei vorbe de-ale lor ; ştiam că într-o zi aveam să cunosc vreo fată din astea, şi ceva avea să se întîmple, îmi şi închipuiam ce ochi avea, ce picioare şi ce umeri, o femeie extraordinară, şi vîsleam şi trăgeam din pipă. În barcă, în picioare, cufundînd vîsla vertical, era greu să nu capeţi înfăţişarea unui om atletic, primitiv, să nu scrutezi orizontul sau dealul. Mă întrebam dacă oameni ca Poli ar fi gustat plăcerile acelea şi ar fi înţeles viaţa mea.

Pe la sfîrşitul lui iulie am plimbat o fată pe Pad, dar nu s-a petrecut nimic extraordinar sau neobişnuit. O cunoşteam, era vînzătoare de librărie, osoasă şi mioapă, dar avea mîini îngrijite, se purta plăcut, şi-n timp ce mă uitam la cărţi ea mi-a vorbit întrebîndu-mă unde găseam atîta soare. Mi-a promis fericită că avea să vină în sîmbăta ce urma.

A venit cu un costum de baie alb îmbrăcat pe sub fustă, şi şi-a scos fusta întorcîndu-mi spatele şi rîzînd. S-a întins pe perne în fundul bărcii plîngîndu-se de soare şi mă privea cum vîsleam. O chema Teresina-Resína. Am schimbat cîteva cuvinte despre căldură, despre pescari, despre stabilimentele balneare de la Moncalieri. Ea vorbea mai mult de piscine decît de fluviu. M-a întrebat dacă mergeam să dansez. Părea distrată, cu ochii ei aproape închişi.

Am oprit barca sub copaci şi am început să înot. Ea n-a făcut baie pentru că se dăduse cu ulei contra soarelui şi mirosea ca o parfumerie. Cînd am ieşit şiroind de apă mi-a spus că eram foarte bun înotător şi a început să se plimbe pe mal. Picioarele ei lungi, înroşite, nu erau urîte. Nu ştiu de ce mă obosea. I-am adus pernele pe pietre şi mi-a spus să-i aduc şi sticluţa de ulei s-o ung pe spate, unde nu ajungea. Atunci, îngenunchind, i-am mîngîiat spinarea cu degetele şi ea rîdea şi-mi spunea să fiu cuminte, rîdea sprijinindu-şi ceafa de gura mea. Întorcîndu-se m-a sărutat pe gură. Fireşte, se vedea că se pricepe. Am întrebat-o :

— De ce ţi-ai dat cu ulei ?

Şi Resína, atingîndu-mi nasul cu nasul ei :

— Ce vrei să faci, tîlharule ? Nu e voie.

Continuă să rîdă, cu ochii ei mici, și mă întrebă de ce nu-mi dădeam și eu cu ulei. Atunci o cuprinsei în brațe și-o strînsei. Se zbătu și spuse :

— Nu, nu, dă-te cu ulei.

Mai mult decît să mă sărute nu făcu, deși acceptă să vină în tufișuri. După ce-mi trecu prima supărare, nu-mi displăcu ca totul să se termine aici. Sub soare, pe iarbă, mirosul acela de parfum și trupurile noastre păreau caraghioase ; sînt lucruri care se fac în oraș, într-o cameră. Un trup gol nu e frumos în aer liber. Mă plictisea, jignea locurile acelea. Acceptai s-o duc la un ștrand unde Resína, fericită, privi celelalte fete care făceau baie și luă un sifon cu pai.

VIII

Cu Resína nu m-am mai văzut, pentru că mă irita povestea cu uleiul, ștrandul, înțelegerea implicită în joc. La urma urmei, stăteam mai bine singur, și nu era prima care mă decepționa. Vreau să spun că în loc să mă laud lui Pieretto cu o aventură grozavă, aveam să-i spun că nu exista femeie care să valoreze cît o dimineață de apă și de soare. Știam și răspunsul : „O dimineață nu, dar o noapte da".

Nu mi-l puteam închipui pe Pieretto la mare cu Oreste. Cu un an înainte, cînd fusesem cu Pieretto și cu sora lui, Oreste nu venise. O zbughise numaidecît în satul lui de pe dealuri. „Dar ce găsește acolo ? spusese Pieretto. Trebuie să ne ducem și noi." Așa se născuse proiectul de-a o porni de jos, dar chiar din iarnă Oreste ne făcuse să ne răzgîndim spunîndu-ne că era mai bine să petrecem o lună în vie decît pe drumuri. Avea oarecum dreptate, dar Pieretto spunea că nu. Pieretto nu era omul care să stea locului, și cu un an înainte, cînd fusese cu mine,

căuta o plajă nouă în fiecare dimineață, își vîra nasul peste tot, își făcuse prieteni de la un capăt la celălalt al coastei. Cîrciumioare sau mari hoteluri, nu avea preferințe. Neștiind nici un dialect le vorbea pe toate. Spunea : „Diseară, la Cazino, la jocurile de noroc“, și ori cu cine avea de-a face, sezonist, patron, sau o bătrînă care închiria camere, le găsea la toți punctul de minimă rezistență și-și petrecea seara la masa de joc a Cazinoului. Îți venea să rîzi privindu-l. Cu femeile însă nu izbutea. Cu femeile toată priceperea lui era zadarnică. Le copleșea cu vorbe, le potopea, apoi își pierdea răbdarea, le obrăznicea, greșea lovitura. Și nici nu eram sigur că ține la așa ceva.

— Trebuie să fii tîmpit, l-am consolat, ca să placi femeilor.

— Nu-i adevărat, mi-a răspuns el, nu-i de-ajuns. Trebuie să fii și tîmpit.

Pieretto era scurt și cu părul cîrlionțat, negricios, și cu obrajii scobiți — părea născut să facă praf o fată, fie că rîdea, fie că își ațintea ochii la ea. Față de Oreste, mare și osos, și față de mine, nu încăpea îndoială că el era cel ales. Și cu toate astea nici măcar la mare Pieretto nu făcu nimic.

— Ești prea agitat, îi spuneam, nu lași omul să te cunoască. O fată vrea să știe cu cine are de-a face.

Mergeam pe faleza de deasupra stîncilor colțuroase, căutînd un anumit colțișor de plajă.

— Uite fetele, și uite locul lor de baie, spuse el.

Dedesubt, micșorate de distanță, se dezbrăcau Linda și Carlotta, soră-sa și-o prietenă, o tînără bine făcută, mai mare decît noi : dacă am fi întîlnit-o pe stradă am fi întors capul după ea.

— Ce chestie, spuse el, ne așteaptă.

— A adus-o Linda pentru tine.

Pieretto își ridică o mînă în soarele de foc și scoase un urlet puternic. Dar vuietul mării, care aici

sus abia se auzea, probabil că acoperi vocea. Atunci aruncarăm cu pietre. Fetele ridicară capul agitîndu-se. Trebuie să fi ţipat ceva, dar noi nu le auzeam.

— Să coborîm, spusei.

A trebuit să ajungem la mica plajă prin mare, înotînd prin apa verde. Ne jucarăm multă vreme cu cele două fete pe stînci, stropindu-ne cu apă. Apoi mă întinsei în bătaia soarelui ca să mă prăjesc, privind spumele ce năvăleau pe nisip, iar Pieretto sta de vorbă cu sora lui şi cu prietena. Îmi amintesc că mîncam piersici.

Vorbeau despre sîmburi, despre bucăţile de ziar care erau pe plajă. Pieretto spunea că nu mai există un colţişor neîntinat pe lume. Spunea că pentru foarte mulţi, norii şi orizontul marin au încă aerul nevinovat şi sălbatic. Spunea că vechea pretenţie a bărbatului de a lua o femeie neprihănită era o rămăşiţă a aceluiaşi gust — mania prostească de a ajunge primul. Carlotta, cu părul în ochi, îi ţinea piept : nu pricepea gluma şi rîdea jignită.

Tocmai cu ea, să discute din astea. Carlotta era dintre cei care spun simplu : „Mamă, Doamne, ce frumuseţe“, despre mare, despre un copil, despre o pisică. Avea, desigur, mulţi prieteni pentru plajă şi pentru dans, dar susţinea că nu putea suferi să-i frecventeze în oraş pe cei care o văzuseră aproape goală, făcînd baie. Cu Linda se plimbau la braţ.

Pieretto nu luă în seamă aceste lucruri. De pe stînca unde era întinsă, Linda îi spuse să isprăvească. Pieretto începu să vorbească despre sînge. Spuse că preferinţa pentru intact şi pentru sălbatic ascundea de fapt dorinţa de a vărsa sînge.

— Se face dragoste pentru a răni, pentru a vărsa sînge, explică el. Burghezul, care se însoară şi pre-

tinde o fecioară, doreşte să-şi satisfacă şi el această dorinţă.

— Încetează, strigă Carlotta.

— De ce? întreba el. Cu toţii sperăm să ni se întîmple odată...

Linda se ridică, se întinse în soare şi propuse să înotăm.

— Oamenii se duc la munte, se duc la vînătoare, pentru acelaşi motiv, spunea Pieretto. Singurătatea la ţară îţi provoacă sete de sînge...

Din ziua aceea, frumoasa Carlotta nu mai veni în locurile noastre intacte. Linda ne spuse: „Aşa vă trebuie!" Şi aşa se juca Pieretto cu fetele şi susţinea că se pricepea şi că el era în avantaj. Apoi descoperea locuri noi şi lume nouă, şi se discuta despre altceva. La sfîrşitul vacanţei, nu legasem prietenie decît cel mult cu patronul vreunei cîrciumi sau cu vreun pensionar.

Mi-am adus multă vreme aminte de micuţa plajă ascunsă. De fapt marea, atît de întinsă şi de necuprins, nu-mi spunea mare lucru; îmi plăceau locurile limitate care aveau o formă şi un sens, golfuri, potecuţe, terase, măslinişuri. Uneori, întins pe o stîncă, priveam vreo piatră mare cît pumnul, care pe fundalul cerului apărea ca un munte enorm. Asemenea lucruri îmi plac.

Acum mă gîndeam la Oreste şi că era primul an în care vedea marea. Pieretto n-are să-l lase să doarmă şi împreună îi ştiam capabili de orice, de la a face baie goi pînă la cheltuirea nesăbuită a tuturor banilor. Apoi era Linda cu prietenele sale, şi mai era şi tatăl, o persoană imprevizibilă şi violentă. Eu regretam anumite treziri dinaintea zorilor şi plimbarea în taină pe ţărmul mării sub adierea caldă a ultimelor stele. Desigur Oreste nu ar fi avut nevoie de condimente pentru a se bucura de vacanţă. Dar

aş fi dat orice să-l aud spunînd cu gura lui, ducîndu-l cu barca pe Pad, dacă lumea aceea îi părea convingătoare.

În schimb nici el nici Pieretto nu se întoarseră la Torino. Se întoarse Linda, care era angajată la un birou şi-mi telefonă la începutul lui august.

— Să ştiţi, îmi spuse ea, că prietenii vă aşteaptă într-un sat care nu mai ştiu cum se cheamă. Dacă ne întîlnim am să vă dau instrucţiunile.

Îi spusei numaidecît un nume — dealurile lui Oreste. Asta era. Blestemaţii aceia se şi duseseră acolo.

O întîlnii înainte de cină, în faţa cafenelei pe care o frecventa. Era cît pe-aci să n-o mai recunosc, atît de neagră era. Şi de data asta îmi vorbi tot rîzînd, cum se glumeşte cu copiii.

— Îmi oferiţi un vermut ? mă întreabă. E un obicei de la plajă.

Se aşeză picior peste picior.

— Tare prost e să te întorci în august, suspină. Ferice de dumneavoastră că nu v-aţi mişcat de-aici.

Vorbirăm despre cei doi.

— Nu ştiu ce-au făcut, spuse ea, i-am lăsat să se bălăcească în toate alea. Sînt destul de mari. Anul acesta eram cu prietenii mei, oameni serioşi, prea serioşi pentru voi...

— Şi Carlotta, frumoasa Carlotta ?

Linda rîse cu gura pînă la urechi.

— Pieretto exagerează uneori. Toţi sîntem aşa, în familie. Mi se întîmplă şi mie. Sîntem înspăimîntători. Dar cu timpul ne înmuiem.

Nu o contrazisei şi o privii cu atenţie. Îşi dădu seama şi făcu o strîmbătură.

— N-oi mai avea eu douăzeci de ani ca voi, mormăi ea, dar nici prea mulţi nu am.

— Bătrîn te naşti, spusei eu, nu devii.

— Asta-i de-ale lui Pieretto, strigă Linda ; din cele bune.

Făcui și eu atunci o strîmbătură.

— Spunem cîte una din astea pe zi, bombănii, pînă ne săturăm.

IX

Casa lui Oreste era pe o terasă trandafirie și zgrunțuroasă și domina în lumina puternică o mare de văi și de rîpe care îți luau ochii. Îmi petrecusem toată dimineața străbătînd cîmpia în goana trenului, o cîmpie pe care o cunoșteam, și de la fereastră zărisem șanțurile din copilărie cu pomi pe margine — oglinzi de apă, cîrduri de gîște, fînețe. Încă mă mai gîndeam la acele vremi cînd trenul pătrunsese printre niște stînci prăpăstioase unde trebuia să privești în sus ca să vezi cerul. După ce ieșise dintr-o galerie strîmtă se oprise. Prin căldura înăbușitoare și nori de praf mă trezii în piațeta Gării, cu ochii plini de coaste calcaroase. Un căruțaș gras îmi arătă drumul ; trebuia să urc mereu, satul era tocmai sus. Aruncai valiza în car și în pasul domol al boilor urcarăm împreună.

Ajunserăm pe vîrf prin petice de vie și miriști uscate și pe măsură ce versantele se lărgeau sub picioarele mele, distingeam un alt sat, alte vii, alte coaste. Îl întrebai pe căruțaș cine plantase atîta viță și dacă ajungeau brațele de muncă s-o lucreze. El mă privi curios ; discuta luîndu-mă pe departe și încerca să afle cine sînt. Spuse :

— Viile au fost aici din totdeauna, treaba asta nu-i ca și cum ai face o casă.

Ajunși lîngă zidul cel mare care încingea satul, mă pregăteam să-l întreb ce rost aveau să cocoațe

casele acolo sus, dar ochii lui stinşi pe faţa întunecată mă făcură să-mi mut gîndul. Simţeam în nări un miros de aer răscolit şi de smochini, care-mi păru pe versantul acela un parfum marin. Răsuflai adînc :

— Oh, ce aer bun.

Satul era un drumeag bolovănos, spre care dădeau curţi şi cîteva case mai mari, cu balcoane. Văzui o grădină plină de dalii, cîrciumărese şi muşcate — roşul-aprins şi galbenul dominau — şi flori de fasole şi de dovleac. Printre case erau locşoare răcoroase, şi scăriţe, coteţe, ţărănci bătrîne aşezate. Casa lui Oreste era în colţul dinspre piaţă, pe terasa zidurilor împrejmuitoare, şi avea o culoare trandafirie marmorată — o adevărată vilişoară decolorată de plantele agăţătoare şi de vînt. Pentru că acolo sus bătea vîntul şi la ora aceea : îmi dădui seama de asta chiar cînd intrai în piaţă şi căruţaşul îmi arătă casa. Eram transpirat şi mă dusei drept la cele trei trepte ale porţii. Bătui cu veriga de bronz.

În timp ce aşteptam mă uitai înăuntru : tencuiala zgrunţuroasă în lumină, un smoc de iarbă pe terasa ce căta spre cer, marea linişte de la amiază. În zgomotul carului care se îndepărta, mă gîndii că locurile acelea erau familiare pentru Oreste, aici se născuse şi crescuse, şi lui trebuiau să-i spună ceva. Mă gîndii cîte locuri din astea n-or fi pe lume, care la fel aparţin cuiva, le are în sînge şi nimeni nu ştie. Bătui din nou în poartă, cu mîna.

Îmi răspunse o femeie prin jaluzelele trase. Exclamă, mormăi, mă descusu. Nici Oreste, nici prietenul lui nu erau acasă. Îmi spuse să aştept ; cerui iertare că soseam la ora aceea ; în sfîrşit îmi deschiseră.

Din toate părţile năvăleau femei — bătrîne, slujnice, fetiţe. Mama lui Oreste, o femeie cu şorţ de bucătărie, mă primi agitată, mă întrebă cum călă-

torisem, mă băgă într-o cameră întunecată (cînd ridică jaluzelele îmi dădui seama că era un salon cu ceșcuțe și cu tablouri, huse pe mobile, un trepied de bambus, vaze de flori), mă întrebă dacă vream o cafea. Era acolo un miros închis de pîine și de fructe. Se așeză și ea și stătu de vorbă cu mine, avînd pe buze surîsul acela superior al lui Oreste. Îmi spuse că Oreste se întoarce numaidecît, că bărbații se întorceau numaidecît, că se prînzea peste o oră și că toți prietenii lui Oreste erau băieți buni, oare nu învățam împreună cu el ? Apoi se ridică și spuse :

— E curent, și închise jaluzelele. O să trebuiască să ne iertați ; o să dormiți împreună. Vreți să vă spălați ?

Cînd sosiră Oreste și Pieretto, eu cunoșteam toată casa. Camera noastră da în gol, spre dealurile îndepărtate, și aici ne spălam într-un lighean, stropind plăcile roșii ale pardoselei.

— Nu e nimic dacă udați pe jos. Alungă muștele.

Apucasem să ies pe terasă, coborîsem în bucătărie, femeile trebăluiau la cămin unde trosnea focul. Răsfoisem almanahuri și vechi cărți de școală în biroul tatălui, unde acesta intrase apoi vorbind tare, dar eu îl cunoșteam mai dinainte, din fotografiile agățate în salon. Tatăl avea mustăți și-mi aprinse țigara și-mi vorbi despre multe lucruri. Vrea să știe dacă și eu veneam de la băi, dacă tata avea pămînturi, dacă studiasem la teologie ca și prietenul meu. Fusei precaut și-l lăsai să vorbească. La urma urmei era posibil și asta.

— V-a spus Oreste ?

— Știți cum e, se discută, îmi spuse. Femeile cred chestiile astea, vor să le creadă. Acest Pieretto știe multe despre preoți, a învățat, turuia de-

spre seminar şi despre canoane... Cumnată-mea vrea să vorbească despre asta cu parohul.

— Zice şi el aşa, nu l-aţi mai cunoscut pînă acum ?

— Pentru mine, spuse omul cu mustăţi, toate astea sînt vorbe de cîrciumă. Dar femeile îşi pierd capul.

— Acelaşi lucru spune şi tatăl lui.

Îi povestii cum stătuse Pieretto la mînăstire, că-i cunoştea bine pe preoţi, îi văzuse lucrînd, şi că nici el nici tatăl lui nu credeau în ei.

— Se distrează, asta-i tot.

— Îmi face plăcere, spuse el, chiar că îmi face plăcere. Dar, pentru Dumnezeu, să nu spuneţi nimic. Într-o mînăstire. Ia te uită.

Oreste şi Pieretto apărură, în cămaşă, şi mă bătură prieteneşte pe după cap. Erau negri şi rupţi de foame şi ne aşezarăm la masă numaidecît. În capul mesei se aşeză tatăl, femeile se duceau şi veneau, mătuşi bătrîne, surori. O cunoscui pe victima lui Pieretto, cumnata Giustina, o bătrînă voinică, aşezată la celălalt cap al mesei. Fetiţele glumeau, o luau peste picior şi vorbeau despre nişte flori pentru altar, pe care paracliserul le pusese în apa sfinţită. Se făcu o aluzie la Sfînta Marie din august. Îi pîndeam cu ochii pe toţi, dar Pieretto părea pus la curent : mînca şi tăcea.

Nu se întîmplă nimic. Vorbirăm despre băile lui Oreste. Spusei că fusesem să fac plajă la Pad, că Padul era plin de oameni veniţi să se scalde. Fetiţele ascultau atente. Tatăl aşteptă să termin, apoi spuse că soare era peste tot, dar că pe vremea lui pe Riviera nu se duceau decît bolnavii.

— Oamenii nu se duc pentru soare, spuse Pieretto, şi nici măcar pentru mare.

— Dar pentru ce se duc ? întrebă Oreste.

— Ca să-şi vadă semenii goi ca şi pe ei.

— Şi pe Pad, mă întrebă repezit mama, există stabilimente de băi ?

— Ba bine că nu, spuse Oreste, şi se cîntă, se dansează.

— Goi, spuse Pieretto.

Bătrîna Giustina rînji de la capătul celălalt.

— Pe bărbaţi îi înţeleg, spuse cu dispreţ, dar că se duc acolo şi fete, asta-i o ruşine. Ar trebui să-i lase numai pe ei să se ducă.

— Dar nu se cade să danseze bărbaţii între ei, spuse Pieretto, ar fi indecent.

— E mai indecent ca o fată să se dezbrace în văzul lumii, strigă bătrîna.

Şi astfel continuarăm să mîncăm agitaţi, şi discuţia se înflăcăra, se stingea, se reaprindea. Din cînd în cînd vorbeau de-ale lor, despre lucruri mărunte din sat, despre muncă, despre pămînt, dar de cum se vîra în vorbă Pieretto, ieşea prost. Dacă n-am fi venit împreună şi poziţia lui ar fi fost alta decît a mea, aş fi putut să mă distrez. Cu toate astea, Oreste mă privea mulţumit, îi rîdeau ochii, era fericit că mă vede la ei acasă. Îi făcui un semn de ameninţare cu mîna, apoi cu două degete gestul omului care umblă. El nu pricepu şi aruncă în jur o privire comică. Bănuia că mă plictisea să stau la masă.

— Frumoasă glumă, îi spusei. Nu trebuia să venim pe jos ?

Oreste ridică din umeri.

— O să vezi că o să umblăm pe coaste şi prin vii, îmi spuse, sîntem aici ca să ne plimbăm.

Tatăl nu înţelesese. Îi explicarăm proiectul de a veni de la Torino pe jos. O surioară de-a lui Oreste făcu o strîmbătură de uimire şi-şi împreună mîinile la gură.

Tatăl spuse :

— Bine, dar avem tren. Ce rost avea ?

Pieretto sări numaidecît.

— E mai frumos să mergi pe jos cînd toată lumea merge cu trenul. E o modă ca şi băile de mare. Acum cînd toţi fac baia în casă, socotesc că e mai ceva s-o facă afară.

— Vorbeşte despre tine care ai fost la băi, îi zisei.

— Cum mai e şi lumea asta, spuse tatăl, pe vremea mea moda nu era stăpînă decît peste mirese.

Ne ridicarăm de la masă ameţiţi şi adormiţi. Femeile nu-mi lăsaseră o clipă farfuria goală, iar tatăl, lîngă mine, nu mai contenea să-mi umple paharul.

— Duceţi-vă să vă culcaţi, că e cald, îmi spuseră.

Urcarăm în camera încinsă tustrei. Ca să mă dezmeticesc, îmi spălai faţa în ligheanul acela alb şi-i spusei lui Oreste :

— Cît ţine sărbătoarea ?

— Ce sărbătoare ?

— Păi sîntem la îngrăşat, se pare. Aici se mănîncă un bou la o masă.

Pieretto spuse :

— Dacă veneai pe jos ?

Oreste rîdea, în lumina zăbrelită de la jaluzelele lăsate. Îşi scosese cămaşa şi-şi arătă muşchii negri şi rotunzi.

— Stăm bine, spuse, şi se cufundă în pat.

— Oreste a căpătat gust pentru dans şi strîns în braţe, spuse atunci Pieretto. La dans părea ca-n largul mării. Ş-acum mai simte miros de mare cînd vede o fată.

— Cîmpurile astea au un parfum adevărat, spusei apropiindu-mă de fereastră. Ia priviţi colo jos, parcă ar fi o mare.

Pieretto spuse :

— În prima zi îţi este îngăduit. Aşa că priveşte bine panorama. De mîine încolo însă să isprăveşti.

Îi lăsai să rîdă şi să vorbească o vreme în felul lor.

— Sînteţi veseli, spusei. Ce se întîmplă ?

— Ai mîncat şi ai băut. Ce vrei mai mult ? spuse Pieretto.

Şi Oreste :

— Vrei să fumezi o pipă ?

Tonul lor de complot în camera întunecată mă deranja. Îi spusei lui Pieretto :

— Ai speriat dup-acum femeile din casă. Eşti mereu la fel. Pînă la urmă au să te dea afară.

Oreste se ridică în capul oaselor dintr-un salt :

— Lăsaţi gluma, vă spun. O să staţi aici pînă la culesul viei.

— Şi ce-o să facem toată luna august ? bombănii eu. Îmi trăsei maioul pe cap ca să mi-l scot. Cînd îl scosei, îl auzii pe Pieretto care zicea :

— Dar e negru ca un drac şi el...

— La Pad e soare ca şi pe Riviera, mormăiam eu în timp ce ei rîdeau din nou.

— Ce s-a întîmplat ? V-aţi îmbătat ?

— Ia arată-ne buricul, spuse Oreste.

Îmi desfăcui în glumă cureaua de la pantaloni, arătînd o porţiune de burtă mai alburie. Ceilalţi rînjiră şi urlară :

— Ticălosul ! Şi el ! Bineînţeles !

— Eşti încă însemnat, rînji Pieretto în felul său batjocoritor. Vei veni la baltă şi tu. Aici n-are cine să te vadă. Soarelui nu trebuie să-i ascunzi nimic.

X

Ne-am dus acolo a doua zi. Era un curs de apă chiar în mijlocul văii care despărţea colnicul nostru de un platou accidentat, şi cobora prin vii întinse, printre cîmpuri cu mături, pînă la o spărtură prăpăstioasă, plină de salcîmi şi anini. Acolo înăuntru, un fir de apă forma un şir de bălţi şi una era chiar în fundul unei gropi din care nu se vedea decît cerul şi povîrnişul cu muri. În orele fierbinţi, soarele cădea aici perpendicular.

— Ce locuri, spunea Pieretto, ca să te dezbraci în pielea goală trebuie să te bagi sub pămînt.

Pentru că acesta era jocul lor. Plecau de-acasă pe la amiază, şi apoi petreceau acolo jos o oră—două, goi ca şerpii, scăldîndu-se şi răsucindu-se în soare printre crăpăturile pămîntului. Scopul era să-şi prăjească şi porţiunea de sub pîntece şi fesele, să şteargă ruşinea, să-şi înnegrească tot corpul. Apoi se întorceau sus să mănînce de prînz. În ziua sosirii mele veneau chiar de-acolo.

Acum înţelegeam vorbele şi agitaţia femeilor. În casă nu se ştia despre descoperirea lui Pieretto, dar fiindcă erau numai între bărbaţi, chiar dacă erau în chiloţi, o baie printre mături dădea de gîndit.

În după-amiaza aceea descoperii alte lucruri. În prima zi cînd soseşti într-un loc îţi este greu să dormi, chiar dacă toţi se retrag să-şi facă siesta. În timp ce casa aţipea şi peste tot în camere bîzîiau muştele, coborîi scara de piatră şi trecui în bucătărie, de unde venea un zumzet surd ca de leagăn, şi glasuri. Le găsii pe una dintre surori şi pe mama lui Oreste, care, cu mînecile suflecate, frămînta cu nădejde coca pe scîndura mesei. O bătrînă, la un hîrdăiaş, spăla farfurii. Îmi zîmbiră şi-mi spuseră că pregăteau masa de seară.

— Aşa repede ? întrebai.
Bătrîna de la hîrdăiaş se întoarse cu un zîmbet ştirb.
— Foamea vine repede, hîrîi ea.
Mama lui Oreste spuse ştergîndu-şi fruntea :
— În casa asta sîntem prea multe femei. Doi bărbaţi sau patru nu ne sporesc munca.
Fetiţa cu părul auriu, care turna apă în făină cu lingura de lemn, rămase fermecată privindu-mă.
— Mişcă-te, spuse mama, te-ai prostit ? Şi se porni să frămînte din nou.
Rămăsei să le privesc. Spusei că nu-mi era somn. Mă dusei la găleata atîrnată de zid şi mă pregăteam să beau din căuceul şiroind, cînd mama strigă :
— Dina, dă-i un pahar.
— Nu-i nevoie, spusei, cînd eram copil, la ţară, beam din găleată.
Şi aşa vorbii despre grajdurile copilăriei mele, despre grădinile irigate, şi despre gîşte.
— Bine, cel puţin, spuse mama, că aţi mai fost la ţară. Aşa că sînteţi obişnuit, ştiţi cum e.
Se vorbi despre Pieretto care era deprins cu o altă viaţă şi care trăise numai la oraş.
— Ei, dar nu suferă deloc, spusei rîzînd, n-a dus-o niciodată atît de bine.
Şi povestii despre nebunul de taică-su care-i purtase de colo pînă colo, în mînăstiri, în vile, în mansarde.
— Îi place să cleveteascä şi să trăncănească, dar face asta ca să se distreze, spusei. Dacă l-aţi cunoaşte mai bine aţi vedea că e mulţumit.
Mama frămînta.
— Aici trebuie să vă mulţumiţi cu Oreste, spuse. Noi sîntem femei neştiutoare.
Ignoranţa nu era mare lucru. Nu i-o spusei chiar atunci, dar eram mulţumit că în casă nu erau decît

femei în vîrstă și fetițe. Închipuiți-vă o fată de vîrsta noastră, soră bună de-a lui Oreste, și noi pe lîngă ea. Sau vreo prietenă, vreo Carlotta oarecare. În schimb, fata cea mai mare era Dina, de unsprezece ani, cea care la masă își punea mîna la gură cînd o apuca rîsul.

Cînd întrebai dacă nu era vreo tutungerie în sat, mama îi spuse Dinei să meargă cu mine. Ieșirăm împreună în piață, apucînd-o iar pe drumul de dimineață. Acum vîntul se potolise ; pe partea umbrită de case, femei și bătrîni ședeau la răcoare. Trecurăm iarăși pe lîngă grădina cu dalii, și observai că între o casă și alta se deschidea golul văii și se ridicau chiar la înălțimea noastră dealuri ca niște insule de aer. Lumea ne cerceta curioasă ; Dina mergea lîngă mine, dichisită la repezeală și curată, și pălăvrăgea singură. O întrebai unde avea taică-su viile.

— Conacul e la San Grato, spuse și îmi arătă spinarea galbenă a dealului nostru, care se arcuia pe deasupra caselor, dincolo de piață.

— Dar ăsta e doar unul, îmi spuse, cel cu struguri albi. Apoi mai e Rossótto, unde e moara, și arătă în vale un povîrniș cu pajiști și mărăcinișuri. Acolo-n vale se ține praznicul, în spatele Gării. Anul ăsta a fost. Au aprins și focuri de artificii. Le-am privit cu mama de pe terasă...

O întrebai cine muncește pămîntul.

— Cine ? Se opri mirată. Țăranii, spuse.

— Credeam că tu și surorile tale împreună cu tata.

Dina rînji și mă privi nedumerită.

— Ei, spuse ea. Nu avem timp. Noi trebuie să vedem dacă au făcut treaba bine. Papà le dă ordine și apoi vinde recolta.

— Dar ție ți-ar plăcea să muncești pămîntul ? o întrebai.

— Te înnegrești toată. Asta-i treabă de bărbați.

Cînd ieșii din prăvălie, un fel de beci care mirosea a pucioasă și a roșcove, Dina mă aștepta grozav de serioasă.

— Atîtea femei fac plajă la mare, îi spusei. E la modă să te înnegrești. Tu ai văzut marea pînă acum ?

Dina vorbi despre lucrurile astea tot timpul drumului. Spuse că la mare avea să se ducă după ce se va mărita, nu înainte. Marea e un loc unde nu te duci singur, și acum cine putea s-o ducă ? Oreste nu, era prea tînăr.

— Mama.

Mama, spuse Dina, era prea de modă veche. Spunea că pentru a face ceva trebuie mai întîi să se mărite.

— Mergem să vedem biserica ? o întrebai atunci.

Biserica era în piață, mare, din piatră albă, cu îngeri și sfinți în nișe. Împinsei ușa de la intrare și Dina țîșni înăuntru, se închină și îngenunchie. Ne uitarăm o clipă primprejur, în umbra răcoroasă și colorată. În fund strălucea altarul alb ca o bucată de nuga, flori multe și o candelă aprinsă.

— Cine aduce flori pentru Sfînta Fecioară ? șoptii.

— Fetițele.

— Și cînd culegi flori de pe cîmp nu te înnegrești toată ? o întrebai încet.

În timp ce ieșeam ne întîlnirăm în ușă cu o bătrînă, Giustina. Se feri țeapănă, mă recunoscu, o recunoscu pe fetiță și-și strînse buzele într-un zîmbet brusc. Profitai de uimirea ei ca să cobor treptele. Dar Giustina nu-și văzu de drum, ci se întoarse și-mi spuse :

— Da, asta e bine. În primul rînd Domnul. Pe preot l-ați văzut ?

Bîlbîii că trecusem din pură curiozitate, fără vreo intenție.

— Ce aud? îmi spuse, asta nu-i de rușine. Ați făcut foarte bine. Nimeni nu mai are vreun respect. Mi-ați adus o mare mîngîiere...

O lăsarăm pe trepte, și traversînd piața Dina îmi spuse că bătrîna era mereu la biserică, la orice oră, și că lăsa baltă treburile din casă, o mîncare pe foc, o oală, o tavă la cuptor, ca să nu piardă cumva vreo slujbă. „Dacă toate ar face ca tine, îi zicea mama, unde ar ajunge casa?“ „În Paradis“, răspundea Giustina.

Se mai petrecură și alte lucruri în ziua aceea, alte întîlniri, și seara mîncarăm și băurăm și ne preumblarăm prin sat la lumina stelelor. Mă gîndii la toate astea a doua zi, întins gol în groapă sub soarele de foc, în timp ce Oreste și Pieretto se împroșcau cu apă ca niște copii. În zăduful clocotitor din crăpătura aceea vedeam cerul decolorat de soare, și simțeam pămîntul tremurînd și zumzăind. Îmi aminteam ce spunea Pieretto despre cîmpia înroșită de soarele de august care te face să te gîndești la moarte. Nu greșea. Fiorul pe care mi-l da faptul că stam goi și că o știam, că ne ascundem de toate privirile și ne scăldăm, înnegrindu-ne ca trunchiurile de copac, era ceva sinistru: mai mult animalic decît uman. Zăream pe celălalt perete al rîpii înălțîndu-se rădăcini și fibre vegetale ca niște tentacule negre: viața lăuntrică, tainică a pămîntului. Oreste și Pieretto, mai obișnuiți decît mine, se răsuceau, săreau, discutau. Își bătură joc și de șoldurile mele, încă albe, infame.

Nimeni nu putea să dea peste noi aici, deoarece măturile lovite scot un foșnet zgomotos. Eram în siguranță. Oreste, întins în apă, spunea:

— Lăsați soarele să vă ardă peste tot. Vom deveni ca taurii.

Era ciudat să te gîndești de acolo de jos la lumea de sus, la oameni, la viață. Seara fuseserăm prin

sat, la zidul cel mic din piaţă, înviorați de vin şi de aerul proaspăt, şi schimbaserăm saluturi, rîseserăm, întîlniserăm lume, auziserăm cîntece. Era un grup de tineri care strigau prieteneşte la Oreste; era şi parohul acolo care se plimba în umbră şi ne urmărea cu privirea. Cuvintele şi glumele schimbate sub stele, fără să ne vedem bine faţa, cu o femeie, cu un bătrîn, cu vreunul dintre noi, îmi dăduseră o ciudată veselie, un sentiment sărbătoresc şi iresponsabil, pe care asalturile vîntului călduţ, licărul stelelor şi al luminilor îndepărtate îl proiectau pe tot, viitorul, pe viaţă. În piaţă copiii se alergau cu o larmă asurzitoare. Făcuserăm planuri, rostiserăm numele satelor împrăştiate pe coaste şi pe înălţimi, vorbiserăm de vinurile de băut, de plăcerile care ne aşteptau, de culesul viilor.

— În septembrie, spuse Oreste, vom merge la vînătoare.

Atunci mi-am reamintit de Poli.

XI

Discutaserăm numaidecît despre asta, în cîntecul greierilor.

— Greppo e colo jos, spunea Oreste, unde se vede grămăjoara aia de stele. Abia se iveşte pe marginea platoului. Cînd răsare soarele se zăresc vîrfurile pinilor...

— Hai acolo, chiar acum, spuse Pieretto.

Oreste răspunse însă că noaptea nu făcea şi că, desigur, Poli era încă pe Riviera.

— Dacă n-o să rămînă pe-acolo, de data asta, spuse Pieretto.

— Mergea spre bine. Cred că acum e vindecat...

— Poate că a mai tras vreuna în el.

— Trebuie să i se întîmple mereu lui ?

— Cum, strigă Pieretto în vînt, nu știi că ceea ce ți se întîmplă o dată se repetă ? Că așa cum se potrivesc lucrurile o dată se potrivesc mereu ? Nu e cîtuși de puțin întîmplător că te bagi în încurcături. Pe urmă intri din nou. Asta se cheamă destin.

Despre Poli s-a vorbit și a doua zi, la masă, cînd ne-am întors de la baltă. Oreste a spus celor din jur :

— Știți pe cine am văzut anul ăsta ?

Cînd spuse povestea cu rănirea și cu Rosalba, mașina verde, cursele nocturne, într-o învălmășeală furioasă de întrebări și exclamații, mama spuse în pauză, neîncrezătoare :

— Un copil așa frumos. Mi-amintesc de el cînd treceau în trăsură cu umbrelele deschise. Îl ducea doica îmbrăcată în dantele, plină de podoabe... Era anul în care-l așteptam pe Oreste.

— Ești sigur că era Poli de la Greppo ? întrebă brusc tatăl.

Oreste povesti din nou despre seara aceea de pe deal.

— Și cine e femeia asta ?. întrebă mama, palidă. Fetițele ascultau cu gurile căscate.

— Îmi pare rău pentru taică-su, spuse tatăl lui Oreste. Un bărbat care era stăpîn la Milano. Iată cum se prăpădesc banii uneori.

— Cum să se prăpădească, spuse Pieretto, se fac alții. Tatăl a aranjat lucrurile. Sînt lucruri care se întîmplă de obicei în familiile mari.

— Nu aici, la noi, spuse Oreste.

Bătrîna Giustina interveni. Stătuse să asculte pînă atunci, gata să se repeadă ca un uliu, privind de la unul la altul.

— Are dreptate domnul, spuse săgetîndu-l pe Pieretto, peste tot se fac păcatele astea. Dar dacă în loc

să-i lase slobozi ca pe niște cîini, tata și mama i-ar ține strîns pe copii, le-ar cere socoteală...

O ținu o vreme așa. Începu din nou să critice dansurile și băile la mare. Nici vorbele surorii ei nici privirile pe care aceasta le arunca spre fetițe, spre Dina, nu se dovediră în stare s-o oprească. Reuși în schimb, bătrîna Sabina, nu știu dacă slujnică, bunică sau mătușă, care din capătul îndepărtat al mesei întreabă, clipind din ochi, despre cine se vorbea.

Îi strigară ceva. Ea spuse atunci, enervată, cu vocea ei țipătoare, că la Greppo era casa deschisă, că bărbatul croitoresei de la Gară văzuse trecînd cufere, că nu știe despre copii, dar femei erau cu siguranță acolo.

În după-amiaza aceea urcarăm la San Grato, pe spinarea dealului din spatele satului, unde ne primi tatăl care de la ora siestei era pe cîmp. Țăranii lui stropeau șirurile de viță cu piatră vînătă ; dădeau ocol îndoiți sub arșița soarelui, cu bluze și pantaloni înăsprite și îmbibate de vinețeală, stropind zeama gălbuie din pompa de tinichea ce-o duceau în spate. Frunzele de viță șiroiau, pompele scîrțîiau. Ne oprirăm lîngă hîrdăul cel mare, plin de apă curată, adîncă și opacă, asemenea unui ochi ceresc, unui cer întors. Îi spusei tatălui că era ciudat să împroaște peste ciorchini roua aceea otrăvită : pălăriile jerpelite pe care țăranii le purtau erau roase cu totul.

— Pe vremuri, spusei, făceau struguri fără atîtea stropituri.

— Cine știe, spuse el, și strigă ceva la un băiat care așeza o sticlă în iarbă, cine știe cum făceau pe vremuri. Acum e plin de boli. Privi cerul cu îndoială. De n-ar veni furtuna, bombăni el. Spală via și pe urmă iar trebuie s-o stropim.

Oreste și Pieretto mă strigau de sus ; erau sub un copac și țopăiau.

— Duceţi-vă, duceţi-vă să mîncaţi prune, îmi spuse. Dacă au mai lăsat ceva păsările.

Străbătui miriştea pîrjolită şi ajunsei la ei în vîrf. Parcă te aflai în cer. La picioarele noastre, micşorată, era piaţa satului şi o junglă de acoperişuri, de scăriţe, de şire de paie. Îţi venea poftă să sari de pe un deal pe altul, să îmbrăţişezi totul cu privirea. Privii spre locul din dimineaţa aceea unde se sfîrşea platoul, căutai vîrfurile pinilor. Lumina pătrundea acolo jos printre golurile dintre versanţi, şi orizontul tremura. Trebui să închid ochii şi nu mai văzui decît praful foarte fin.

Tatăl veni după noi sărind pe bolovanii de pămînt.

— E un loc minunat, exclamă Pieretto. Tu, Oreste, eşti nebun dacă nu rămîi să trăieşti aici.

— Gîndul meu, spuse tatăl privindu-l pe Oreste, era ca băiatul ăsta să meargă la şcoala de agricultură. Devine mereu tot mai greu să exploatezi pămîntul.

— În satul meu, îl întrerupsei, se spune că un ţăran se pricepe mai bine decît un agronom.

— Nu e greşit, spuse tatăl, în primul rînd practica. Dar acum totul se face pe cale chimică şi cu îngrăşăminte. Şi dacă a făcut bine că s-a dus la medicină, care e un lucru folositor pentru alţii, făcea şi mai bine dacă învăţa să-şi exploateze pămîntul lui.

— E o agricultură şi medicina, spuse Oreste vesel ; corpul sănătos este ca un cîmp care rodeşte.

— Dar dacă nu eşti şmecher nu-ţi dă nimic.

— Sînt multe boli ale viţei ? făcu Pieretto.

Tatăl se întoarse spre conacul de jos, şi îşi trecu privirea peste şirurile de araci, de unde se ridicau norişori nevinovaţi.

— Sînt, desigur, spuse. Pămîntul degenerează. Poate că e adevărat, cum spune prietenul dumneavoastră, că pe vremuri cîmpia era mai sănătoasă, dar

fapt e că acum, dacă întorci un moment privirea, nenorocirea e gata.

Fără să-l văd, simţii că Pieretto rînjea.

— Pămîntul e ca femeia, continua tatăl. Voi sînteţi tineri, dar o s-o ştiţi la vreme. În fiecare zi femeia are cîte ceva : o doare capul, o doare spinarea, vine răul ei din fiecare lună. Şi chiar aşa e, efectul lunii, al lunii care urcă şi coboară...

Ne făcu cu ochiul, melancolic.

Pieretto rînji din nou.

— Tu, în schimb, sări la mine brusc, ne povesteşti că pămîntul s-a schimbat. Pămîntul e cum îl fac oamenii. Îl fac plugurile, sulfaturile, petrolul...

— Se înţelege, spuse Oreste.

Tatăl aprobă.

— ...Nu e nimic misterios în pămînt, spuse Pieretto. Chiar şi sapa este un instrument ştiinţific.

— N-am spus cîtuşi de puţin că pămîntul s-a schimbat, exclamai.

— Dumnezeule, adăugă tatăl, se vede bine cît contează sapa atunci cînd pămîntul cade în paragină. Nu se mai cunoaşte. Pare un pustiu.

Fu rîndul meu să-l privesc pe Pieretto. Nu spusei nimic şi rîdeam.

Vorbi el. Spuse :

— Cu balta e altceva.

— Ce este ?

— În comparaţie cu viile astea, de exemplu. Aici domneşte omul şi acolo jos broasca.

— Dar broaşte şi şerpi sînt pe toată cîmpia. Şi greieri, spusei, şi cîrtiţe. Şi plantele sînt la fel peste tot. Ziua şi noaptea. Într-un pămînt necultivat sînt aceleaşi rădăcini ca şi aici.

Tatăl ne asculta pe gînduri. Spuse la un moment dat întorcîndu-se :

— Ca să vedeți ce-i un pămînt necultivat trebuie să mergeți pe pămînturile de la Greppo. Doamne sfinte, toată ziua m-am gîndit azi la băiatul acela și la taică-su. Acum înțeleg eu unele lucruri. O moșie unde, cînd trăia bunicul, nu se cumpăra decît ulei și sare. Rău lucru să ai pămînt și să nu stai pe el.

XII

În fiecare zi coboram la baltă și mai ales diminețile îndreptîndu-ne spre acel loc discutam și rîdeam. Era plăcut să găsim pe unele coaste pajiști încă umede de rouă ; uneori, în groapa deja fierbinte, pămîntul de sub spinare și de sub picioare încă mai mirosea a umezeală și a noapte. Acum știam orice colțișor al tufișurilor, orice lumină, orice zgomot și fîșîit al dimineții. Era un moment în crăpătul de foc cînd trecea un nor mare, alb, cînd apa devenea opacă, și imaginile răsturnate ale peretelui, ale florilor, ale cerului se făceau și mai intense în schimbarea de umbră.

Scăldatul acela devenise pentru noi un fel de viciu, deși acum eram negri peste tot. Iar în prima duminică în care, în loc de-a merge acolo, ne găseam la amiază dinaintea bisericii în mulțimea festivă, ascultînd slujba, din prag, prin hărmălaia de copii, de orgă și de clopote, îmi veni foarte greu că nu sînt gol și nimicit de soare, și că nu simt pămîntul sub mine. Am gîndit lucruri pe care nu le-am spus nimănui.

Lui Pieretto, care privea prefăcut în ceafa lui Oreste, îi șoptii :

— Îți imaginezi lumea asta goală în soare ca noi ?

Nici n-a clipit din ochi și m-am întors la gîndurile mele.

Cu Oreste am avut o discuție în vie (ne petreceam după-amiezele la San Grato, și Pieretto în ziua aceea

umbla pe undeva) : dacă există în cîmpurile din jur un colţişor, un mal, un loc necultivat în care nimeni să nu fi pus piciorul niciodată, unde de la începuturile timpurilor ploaia, soarele şi anotimpurile să se succeadă fără ştirea omului. Oreste spunea că nu, că nu există un ungher şi nici vreun fund de pădure pe care mîna sau ochiul omului să nu-l fi tulburat. Cel puţin vînătorii sau în alte timpuri bandiţii au umblat peste tot.

Dar ţăranii ? ţăranii ? întrebam. Vînătorii nu contau. Vînătorul duce viaţa sălbăticiunii lui. Vream să ştiu dacă ţăranul însuşi pusese piciorul peste tot, dacă pămîntul fusese peste tot atins cu mîna. În sfîrşit, dacă fusese violat.

Oreste spuse : „Cine ştie ?" dar nu înţelegea. Clătină din cap şi-mi aruncă privirea malițioasă a mamei sale.

Stăteam jos la marginea viei şi ridicînd ochii puteai vedea coardele de viţă tremurînd. Privind o vie de jos, urcînd spre cer, ţi se pare că eşti în afara lumii. La picioare ai brazdele calcinate, trunchiurile răsucite, şi în ochi fuga viţelor verzi, aracii egali care ating cerul. Adulmeci şi asculţi.

— Căruţaşul pe care l-am văzut la gară, spusei la un moment dat, spunea că viile au fost dintotdeauna.

— Ei, da, spuse Oreste ; cînd erau de toate şi pretutindeni curgea lapte şi miere.

— Cu toate acestea, spusei, chiar şi oraşele au existat din totdeauna. Chiar dacă erau murdare, chiar dacă erau de paiantă, trei colibe, o peşteră, dar om înseamnă aşezare. Trebuie să recunoaştem că Pieretto are dreptate.

Oreste săltă din umeri. Era felul său de a discuta, şi care era ca oricare altul.

— Cine știe, spuse la un moment dat, cît de mult îl supără pe el faptul că la miezul nopții mama închide ușa. Pe el care noaptea e stăpîn peste Torino.

— Într-o noapte tot trebuie să ieșim, spusei, vreau să văd cum sînt dealurile pe lună. Ieri am văzut doar o felioară.

— Am făcut la mare baie pe lună, spuse Oreste. E ca și cum ai bea lapte rece.

Mie nu-mi spuseseră treaba asta. Mă cuprinse deodată tristețea. Mă simții înstrăinat, și gelos.

— Timpul trece, spusei eu, strugurii ăștia nu se mai coc. Cînd o să ne întoarcem la Torino ?

Oreste nici nu vru să audă de așa ceva. Mă întrebă ce mai pofteam : mîncam, beam vin bun, toată ziua nu făceam nimic...

— Tocmai de-aia. Iar mama ta muncește. Toți muncesc pentru noi.

— Te plictisești ? spuse Oreste. Crezi că le stai pe cap ? Mătușa Giustina ține la tine.

(Eu fusesem cel care voise să meargă să ascultăm slujba la biserică, din respect pentru familie, nu de altceva.)

În fiecare zi coboram din vîrf spre groapa unde era celălalt conac ; ne învîrteam prin ogradă, în spatele casei țăranilor ; tatăl răsărea dintre porticuri și ne oferea de băut. Dar lucrul cel mai frumos la Rossotto era cositul fînului, pajiștile întinse de trifoi, cîrdurile de gîște. Spre seară făceam cîte o partidă de popice cu băieții, Pale și Quinto ; și Oreste se ducea la gară, cu treburi.

— După mine, spunea Pieretto, aici nu miroase a bine. Cînd eram la Genova, în fiecare zi punea cîte o scrisoare la cutie.

Spunîndu-i despre asta, Oreste rîdea și scutura din cap. Și la fel a zîmbit cînd, trecînd prin fața unei case împodobite cu mușcate, de lîngă linia ferată, a

strigat ceva și o voce feminină cristalină și veselă i-a răspuns. Ne-a spus să mergem mai departe și el a dat colțul.

— Ia spune, făcu Pieretto, cînd Oreste apăru în ogradă, e fata șefului de gară ?

Oreste rîse din nou și nu scoase un cuvînt. Dar era acolo, în acea groapă a Morii, o atmosferă dulce și primitoare. Și chiar la barieră, unde se opreau căruțele și vitele se bălegau, respirai un aer cu totul deosebit : căsuțele și rondurile de flori ale Gării te făceau să te gîndești la o periferie de oraș, la serile de mai, cînd se plimbă fetele, și valuri de miros de fîn cosit năvălesc peste oraș. Chiar și flăcăii de la Rossotto, deși în cămașă și desculți, simțeau efectul trenurilor și discutau despre bere și despre cursele cicliste.

Nu bere ci vin am băut în seara cînd s-a cosit fînul. Tatăl lui Oreste ne spusese : „Veniți sus mai înainte de-a se-nnegura", și cu haina pe umeri o pornise la deal. Era un soi de agitație sărbătorească la Gară, și Oreste avea de cerut iertare pentru o absență mai lungă. Din pivnițele de la Rossotto fu adusă o sticlă, pe urmă încă una. Era un vin care-ți făcea tot mai multă sete. Am băut, toți trei, sub șopronul dinspre pajiști. Nu înțelegeam dacă atîta dulceață trecea din vin în aer sau viceversa. Părea că bem parfumul fînului.

— E vin de fragă, spuse Oreste, de la verii mei din Mombello.

— Sîntem proști, spunea Pieretto, noi căutăm zi și noapte secretul satului, și secretul îl avem aici înăuntru.

Apoi ne întrebarăm de ce oare, în timp ce la Torino ne plăcea cîrciuma, de cînd veniserăm în sat nu făcuserăm nici o beție.

— Trebuie să ieșim noaptea, spusei, nu-ți vine să te îmbeți acasă la tine.

— N-ai nimerit-o, spunea Oreste, vezi că acum sîntem la noi acasă.

Schimbarăm discuţia şi vorbirăm despre cai. La Rossotto era un mic docar, chiar de trei persoane, şi Oreste spuse că n-aveam decît să punem calul şi să plecăm.

— Să ne ducem la verii mei de la Mombello, spuse. Aş vrea să-i văd. Ăia oameni. Plecăm dimineaţa şi ne întoarcem seara.

— Dar aşa pierdem scăldatul, bombănii eu, nici azi-dimineaţă n-am fost la baltă.

Pieretto mugi :

— Cui îi pasă. M-am săturat să te văd gol.

— Tu pierzi, îi spusei.

— Dacă eşti urît, ce să-ţi fac ? strigă. Numai beat pot răbda să te mai văd.

Oreste ne umplu din nou paharele.

— Iată un lucru, spusei la un moment dat, care nu se poate face. Să stai gol într-o pădure şi să te umpli de vin.

— De ce nu ? întrebă Oreste.

— Nici să faci dragoste într-o pădure, nu se poate. Într-o pădure adevărată pădure. Dragostea şi băutura sînt chestii de oraş. Cînd eram în barcă...

Pieretto întrerupse :

— Tu n-ai priceput niciodată nimic.

— Cînd erai în barcă... spuse Oreste.

— Aveam cu mine o fată, şi treaba mergea. Sau ar fi mers. Şi totuşi n-am putut. N-am putut eu. Mi se părea că jignesc ceva sau pe cineva.

— Asta fiindcă nu ştii ce-i aia o femeie, spuse Pieretto.

— Dar gol, spuse Oreste, în baltă stai ?

Mărturisii că acolo stăteam, dar cu sufletul la gură.

— Mi se pare că fac un păcat, admisei, poate că de-asta e frumos.

Oreste încuviință zîmbind. Înțelesei că eram beți.

— Proba cea mai bună, mai spusei eu, e că lucrurile astea se fac pe ascuns.

Pieretto spuse că se fac pe ascuns atîtea lucruri și nu sînt păcate. E chestie de obișnuință și de maniere alese. Păcat este numai să nu pricepi ceea ce faci.

— Ia-l de exemplu pe Oreste, spuse. El se duce în fiecare zi pe ascuns la fata lui. E aici, la doi pași. Nu comit nimic obscen. Discută în grădină, poate se țin de mînă. Ea îl întreabă cînd o să-și dea licența și o să-l aibă cu totul pentru ea. El îi răspunde că nu mai e decît un an, pe urmă își face serviciul militar, pe urmă își găsește o circumcripție medicală : trei ani, e bine ? și se gudură și-i sărută cosițele...

Oreste, roșu ca racul, scutură din cap și puse mîna pe sticlă.

— Și tu spui că asta e un păcat ? face Pieretto, ferindu-se. Această scenetă, acest joc de societate să fie un păcat ? Ba dimpotrivă, ar trebui să aibă încredere în noi și să ne vorbească despre asta. Nu este un prieten adevărat. Spune-ne ceva, Oreste, măcar numele, măcar numele.

Oreste, roșu la față, zîmbea :

— Altă dată, spuse el. Astă-seară bem.

XIII

Dar eu știam totul dinainte, de la Dina, pe care o găsisem într-o zi așezată pe un taburet pe prispă cosînd.

— Și în curînd ai să te măriți, i-am spus.

— Întîi trebuie s-o faceți dumneavoastră, mi-a dat ea iute răspunsul, care sînteți băiat mare, de însurat.

— Bine, dar băieții au timp, spusei. Nu-l vezi pe Oreste ? Nici nu-i trece prin cap.

Urmă un mic joc de vorbe viclene şi de răspunsuri, Dina fiind încîntată de uimirea mea. Pe şoptite şi cu maliţie, goli sacul. Îmi spuse că Oreste vorbea cu Cinta; părinţii Cintei ştiau, dar aici, în casă, nu ştia nimeni; Cinta era fata cantonierului şi lucra cu croitoreasa ; era pricepută, îşi făcea rochiile singură şi mergea pe bicicletă. Dina ştia chiar şi faptul că întrucît tatăl Cintei îşi săpa singur via, Oreste era silit să se prefacă în sat că totul era doar o glumă.

— E drăguţă ? o întrebai. Îţi place ?

Dina săltă din umeri.

— Nu-i treaba mea. Oreste se însoară cu ea.

Şi tot Dina a fost cea care şi-a dat seama, în seara aceea cu fînul, că eram băuţi.

— În seara asta am vorbit cu Oreste despre Cinta, îi şoptii pe scări unde eram aşezaţi sub secera lunii.

Şi ea fixîndu-mă cu ochii mari :

— Aţi destupat o sticlă ? Sau mai multe ?

— Cum de ştii ?

— În tot timpul cinei v-aţi acoperit paharul cu mîna.

Mă întrebam ce fel de femeie avea să devină mica Dina. Le priveam pe bătrînă, pe Giustina, pe celelalte, pe mama lui Oreste : le comparam cu fetele din sat care se vedeau la muncă, cu picioare puternice, brunete, bondoace, cu sînge sănătos. Vîntul, dealul, sîngele gros le făceau aşa de aspre şi de îndesate. Uneori, în timp ce beam şi mîncam — ciorbe, carne, ardei, pîine — mă întrebam ce efect avea să aibă asupra sîngelui meu acea hrană grea şi bogată, acele sucuri terestre care erau aceleaşi cu cele purtate de vînt. Şi cu toate astea Dina era blondă, măruntă, o viespe. Şi Cinta, mă gîndeam, trebuia să fie fragilă şi avîntată, ca o viţă. „Poate că mănîncă doar pîine şi piersici."

Veni o furtună care biciui cîmpul și desfundă drumurile, din fericire fără grindină. Era în dimineața cînd voiam să plecăm cu docarul. Ne-o petrecurăm în casă, de la o fereastră la alta, printre femei și fetițe care alergau și gemeau sub trăsnete. Tatăl își pusese cizmele și plecase numaidecît. Trosnetul joardelor uscate de viță din cămin arunca în bucătărie o lumină roșie, care da reflexe fantastice draperiilor de hîrtie colorată, vaselor de aramă, pozelor cu Sfînta Fecioară și ramurii de măslin atîrnate pe pereți. Din ciozvîrtele de iepuri de pe fundurile însîngerate de tăiat carnea venea un miros de busuioc și de usturoi. Tremurau geamurile. Cineva, de sus, țipa să se închidă ferestrele.

— Și Giustina care e plecată ! strigau pe scară.

— Închipuiți-vă, auzii glasul mamei, aia are întotdeauna nevoie să-și mîntuiască sufletul.

Urmă un moment în care totul încremeni în chip ciudat, un moment de pace deplină, parcă, și de tăcere, în potop. Mă oprii sub scara unde de la luminatorul acoperit zburau stropi și miros de apă. Se auzea cum cădea și mugea masa de apă, aproape solidă. Îmi imaginam cîmpurile aburinde și inundate, balta clocotind, rădăcinile descoperite, și tainițele cele mai ascunse ale pămîntului, cotropite și violate.

Se sfîrși cum începuse, brusc. Cînd ieșirăm pe terasă cu Dina, cu celelalte — peste tot în sat se auzeau voci — cimentul acoperit cu frunze avea deja ochiuri uscate. Bătea un vînt din vale, năbădăios, și norii galopau. Marea de dealuri, aproape neagră, stropită cu creste albicioase, părea mult mai aproape decît de obicei. Dar nu norii, nu orizontul mă uimiră. Mă izbi o mireasmă sălbatică de putred, de crengi, de flori rupte, un miros acru, aproape sărat, de trăsnet și de rădăcini.

Pieretto spuse :

— Ce plăcere !

Chiar și Oreste trăgea aerul în piept și rîdea.

În dimineața aceea nu ne mai duserăm la baltă, dar tatăl ne chemă la San Grato să vedem pagubele. Acolo sus era prăpăd de fructe și cîteva țigle sparte. Împreună cu fetițele culeserăm din noroi tîrne pline de mere și de piersici mînjite toate. Îndreptarăm cîteva coarde căzute. Era o plăcere să vezi, pe brazdele rupte din vie, niște floricele mărunte care de cum ieșise soarele se și ridicaseră grațioase, miraculoase. Sîngele gros al pămîntului era în stare și de asta. Toți spuneau că pădurile au să se umple îndată de ciuperci.

Nu ne-am dus după ciuperci. Ne-am dus în schimb a doua zi la verii lui Oreste. De la Gară, pe un drum lateral, căluțul ne-a dus pe o coastă aproape netedă, plină cu mături, mături, cîte o pădurice și pe urmă iar mături. Soarele de dimineață făcuse minuni chiar dup-acum. De n-ar fi fost crusta noroiului întărit al drumului și mirosul adus de vînt, nimeni n-ar fi bănuit ce se întîmplase cu o zi mai înainte. Treceam peste cîmpuri, pe o pantă abia simțită, cînd pe sub umbra subțire a salcîmilor, cînd printre trestii.

Conacul era la marginea podișului, printre dealuri joase, trestiișuri și stejari. Ajunserăm acolo după ce mă tot răsucisem mereu, pentru că puțin mai înainte, după ce ieșisem dintr-o strîmtoare pietroasă, Oreste spusese arătînd cerul :

— Iată Greppo.

Peste vîrfurile vițelor care urcau spre cer, văzui un uriaș versant păduros, întunecat de umezeală. Părea nelocuit, fără un ogor, fără o casă.

— Asta le-o fi moșia ? șoptii eu.

— Casa e în vîrf, ascunsă printre copaci. De acolo se văd satele din cîmpie.

Fu de-ajuns o depresiune ca să acopere Greppo și ajunserăm la conac, pe care încă îl mai căutam printre copaci.

La început nu înțelesei entuziasmul lui Oreste pentru cei doi veri ai săi. Erau doi oameni în putere, unul dintre ei chiar cărunt, purtînd cămăși în carouri și pantaloni de postav, cu mîini groase și păroase, care ieșiră în curte și fără să se mire ne opriră calul.

— E Oreste, spuseră.

— Davide ! Cinto ! strigă Oreste, sărind jos.

Trei cîini de vînătoare se repeziră la noi, mîrîind și sărind pe lîngă Oreste. Curtea era mare, cu pămînt negru, pe alocuri roșcat, ca și viile pe care le străbătusem. Casa era de piatră, ușor colorată de soluția cu care fusese stropită vița înălțată pe spaliere. La parter apărea o fereastră neagră, goală.

În primul rînd duseră calul la umbra de sub stejari, și-l lăsară acolo să tropăie și să se liniștească.

— Sîntem doctori ? întrebă Davide ridicînd ochii.

Oreste îi lămuri cu căldură cine eram.

— Să mergem la răcoare, spuse Cinto pornind înainte.

Cînd se sfîrși ziua, noi încă mai beam, și august are zilele lungi. Din cînd în cînd unul dintre frați se ridica, cobora într-un fel de peșteră și urca cu o sticlă și mai neagră. Pînă la urmă coborîrăm în pivniță și noi, și aici Davide ne umplu paharele brumate de la butoi, găurind coca și astupînd locul cu degetul. Dar asta se întîmpla după-masă. Între timp umblaserăm prin casă și prin vii, ne ospătaserăm la prînz cu mămăligă, salam și pepeni galbeni, zăriserăm femei și copii în întuneric. Camera era joasă, rustică și aducea cu un staul : cînd ieșeai afară vedeai graurii ridicîndu-se ca norii peste cîmpurile punctate cu stejari.

Într-o parte a grajdului era un puț și Davide scoase o ciutură de apă, aruncă înăuntru niște ciorchini de

struguri albi şi ne îndemnă să mîncăm. Pieretto, aşezat pe o buturugă, rîdea ca un copil : vorbea mereu cu gura plină. Cinto, cel mai tînăr dintre veri, se învîrtea în jurul puţului, asculta ce vorbeam, privea mulţumit calul.

Am vorbit despre toate, în ziua aceea ; adică despre recolte, despre vînătoare, despre furtună, despre ce venit aveau anual.

— Iarna aici sînteţi ca şi închişi, spusesem. Staţi în vale.

— Dacă e nevoie, mergem sus, spuse Davide.

Oreste spuse :

— Nu ştii că iarna e anotimpul lor ? Ştii ce frumos e să mergi la vînătoare pe zăpadă ?

— De frumos e frumos tot anul, adăugă Davide. Cînd se nimereşte să fie ziua bună.

Căţelele părură că înţeleg vorbele. Se ridicară şi ne priveau neliniştite.

— Dar aici nu vă controlează nimeni, spuse Pieretto, cine ştie cîţi iepuri nu daţi peste cap în august.

— Spuneţi-i asta lui Cinto, izbucni Davide în rîs. Lui care trage în fazani.

Oreste ridică atunci capul ca şi cînd ar fi adulmecat.

— Tot mai sînt fazani la Coaste ? Îl privi pe Cinto şi-l privi şi pe Davide. Aţi auzit că în Poli de la Greppo au tras ca-ntr-un fazan ?

Cei doi ascultară netulburaţi. În timp ce Oreste povestea cu însufleţire, Davide îi turnă de băut. Îmi dădui seama, ascultînd, că povestea, veche de-acum, avea un aer neverosimil, fals. Ce avea ea comun cu vinul acela, cu pămîntul acela, cu cei doi ?

Cînd Oreste sfîrşi, îi privi pe fraţi şi ne privi şi pe noi.

— N-ai spus că ia cocaină, comentă Pieretto.

— Ah, da, spuse Oreste, şi-a pierdut minţile de tot.

— O ști el ce face, spuse Davide, bine cel puțin că acum s-a pus pe picioare.

— Nu știm dacă s-a întors la Greppo, spuse Oreste.

— Ba s-a întors, spuse Cinto liniștit, vin să-și facă cumpărăturile la Due Ponti.

— Ce spune paznicul ? întrebă Oreste tulburat.

Cinto își arătă dinții, cu viclenie. Vorbi Davide în locul lui :

— A fost bucluc din pricina trestiilor. Cu atîtea pene pe care i le-am luat, acum el se leagă de trestii. Dar știi cum e... A rămas încurcată.

XIV

Plecarăm pe lună, în aerul răcoros al înserării. Ne părea rău că lăsam insula aceea, imensa cîmpie roșie, vițele subțiri și negre de sub stejari.

— Să mergem că ne apucă noaptea, spuse Oreste.

Călutul porni ca un cîine de vînătoare. În timp ce trecea pe sub un măr, Pieretto ridică mîna și căzu peste noi o ploaie. „Hehei !" strigam noi, pocnind din limbă.

— Ai mai băut vreodată atîta vin, spunea Pieretto, și să te ții atît de bine ?

— Cînd bei sub cerul liber, merge, spuse Oreste. N-ai cum să te îmbeți.

Apoi își făcură cu ochiul și-mi spuseră :

— Tu care nu vrei să bei pe cîmp și nici să faci dragoste, ce spui ?

Înlăturai întrebarea cum se înlătură o muscă.

— Îmi plac cei doi, spusei în vîntul iscat de goană.

Atunci vorbirăm despre Davide și Cinto, despre vin, despre strugurii din ciutură, despre frumusețea vieții elementare.

— Ceea ce e măreţ la ei, spunea Pieretto, e felul cum se poartă cu femeile. Noi afară beam şi povesteam, şi alea cu mormolocii în bucătărie, să nu ne strice cheful.

Soarele reteza viile şi scotea o roşeală, o umbră bogată din fiecare bulgăre de pămînt, din fiecare trunchi.

— Dar muncesc, spusei, ei lucrează pămîntul ăsta.

— Tu Oreste eşti prost, spunea Pieretto. Ce Torino, ce sală de disecţii ! Trebuie să te însori cu fata aia şi să-ţi lucrezi pămîntul în pace.

Oreste, cu ochii ficşi în ceafa calului, urmărind cu bărbia curba drumului, spuse calm :

— Cine-ţi spune că nu vreau să fac aşa ? Dă-mi răgaz.

— Ce oameni sînteţi şi voi... observai. Aveţi taţi care vă vor unul călugăr, celălalt agronom. Şi vouă nu vă pasă, îi aduceţi la disperare ; şi o să sfîrşiţi, tu Pieretto, ateu dar călugăr, şi tu Oreste, medic de ţară.

Pieretto zîmbi satisfăcut :

— Un tată trebuie ajutat întotdeauna, spuse. Trebuie să-i învăţăm că viaţa e grea. Şi dacă apoi, cum e drept, ajungi unde voia el, trebuie să-l convingi că s-a înşelat şi că ai făcut-o doar pentru binele lui.

— E adevărat, îl întrebai pe Oreste, că te vei însura cu fata ?

— Nu vorbeşte, nu vorbeşte, spuse Pieretto. Are scuza că sîntem beţi.

Era frumoasă luna în acea seară, parcă albă, parcă galbenă, şi începeam să mă gîndesc la raza ei nocturnă trecînd peste regiunea imensă, peste pămînt, peste mărăcinişuri. Îmi amintii de versantul pe care era Greppo, dar îl văzui dispărînd în spatele nostru

în aerul pur. „Alea sînt Coastele ?" mă pregăteam să întreb, dar tocmai atunci Oreste începu să vorbească.

— O cheamă Giacinta, spuse fără să ne privească. Apoi, strigînd şi agitînd biciul : Dumnezeule, anul ăsta înnebunesc.

Cu o noapte înainte, el şi cu Pieretto nu puteau să doarmă şi se apucaseră să-şi amintească ce făcuseră la mare. Oreste povestise că dealurile joase, printre care goneam acum, i se păruseră de copil un orizont marin — o misterioasă mare de insule şi depărtări în care de pe muchia dealului se scufunda în închipuire.

— Atîta poftă aveam atunci să mă duc, să iau trenul, să văd şi să fac. Acum mă simt bine aici. Nici nu ştiu măcar dacă marea îmi place.

— Totuşi te simţeai destul de bine acolo, spuse Pieretto.

Cînd am ajuns cîntam, şi, după ultima bucată de drum, pe jos, eram hotărîţi să mai bem ceva. Femeile înţeleg lucrurile astea aşa că ne-au pus o măsuţă pe terasă şi o sticlă.

— Sigur că da, spuse mama, faceţi cură de lună. Că şi aşa luna a auzit ea multe pînă acum.

Nu era vînt, satul dormea, numai cîinii mai lătrau pe undeva. A fost noaptea lui Oreste, ne-a povestit totul despre Giacinta. După apusul lunii, la cîntatul cocoşilor, Pieretto a spus :

— Ticălosule, mi-ai făcut poftă şi mie.

A doua zi era duminică. Cum trec săptămînile. Ne mai fîţîirăm o dată prin piaţă printre bărbaţii caraghioşi şi fetele gătite care ne făceau să ne gîndim la arşiţa soarelui şi la baltă. Am ascultat slujba aşa, privind cerul. Mă întrebam dacă la Mombello cei doi veri taciturni erau oameni care să ţină sărbă-

torile, dacă își întrerupeau viața lor — ograda, pămîntul, grota cu vinul — pentru a se amesteca printre oamenii ceilalți. Sărbătoarea lor era vînătoarea, așteptarea răbdătoare, singurătatea amurgului. Cînd biserica se goli, priveam capetele unul cîte unul să văd dacă mai găsesc o altă privire, o altă expresie atît de vicleană, atît de liniștită și de sălbatică totodată. Ieșiră femeile noastre. Giustina ne privi cu insistență, smucind fetițele, și începu discuția.

Vrea să știe de ce mai veneam la slujbă dacă după aia o pierdeam stînd afară în *sagrato* [1].

— Ce-i aia *sagrato*? întrebă Oreste.

Pieretto zise una și mai gogonată. O lămuri că toată lumea este biserica lui Dumnezeu și că însuși sfîntul Francisc îngenunchia în pădure.

— Sfîntul Francisc era un sfînt, mîrîi ea, credea în Dumnezeu.

— În biserică, spuse Pieretto, intră cei care nu cred în Dumnezeu. N-o să-mi spuneți, făcu el, grav, că parohul crede în Dumnezeu, cu mutra pe care o are.

În jurul nostru se discuta despre sărbători și bîlciuri apropiate, pentru că mijlocul lui august e un timp neocupat, în care cîmpul, între seceriș și culesul viei, respiră, iar țăranii se mișcă, fac învoieli, se veselesc și mai respiră și ei. Peste tot era sărbătoare și se vorbea de mers dintr-un loc în altul.

— Biserica, spunea Giustina, rînduiala credinței. Dacă nu respecți preoții lui Dumnezeu, nu mai ești creștin și nici italian.

— Religia, spuse tatăl lui Oreste, nu înseamnă numai să te duci la biserică. Religia e un lucru complicat. E vorba de crescut copii, de susținut o familie, de trăit în bună înțelegere cu toată lumea...

---

[1] Locul, spațiul gol din fața bisericii.

Şi Giustina, lui Pieretto :

— Ei, ia spuneţi şi dumneavoastră, ţipă ea, ce e religia ?

— Religia, spuse Pieretto oprindu-se, este să înţelegi cum merg lucrurile. Nu ajută apa sfinţită. Trebuie să vorbeşti cu oamenii, să-i înţelegi, să ştii ce vrea fiecare. Toţi vor cîte ceva în viaţă, vor să facă un lucru pe care nu-l ştiu niciodată prea bine. Şi astfel pentru fiecare om care vrea ceva există un Dumnezeu. E de-ajuns să înţelegi şi să-i ajuţi şi pe alţii să înţeleagă...

— Şi cînd mori, spuse Oreste, ce ai înţeles ?

— Cioclu blestemat, spuse Pieretto, cînd eşti mort nu mai vrei nimic.

Continuară la masă şi după. Pieretto spuse că admitea sfinţii, şi că de fapt nu existau decît sfinţi, pentru că fiecare om în dorinţa pe care o are e ca un sfînt, şi că numai dacă ar fi lăsat să facă ce vrea ar realiza ceva. În schimb preoţii s-au agăţat de cîte un sfînt mai faimos şi spun : „Trebuie să facem ca el. Ajunge el ca să ne mîntuiască“, şi nu ţin seama că pe lume nu există două picături de apă care să semene între ele şi că fiecare zi e o altă zi.

Acum Giustina tăcea, aruncîndu-i cîte-o privire. La patru şedeam pe terasă şi beam cafeaua, şi din marea încinsă a cîmpiei urcau spre noi voci stinse, foşnete, pale de vînt. Din umbra în care ne găseam se vedeau versantele văilor, ca nişte şolduri mari de vaci aşezate pe jos. Fiecare deal era o lume, făcută din locuri unele după altele înclinate şi plane, cultivate cu vii, cu pajişti şi cu păduri. Se vedeau case, pîlcuri de pădure, întinderi nesfîrşite. După atîta privit tot mai descopereai cîte ceva — un copac neobişnuit, o cotitură de potecă, o ogradă, o culoare nemaivăzută. Soarele, la apus, da relief oricărui

fleac, şi chiar şi ciudatul coridor marin, pata vag întunecată de la Greppo, era mai atrăgătoare ca de obicei. Trebuia să mergem acolo a doua zi, şi ca să se facă noapte orice discuţie era bună.

XV

Şi dealul pe care se afla Greppo era o lume. Ajungeai aici urcînd Coastele, trecînd prin văi şi povîrnişuri singuratice, dincolo de regiunea stejarilor. Cînd ajunserăm sub versant, văzurăm copacii negri şi luminoşi de pe vîrf ridicîndu-se în soare. La o cotitură, la jumătatea urcuşului, Oreste ne arătă, din cîmpul pe care-l străbătusem, pînă unde se întindeau pămînturile lui Poli. Coborîserăm din docarul care ne urmărea la pas, pe un drum mult mai larg decît cărarea de la început. Acest drum larg — care mai era încă asfaltat pe ici pe colo — tăia versanţii sălbatici, năpădiţi de muri şi de trunchiuri, plin de stuf şi de colţi de piatră. Dar ceea ce uimea era încîlceala, paragina ; după nişte vii pustii, mîncate de buruieni, în pădure se strecurau pomi fructiferi, smochini şi cireşi acoperiţi de plante căţărătoare, sălcii şi salcîmi, platani şi soci. La începutul urcuşului era o pădure de carpeni şi plopi umbroşi, răspîndind parcă frig ; apoi, pe măsură ce ieşeam în soare, vegetaţia devenea mai uşoară, dar formelor familiare li se adăugară plante neobişnuite, ca leandri, magnolii, cîţiva chiparoşi, şi trunchiuri ciudate cum nu mai văzusem niciodată, într-o dezordine care da luminişurilor presărate la întîmplare un aer de singurătate exotică.

— Despre asta vorbea tatăl tău ? îl întrebai pe Oreste.

Îmi răspunse că adevăratele paragini rămăseseră în urmă, şesul păduros şi arabil pe care toţi îşi păşteau vitele şi strîngeau lemne după plac.

— Aici plănuiau să facă o rezervaţie. Uite ce stradă au tăiat. Pe timpul bunicului lui Poli veneau aici domni şi doamne să petreacă. Dar atunci cîmpul era lucrat, şi bătrînul umbla cu puşca şi cu cravaşa, ziua şi noaptea. Papà l-a cunoscut. Era de-acolo de jos.

Mă izbi numaidecît mirosul aerului, un amestec de fermenţi vegetali încinşi de arşiţă, pămînt şi soare, şi suflarea fierbinte a asfaltului. Era ceva care mirosea a automobil, a goană, a drumuri de coastă şi a grădini de mare. De pe un povîrniş de deasupra drumului atîrnau nişte dovleci mici îngălbeniţi pe care-i recunoscui ca fiind fructe de nopal.

Ieşirăm în vîrf printre tufişuri şi aici mărăcinişurile se transformau într-un parc adevărat, o pădure de pini care înconjura vila. Acum sub picioare aveam pietriş, şi deasupra cercului de trunchiuri se vedea cerul.

— Pare o insulă, spuse Pieretto.

— Un zgîrie nori natural, spusei şi eu.

— Aşa cum e, spuse Oreste, nu sluješte nimănui. Aici s-ar putea face o clinică modernă, cu tot utilajul. La doi paşi de casă, îţi dai seama ?

— Mirosul de mort e de pe-acum, spuse Pieretto.

Mirosul de muced venea de la un bazin săpat în pămînt, larg şi lung de vreo zece metri, cu nişte bolovani în centru, şi o apă verde, stătută, plină de floricele albe.

— Ai şi piscină, îi spusei lui Oreste. Arunci înăuntru morţii şi-i scoţi vii.

Printre pini se zăreau zidurile albe ale casei.

— Să ne oprim aici, spuse Oreste, mă duc în explorare.

Rămaserăm singuri cu calul, şi tăcînd priveam cerul ce apărea ciudat printre trunchiuri. Speram ca Poli să nu fie acolo, să nu fie nimeni, şi după ce făceam înconjurul parcului să ne întoarcem acasă. Mirosul bazinului îmi reamintise de baltă, şi-mi strecurase în suflet nostalgia după locul cunoscut. Cel mult, coborînd, aş fi vrut să mai arunc vreo privire spre locul acela împădurit, frumos prin sălbatica lui paragină.

— Pe cine căutaţi ? se auzi o voce limpede.

O fată blondă, cu ochi pătrunzători, purtînd bluză şi şort alb, îşi făcuse apariţia printre trunchiuri, pe furiş.

Ne privirăm. După voce se cunoştea prea bine stăpîna. În clipa aceea şi calul şi docarul mi se părură ridicole.

— Îl căutăm pe Poli, spuse Pieretto, cu un zîmbet. Sîntem...

— Pe Poli ? femeia ridică genele, aproape jignită.

Ca să nu-i privesc picioarele, trebui să mă uit într-o parte şi mă simţeam întru totul un ţărănoi.

— Sîntem prieteni cu Poli, spuse Pieretto, l-am cunoscut la Torino. Spuneţi-ne cum se simte.

Nici asta nu-i plăcu femeii, care îşi schimbă strîmbătura într-un zîmbet plictisit şi ne privi nerăbdătoare.

În clipa aceea pică şi Oreste venind pe alee, şi exclamă agitat :

— E Poli aici şi e şi nevastă-sa. Cine ştia că e însurat ?

Se opri văzînd-o pe femeie.

— L-ai găsit ? întrebă calm Pieretto.

Oreste, roşu, bîlbîi că grădinarul se dusese să-l caute. Privea cînd la noi, cînd la femeie. Ezita.

— Tocmai discutam, spuse Pieretto.

Pe loc blonda se îmbună. Ne privi malițios cu coada ochiului și ne întinse mîna. Nu era cîtuși de puțin distantă...

— Prietenii soțului meu sînt și prietenii mei, spuse rîzînd. Dar uite că vine și Poli.

M-am gîndit de-atîtea ori la întîlnirea aceea, la roșeala lui Oreste, la zilele care au urmat acolo sus. Îmi venise numaidecît în minte fata aceea, Giancinta, nu știu de ce, căci Giancinta era brunetă. Chiar și ideea că Poli avea o soție m-a zăpăcit pe loc. Tot trecutul nostru cu el devenea ceva interzis, un obstacol. Și atunci despre ce anume mai puteam vorbi ? Nici măcar să-l întrebăm ce mai face tatăl lui.

Dar Poli ne primi cu căldura exagerată, puțin absurdă, care-l caracteriza. Nu părea prea schimbat, era grăsuț, avea o privire duioasă, copilărească. Purta cămașă scurtă, scoasă din pantaloni, iar la gît avea un lănțișor. Ne spuse numaidecît că trebuia să stăm împreună, să rămînem cu el ziua și noaptea, să-i facem plăcerea de-a sta îndelung de vorbă.

— Dar nu ești în luna de miere ? întrebă Pieretto.

Cei doi soți se priviră, apoi se uitară la noi. Poli rîse amuzat.

— Mierea îi provoacă urticarie, spuse femeia cu tristețe. A trecut de mult vremea aceea. Am venit aici ca să ne plictisim. Îi țin de urît și fac puțin pe infirmiera.

— Rana trebuie să se fi închis, spuse Oreste.

Pieretto zîmbi.

Atunci Oreste pricepu, își mușcă buza, și bîlbîi :

— Om serios, tatăl tău. Dar i-ai albit părul în cap...

Femeia spuse :

— Poate că vă e sete. Condu-i, Poli. Vin și eu numaidecît.

Și astfel în camera înaltă cu geamlîc, plină de draperii și de fotolii, Poli continuă să se bucure zgo-

motos, suspinînd de plăcere, şi la întrebarea lui Pieretto dacă soţia era la curent, spuse da cu dezinvoltură :

— Era o vreme cînd eu şi cu Gabriella ne spuneam totul. M-a ajutat mult, biata fetiţă. Am făcut multe nebunii împreună. Apoi viaţa ne-a despărţit. Dar de data asta am căzut de acord să petrecem vara împreună ca pe vremuri, cînd eram foarte tineri. Avem amintiri comune...

Pieretto îl asculta cu o evidentă curtenie. Oreste, însă, nu se putu abţine, şi izbucni :

— Şi dacă erai căsătorit, ce făceai la Torino ?

Poli îl privi cu dezgust, aproape cu teamă. Spuse doar :

— Nu faci întotdeauna ceea ce ar vrea alţii.

Veni şi Gabriella şi deschise dulapul cu băuturi. Era un dulap căptuşit cu sticlă şi cînd îl deschideai se aprindea un bec. Vorbirăm despre Greppo. Spusei că era foarte frumos sus la ei şi că mi-ar fi plăcut să-mi petrec acolo viaţa hoinărind prin pădure.

— Da, poate fi plăcut, spuse ea.

— Ce faceţi, întrebă Pieretto, de dimineaţă pînă seară ?

Gabriella se întinse în fotoliu, aşa cum era, cu picioarele goale.

— Facem plajă, şi dormim, facem gimnastică... Nu vedem chip de om.

Nu mă puteam obişnui cu figura ei reţinută, neagră de soare şi maliţioasă. Era foarte tînără, probabil că era mai tînără decît Poli, dar avea uneori în glas inflexiuni răguşite care mă surprindeau. Băutura o fi de vină, gîndeam, sau celelalte ?

— La ora asta noi mîncăm ceva rece, ne spuse rîzînd. Marmeladă, biscuiţi. Prînzul adevărat îl vom lua diseară.

Protestarăm că ne aşteptau acasă, că ne aştepta calul. Trebuia să ne întoarcem înainte de a se înnopta.

Poli rămase pe gînduri, contrariat. Îi spuse lui Pieretto că-i făcea o mare bucurie să stăm cu el, şi că avea atîtea lucruri să ne spună. Îi spuse soţiei să dea ordine să ni se pregătească sus camerele.

Discutarăm şi nu ne lăsarăm convinşi, glumind. Pe mine insistenţa aceea mă plictisea şi mă gîndeam, privindu-l pe Oreste cu coada ochiului, la drumul de întoarcere, la fereastra care îl aştepta la Gară, la înserare.

Poli spuse :

— Ce importă casa în care locuiţi ? De ce mă trataţi aşa ?

Gabriella ridică cu eleganţă paharul, îl privi consternată şi spuse :

— Aşa de mult vă interesează găinile şi balurile comunale ?

Rîse şi Poli. Rămaserăm înţeleşi că ne vom întoarce a doua zi ca să rămînem mai mult.

XVI

Ne trebuiră două zile ca să convingem familia lui Oreste să ne lase să ne întoarcem acolo sus.

— Nu staţi bine aici ? ne întreba tatăl.

Femeile, mohorîte la faţă, ţinură conciliabul la masă. Numai ştirea că Poli era căsătorit o îmbună pe mamă, şi atunci discuţiile deviară asupra aspectului cel nou pe care-l căpăta aventura lui Poli, şi ne întrebară dacă soţia nu era, cum se şi cuvenea, distrusă de durere şi totodată ferm hotărîtă să nu se lase.

— Ei puţin îi pasă. Face plajă, spuse Oreste.

— Așa se întîmplă cînd oamenii sînt despărțiți.
— Dar dacă doi soți se despart, spuse tatăl, asta înseamnează că s-a petrecut ceva.
Plictisit, Oreste spuse în cele din urmă că numai banii erau de vină.
— Dacă n-ai bani prea mulți atunci studiezi și muncești și nu ai vreme de gărgăuni. Deci mergem sau nu mergem ?
O pornirăm cu docarul și nu era hotărît dacă Oreste avea să rămînă cu noi. Cînd ne-am luat rămas-bun în acea primă după-amiază, Gabriella spusese că era păcat că Poli nu putea veni să ne ia cu mașina, și Poli zise că tatăl său i-o sechestrase pentru ca să nu i se întîmple ceva și să se odihnească cu adevărat. Traversarăm din nou cîmpia, păduricile de stejar, tufișurile nesfîrșite. Revăzui carpenii, pădurea de pe coastă. Dimineața totul era limpede și strălucitor. Marele deal plin de tufișuri trăia în jurul nostru sălbăticit, solitar într-un zumzet de albine, ca un munte din alte timpuri. Căutai cu ochii luminișurile rămase la voia întîmplării. Pieretto spuse că era nedemn ca un întreg deal să aparțină unui singur om, ca pe vremurile cînd o singură familie dădea numele unui sat.
Zburară niște păsări.
— Și ele aparțin moșiei ? bombănii.
Pe terasa cu pini găsirăm lucruri noi. Șezlonguri și sticle și perne împrăștiate pe pajiște. Grădinarul se ocupă de cal, îl duse în grajd ; Pinotta, fata roșcată și îmbufnată, care ne mai servise o dată la masă, rămase în ușa serei și se uita la noi fără să iasă în soare.
— Dorm, răspunse împingînd cu bărbia în sus. Din seră se auzea un șuruit de apă pe tablă.
— Cîte sticle, spuse Pieretto împăciuitor. Au băut ca porcii. A fost petrecere aici aseară ?

— Au venit o grămadă de la Milano, bombăni fata, îndepărtîndu-şi părul cu mîna. Au dansat pînă dimineaţa şi s-au bătut cu pernele. Ce prăpăd. Şi dumneavoastră rămîneţi la noi ?

— Milanezii unde sînt ? întrebă Oreste.

— Au venit şi au plecat cu maşina. Ce oameni ! O cucoană a căzut pe fereastră.

Dimineaţa plutea proaspătă peste pădurea de pini. Fumarăm cîte o ţigară în aşteptare. Nimeni nu se mişca în casă. Mă dusei să mă reazim de un trunchi şi privii cîmpia. Băurăm dintr-o sticlă de lichior ce mai rămăsese pe fund, şi-i cerurăm Pinottei să ne deschidă veranda.

Aici ne găsiră Poli şi Gabriella. Se anunţară cu gălăgie, Pinotta alergă sus pe scări, auzirăm glasuri, sonerii şi trîntituri de uşi. În cele din urmă coborî Poli, în pijama, mormăind, ciufulit. Se plînse că-l făcuserăm să aştepte trei zile, ne lua de mînă ; şi discutarăm aşa în picioare dacă vina exceselor este a seducătorului sau a celui ce se lasă sedus.

— Prieteni buni, spunea Poli, mi-au readus puţină viaţă milaneză. Totuşi de nu s-ar reîntoarce. Trebuie să rămînem aici între noi.

Veni şi Gabriella, proaspătă şi îmbrăcată.

— Haideţi, nu vreţi să faceţi o baie ? ne întrebă. Lasă-i să răsufle. Vorbiţi după aceea.

Uitasem blondul ca de miere al acelui cap, şi picioarele goale în sandale, şi aerul acela etern de a veni chiar atunci de pe o plajă.

Conducîndu-ne sus, în camere, ne spuse :

— Să sperăm că n-a dormit aici nici unul dintre nebunii aceia.

Atunci Oreste declară cu hotărîre că el avea să doarmă la el acasă : ne lăsa pe noi la Greppo şi el ar fi venit cu bicicleta, dacă era cazul.

— De ce ? se strîmbă Gabriella. Mama nu vrea să vă pierdeţi ? Apoi rîzînd : Faceţi puţin şi după căpşorul dumneavoastră. Doar ştiţi cum se face.

Cînd coborîi în salon, îi găsii cu Oreste. Pieretto mai rămăsese să se bălăcească în baie. Îmi strigase ceva prin uşă.

Reintrînd în încăperea cu geamlîc, încă nu mă împăcasem cu gîndul de-a accepta aventura. Pinotta tocmai terminase să pună la loc vazele de flori, să adune farfuriile şi paharele, să ducă scrumierele, şi încăperea se dovedi a fi un loc minunat, cu mobilele ei şi cu perdele curate şi uşoare. În celelalte camere se îngrămădeau din timpurile bunicului vînător obiecte mai rustice, cufere, jilţuri, măsuţe de stejar — un pat avea chiar baldachin — dar aici în salon se simţea mîna Gabriellei şi a lui Poli. Sau a Rosalbei ? mă gîndeam. Nu puteam să mi-o scot din minte pe Rosalba, petele de sînge, răutatea prostească a acelor zile. Stînjeneala ce resimţeam călcînd pe covoare, comportîndu-mă civilizat, văzînd-o pe nefericita de Pinotta strigată şi pusă la treburi cu asprime şi veselie, se datora şi acestui gînd, amintirii Rosalbei, bănuielii că lucruri asemănătoare s-ar fi putut întîmpla şi într-un loc atît de curat şi de civilizat.

În dimineaţa aceea vorbirăm despre păduri. Oreste tocmai povestea că mie îmi plăceau cîmpurile în aşa măsură încît renunţasem la mare pentru că doream foarte mult să vin aici, şi numaidecît Gabriella spuse ceva despre mare, despre o plajă cu un mic port unde aveau nişte prieteni, şi trunchiurile măslinilor intrau în apă. Era o mare rezervată, o plajă îngrădită, strict personală, cu piscina în centrul pădurii pentru zilele cu vînt şi nici unul dintre cei care făceau baie pe ţărm nu puteau să intre aici, nici unul care să nu fi fost de-ai lor. Poli bîrfi pe

socoteala bunului gust al stăpînilor casei, care, după cum spunea el, își țineau servitorii în costume de pescari, legați la brîu și cu tichie de ciorap în cap.

— Prostule, au făcut asta atunci cînd au dat petrecerea, spuse Gabriella cu o izbucnire care-mi displăcu. Surprinsei un fulger pe fața ei, o strîmbătură rea, ca în întîlnirea din prima zi.

Oreste spuse :

— Era acolo o pădure care intra în apă ?

— Mai e ș-acum. Lucrurile astea nu se schimbă.

Devenise iar dezinvoltă dar, vorbind, urmărea cu ochii mișcările lui Poli. El fuma și zîmbea pierdut.

— În pădurea aceea Gabriella a dansat Chopin, spuse privind gînditor fumul. Dansuri clasice, desculță și cu vălul, la lumina lunii. Nu-ți amintești, Gabri ?

— Păcat, spuse ea, că prietenii tăi n-au fost ieri aici.

O chemă pe Pinotta și-i spuse să deschidă ferestrele.

— Încă mai miroase urît de azi-noapte, bombăni ea. Eroticii și bețivii lasă o duhoare ca fiarele. E odioasă pictorița aceea a ta care fumează havană.

— Credeam, spusei eu, că ați făcut orgia sub pini.

— Sînt ca maimuțele, izbucni ea, s-au răspîndit peste tot. Nu e exclus ca vreo pereche să fi rămas prin pădure.

Poli zîmbi unui gînd.

— Pieretto nu coboară ? ne întrebă.

Cînd Pieretto își făcu apariția în salon, Gabriella ne și spusese că la Greppo se trăia în libertate deplină, puteai să pleci și să vii oricînd, cine vrea să stea singur putea foarte bine să stea singur.

— Dumneavoastră coborîți, eu urc, îi spuse lui Pieretto, fiți cuminți, băieți.

Și data trecută dispăruse tot la ora aceea. Poli ne spuse că făcea plajă, vorbiserăm despre asta în

docar şi Pieretto spusese: „Iată încă una care e însemnată... Îi zicem să vină la baltă?“

Acum aş fi vrut s-o pornesc singur, să cutreier cum vreau eu dealul pînă la ora mesei. În schimb îl luai pe Oreste de braţ şi ne plimbarăm pe sub pini. Poli şi Pieretto, în spatele nostru, se porniseră să discute.

XVII

Cînd se întunecă Oreste plecă plictisit cu docarul, şi se lăsă noaptea peste Greppo. Reuşii să rămîn singur, sub pini, în aşteptarea cinei. Pieretto şi Poli discutau lîngă bazin. Poli, care toată ziua umblase de colo-colo cu faţa umflată şi obosită, vorbea în şoaptă — mi se părea că este noaptea aceea de pe deal, noaptea urletelor lui Oreste. Auzeam de dincolo de gardurile vii izbucnirile lui Pieretto, ieşirile sale violente. Poli se plîngea, vorbea despre sine, despre trupul său:

— Cînd am înţeles că trebuia să mă vindec, că trebuia să mă refac ca un copil... Unele lucruri nu se ştiu niciodată bine. Gîndul că am să mor nu m-a înspăimîntat. E greu să trăieşti... Sînt recunoscător acelei biete fiinţe că m-a învăţat acest lucru...

Vorbea încet, înflăcărat, cu vocea lui joasă şi clară.

— ...În adîncul nostru există o pace profundă, o bucurie... Totul din noi se naşte de-aici. Am înţeles că răul, moartea... nu vin din noi, nu sîntem noi cei care le facem... Eu o iert pe Rosalba, a voit să mă ajute... Acum totul e mai uşor, chiar şi Gabriella...

Pieretto îl întrerupsese cu un rînjet. Îi spuse, cred, în faţă: „Prostii!“ Cele două voci se încăierară o vreme, şi învinse cea a lui Pieretto.

— Neruşinatule, spunea, cu mine nu se prinde. Nu-i adevărat că Rosalba a vrut să te ajute, iar tu n-ai dreptul s-o deplîngi. Eraţi doi porci... Las-o încolo de nevinovăţie.

Poli vorbea cu voce joasă.

— ...Totul era hotărît. Nu sîntem noi cei care ne provocăm moartea...

Vocile se îndepărtară sub lună. Simţii mirosul de pin, în aerul călduţ încă. Parcă mirosea chiar a mare, era pătrunzător. Toată ziua aceea cutreierasem prin mărăcinişuri, coborînd pînă la jumătatea coastei. Gabriella ne condusese la o mică peşteră sub un perete de tuf, bordată cu părul Maicii-Domnului, unde se afla un ochi de apă. Într-un pomişor dintr-o văiugă găsiserăm nişte piersici coapte şi dulci ca mierea. Oreste era din cale-afară de bucuros. Scotea urletele sale sălbatice, ca s-o sperie pe Gabriella. Spre seară îmi dădusem seama că de la Greppo nu se auzeau zgomote de gospodărie — cotcodăceli, cîntec de cocoşi, lătrături. De-acolo de sus aveai toată cîmpia sub ochi ca de pe un nor.

Ne-am dus să cinăm pe întuneric, la masa care strălucea, întinsă în salon de către Pinotta. Pinotta urmărea cu teamă privirile Gabriellei şi dădea fuga numaidecît.

— Masa e sfîntă, spusese Gabriella. Atîta cît este cu putinţă trebuie să facem o sărbătoare din orice îmbucătură.

Pretindea chiar flori pe ici, pe colo, aruncate cu gust pe faţa de masă. Coborî în sandale, dar cu altă rochie, şi ne spuse cu amabilitate :

— Aşezaţi-vă.

Căutai să nu privesc manşetele lui Pieretto.

Vorbirăm despre Oreste, despre firea sa închisă, despre vremea cînd el şi cu Poli băteau pădurile. Vorbirăm despre viaţa la oraş şi despre cea la ţară.

Vorbirăm despre Poli copil şi despre nevoia de singurătate care mai curînd sau mai tîrziu ne cuprinde pe toţi. Gabriella vorbi mult despre călătorii, despre plictiseli mondene, despre întîlniri ciudate în hoteluri de munte. Se născuse la Veneţia. Noi mărturisirăm că nu sîntem decît doi studenţi.

Pinotta ne servi tot timpul păşind de parcă era desculţă. Înţelesei că în altă pare, în bucătărie, era desigur o alta, o bucătăreasă, adevărata stăpînă a casei. Priveam florile, faţa de masă imaculată, înghiţeam fără zgomot, o urmăream din ochi pe Gabriella. Încă nu eram convins că mă găseam acolo, că o asemenea casă răsărea ca o insulă în lumea aceea de ţărani. Tot mă mai gîndeam la florile de hîrtie de pe lîngă căminul lui Oreste, la tulpinele de mături galbene din ogradă, la vii, la figurile din spatele uşilor. Gabriella mînca liniştită, Poli era aplecat asupra farfuriei şi-l ascultam pe Pieretto care vorbea, vorbea într-una despre plăcerea lui de a hoinări noaptea.

O urmăream cu ochii pe Gabriella şi mă întrebam dacă Oreste nu fusese mai tare decît noi. Căci în definitiv Oreste făcuse în aşa fel încît se întorsese frumuşel acasă, să doarmă în linişte, să stea singur, să se gîndească la noi de departe. El îl cunoştea mai bine pe Poli, ştia şi alte lucruri, dar era limpede că nu-i plăcea să stea la Greppo. Nu plecase doar pentru a da fuga la Giacinta. Cu cîteva zile înainte, pe drum, discutînd dacă Gabriella merită să vină cu noi la baltă, stătuserăm mult de vorbă. Ce fac în fond la ţară cei doi ? ne întrebaserăm. Dacă veniseră să stea singuri şi să facă pace, de ce mai aveau nevoie de noi ? Iar despre Rosalba, mai spuneam, ce ştia Gabriella ? Fireşte, părea un tip de om isteţ. Oare noaptea luau amîndoi cocaină ?

— Credeţi ce vă spun, zicea Pieretto, ăştia doi se detestă.

— Şi atunci de ce stau împreună ?
— O să aflu eu.
Bine cel puţin că la masă Poli nu înceta de a ne umple paharele. Şi Gabriella bea, cu sorbituri pofticioase, scuturînd la urmă din cap ca păsările. Eu gîndeam : cine ştie, dacă beau cît trebuie au să devină mai sinceri, mai copii, şi Gabriella ne va spune că, în ciuda tuturor lucrurilor, îl iubeşte pe Poli al ei, iar el, Poli, va spune că Rosalba era urîtă, era un viciu, o nebunie, şi că întîlnirea cu noi îl vindecase ; întîlnirea cu noi şi urletul lui Oreste. Ar fi de-ajuns asta, îmi spuneam, am fi devenit mai repede prieteni, am lăsa-o liberă pe Pinotta şi ne-am duce la plimbare sau la culcare mulţumiţi. Viaţa la Greppo s-ar schimba.
— Vă veţi plictisi, spuse la un moment dat Gabriella. Aici noaptea nu avem decît greierii. A făcut bine prietenul dumneavoastră că a fugit.
— Greierii şi luna, spuse Poli. Şi noi.
— Aşa că mulţumiţi-vă cu atît, spuse Gabriella jucîndu-se cu trandafirul pe care-l avea în faţă. Ridică ochii, preocupată: Aud că la Torino frecventaţi cu Poli localuri de noapte ?
Ne privi o clipă apoi izbucni în rîs :
— Ei, hai, că n-a murit nimeni, exclamă. Sîntem cu toţii păcătoşi. Nefericiţii întineresc şi nimeni nu e vinovat. Pierduserăm un fiu şi fiul acesta s-a aflat. Să tăiem viţelul.
Poli privi de jos în sus, pufnind.
— Doamnă, strigă Pieretto, închin pentru viţel.
— Ce doamnă, spuse ea, putem să ne spunem pe nume. Avem destul de multe cunoştinţe comune.
Poli îi spuse posomorît :
— Ascultă, Gabri. O să terminăm ş-acum ca şi ieri seară.
Gabriella abia zîmbi, răutăcioasă :

— Lipsește muzica, spuse, și nimeni nu e beat în seara asta. Cu atît mai bine, putem vorbi sincer.

Pieretto spuse :

— Se poate bea după.

— Dacă vrei muzică, spuse Poli ridicîndu-se, pot să pun un disc.

Văzui mîna subțire strîngînd trandafirul pe care-l lăsase să cadă și nu îndrăznii s-o privesc în față. Poli se așezase însă, și nu pusese discul.

— Muzica cere veselie, spuse. Mai întîi să mai bem puțin.

Întinse mîna spre paharul ei, făcîndu-i semn.

Gabriella acceptă vinul și-l bău. Băurăm toți. Mă gîndeam la Oreste și la via lui.

În timp ce aprindeam în tăcere țigările, Gabriella aspiră fumul și ne privi, apoi izbucni în rîs.

— Nu ne-am înțeles, spuse batjocoritoare. Sinceritate nu înseamnă delict. Urăsc delictele pasionale. Aș vrea doar să-mi spună cineva dacă Poli era foarte caraghios noaptea aceea în automobil, cînd a descoperit viața sinceră...

XVIII

— Lăsați-mă să vorbesc, spuse repezit Gabriella. În doi se vorbește așa de puțin și răspunsurile se știu dinainte. În doi e ca și cînd ai fi singur... Aș vrea doar să-mi spuneți careva dacă în noaptea aceea... erați acolo și voi... dacă Poli a explicat celor de față cum este cu viața lui nevinovată. A descoperit-o la Torino, știu asta. Dar eu figurile aș vrea să le văd, figurile celor care erați acolo și-l ascultați. Pentru că Poli e sincer, spuse Gabriella convinsă. Poli e ingenuu și sincer cum trebuie să fie un bărbat,

și nu înțelege întotdeauna că nu tuturor li se potrivesc crizele de conștiință. Asta e partea lui frumoasă — și zîmbi — această ingenuitate. Dar spuneți-mi ce mutre aveau ceilalți.

Și ne sfredeli cu ochii aceia ai ei, dură și rîzătoare, malițioasă.

La această întorsătură a discuției, Poli nu se mîhni. Avea aerul că așteaptă cu totul altceva.

Vorbi Pieretto :

— Furie albă cu spume. Se auzeau scrîșnete de dinți. Cineva avea șapte draci în el.

Nu-mi plăcu fața lui Poli. Sta întins și ne privea, cu ochii umflați și închiși pe jumătate.

— *Quos Deus vult perdere* [1], mai spuse Pieretto. Se întîmplă.

Gabriella îl privi fascinată o clipă, și abia rîse, cu un rîs prostesc. Schimbă dintr-o dată tonul și propuse :

— Nu ieșim să luăm aer ?

Ne ridicarăm în tăcere și coborîrăm treptele. Ne izbi cîntecul greierilor și mirosul cerului.

— Să mergem să vedem luna în pădure, spuse Gabriella. Apoi cerem să ne aducă puțină cafea.

În noaptea aceea Pieretto veni la mine în cameră. Gîndul de a dormi în casa aceea și de a mă scula acolo a doua zi, ca apoi să cobor, să-i întîlnesc pe cei doi, să vorbesc cu ei, să ne așezăm la masă și să vină din nou noaptea, mă ținea ca pe jăratic. Șederea sub pini și lună strălucise pînă tîrziu : Gabriella nu mai amintise de trecut ; dezinvoltă, ne făcuse să vorbim despre noi. Și tocmai asta mă chinuia : tensiunea, suspiciunea, lucrurile nespuse. Acum știam că amîndoi erau la fel, și Poli și Gabriella, amîndoi dispuși să se dezlănțuie ca să mai treacă o seară,

[1] Cei pe care Dumnezeu vrea să-i piardă (lat.).

Cu o noapte înainte copacii aceia și luna trebuie să fi văzut lucruri cumplite. De ce atîtea discuții învăluite, aruncate ca iedera ca să ascundă o groapă, cînd toți știam despre ce groapă era vorba.

Îi spusei toate astea lui Pieretto, în cameră, fumînd ultima țigară.

— Poți să-mi explici ce facem în casa asta ? îl întrebai. Nu sînt oameni pentru noi. Ei au bani, au prieteni, au timp berechet. Ai mai văzut vreodată pe cineva mîncînd cu florile în farfurie ? Era mai bine la via lui Oreste, mai bună balta. Oreste a priceput asta...

— Totuși, Gabriella îți place, mă întrerupse impasibil.

— Gabriella ? Cum să-mi placă dacă tot timpul se ceartă ? Ne-a înțeles numaidecît și pe deplin. Puțin îi pasă ei de noi. Uită-te la Oreste...

— Oreste se va întoarce, ai să vezi, întrerupse Pieretto.

— Sper. Mîine...

— Nu zbiera, observă Pieretto. Îți spun că nu mă mișc de-aici chiar dacă mă dau afară. Este o comedie prea frumoasă... cît o să țină.

Atunci vorbirăm despre Poli, despre destinul lui ciudat — darul acela pe care-l avea de a exaspera femeile.

— E un tip mare, spunea Pieretto. Trebuia să se facă eremit. E făcut să trăiască într-o chilie și nu-și dă seama.

— Nu s-ar spune. Femeile știe să le aleagă.

— Adică ? Tocmai de-asta. Se reped la el ca niște furii.

— Totuși le acceptă. Gabriella e nevasta lui. Nu tu te culci cu ea.

Atunci Pieretto mă privi în felul lui stupid și amuzat.

— Ce prost ești, îmi spuse. Gabriella nu se culcă cu Poli. Oricine ar pricepe chestia asta. E de-ajuns să ai ochi să privești.

Îi plăcu uimirea mea și continuă :

— Nici unul, nici celălalt nu se gîndesc la treaba asta. Nici măcar nu știu de ce stau împreună. De altfel, reluă, poate că nici nu-și pun întrebarea de ce stau împreună.

Am dormit bine în patul acela pufos, cu plapumă de mătase. Faptul că am stat singur, după zile și săptămîni în care dormeam trei într-o cameră, m-a refăcut cu totul și m-a odihnit ca și cerul pe care l-am salutat a doua zi dimineață la fereastră. Totul era treaz și viu și strălucitor, și soarele care umplea cîmpul de dincolo de pini m-a încredințat că orizontul era vast și că făcusem atîtea lucruri la Greppo, că mă bucurasem de pădure și de tovărășia celorlalți, sporovăiserăm, ne jucaserăm, posedaserăm cu tot trupul regatul acela. Existau acolo ascunzișuri, luminișuri, atîtea după-amiezi lungi, era peștera aceea a Gabriellei. Se și hotărîse să revenim.

Pe la jumătatea dimineții sosi Oreste cu bicicleta sunînd din clopoțel ca un poștaș. Venea întovărășit de Pinotta care fusese la Due Ponti după cumpărături. Frumusețea e că ne aduse chiar poșta, cărți poștale sosite pentru noi ; și Gabriella îi strigă de la fereastră :

— Dacă asta trebuie ca să vă putem avea aici cu noi, atunci voi spune tuturor prietenilor mei să-mi scrie.

Intrarăm cu ea și ne așezarăm în așteptarea lui Poli. Oreste, bine dispus, ne povesti că văzuse păsări zburînd pe cîmp și auzise fîlfîieli și piuituri care promiteau că se va merge la vînătoare mult mai curînd.

— Atît de mult vă place să vărsați sînge, domnule Oreste ? exclamă Gabriella. Ia ascultați, spuse. Nu e

mai bine să ne spunem pe nume ? Vii la ţară ca să te simţi liber, nu ?

Oreste vorbi din nou despre vînătoare şi spuse că Poli nu trebuia să doarmă pînă la ora aia. Ora de mers la vînătoare, vara, este chiar înaintea zorilor, şi cu cît te obişnuieşti mai devreme...

— Nu cu cîini, strigă Gabriella, cîinii suferă. Roua le supără mirosul. Rîse în mutra uluită a lui Oreste. Nu ştiaţi ?... voi nu ştiaţi că pe cînd eram mică veneam să petrec vara la Brenta, printre vînătorii de ciocîrlii ? N-auzeai decît împuşcături şi lătrături de cîini...

— Unde e bătrînul cîine al lui Rocco ? întrebă grăbit Oreste.

— Trebuie să fi murit, spuse ea. L-aţi întrebat pe Poli ? *À propos*, Poli nu mai vrea să omoare. V-a spus ?

Oreste o privi întrebător.

— Nu mai găseşte nici o plăcere în asta, explică Gabriella. Nu se mai potriveşte cu viaţa lui nouă. Zîmbi. Totuşi bifteculîl mănîncă.

— Bănuiam asta, mugi Pieretto.

Oreste nu înţelegea veselia noastră, şi ne privea neliniştit.

— Ieri seara am vorbit despre Poli, explică Gabriella. Trebuie totuşi să rămîneţi cu noi. Aici totul se întîmplă noaptea.

Mai tîrziu Gabriella dispăru. Noi cutreierarăm prin odăile din jurul verandei — erau cărţi, vechi cărţi legate, mese de joc, un biliard. Îmi plăcea lumina verde a pinilor la ferestre. Într-un ungher dădui peste nişte romane, reviste ilustrate şi un coşuleţ de lucru al Gabriellei. De la bucătărie veneau izbituri înfundate. Nu-l văzusem încă pe grădinar.

— Ai atîta pămînt, îi spuse Pieretto lui Poli, de ce nu te apuci să-l sapi ?

La zîmbetul vag al lui Poli, Oreste spuse :

— Trebuie alt om pentru asta. Pînă la urmă tatăl lui o să vîndă totul. Nu folosește proprietatea asta nici măcar ca să vîneze.

— De ce ar trebui să sape pămîntul ? îl întrebai pe Pieretto, ridicînd ochii de pe o revistă.

— Un om în criză sapă întotdeauna pămîntul, spuse Pieretto. Este mama tuturor care nu-și înșală copiii. Tu ar trebui să știi asta.

— Totuși, spuse Poli, în septembrie puteți face o bătaie...

Nimeni nu spuse nimic. Mă gîndeam că septembrie era aproape, mai erau vreo zece zile, și dacă se cuvenea să mai stăm atîta vreme. Părea hotărît că aveam să rămînem. Nu spusei nimic și deschisei iar revista.

La masă Gabriella coborî în capot și mirosea a soare. Rîzînd în umbra persianelor, îl puse pe Oreste să vorbească din nou despre vînătoare.

XIX

Așa Oreste rămase să trăiască și el la Greppo. Mai pleca din cînd în cînd cu bicicleta dar apoi se întorcea. Dealul părea să se coacă la soarele lui august ; caprifoiul și izma sălbatică îi ridicau în jur un perete invizibil și era plăcut să-l înconjurăm și, ajunși la punctul de unde se deschidea rîpa, în pădurea de carpeni aflată mai jos, să ne întoarcem iar în tufișuri, ca o insectă sau o pasăre. Părea că aveam labele încleiate în parfumul și în soarele acela. La amiază coboram în grup, în primele zile, pe coastele repezi, pînă la vițele sufocate de iarbă ; și o dată făcut ocolul întregului deal, ajungeam printre muri, la un mic chioșc negru, prin crăpăturile căruia se ve-

dea cerul. Dar nu mai era urmă nici de garduri vii, nici de potecă ; versantul era năpădit cu totul de buruieni, deşi într-o vreme fusese grădină, iar baraca pavilion. Oreste şi Poli îi spuneau pagoda chinezească şi îşi aminteau de timpul cînd era împodobită cu iasomie. Acum, apropiindu-ne, auzirăm printre urzici un foşnet de şoareci, sau de guşteri — dealul înghiţise totul. Dar contrastul nu producea tristeţe, tufişurile apăreau cu atît mai virgine şi mai sălbatice. Vocile noastre prin desişuri nu izbuteau să le violeze. Afirmaţia că în păduri soarele de foc al verii miroase a moarte era adevărată. Aici nimeni nu mai spinteca pămîntul ca să scoată ceva din el, nimeni nu mai trăia aici : încercaseră într-o vreme şi apoi renunţaseră.

Pieretto spuse Gabriellei :

— Nu înţeleg de ce voi doi nu vă petreceţi iarna în chioşcul acesta. Aţi mînca rădăcini. Aţi găsi liniştea simţurilor... Vara cîmpia e dezgustătoare, e o orgie sexuală de pulpe şi de zemuri. Numai iarna este anotimpul sufletului...

— Ce te-a apucat ? făcu Oreste.

Şi Gabriella înveninată :

— Ce nebun !

Poli zîmbi. Şi Pieretto continuă :

— Să fim sinceri. În august cîmpia e indecentă. Ce fac aici atîţia saci de seminţe ? E o duhoare de coit şi de moarte. Şi florile, animalele în călduri, pulpele de fructe care cad ?

Poli rîdea.

— Iarna, iarna, strigă Pieretto, pămîntul cel puţin e îngropat. Poţi să te gîndeşti la cele sufleteşti.

Gabriella se uită la el apoi la Poli, şi zîmbi uşor.

— Iarna ştiu cum să mi-o petrec, spuse repezit, şi-mi place mirosul ăsta indecent.

În primele zile cînd Poli și Pieretto stăteau mai mult împreună, noi ne retrăgeam în cîte-o seară cu Gabriella pînă la jumătatea coborîșului și fumam o țigară așezați pe o margine de rîpă, privind copacii minusculi de pe șes.

Spre deosebire de Poli, care nu spuse nimic despre locurile acelea, Gabriella întreba și-i cerea lui Oreste să-i arate satele, drumurile, bisericuțele. Voia să știe cum trăiesc țăranii, și unde copilărise Oreste, unde se ducea la vînătoare. Mie îmi plăcea mai ales să văd de sus locul acela acoperit cu stejari, acel Mombello cu pămînt roșu, unde trăiau cei doi frați. Vorbirăm despre el odată cînd Gabriella, curioasă, m-a întrebat dacă acolo ședea fata lui Oreste. I-am răspuns că era mai mult : acolo ședeau doi oameni grozavi, care-și munceau viile și nu mai aveau nevoie de nimeni. Oreste tăcea. Mie, făcînd elogiul lui Davide și al lui Cinto, mi se părea că vorbesc despre el. Gabriella spusese : „Dar de ce lucrează, dacă ei sînt proprietarii ?" Mă apucai să-i explic că tocmai asta era frumusețea, că numai lucrînd propriul tău pămînt ești demn să trăiești pe el, tot restul fiind sclavie. O văzui întredeschizîndu-și ironic buzele, care păreau trandafirii, atît de arși îi erau obrajii. De-abia șopti :

— Se vede că faceți parte dintre ei.

Plimbîndu-mă cu ei în mirosul de izmă sălbatică și de pămînt încins de soare nu puteam să-mi scot din minte că față de via de la San Grato noi eram un orizont, o insulă dintr-un cer marin. Nu știu dacă Oreste se mai gîndea la asta, el nu era genul de om care se gîndește astfel. Îi spusei glumind :

— Dacă te nășteai la Greppo, ăsta ar fi fost orizontul tău. Arătai cu degetul șesul unde albeau comunele : Nu mai ai dorința de-a te îmbarca și de-a cutreiera planeta ?

— Colo jos sînt numai orezării, spuse Oreste, și pe urmă vine Milano.

— Oh, Milano, să nu-l bîrfiți, gemu Gabriella, într-o zi tot trebuie să mă întorc acolo.

În zilele acelea încă mă mai gîndeam că Gabriella îmi plăcea, că nu era nici un rău să stau alături de ea. Singuri, cu Oreste și cu ea, puteam discuta fără ca umbra lui Poli să ne stînjenească. Nu ne venea în minte nici el nici Rosalba și dacă făceam cumva vreo aluzie la zilele acelea de la Torino, Gabriella era prima care zîmbea. Dar în majoritatea timpului vorbeam puțin : Oreste tăcea ca de obicei, iar eu nu aveam încredere, căci simțeam în ea un fel de detașare, un joc inutil : chiar și cînd rîdea bătînd din palme. Poate Pieretto putea să-i țină piept, dar și Pieretto era cu băgare de seamă. În fond mie îmi plăcea să mă gîndesc la asta mai mult decît la orice, să gîndesc că trăiam la Greppo și că și ea trăia aici, că respira ca și noi mirosul tufișurilor. Lucrul cel mai frumos era cînd coboram la peșteră sau în vii — cînd mîncam fructe sălbatice, ne tolăneam pe iarbă și ne coceam la soare. Era mereu cîte ceva, un colțișor, un pîlc de copaci pe care nu-l văzusem încă, pe care nu-l atinsesem, nu-l absorbisem. Era mirosul acela vag de august, de pămînt sărat, mai puternic decît în altă parte. Era plăcerea de a gîndi toate astea noaptea, sub luna mare care rărea stelele, și de a simți sub pașii noștri, din toate părțile, dealul tăinuit care-și trăia viața.

Oreste ne spune numele animalelor de la Greppo. Erau coțofene, gaițe, veverițe și chiar popîndăi. Erau iepuri și fazani. Pentru mine și așa greierii îmi cîntau zi și noapte în sînge, dădeau glas verii, trăiau. Uneori scîrțîitul lor era așa de tare încît mă înfiora — probabil că ajungea la șerpi, la rădăcinile de sub pămînt. Mă întrebam dacă proprietarii de la

Greppo, nu atît Poli şi Gabriella, care nu însemnau nimic, ci strămoşul vînător şi paznicii de altădată, dacă iubiseră acest pămînt, muntele acesta sălbatec, aşa cum mi se părea mie că-l iubesc. Căci, mai mult decît noi, îl şi posedaseră.

Prezenţa Gabriellei m-a ajutat să înţeleg un lucru. Îi vorbii despre asta în sinea mea, cum vorbeam uneori pe şoptite cu Pieretto. Paragina aceea, singurătatea aceea de la Greppo era simbolul vieţii greşite a ei şi a lui Poli. Nu făceau nimic pentru dealul lor ; dealul nu făcea nimic pentru ei. Irosirea sălbatică a atîtui pămînt şi a atîtei vieţi nu putea să dea alt rod decît neliniştea şi nimicul. Mă gîndeam din nou la viile de la Mombello, la figura aspră a tatălui lui Oreste. Pentru a iubi un pămînt trebuie să-l munceşti şi să-l stropeşti cu sudoare.

Ne întorseserăm a doua zi la chioşc şi acolo ideea lui Pieretto că pămîntul miroase a coit şi a moarte mă făcea să zîmbesc. Şi totuşi zumzetul gîzelor te ameţea. Şi prospeţimea văratică a iederii, vaietul fluierat al unei potîrnichi. Îi lăsai, pe ea şi pe Oreste, să tropăie şi să urle în scobitura desfundată ca s-o facă pe potîrniche să-şi ia zborul, şi ieşii afară în soare.

XX

Noaptea stăteam pînă tîrziu în verandă, bînd, ascultînd discuri, jucînd cărţi.

— Cine e mai de prisos decît mine ? spunea Gabriella. Nu sînt în stare să vă distrez nici aşa puţini cît sînteţi.

Făcea cîte un dans cu vreunul dintre noi, apoi se ducea din nou să se aşeze. În primele seri tăceam şi

ascultam, și urmăream cu ochii pașii de dans, fusta albăstrie.

— Cine e mai de prisos decît mine ? spuse într-o noapte întinzîndu-se. Sînt obosită de viață.

— Vorbiți serios, după cum pare, observă Pieretto.

— Obosită de toate, spuse ea. De sculatul de dimineață, de îmbrăcatul pentru a coborî, de discuțiile inteligente pe care le purtați. Aș vrea să mă duc la cîrciumă să mă îmbăt cu hamalii.

— Asta e mazochism, spuse Poli.

— Tocmai, spuse ea, aș vrea ca un bărbat să mă strîngă de gît. Nu merit altceva.

— Oho, sîntem în criză.

— Chiar așa, replică scurt Gabriella. Sîntem în criză. E la modă, aici. Dumneavoastră, domnule Oreste, fiți atent, altfel o să cădeți ca și noi în capcana asta.

— Numai el ? făcu Pieretto.

Gabriella strîmbă din gură.

— Față de el toți sîntem niște ticăloși, spuse.

Mă cuprinse și pe mine în privirea care-o aruncă.

— Este singurul sincer și sănătos dintre noi.

Oreste o privi așa de brusc încît ne făcu să rîdem. Zîmbi și Gabriella.

— Nu-i așa că dumneavoastră nu aveți crize de sinceritate ? îl întrebă. Ați mințit vreodată, domnule Oreste ?

— Există crize și crize... începu Poli.

— Nici vorbă, spuse Oreste mulțumit. Cine nu trîntește vreo minciună ?

Atunci Poli începu să se plîngă și să ne acuze pe toți, pe Gabriella, lumea, că ne oprim la suprafața lucrurilor, că reducem viața la o dramă lipsită de însemnătate, la o serie de gesturi și de etichete fără sens. Lumea se agita cuprinsă de dorințe și își juca

conştiinţa pe lucrurile cele mai materiale şi mai proşteşti. Unii se gîndeau la slujbă, alţii la vicii meschine, alţii la ziua de mîine. Toţi se zbuciumau şi umpleau ziua cu vorbe şi cu vanitate.

— Dar dacă vrem să fim sinceri, spuse, ce importanţă mai au prostiile astea ? Sigur că sîntem toţi ticăloşi. Şi atunci ce este aceea o criză ? Fireşte, nu să ne îmbătăm cu hamalii, care nu valorează cu nimic mai mult decît noi. Ci să pătrundem în noi înşine şi să descoperim cine sîntem.

— E ş-asta o vorbă, spuse Pieretto.

— Şi restul mai serveşte la ceva ? întrebă Poli încăpăţînat. Tot restul se cumpără, pot să-l facă alţii pentru tine...

— Nu toţi au mijloacele necesare, întrerupse Oreste.

— Şi ce-i cu asta ? Am spus pot, nu că o şi fac. Sînt întotdeauna lucruri care nu depind de noi. Numai cine eşti nu poate să-ţi spună nimeni...

— Dar sîntem ticăloşi, izbucni Gabriella. Oh, Poli, nu eşti de acord că sîntem ticăloşi ?

— Poli susţine altceva, observă Pieretto. Că toţi tindem să ne mulţumim cu eticheta, cu felul curent de a gîndi. Nu-i suficient să ştim că sîntem ticăloşi, e prea puţin. Trebuie să ne întrebăm de ce, trebuie să înţelegem că putem să nu fim, că şi noi sîntem făcuţi asemenea lui Dumnezeu. Aşa e mai drept.

Gabriella se duse să pună un disc. La primele note se întoarse, întinse braţele şi gemu implorînd :

— Cine mă vrea ?

Se ridică Oreste şi noi trei rămaserăm să ne uităm unul la altul. Acum Poli începuse să spună, privind cu coada ochiului, că dacă Dumnezeu era înăuntrul nostru, nu mai era nici un motiv să-l căutăm în lume, în acţiune, în fapte.

— Dacă ne este dat să-i semănăm, șopti el, pe cine-l privește asta dacă nu pe omul lăuntric ?

Eu urmăream cu ochii fusta albăstrie, și mă gîndeam la Rosalba. Eram gata să spun : „A mai fost o dată scena asta", dar zării un zîmbet ciudat iluminînd fața lui Pieretto.

— Ești sigur că asta nu-i o veche erezie ? mormăi.

— Nu mă interesează, spuse Poli brusc. Îmi ajunge să fie adevărată.

— Atît de mult ții, spuse Pieretto, să semeni cu Tatăl Ceresc ?

— Dar altceva ce ? spuse Poli convins. Te sperii de cuvinte ? Dă-i ce nume vrei. Eu numesc Dumnezeu libertatea și siguranța absolută. Nu-mi pun întrebarea dacă există Dumnezeu · îmi ajunge să fiu liber, sigur și fericit ca și El. Și pentru a ajunge la asta, pentru a fi Dumnezeu e suficient ca omul să ajungă pînă în adînc, să se cunoască pînă în adîncul sufletului.

— Isprăviți cu asta, strigă Oreste peste umărul Gabriellei.

Nu-l luarăm în seamă. Pieretto spuse vesel :

— Și tu ajungi pînă în adîncul ăsta ? Cobori adesea acolo ?

Poli încuviință, fără să zîmbească.

— Credeam, reluă Pieretto, că modul cel mai bun de a te cunoaște ar fi să plătești cu propria ta persoană. Te-ai gîndit ce ai face dacă ar veni potopul ?

— Nimic, spuse Poli.

— Nu m-ai înțeles. Nu ce ai vrea, ci ce ai face. Ce te-ar face să faci picioarele tale. Să fugi ? Să cazi în genunchi ? Să dansezi în sfîntă pace ? Cine poate spune că se cunoaște dacă n-a fost la strîmtoare ? Conștiința este doar o hazna ; salvarea e în aer liber, afară, printre oameni.

— Am stat printre oameni, spuse Poli cu fruntea plecată, din copilărie stau printre ei. Mai întîi colegiul, apoi Milano, apoi viaţa cu ea. M-am distrat, nu spun nu. Bănuiesc că aşa se întîmplă cu toţi. Mă cunosc. Şi cunosc oamenii... Nu asta e calea...

— Mie, spuse Gabriella trecînd, nu-mi place moartea, pentru că nu voi mai vedea pe nimeni.

— Dumneavoastră dansaţi, ţipă Pieretto. Dar are totuşi dreptate, îi spuse lui Poli. Tu în schimb îl vezi pe Dumnezeu în oglindă.

— Adică ? făcu Poli.

— Păi după logică. Dacă lumea nu te interesează şi-l porţi pe Dumnezeu în ochi, atîta timp cît eşti viu îl vezi în oglindă.

— De ce nu ? spuse Poli. Nimeni nu-şi cunoaşte propria faţă.

Vorbi cu un aer liniştit care mă ţintui locului.

Muzica încetase. În tăcere, prin ferestrele mari se auzeau greierii.

— Ne cuprinde iar neliniştea, spuse Gabriella la braţul lui Oreste. Sîntem sătui de voi.

Ieşirăm cu toţii în lumina lunii, care răsărea atunci enormă, şi coborîrăm drumul.

— Ar trebui să avem un local colo jos, spuse Pieretto, ca să existe un scop.

Gabriella, care mergea înainte cu Oreste, îi spuse :

— Monstrule. E vai de voi dacă mai vorbiţi despre potop.

Eu umblam între cele două grupuleţe şi adulmecam pămîntul, luna, caprifoiul. Trecurăm pe lîngă povîrnişul cu nopali. Tufişurile şi trunchiurile de pe crestele descoperite făceau mii de jocuri în lumina lunii. Era o suflare uşoară ce părea respiraţia nopţii.

În faţă, Oreste povestea cum fusese o dată pe-acolo călare. Şi Poli, în spate, discuta cu Pieretto.

— Viaţa senzuală, păcatul au valoarea lor. Puţini oameni îşi cunosc limitele propriei lor senzualităţi... ştiu că este ca o mare. E nevoie de curaj, şi nu te poţi elibera decît ajungînd pînă la fund...

— Dar nu are fund.

— E ceva care te poartă dincolo de moarte, spunea Poli.

XXI

Îl ironizai pe Oreste care de trei zile nu se mai întorcea în sat, şi dormea într-o cameră de la parter, vecină cu cea a bucătăresei.

— În el am încredere, spusese Gabriella.

Oreste urca dimineaţa să mă scoale şi fumam la fereastră...

— De azi-noapte cutreier pădurea, îmi spuse.

— De ce nu m-ai fluierat ? veneam şi eu.

— Vream să stau singur.

Făcui o mutră pe care ar fi făcut-o Pieretto, şi numaidecît îmi displăcu. Oreste lăsă ochii în jos ca un cîine.

— Mai e amestecat şi altcineva în povestea asta ?

Oreste nu răspunse, şi privea ţigara.

— Să mergem pe terasă, spusei.

La terasă se ajungea urcînd o scăriţă de lemn care ducea la un chepeng. Nu urcaserăm niciodată acolo. La amiază Gabriella făcea plajă acolo sus.

Traversarăm coridorul în vîrful picioarelor. Blestemata de scăriţă scîrţîi sub paşii noştri. Oreste ajunse primul afară.

Era un soi de galerie descoperită sub cer, şi soarele proaspăt o scălda toată. O închidea un mic zid de cărămizi şi jur-împrejur nişte coloane micuţe sus-

țineau bîrne de lemn așezate în chip de pergolă. Pe micul zid erau vaze cu mușcate roșu-aprins și, în jur, răsăreau vîrfurile întunecate ale pinilor.

— Nu-i rău. Femeia asta știe să trăiască.

Oreste privea, perplex. Taburete și halate de bureto și un șezlong erau sprijinite de zid. Mă gîndii că din șezlongul întins nu trebuia să se vadă altceva decît cerul și mușcatele.

— Dragul meu, spusei lui Oreste, nu e nevoie s-o duci la baltă. Asta e mai neagră decît noi.

— Crezi că face plajă așa ? bîlbîi.

— Te-a invitat și pe tine să vii ? zîmbii și iar nu-mi plăcu treaba asta. Oreste nu-și lua ochii de la halate.

— Ferice de furnici și de gîngănii, spusei. Hai să coborîm.

Cine era vinovatul în dimineața aceea ? Eu, care glumeam ? Și azi, cînd mă gîndesc, socotesc că vinovate erau Greppo, luna, discuțiile lui Poli. Ar fi trebuit să-i spun lui Oreste : „Hai să mergem acasă", sau să vorbesc despre asta cu Pieretto. Poate că Pieretto tot îl mai putea salva. Dar în zilele acelea Pieretto, care înțelege totul, nu-și dădu seama de nimic

De altfel jocul îmi plăcea și mie. Se apropia amiaza și Gabriella care umblase toată dimineața prin casă în șort, care pălăvrăgise, trîntise uși, o alergase pe Pinotta, Gabriella dispărea dintr-o dată, lăsîndu-ne sub pinii însoriți sau în veranda liniștită unde citeam sau ne ascultam pe rînd. Oreste și cu mine schimbam cîte o privire rapidă, era un secret al nostru, și ora de soare trecea, zumzăitoare, foarte încet. Într-o dimineață, cînd Poli se duse sus și pentru scurtă vreme nu-l mai văzurăm, observai că Oreste pălește. Nu eram gelos pe Oreste ; eu nu mă gîndeam serios la Gabriella ; dar nici nu mă întrebam dacă el se

gîndea la ea. Îmi plăcea jocul acela, asta era tot ; era oarecum ca un alt secret al bălţii, la fel de nevinovat, şi totodată eram atent ca Pieretto să nu înţeleagă. Pieretto era un tip care ar fi vorbit despre asta la masă.

Cînd mă gîndii să-i spun lui Oreste : „Dar nu te aşteaptă Giacinta ?“, îmi dădui seama că era prea tîrziu. Se întîmplă în dimineaţa cînd, la obişnuitul meu semn cu ochiul, Oreste nu răspunse : nu mai era el. Gabriella îi vorbise. Ieşiseră împreună de cum răsărise soarele, după furtuna din timpul nopţii, şi de la fereastră îi văzui întorcîndu-se, păşind pe iarbă şi rîzînd. Tocmai în dimineaţa aceea Poli nu ieşise din cameră ; îi găsii jos pe Pieretto şi pe Pinotta şuşotind, şi Pinotta mă privi duşmănos. Pieretto îmi spuse că lucrurile se întîmplaseră ca de obicei.

— Cretinul ăla s-a drogat din nou.

Pinotta povesti că fusese chemată să şteargă vărsăturile de pe pleduri.

— S-a mai întîmplat şi altădată ? întrebă Pieretto.

— Ori de cîte ori bea prea mult, spuse ea.

Seara nu băuserăm decît oranjadă ; aerul apăsător şi primele fulgere ne dăduseră o nelinişte, o proastă dispoziţie, care în mine se transformase în suferinţă, într-un adevărat sentiment de culpă şi, venind vorba despre şederea noastră la Greppo, spusesem că era timpul să plecăm. Săriseră toţi cu gura pe mine — chiar şi ea —, ca să-mi explice că stam foarte bine acolo şi că mai aveam de făcut atîtea lucruri.

— Singura care s-ar putea plînge e Pinotta, spuse Poli. Dar Pinotta nu poate să se plîngă.

Atunci (strălucirea fulgerelor lumina pinii) spusesem că nu pricepeam de ce veniseră să stea singuri

la Greppo dacă apoi aveau nevoie de compania noastră.

— Oh, înfumuratule, spusese Gabriella, dar o bubuitură de tunet ne hotărîse să intrăm în casă şi nu se mai vorbise despre asta.

Atunci Pieretto mă urmă în cameră şi discutarăm despre recidiva lui Poli.

— Mă aşteptam, cretinul ăla o ia în serios, spunea Pieretto. Taică-su pofteşte să-l ţină la ţară. Apoi continuă : După o oră se scoală el. Aşa se întîmplă cu feciorii ăştia de bani-gata.

— Vorba e de Oreste, observai.

Pieretto se strîmbă. El se gîndea la Poli.

— E un băiat viciat, spuse. Vinovată e lumea asta în care părinţii fac milioane. Şi aşa, în loc s-o pornească de la mal, cum fac toate animalele, fiii se şi află în larg cînd încă nici nu ştiu să înoate. Ş-atunci înghit apă. Ştii ce viaţă l-au silit să ducă de copilandru ?

Îmi spuse o poveste urîtă cu slujnice, cu guvernante pe care tatăl şi mama i le ţinuseră în preajmă pînă la treisprezece-paisprezece ani. Îl învăţaseră toate prostiile din lume, dintre care cea mai importantă era că bogat te naşti şi că era drept ca slujnicele să se plece în faţa mamei. În faţa lui Dumnezeu, bineînţeles, erau cu toţii fiii lui. Şi aşa o slujnică îl băgase în patul ei cînd n-avea nici doisprezece ani, şi-i supsese toată vlaga luni de zile. Apoi, nemulţumită, îl ducea în pădure şi aici se jucau de-a prinselea, aşa încît Poli era un dezmăţat încă înainte de a fi bărbat.

— Pentru el viaţa însemnează lucrurile astea, spunea Pieretto. Îi fura somniferele maică-si ca să se drogheze. Mesteca tutun. Pălmuia servitoarele pentru a avea pretextul să le îmbrăţişeze după asta şi să le strîngă în braţe...

— Porcul e el, spusei nerăbdător. Ce legătură au aici banii ? Nu toţi cei ca el îi seamănă.

— Ba îi seamănă, să ştii, spuse Pieretto. Dar el are asta, orice ar spune nevastă-sa, că e mai ingenuu decît alţii. Şi ia lucrurile în serios, să ştii. Ai să vezi că dacă nu moare se face budist.

Atunci îi zării pe fereastră pe Oreste şi Gabriella întorcîndu-se rîzînd. Alunecau pe iarba pantei şi rîdeau.

Îl întrebai pe Pieretto :

— Şi Gabriella nu ia cocaină ?

— Gabriella îşi bate joc de noi toţi, spuse. Asta o distrează.

— Atunci de ce stau împreună ?

— S-au obişnuit să se certe.

— N-ar fi posibil să se iubească ?

Pieretto rîse, în felul său, şi fluieră :

— Oamenii ăştia, spuse, nu au timp de pierdut. Problemele lor sînt mai simple. Chestii care se întîmplă mereu acolo unde sînt banii.

Apoi coborîrăm în verandă, şi-l văzui pe Oreste, şi o văzui pe ea. Gabriella se şi dusese la Poli, care avea cameră separată de a ei, şi spusese la întoarcere : „Bolnavul s-a făcut bine". Nimeni nu pomeni de droguri. Atît ei cît şi lui Oreste îi rîdeau ochii, aşa încît uitarăm de Poli. Continuarăm să discutăm un proiect de a merge a doua zi la o sărbătoare, într-un sat, să dansăm, un sat faimos pentru bîlciul de la sfîrşitul lui august. Cînd Gabriella se eclipsă la amiază, îi aruncai o privire rapidă lui Oreste, şi pricepui atunci că nu vrea să-mi răspundă. Sta întins, preocupat de gîndurile sale. Dar tot îi mai străluceau ochii. Atunci mă gîndii serios la Giacinta.

XXII

Ca să putem ajunge unde se ținea sărbătoarea, Oreste se duse acasă să ia docarul, dar nu încăpeau în el mai mult de trei persoane, și pe Poli îl durea capul, și acolo trebuia să dansezi. Atunci spusei că rămîneam și eu la Greppo, pentru că începuse să-mi fie drag locul acesta și apoi încă o zi de vacanță avea frumusețea ei.

— Ticăloși ce sînteți, spuse Gabriella care se și așezase între Oreste și Pieretto, să știți totuși că e păcat.

Plecară salutîndu-ne și rîzînd. Îmi petrecui dimineața la mica peșteră cu părul Maicii-Domnului. În locul acela marginea dealului da spre cer, și un trestiiș ascundea cîmpul. Era o amintire din timpurile de altădată, poate că acolo sus fusese o vie. La gura peșterii mă dezbrăcai cu totul și făcui plajă. N-o mai făcusem din zilele de baltă. Mă mirai că sînt așa de negru, aproape tot atît de negru ca și tulpina florilor cu numele Fecioarei. Mă gîndii la multe lucruri rătăcind cu privirea ici și colo. Din tufișurile care închideau și adăposteau luminișul putea să țîșnească cineva, dar cine ? Nu bucătărăsele, nu Poli. Spiritele stîncilor și ale pădurilor poate, sau vreo mică vietate de la Greppo — făpturi goale și sălbatice ca și mine. Pe cerul limpede, deasupra trestiilor, secera albă a lunii dădea un aer magic, emblematic, zilei. De ce există o legătură între corpurile goale, lună și pămînt ? Pînă și tatăl lui Oreste rîsese de noi.

La amiază mă întorsei la vila dintre pini, veche și albă ca și luna. Mă învîrtii pe lîngă casă pînă seara ; văzui printr-un ochi de fereastră capul roșu al Pinottei care călca pe o scîndură. În timp ce pri-

veam prin ușa deschisă bogatele vaze cu flori pestrițe, ieși bătrînul Rocco, și mormăi ceva. Intrarăm în vorbă ; găsi că arătam bine.

Spusei că la Greppo era aer curat ; dacă Poli era un domn așa de sănătos și de vioi nu se datora anilor pe care-i petrecuse la Greppo ? Pinotta se puse să asculte, cu privirea ei supărată.

— Da, da, spuse Rocco, aer este pe-aici.

„Ar fi frumos, mă gîndeam, ca Poli să se culce și cu asta."

Probabil că zîmbisem, deoarece Rocco mă privi pieziș. Apoi își scuipă chiștocul în mînă, o mînă mare și înnegrită și mai mîrîi ceva.

Se plînse de anotimp. Spuse că apa din bazin nu ajungea și trebuia transportată cu mîinile. Cîndva fusese o pompă, dar acum se stricase.

Atunci întrebai de unde era apa pe care o beam.

— Apă din puț, spuse Pinotta de la fereastră.

— Și cine o scoate ?

Capul roșcat se agită sălbatic :

— Eu o scot.

Eu vream să vorbesc cu Rocco, să-l pun să-mi descrie pădurea, viața de altădată, dar ochii rotunzi ai Pinottei nu mă lăsau o clipă.

Atunci întrebai dacă făcea cineva baie pe terasă, și cu ce apă. Pinotta rînji în felul ei.

— Doamna face baie de soare pe terasă, spuse.

— Credeam că apa o aduci dumneata.

— Că doar n-am omorît pe nimeni.

Prinsese curaj și mă întrebă de ce nu mă dusesem la sărbătoare. Lucrul acesta îl interesă și pe Rocco. Mă privirä plini de speranță, iscodindu-mă parcă.

— Nu încăpeam în docar, tăiai scurt.

Bătrînul Rocco clătină din cap :

— Prea multă lume, bombăni, prea multă.

Poli, care avea figura mohorîtă din ziua precedentă, coborî o clipă, pentru masă, apoi se întoarse sus și reapăru doar cînd se întunecă. Toată ziua nu schimbasem mai mult de zece fraze ; nu știam ce să ne spunem ; el flutura zîmbetul lui obosit și se preumbla. Răsfoii toată după-amiaza cărțile vechi din camera de jos, albume îngălbenite, vechi enciclopedii și colecții de reviste ilustrate. Cînd, în amurg, intră Poli, ridicai capul și spusei :

— Se vor întoarce la cină ?

Poli ridică ochii și se lumină.

— Pînă atunci aș zice să bem un lichioraș, propuse.

Băurăm așezați sub pini.

— Timpul trece, observai. Chiar și aici sus unde totul pare încremenit. Dumneavoastră, în fond, stați foarte bine singur.

Zîmbi. Era fără haină și purta lănțișorul ; era bronzat.

— De ce, începu, nu ne tutuim ? Sîntem amîndoi prietenii lui Oreste.

Ne tutuirăm. Se informă politicos, de viața mea de la Torino, de ce aveam să fac cînd mă întorceam la Torino. Vorbirăm despre Pieretto ; îi povestii că femeile din casa lui Oreste îl crezuseră teolog, și el rîse înviorîndu-se, spuse că Pieretto valora mai mult, dar că avea un defect, nu credea în forțele profunde, în inconștiența inocentă care se află în noi.

Îl întrebai dacă avea să petreacă iarna la Greppo. Încuviința din cap, cu privirea încordată.

— Mă gîndesc mereu, îi spusei, că văzîndu-te în locul unde ai copilărit, trebuie să ai o anumită senzație. Pentru tine aici totul trebuie să aibă un glas, o viață proprie. Mai ales acum.

Poli tăcea şi asculta cu ochii.

— ...Sosind aici m-a impresionat şi pe mine, spusei. Închipuieşte-ţi. Nu mai fusesem niciodată, aici. Dar acest amestec de paragină şi de rădăcini — nu-i o simplă cîmpie, e ceva mai mult — mă interesa în mod deosebit. Cînd locuiai aici, era tot aşa ?

El mă privea îndărătnic.

— Casa era tot asta, spuse, era mai multă lume pe-aici, mai mulţi servitori, dar n-au schimbat-o.

— Nu mă refer la casă. Vorbesc despre păduri, despre viile nelucrate, despre aerul acesta sălbatic. Azi-dimineaţă făceam plajă la peşteră, şi mi se părea că dealul avea sînge, avea glas, trăia...

Îl văzui încordîndu-se.

— ...Tu care eşti de atîta timp aici ai gîndit toate astea ?

Vorbeam şi în sinea mea îmi ziceam : „Dacă tu eşti nebun, ăsta-i alt nebun Cine ştie dacă pînă la urmă n-o să vă înţelegeţi."

Dar Poli spuse agitînd paharul :

— Ca toţi copiii eram nebun după animale. Aveam cîini, cai, pisici. Îl aveam pe Bub, un irlandez trăpaş, care şi-a rupt apoi şira spinării. La animale îmi place indolenţa, sînt mult mai libere decît noi...

— Poate ceea ce spun eu despre deal tu găseşti la animale. Dar cele sălbatice îţi plăceau ? Iepurii ? Vulpile ?

— Nu-mi plăceau, spuse Poli hotărît. Eu cu animalele discutam, cum discut cu voi. Nu se poate discuta cu animalele sălbatice. Îmi plăcea Bub pentru că se lăsa biciuit. Îmi plăceau pisicile pentru că le puteam ţine pe genunchi. Pricepi ? spuse luminîndu-se. E ca şi cînd ar fi vorba de o femeie, sau ai sta alături de mama... Cu mama e altceva, reluă el. Biata de ea, m-a făcut să sufăr. A fost în iarna cînd s-a dus la Milano şi am petrecut Crăciunul

singur, cu slugile și cu zăpada. Stam și priveam zăpada de la fereastră în întuneric, și femeile mă căutau iar eu nu răspundeam, ca să le înnebunesc...

— Iată o amintire pentru la iarnă, spusei.

— Mama nu mai este, spuse Poli. Ai dreptate. Pentru mine, la țară, e mereu iarnă.

Așa trecu seara, și la miezul nopții a trebuit să cinăm. Pinotta ne privea pe amîndoi stînd la masă, cu aerul că se amuză grozav. Se ducea și venea tîrșindu-și picioarele. Simțeam o anumită neliniște, mai mult decît Poli. Băurăm multă vreme și la un moment dat, nu știu cum, îi vorbii despre Rosalba. Îl întrebai unde era, cum se sfîrșise povestea.

— Oh, spuse Poli melancolic, a murit.

XXIII

Cînd sosiră cei trei pe la jumătatea dimineții cu docarul, eram răgușit și buimăcit. Toată noaptea discutasem despre moartea Rosalbei. Poli nu știa mare lucru. Se omorîse la pensiunea aceea de maici — otravă, vreun narcotic — cînd el plecase la mare. Ne plimbasem pe sub pini, înconjurasem bazinul, și vorbisem, vorbisem pe șoptite pînă dimineața. Poli spunea că moartea nu e nimic, nu noi o facem, înăuntrul nostru este bucurie și pace și nimic altceva. Îl întrebai atunci dacă cocaina făcea parte din pacea sufletească. Îmi spuse că toți foloseam vreun drog, de la vin la somnifere, de la nudism la cruzimea vînătorii.

— Ce legătură are nudismul cu asta ?

Avea, da ; cel care iese gol printre oameni o face din dorința de a se urîți și de a viola o normă umană.

N-a ajuns toată noaptea ca să-l fac să admită că între o sinucidere și moartea pricinuită de o boală

sau de o nenorocire e o mare diferență. Poli vorbea despre Rosalba cu vocea tremurîndă a unui băiat emoționat ; vorbea înduioșat de timpul cînd fusese el pe punctul de a muri ; nimeni nu era vinovat de nimic. Rosalba murise ; amîndoi stau bine.

Toată noaptea, ca pentru a-i da dreptate, băurăm, ne certarăm, fumarăm. Primele raze de soare ne găsiră în fotolii, și Pinotta, ciufulită, ne făcu cafeaua. Printre acele de pin se zărea luna. Acum vorbeam despre vînătoare, despre bietele animale : Poli spunea că din toate drogurile nu înțelegea pe cel al vărsării de sînge ; asta îl învățase Rosalba, sîngele are în el ceva diabolic.

— Acum Oreste vrea să se ducă la vînătoare. Nu înțelege că unui bărbat poate să-i repugne acest lucru. N-are decît să se ducă, și să-i lase pe ceilalți în pace...

Lumina zilei mă calmă puțin, dar tensiunea, oboseala, mînia surdă nu mă lăsară să dorm. Cînd auzii în fața casei vocile vesele, mă cuprinse furia împotriva lui Pieretto care, desigur, știa, și nu-mi spusese nimic ; și nu coborîi numaidecît ; fixam vag tavanul și mă gîndeam că Rosalba, cocaina, vărsarea de sînge, dealul nu erau decît un vis, o glumă ; că toți se înțeleseseră să-mi joace o farsă. Era de-ajuns să cobor, să mă prefac că nu știu nimic, să nu mă las prins în joc. Și în schimb să le rîd în nas...

Un bubuit, o explozie mă făcu să sar din pat. Dădui fuga la fereastră și-i văzui cum săreau rîzînd din docar. Oreste agita o pușcă din care ieșea fum, Gabriella, a cărei fustă se prinsese în capra docarului, striga cu părul în vînt :

— Ajutați-mă să cobor.

Ieșiră în fugă Pinotta și bucătăreasa ; apăru și Poli. Începură saluturile și discuțiile. Vinul, sărbătoarea, gropile.

— Ce mult am rîs, spuneau, am trecut prin satul lui Oreste.

Calul bătea din copite cu capul în jos.

Coborîi și eu și amiaza veni înainte ca zarva să se fi potolit. Trîntiți în fotolii suspinau și vociferau povestind despre un lucru sau despre altul. Domnea între ei o înțelegere, refluxul veseliei comune. Oameni care știu să se distreze, spuneau, ce sate ; și Pieretto dăduse într-un șanț, se bătuse cu un hangiu ; apoi trăseseră clopotele, îl făcuseră pe paracliser să iasă din casă ; furaseră struguri dintr-o vie.

— Ia spune, Poli, zise Pieretto, așezat pe brațul fotoliului Gabriellei, ți-ai pregătit puștile ? Noi o să-ți slujim drept cîini.

La amiază se restabili liniștea. Gabriella se duse sus ca să se aranjeze. Îl privii pe Oreste, era liniștit și fericit. Avea în ochi flacăra produsă de intimitatea lui cu Gabriella. Nu era nevoie să-l întrebi nimic.

Nu-l înțelegeam pe Pieretto, care se apucase din nou să glumească cu Poli. Vorbeau despre un țăran care-l cunoscuse pe bunicul său și povestea cîte neveste lăsase gravide bătrînul prin satele acelea.

— E o veche slăbiciune de familie, spuse Poli. Cîmpiile erau ale lor.

— Păcat, spuse atunci Pieretto, că Gabriella te iubește. Ar putea plăti datoriile familiei. Trebuie s-o trimeți mai des la serbările astea.

Nu știu prea bine ce-o fi fost în mintea lui Pieretto, dar Oreste izbucni cu o exclamație nearticulată. Poli ridică o privire perplexă.

Oreste era în fața lui Pieretto, și nu spunea nimic. Se fixară o clipă, aprinși la față, dar Pieretto își și revenise.

— Ce te-a apucat ? întrebă brusc. Ți-a făcut rău trasul la țintă ?

Oreste îl privi încruntat pe el, apoi pe Poli și în sfîrșit ieși fără să spună nimic.

De cum rămaserăm singuri, pe scări, îl întrebai pe Pieretto dacă știa de Rosalba. Îmi răspunse liniștit că știa de mult și că se aștepta la asta încă de-atunci, de la Torino.

— Ce-ai fi vrut să facă o femeie în situația ei ? O femeie nu găsește subterfugii. Sînt incapabile de gîndire abstractă...

— Poli e o lepădătură și un inconștient...

— N-o știai ? se miră el. Pe ce lume trăiești ?

L-aș fi sfîșiat. Îmi mușcai limba. În clipa aceea Gabriella trecu prin coridor zburînd parcă ; ne trimise un salut și fugi jos.

— Și cu încurcătura asta nouă ce e ? bombănii. Care dintre voi doi a sedus-o ?

— Cine crede că a sedus-o, vrei să spui. Nu s-a născut încă cintezoiul.

— E cineva totuși care nu glumește.

— Totul e posibil, rînji Pieretto. I-ai dat tu sfatul ăsta ?

Pricepui atunci că Pieretto era mai nevinovat decît mine. Îl luai de braț — lucru pe care nu-l mai făcusem niciodată — și ne apropiarăm de fereastră.

— Sînt trei zile de cînd a început povestea asta, îi spusei, și poate ieși de-aici o dandana întreagă. Ziceam că ar fi mai bine să plecăm. Cred că ar putea să se și omoare. Nu-mi pasă de Poli... Îmi pasă de Oreste.

— Și ce te sperie ? pușca ? făcu Pieretto, gata să rîdă.

— Totuși te-ai gîndit și tu la asta. Mă sperie faptul că nu se mai poate vorbi cu Oreste.

— Asta e tot ?

— Nu-mi place figura lui Poli. Nu-mi place ce tot spune.
— Însă Gabriella îţi place.
— Nu cînd se îmbată prin şanţuri. Oamenii ăştia nu sînt ca noi...
— Dar asta-i frumuseţea, exclamă Pieretto, tocmai asta.
— Tu ai spus că se detestă.
— Prostule, zise Pieretto, numai oamenii care se detestă sînt sinceri. Nu-ţi plac oamenii sinceri ?
— Dar Oreste trebuie să se însoare cu Giacinta...
Nu isprăvirăm pînă nu ne chemară de jos la masă. Îl găsirăm pe Poli perplex şi plictisit, pe Oreste îmbufnat, şi Gabriella, cu părul spălat, sporovăia despre ciucuraşii roşii ai boilor şi despre duhoarea dezgustătoare a acetilenei.
— Mie îmi place mirosul de acetilenă, spuse Pieretto. Îmi aminteşte de barăcile din timpul iernii şi de trîmbiţe.

XXIV

Voiam să vorbesc cu Oreste. N-aş putea spune că fugea de mine, dar avea un aer sarcastic şi-n acelaşi timp ofensat care te descuraja. Îl oprii pe scară şi-i cerui să-mi arate puşca.
— La vînătoare, îl întrebai, putem veni cu tine ?
Aruncaseră puşca şi tolba pe un divan în camera biliardului.
Luai din sac un cartuş roşu şi-i spusei :
— Cu unul din astea vrei să-l omori pe Poli ?
Mi-l luă din mînă şi bombăni :
— Ce legătură are asta ?
Atunci îl întrebai dacă mă lasă să-i vorbesc. Pe şoptite (ceilalţi erau pe verandă) îi spusei că acum,

cînd ne tutuiam toţi cu Poli, nu puteam să nu-l tratăm ca pe un prieten. Lui i se părea că-l tratează prieteneşte ? Cu cincisprezece zile mai înainte, dacă Poli ar fi început să se ţină după Giacinta, care totuşi nu era căsătorită cu nimeni, ce s-ar fi întîmplat ? Cel puţin să fi avut grijă să nu se observe. La un moment dat chiar şi Poli, oricît de sătul, oricît de smintit, oricît de inconştient ar fi fost, tot n-ar mai fi putut să închidă ochii. Nu era mai bine să fi plecat numaidecît ? să ne fi întors acasă, să fi păstrat o frumoasă amintire ? Unde credea el c-o să ajungă ?

Oreste mă ascultă roşu la faţă şi vru de mai multe ori să mă întrerupă. Dar cînd încetai să mai vorbesc, avea pe faţă un zîmbet încăpăţînat şi tăcu privindu-mă de jos în sus.

— Nu e acelaşi lucru, bîlbîi el la urmă, eu nu fur nimic. Şi nici nu vrem să ne ascundem. Şi ea e de acord.

— Bineînţeles că ea e de acord. E femeie. Dar cum o să sfîrşiţi pînă la urmă, ştii ?

Mă privi încă o dată, cu o strîmbătură chinuită.

— E mai mult de un an de cînd s-au despărţit, spuse. Ea nu mai vrea să-l vadă. Tatăl lui Poli a trimis-o aici. Ca să încerce să-l ţină, să nu mai facă prostii. Ai văzut cum se poartă Poli cu ea...

Nu-i răspunsei că nu se îngrijeşte un bolnav făcîndu-l să bea, iritîndu-l, făcînd amor sub ochii lui. Era inutil, pentru că Oreste vorbea indignat, cu o roşeală de încăpăţînare pe faţă care voia parcă să spună : „Acum ori niciodată“.

— ...E o fată extraordinară, spuse Oreste. Trebuie s-o vezi dansînd, rîzînd la o petrecere, glumind cu muzicanţii... Cu toţi ştie să se poarte.

— Şi ţi-a spus că tu eşti bărbatul pe care-l vrea ?

Oreste făcu un efort şi mă privi. Mă privi într-ascuns, cu aer de compătimire. Îi scînteiau ochii.

Peste cîteva zile, cînd fu limpede că jocul ne depășea, înțelesei că privirea sa furișă era o încercare de a nu fi insolent, de a nu mă jigni cu fericirea lui. De asemenea lucruri ne rușinam. Nu știam să vorbim despre ele.

— De altfel, spuse Oreste, știe și Poli. După povestea de la Torino... Ea trăia singură înainte de asta...

— Ți-a spus-o ea? Și atunci ce fac împreună?

Continuarăm așa pînă cînd veniră se ne întrerupă. Nu izbutii să-l tulbur, să-i înlătur îndîrjirea. Gabriella înțelese probabil că vorbeam despre ea pentru că veni, ne luă de braț și ne spuse: „Hai, hai vorbăreților", și tot timpul se uita la mine.

În după-amiaza aceea ne duserăm la vînătoare. Veni și Poli.

— Noi stăm de vorbă, ei trag, îi spuse Pieretto.

Mie mi se părea că Poli își privea soția și pe Oreste cu un aer amuzat. Din cînd în cînd se oprea, îl reținea pe Pieretto, mă reținea pe mine, ne spunea cît frumos era că din atîtea cunoștințe pe care le făcuse în anii aceia nimeni nu-l înțelegea ca noi doi. Eu îl lăsam să vorbească pe Pieretto; la un moment dat mă cuprinse neliniștea și mă trăsei după un tufiș. Știam că Oreste și Gabriella trebuiau să coboare pînă la vii pentru a găsi fazanii, știam că Gabriella nu se gîndea la fazani, că nici Oreste nu se gîndea la ei, și nici măcar Poli. Atunci mă hotărîi să rămîn singur, să-mi găsesc un mal, niște trestii și cerul liber. Așa făcui și începui să fumez.

Firește, era greu să n-o vezi pe Gabriella, să n-o auzi discutînd, să nu vrei să fii în locul lui Oreste. M-am întrebat dacă în acea ultimă discuție cu el nu dădusem dovadă de disperare sau de invidie. Gîndul că unul dintre noi s-ar fi putut bucura de bunăvoința ei și amîndoi să se ducă în pădure, sau măcar în chioșc și acolo, în lumina zilei... Îmi amin-

team de Pad, îmi aminteam de baltă. Unde mai era mirosul de moarte al verii și atîtea vorbe, atîtea discuții dintre noi ?

Răsună o detunătură de pușcă. Trăsei cu urechea. Urmă un zvon de voci vesele, din care o distingeam pe cea a lui Pieretto. Altă detunătură. Ridicat în picioare căutai cu ochii printre vii norișorul de fum. Erau în vale, aproape de carpeni. Sînt proștii ăia doi, bombănii, trag într-adevăr în fazani. Și trîntindu-mă din nou pe iarbă, ascultam zumzetul lucrurilor, vibrația împușcăturilor, viața de la Greppo de care acum puteam să mă bucur liniștit în toate ascunzișurile sale și-n toată pacea ei.

Reveniräm sus cînd umbra de la Greppo acoperea cîmpul. Omorîseră vreo zece păsări pe care mi le arătară mînjite de sînge, în tolbă, printre cartușe. Gabriella îi ținea de braț pe Oreste și pe Pieretto, iar mie îmi trimise o strîmbătură ; mă întrebară unde dracu rămăsesem.

— Data viitoare au să tragă în tine. Bagă de seamă, îmi spuse Poli teribil de calm.

La masă vorbirăm iar despre vînătoare, despre fazani, despre ce am fi putut împușca. Oreste discuta excitat, convins, cum nu mai făcea de la o vreme. Gabriella îl pîndea cu ochii, cu un aer perplex și distant.

— Davide și Cinto ți-au golit toată rezerva, spunea Oreste. De ce nu-l schimbi pe pădurar ?

— Cu atît mai bine, spunea Poli, vînătoarea este un joc de copii.

— De prinți, spuse Pieretto, de seniori feudali. Ceea ce trebuie la Greppo.

Apoi Gabriella se ghemui într-un colț de fotoliu și ne ascultă discutînd și nu ceru nici cărți, nici muzică. Fuma și asculta, ne privea pe fiecare în parte și părea că zîmbește. Se aduseră băuturi și ca nu

vru. Priveam fața lui Poli și mă întrebam cum fuseseră serile la Greppo cînd el și Gabriella stăteau singuri. Într-o bună zi tot trebuia să plecăm de-acolo. Și chiar și ei trebuiau să plece. Ce era vila aceasta în serile de iarnă ? Mă cuprinse o suferință neașteptată, o neplăcere, la gîndul că vara la Greppo, dragostea lui Oreste, vorbele și tăcerile acelea, și noi înșine, totul avea să treacă, în scurtă vreme, să se isprăvească.

Dar Gabriella sări în picioare, se întinse gemînd ca o fetiță, și spuse fără să ne privească măcar :

— Stingeți lumina. E adevărat, Oreste, că pentru a vedea liliecii trebuie să stingi lumina ?

Se duseră să stea pe scări, și noi în spatele lor. Erau mai mult stele decît glasuri de greieri. Discutarăm despre stele și anotimpuri.

— Ultima stea a dimineții apare colo jos, spuse Oreste.

Se duseră, el și cu Gabriella, printre copaci ; se plimbară strînși unul în altul, obraz lîngă obraz ; îi auzeam șușotind. Era ciudat să te gîndești că Poli era acolo cu noi. Pentru o clipă mi se păru că singurul om sănătos era el : noi ceilalți tăceam, chinuiți. Și Poli ne spuse :

— Parcă e noaptea de-atunci cînd priveam spre Torino.

— Lipsește ceva, îngînai.

— Lipsește glasul.

Atunci Pieretto — îl auzii gîfîind — scoase urletul lui, răsucindu-l în felul său și rînjind. Urmă un tropăit de pași în casă, scîrțîiră uși, și departe vocea stinsă a lui Oreste răspunse.

— Să sperăm că Gabriella n-o să răcească, zise Poli.

— Nu beți ceva ? întrebă Pieretto.

XXV

— Ce poftă aş avea să intru într-un bar, spuse Pieretto cînd ne întorserăm pe scări cu sticla, să trec prin faţa unui cinematograf, să umblu noaptea prin Torino. Voi nu ?

— Uneori, spuse Poli, mă întreb dacă femeile înţeleg. Dacă înţeleg ce este un bărbat ?... Femeile sau aleargă după el, sau fug ca să alerge el după ele. Nici o femeie nu ştie să stea singură.

— La unu noaptea mai întîlneşti şi d-astea, spuse Pieretto.

— A fost o vreme cînd le credeam senzuale, spuse Poli privind în pămînt, credeam că măcar asta ştiu. Aiurea. Nu merg dincolo de piele. Nici o femeie nu face cît o picătură de drog.

— Dar nu depinde şi de bărbat ? întrebai.

— Adevărul e, spuse Poli, că le lipseşte viaţa interioară. Le lipseşte libertatea. De-asta aleargă mereu după cîte un bărbat, pe care nu-l găsesc. Cele mai interesante sînt disperatele, cele care nu mai pot să se bucure... Nu le satisface nici un bărbat. Sînt nişte adevărate *femmes damnées*.

— *Dans les couvents*, spuse Pieretto.

— Nici pomeneală, spuse Poli, în trenuri, în hoteluri, în lume. În cele mai bune familii. Femeile închise în mînăstire sau la închisoare sînt femei care au găsit un amant... Dumnezeul căruia i se roagă sau bărbatul pe care l-au omorît nu le lasă o clipă, şi stau liniştite...

Trăsei cu urechea la un scrîşnet pe pietriş. Sperai că Oreste şi Gabriella au să se întoarcă şi totul are să se termine. Dar era un con de pin sau o şopîrlă.

— Discuţia asta nu te priveşte pe tine, spuse Pieretto. Sau vrei să ucizi pe cineva ?

Poli îşi aprinse ţigara, şi i se lumină chipul cu ochii aproape închişi. Îmi păru lovit de cele spuse. Vorbi din întuneric.

— Nu sînt destul de altruist ca s-o fac. Nu e o plăcere care să mă atragă.

— El îi face pe alţii să se omoare pentru el, îi spusei lui Pieretto.

Tăcurăm multă vreme şi contemplarăm stelele. De pe deal, în răcoarea pinilor, urca un parfum dulce, ca de flori. Îmi amintii de muşcatele din chioşc, care pe vremuri, în umbra păduricii, trebuie să fi părut tot atîtea stele.

Oare trăise vreodată cineva în chioşcul acela ?

— Animalele, spuse Poli, îl înţeleg pe om. Ştiu să stea singure mai bine decît noi.

Dădu Dumnezeu şi Gabriella se întoarse alergînd.

— Nu mă-prinzi, striga.

Sosi şi Oreste, mai calm.

— Uite-ţi floarea, îi spuse.

— Oreste vede în întuneric ca pisicile, rîse ea. Pe întuneric îmi spune şi tu. Ia ascultaţi, făcu, spuneţi-mi toţi tu şi să isprăvim povestea.

Cînd intrarăm din nou în casă şi aprinserăm lumina, eram cu toţii liniştiţi. Ne împrăştiarăm prin salon şi Gabriella, fredonînd, căuta un disc. Avea o floare de leandru în păr. Se întinse pe un fotoliu şi ascultă cîntecul. Era un *blues* plăcut, sincopat, un contralto răsunător. Oreste tăcea, în picioare, lîngă gramofon.

— E frumos, spuse Pieretto. Nu l-am mai ascultat niciodată.

Gabriella zîmbea, ascultînd.

— E dintre discurile Maurei ? întrebă Poli.

Aşa se termină seara aceea, şi plecarăm la culcare. Dormii prost, un somn greu. Mă deşteptă Pieretto, intrînd în cameră, dimineaţa tîrziu.

— Mă doare capul, îi spusei.

— Nu eşti singurul, spuse el. I-auzi-i, au şi început.

Vocea din disc, contraltul, umplea casa.

— Sînt nebuni. La ora asta ?

— E Oreste care-şi salută frumoasa, spuse Pieretto. Ceilalţi dorm.

Îmi vîrîi faţa în lighean şi începui să pufnesc.

— Oare Oreste nu exagerează ?

— Prostii, spuse Pieretto. Eu pe Poli nu-l prea înţeleg. Nu mă aşteptam să-l aud plîngîndu-se. S-ar zice că nu-i convin coarnele.

Mă pieptănam, şi mă oprii.

— Dacă am înţeles bine, îi spusei, Poli e sătul de femei. A spus că-l sufocă. Preferă animalele şi pe noi.

— Nici pomeneală. Nu-ţi dai seama că vorbindu-ne despre femei suferă ? Ăsta e un prost îndrăgostit...

Cînd coborîrăm, cîntecul se sfîrşise de mult. Pinotta, care ştergea praful, ne lămuri că Oreste, de cum pusese discul, plecase cu docarul, spunînd că avea să se întoarcă la prînz.

— Nu mai are pace, spuse Pieretto, asta e.

— Se va întoarce cu bicicleta.

Pieretto rîse de toate astea, chiar şi Pinotta mă privi cu obrăznicie.

Nu mă putui abţine :

— Cine ştie, bombănii, ce impresie îi va face Gàra.

— Îi va da sănătate, îi va da sănătate, şi Pieretto îşi frecă mîinile. Apoi o întrebă pe Pinotta : Ţi-ai amintit de ţigări ?

La unsprezece, nemaiputînd, urcai să bat la uşa camerei lui Poli. Vream să-i cer aspirină.

— Intră, îmi spuse.

Era în pat sub baldachin cu o frumoasă pijama grena, și așezată la fereastră, tot în șort, sta Gabriella.

— Scuzați-mă.

Mă privi amuzată.

— Asta e ziua vizitelor, spuse.

Era ceva care nu mergea. Nu-mi plăcură fețele lor. Ea însăși se sculă ca să se ducă să ia calmantul. Străbătu camera, pardosită cu dale roșii strălucitoare, și scotoci într-un dulăpior.

— Numai să nu le încurc, spuse rîzînd în oglindă.

— E în baie, spuse Poli.

Gabriella dispăru afară.

— Îmi pare rău, bîlbîii, n-am dormit toată noaptea.

Poli mă privea, fără să zîmbească, plictisit. Avui impresia că nu mă vede. Mișcă mîna și abia atunci observai că fuma.

Se întoarse Gabriella și îmi întinse tubulețul.

— Coborîm numaidecît, spuse.

Îmi petrecui dimineața la peșteră cu durerea mea de cap. Mă întrebam dacă de pe terasa Gabriellei se vedeau trestiile unde eram. Mă gîndeam la bătrîna Giustina, la mama lui Oreste și la ce ar fi putut spune știind ce se întîmplă la Greppo. Dar în dimineața aceea mă simțeam mai liniștit, mi se părea că lucrul cel mai greu fusese acceptat, că încă se mai putea aranja totul. Lua-l-ar naiba, îmi spuneam, și cînd te gîndești că mai are o fată. Se vede că așa e făcut.

Urcînd, nu găsii pe nimeni, și mă oprii sub pini. Cine știe dacă Oreste se întorsese. Pămîntul aburea printre copaci, în lumină. De fiecare dată cînd mă

întorceam din escapadele acelea mă gîndeam că putea să fie ultima. Dar atît timp cît Poli nu ne gonea însemna că izbutea să ne suporte ; dacă Pieretto ar fi avut dreptate, Poli ar fi trebuit să ne expedieze pînă atunci. Poli era mereu același ; îl suporta pe Oreste pentru a-l avea pe Pieretto, și chiar pe mine, la îndemînă, pentru discuții, din indolență. Dintr-o obișnuită josnicie.

Și totuși Oreste sosise. Mi-o spuse Pieretto : „Fac plajă pe terasă" — cu un aer nevinovat — și Poli, lîngă el, nu păru să se formalizeze. După față nu părea să fi dormit prea mult. Fuma și-i văzui mîna tremurînd.

— Fac plajă sus ? bîlbîii.

Se uitară la mine cum te uiți la un pisălog. Și continuară să vorbească despre Dumnezeu.

Dar la masă Poli spuse ceva. Se plînse că unul dintre noi pusese un disc la șapte dimineața. Se legă și de Gabriella care-l trezise. Spuse cu năduf :

— Orice lucru la timpul său.

Gabriella îl privi sălbatic. Oreste însă, jenat, declară glumeț că el era vinovatul.

Tăcurăm cu toții, și ea îl privi. Gabriella era cu adevărat înfuriată.

— Să fiu silită să trăiesc printre nebuni și copii nătăfleți, spuse înveninată cu dezgust.

Atunci Oreste, roșu la față, aruncă șervetul și ieși printre pini.

XXVI

Urmă o chinuitoare după-amiază de tăcere. Absența lui Oreste făcea imposibilă partida de vînătoare ; Gabriella se retrase să scrie scrisori ; Pie-

retto spuse : „Idiotul ăla“, și se duse să se culce. Singurul liniștit îmi părea Poli, care rămase în sufragerie să răsfoiască reviste cu sticla de coniac alături. Văzîndu-mă de la fereastră trecînd ca un suflet chinuit mă întrebă de ce nu veneam să beau și nu-l chemam pe Pieretto. Atunci mă retrăsei pe locul gol din fața casei, strigai numele lui Pieretto și plecai.

Coborîi pînă dincolo de carpeni. Pînă acum nu făcusem niciodată acest lucru. Mă trezii pe drumeagul roșu de pe platou, prăfuit, însemnat cu balegă de boi. Un roi de fluturași galbeni se învîrteau pe deasupra. Mirosul cald de trifoi și de grajd îmi plăcea, îmi spunea că lumea nu se sfîrșește la Greppo. Îmi adunai toată mînia și hotărîi ca în seara aceea să anunț că mă întorc la Torino.

Urcînd din nou drumul, privii pentru ultima dată dealul. De jos nu se vedeau decît pinii și coastele stîncoase, mărăcinoase. Greppo era într-adevăr ca o insulă, un loc inutil și sălbatic. În clipa aceea aș fi vrut să fiu departe și să mă gîndesc din nou la toate astea — din perspectiva vieții mele obișnuite. Atît de mult îmi intrase în sînge muntele ăsta.

Mă întîlnii cu Rocco care cobora agale. Îmi spuse că sus mă căutau.

— Cine mă caută ?

După spusele lui, toți patru, foarte calmi. Își beau ceaiul sub pini.

— Și doctorul ?

Și doctorul.

Sînt nebuni, gîndeam ; și ajunsei pe culme hotărît să fiu prudent. Gabriella, cu fustă roșie, strigă cînd mă văzu, strigă că nu trebuia s-o trădez ca și ieri. Ridicai din umeri și-mi sorbii ceaiul. Oreste, ca și

cum nimic nu s-ar fi întîmplat (își ținea pregătită pușca pe genunchi) continuă să explice anumite probleme de tir. În cele din urmă plecarăm.

De data asta toți coborîrăm în grup. Îl lovii cu cotul pe Pieretto și-l întrebai din priviri. Pieretto își îngropă capul între umeri și privi cerul.

— Dar nu se despărțiseră ? șoptii.

— S-a dus ea în camera lui, îmi răspunse.

Atunci mă dusei lîngă Oreste și-l întrebai unde este iepurele pe care trebuia să-l omorîm. Tocmai atunci Poli îi spuse ceva și el se întoarse și Gabriella mă privi în treacăt cu o strîmbătură de zîmbet. Și fiindcă părăsisem drumul, fu de-ajuns un tufiș ca să rămînem singuri. Cu inima bătîndu-mi (o tutuiam) bîlbîii :

— Pot să-ți spun ceva ?

— Pardon ? spuse ea, tot rîzînd.

— Chestia asta nu merge, Gabriella, îi spusei. Vorbesc despre Oreste.

Ne-am oprit. Îi văzui ochii de aproape. Era serioasă, deși rîdea.

— Oreste ne duce la disperare, gemu. Oreste e rău.

La privirea mea săltă din umeri, îndepărtîndu-se. Vorbi cu asprime :

— Trebuie să-i spui și tu, dacă te ascultă. Cred că sînteți buni prieteni. Nu trebuie să mai fie așa de capricios. De niște tipi ca voi nu mi-e frică...

Umblam printre copaci și tufișuri. Ne urmărea la cîțiva pași tropăitul celorlalți. Dînd crengile la o parte, Gabriella mă apucă de încheietura mîinii și șopti :

— Tu nu știi cît de mult țin la el... Nimeni nu știe. Așa de serios cum e, de caraghios, de tînăr... E vai de tine dacă-i spui toate astea... Dar trebuie să mă asculte și să nu facă pe nebunul.

Ieşirăm în soare şi ieşiră şi ceilalţi. Străluci ceva deasupra capului meu şi răsună o împuşcătură. Îl auzii pe Pieretto strigînd. Striga şi ea. Strigarăm toţi. Oreste trăsese într-o raţă sălbatecă — o raţă regală — şi n-o nimerise.

— Ce minte. Să ne tragă în ceafă, spuse Gabriela. Puteai să ne dobori.

Dar Oreste era fericit :

— Sînt doar alice, spuse. Ca să omori un om trebuie să tragi cu puşca lipită de el.

— Dă-mi puşca, spuse ea. Vreau să trag.

Poli rămăsese pe marginea luminişului, ca să nu ia parte la jocul acela, parcă. Aşteptarăm să treacă o altă pasăre ; Gabriella ţinea arma sub braţ ; Oreste privea de la ea la cer, neliniştit şi fericit. După scurtă vreme, întrucît nu se întîmpla nimic, Poli propuse să mergem, să ne ducem la chioşc. În seara aceea, la masă, se vorbi şi se glumi despre raţa regală.

— Ne-ar trebui un cîine, spunea Oreste.

— Mai întîi ne-ar trebui un vînător, spuse Pieretto.

Vorbeau însufleţit, cu gura plină.

— N-ai pierdut pofta de mîncare, îi spusei lui Oreste.

— De ce ar trebui să nu-i fie foame ? spuse Poli. E un vînător.

— Trebuie să crească, spuse Pierettto.

— Ce aveţi cu Oreste ? izbucni Gabriella. Lăsaţi-l în pace. E bărbatul meu.

Oreste ne privea jumătate zăpăcit, jumătate bucuros.

— Fii atent, îi spuse Poli. Gabriellla e o femeie. Ţi-ai dat seama că Gabriella e o femeie ? continuă cu nonşalanţă, glumeţ.

— Nu e greu, rîse ea, sînt singura.

— Unica, spuse Poli, şi făcu cu ochiul, zîmbind.

Pieretto avea aerul că înţelege totul şi că se distrează. Îl văzui pe Oreste aplecînd capul şi mîncînd. Îmi păru că vrea să se ascundă. Şi Gabriella îl privi o vreme, fără să renunţe la zîmbetul ei subţire. Cîte zile îi zîmbi astfel Gabriella ? Îmi zîmbea şi mie ; chiar şi lui Poli. Păreau să se fi întors primele zile de la Greppo. Ea şi cu Oreste dispăreau, se ascundeau împreună pe terasă, în pădure. Păreau că se joacă ; nu era nevoie să se ascundă. Cred că ar fi putut să se întîlnească şi să vorbească sub ochii noştri, sub ochii lui Poli. Gabriella era tipul de femeie care ar fi făcut-o. Uneori aş fi zis că rîde de noi, că Oreste îi slujea ca să-şi răzbune pe toţi. Seara, cînd ne întîlneam în jurul mesei, figura lui Oreste era surprinsă, mai degrabă prostită. Nici eu nici Pieretto nu mai reuşirăm să-l tulburăm, nici cînd îl aţîţam cu vorbele lui Poli. De altfel, ce importanţă avea ? Pentru Gabriella era doar o distracţie. I-o spusei într-o seară cînd îl văzui încruntat, şi Oreste scutură din cap, ca şi cînd ar fi zis : „Tu nu ştii".

Din cînd în cînd se certau, cu răstimpuri de tăcere, cu priviri. Dimineţile, cînd Poli întîrzia să coboare şi Gabriella se împiedica peste tot de Oreste, îi spunea să ne ţină companie, să se ducă după flori, s-o întovărăşească pe Pinottta la Due Ponti.

— Nătăfleţule, îi spunea, du-te odată.

I-o spunea plictisită, cu un zîmbet rapid, intrînd şi ieşind din cameră. Oreste se ducea sub pini, disperat. Dar cobora apoi Poli, cobora Pieretto, şi atunci Gabriella îl chema cu asprime, vrea să fie şi el, îl lua de braţ. Oreste asculta, sub privirea sarcastică a lui Poli.

XXVII

— Mie nu prea-mi plac pinii ăştia, spuse într-o seară Pieretto, venind cu Poli printre copaci. E un loc prea puţin sălbatic. Pe-aici nu sînt broaşte rîioase şi şerpi.

— Ce te-a apucat ? îl întrebai.

— Pariez, spuse el, că ai să fii mulţumit. Rînji. Era mai bine la baltă. Aici nici măcar nu poţi să stai gol. Prea multă civilizaţie.

— Nu mi se pare, spuse Poli, trăim ca ţăranii.

Apăru şi Gabriella şi ne privi bănuitoare.

— Complotaţi ? întrebă.

— Măcar de-ar fi aşa, spuse Pieretto. Poli e convins că trăieşte ţărăneşte. Mie mi se pare că mîncăm şi bem ca porcii. Mă rog, ca domnii.

— Domni ? făcu Gabriella întunecată.

Atunci Pieretto îi rîse în nas.

— Ciudate idei mai are şi lumea, spuse. Vi se pare că vă cîştigaţi viaţa ?

Dar Poli spuse :

— Dacă vrei să stai gol, poţi s-o faci.

— Imposibil, spuse Pieretto. Aici te simţi prea civilizat.

— Vreţi să staţi goi ? făcu Gabriella. De ce nu ? Dar ţăranii nu fac aşa ceva.

Atunci Pieretto mă privi :

— Ai auzit-o ? Doamna gîndeşte ca tine.

— Nu-mi spune doamnă.

— Fapt este, spuse cu încăpăţînare Pieretto, că nimeni nu reuşeşte să umble gol, ca animalele. Mă întreb de ce...

Gabriella zîmbi uşor.

— Să fie limpede : să trăieşti gol, spuse Piereto. Nu să te dezbraci în joacă.

Printre copaci apăru Oreste, cu aerul lui mîhnit.

— Pentru mine, spuse Poli, toţi sîntem goi fără să ştim. Viaţa e slăbiciune şi păcat. Nuditatea e slăbiciune, e ca şi cum ai avea o rană deschisă... Femeile ştiu asta cînd pierd sînge...

— Dumnezeul în care crezi tu trebuie să fie gol, bombăni Pieretto. Dacă-ţi seamănă trebuie să fie gol...

La masă ne aşezarăm stînjeniţi. Nici măcar Pieretto nu glumea în seara aceea. Cel mai nevinovat mi se părea Oreste, care-o privea cu mare tristeţe pe Gabriella. Rămăsese ceva în atmosferă de la discuţia de sub pini, ceva care ne făcea să ne ruşinăm. La un moment dat îmi dădui seama că Poli şi Gabriella schimbau priviri, priviri dure, neliniştite, adevărate. Mă cuprinse vechea nelinişte, dorinţa de a fi singur. De data asta Pieretto rupse tăcerea.

— Plăcerile de la Greppo sînt pe drojdie, izbucni el dintr-odată. Tu ce crezi, Oreste ?

Oreste, surprins într-o ipostază înduioşată, săltă capul. Dar nimeni nu zîmbi. Nici Poli, nici Gabriella nu obiectară nimic. Era evident că se întîmpla ceva. Mă gîndii din nou la Rosalba.

— Vînătorilor, sezonul s-a sfîrşit, spuse atunci Pieretto.

Oreste surîse cu timiditate.

— Dar mai este sezonul de păsări trecătoare, spuse la un moment dat Gabriella cu o neaşteptată vivacitate. Becaţele, potîrnichile. Se încruntă. Mai întîi trebuie să culegeţi via.

Vorbirăm din nou despre asta, spinul din inima lui Oreste. Ne înţelesesem cu tatăl său să fim de cules la San Grato. Discutasem asta şi la vremea ei şi, ca de obicei, cînd venea vorba de aşa ceva, Oreste se întuneca la faţă.

— E păcat că viile de la Greppo le culeg doar sturzii, spuse Pieretto privind viclean. Consolează-te,

Oreste, tu te duci acolo, jos, şi noi te aşteptăm.

Dar, lucru ciudat, tocmai atmosfera neplăcută care apăsa cina făcea să piară răutatea din priviri. În tăcerea care urmă izbucni ţipătul unui claxon. O lumină neaşteptată şterse geamurile, şi Gabriella se şi ridicase, însufleţită, exclamînd :

— Ei sînt. S-au întors.

Se auziră glasuri şi strigăte. Urletul claxonului păru cel al lui Oreste. Poli se ridică scîrbit. Pinotta traversă încăperea, ca să fugă în bucătărie. La un moment dat mă trezii singur, în picioare, alături de Oreste, şi-mi amintesc că mi-am pus să beau ceva, nu ştiu de ce, în timp ce afară rîsetele şi hărmălaia creşteau. Pusei mîna pe umărul lui Oreste şi îi spusei :

— Curaj.

Aşa începu noaptea aceea care trebuia să fie ultima. Afară, în aerul pur, înstelat, plutea un parfum de pini şi de cîmpie dată în rod. Lumina brutală a farurilor de la cele două maşini da o strălucire magică pietrişului, trunchiurilor negre, spaţiului din jur. Din toate părţile năvăleau milanezii. Gabriella mă prezenta în stînga şi-n dreapta, la întîmplare ; orbit, strînsei mîini, strînse şi Pieretto ; cînd reintrarăm să ne aşezăm, nu cunoşteam pe nimeni.

Cina noastră fu dată peste cap. Pinotta, care de obicei ne servea în şorţuleţ, reapăru cu boneta pe cap. Deschiseră larg dulapul cu băuturi. Fete şi tineri se tolăniră pe fotolii, protestînd şi rîzînd, cîte unul spunea că mîncase, altul că băuse, de la maşini fură aduse coşuri, o puzderie de lucruri, de sticle, de dulciuri ; săriră dopuri. Numărai trei femei şi cinci bărbaţi.

Femeile erau îmbrăcate de drum, cu şaluri în jurul capului, un arabesc de culori şi de picioare

goale. Nici una nu făcea cît Gabriella. Strigau, cereau foc, ne priveau drept în ochi. Numele se încrucişau, îl auzii pe cel de Mara. Printre bărbaţi era unul tînăr, uscat, cu figură spiritualizată, purtînd o jachetă ciudată care-i ajungea pînă la mijloc. Îi spuneau Cilli, şi intrînd îi aruncă Pinottei o privire care-i făcu pe toţi să rîdă. Un altul o luă pe Gabriellla de braţ şi se lăsară să cadă pe un divan. Cîte unul asista doar la tumult, tras de o parte, politicos, şi saluta de-acolo ţipînd.

În timp ce se dezlănţuiau în efuziunea acelei prime revederi, fu imposibil să se vorbească despre altceva. Chemările la Milano, răspunsurile glumeţe, însufleţirile comune îl cuprinseră şi pe Poli, care le primi cu bucurie pe femei, făcea cu ochiul, răspundea volubil. Gabriella, aprinsă la faţă, se întreţinea cu cei de lîngă ea. Subiectul tuturor era protestul, aproape în cor, împotriva vieţii tainice a celor doi, imoralul egoism al amorului la ţară, plictiseala căutată cu bună ştiinţă. Un bărbat cu haine de culoare deschisă, cu figură puternică şi sarcastică, un anume Dodo, de vreo patruzeci de ani — cum am aflat mai pe urmă — prinse un moment de tăcere şi declară cu răceală că aventurile se fac cu nevestele altora, nu cu propria nevastă.

Pieretto, ca un cîine de vînătoare, adulmeca prin jur. Descoperii că Oreste dispăruse. Dispăruse şi Gabriella. Se întoarseră numaidecît, aducînd o masă. Veni şi Pinotta, cu ochii în jos, cu gheaţă sfărîmată. Rîzînd, Gabriella bătu din palme — îmi dădui seama că îşi schimbase rochia, era în azuriu — şi pofti, pe cine vrea, să se ducă sus să se spele. Rămaserăm în verandă vreo patru sau cinci, şi o femeie slabă aşezată lîngă Poli.

XXVIII

Fata cea slabă îl întrebă pe Poli :

— Aş vrea să-mi spuneţi numaidecît de ce staţi aici sus ?

— Nu ştiţi ? spuse Poli. Tata mă ţine prizonier.

Fata făcu o strîmbătură. De altfel nu era chiar atît de tînără. Întinse mîna cu paharul şi spuse :

— Turnaţi-mi.

Avea o voce uscată şi dură şi degetele pline de inele.

— Tata sau Gabriella ? întrebă, rîzînd prosteşte.

— E acelaşi lucru, spuse un tînăr cu părul ciufulit, răsturnat pe braţul fotoliului. Întotdeauna sînt îndatoriri de familie.

Atunci deschise gura şi Pieretto. Spuse :

— Nu-i de-ajuns o seară ca să aflaţi secretul acesta de la el.

Nimeni nu-l băgă în seamă. Tînărul spuse din nou :

— Dar noi vrem să te distrezi. Ne-am spus : Poate că singur nu bea destul. Am venit să-ţi trezim pofta. Dodo făcea prinsoare că nu ştii nici măcar ce se dansează anul acesta la Milano.

— Asta, spuse Poli serios, şi ridicînd degetul bătu timpul.

— Nu, rîseră şi urlară toţi.

Fata cea slabă tuşi în paharul clinchetitor. Reintră în salon Dodo, cu zîmbetul sarcastic strecurat printre dinţii de aur.

— Eşti în urmă cu un an, spuse tînărul cînd putu să se facă auzit.

— Ba numai cu cel mult trei luni, spuse impasibil Dodo, ca şi cînd el ar fi condus discuţia. Poli are o stagnare în dezvoltarea sa care durează de trei luni.

Acest Dodo era un bărbat bronzat, cu ochi reci, care vorbea nonşalant şi sigur de sine. Îmi aminteam

de neplăcerea lui Poli cînd îi auzisem sosind, îmi reaminteam de privirile dinainte. Acum totul era luat de vîrtej şi prietenii ţîşneau, năvăleau pe scări, revedeam figurile politicoase. Gabriella intră ultima, în timp ce gramofonul începea să răcnească.

Eram în picioare, aproape sprijinit de pervazul unei ferestre, şi aveam poftă să dispar, să fug în pădure. Pieretto, cutezător, se şi apucase să sporovăie cu grupul. Nu dansa încă nimeni. Cilli cel slab se distra de unul singur înfulecînd chifle cu mari zvîrcoliri ale mărului lui Adam. Oreste dispăruse din nou. O privii pe Gabriella pentru el. Tocmai spunea ceva lui Poli, şi tinerelul ciufulit o trăgea de încheietura mîinii. Ea rîdea şi vorbea şi se lăsa trasă. Era frumoasă în rochia aceea. Mă întrebai cîţi din bărbaţii de-acolo se atinseseră de ea, cîţi o cunoşteau ca Oreste.

Celelalte femei nu-mi plăceau. Erau cu toate nişte Rosalbe. Blonde sau brune, tolănite pe fotolii, rîdeau rece şi-şi ciocneau paharele. Cea slabă, plină de inele şi mai fardată decît toate, nu se mişcase încă. Asculta ce spuneau bărbaţii cu o mutrişoară inocentă şi coruptă. Şedea, ghemuită pe divan, cu picioarele strînse sub ea.

Apoi, deodată, îi văzui pe toţi dansînd. Vocea de contralto cînta *blues*-ul acela. Oreste tot nu apăruse. Gabriella era în braţele lui Dodo care nici cînd dansa nu-şi pierdea calmul. Mi se păru evident că el era bărbatul potrivit pentru ea. Sarcastic şi cu părul rărit cum era îi şoptea ceva şi Gabriella îi rîdea în obraz.

Traversai, ca să-mi pun de băut. Dădui de Pieretto care mînca gheaţă.

— Te ţii tare ? îl întrebai.

Mă privi cu îngăduinţă.

Ciudatul Cilli se apropie de noi venind din mijlocul perechilor. Mă aşteptam la o glumă — o strîmbătură sau un cucurigu. În schimb ne întinse mîna.

— Încîntat, făcu el cu voce spartă. Simpatică atmosferă, spuse făcînd cu ochiul.

— Este pentru prima dată cînd veniţi aici ? întrebă Pieretto.

— Nu ştiu bine unde sîntem, spuse el, cu aceeaşi voce. Eram la club şi jucam un poker cînd au trecut prietenii să ne ia. Credeam că mergem la cazino, apoi am văzut-o pe Mara care mi-a spus : „Mergem la Poli". Dar cine-şi mai aminteşte de Poli ? Mi-au spus că e nebun. (Îşi încrucişă ochii ca un nebun.) Cum e slujnica ? şopti. Roşcata aia... Potabilă ?

— Ca apa, spuse Pieretto.

— Ce se spune despre Poli la Milano ? îl întrebai.

— Dar cine ştie că mai e pe lume ? E bun doar ca să faci o escapadă pînă la el.

Se întorsese spre uşă, cu gesturile lui de pasăre. Îşi strînse jacheta pe şolduri şi plecă.

— Elegant şi sincer, îi spusei lui Pieretto.

Pieretto clătină din cap şi privi masa şi perechile.

— Toţi sînt sinceri, spuse convins. Mănîncă, beau şi se răstoarnă unii peste alţii. Ce mai doreşti ? Vrei să te înveţe cum se face ?

— Unde este Oreste ? îl întrebai.

— Dacă ai fi de-ai lor, tot aşa ai face şi tu...

Mai băui un lichior şi plecai.

Fu o plăcere pentru mine să ies în noaptea de-afară şi să mă opresc pe marginea povîrnişului. Muzica şi vacarmul care se auzeau pierdut în spatele meu mă izolară în faţa golului cîmpiei. Părea că navighez printre stele. Cînd reintrai, o luai pe Gabriella deoparte.

— Oreste aşteaptă afară, îi spusei.

— Dacă băiatul ăsta e nebun...

— Nu știu care din voi e mai nebun, spusei. Pe mine nu mă așteaptă nimeni.

Atunci izbucni în rîs și fugi afară.

Din cînd în cînd se forma un grup, și Pieretto perora, rîdea, ațîța femeile. Nimeni nu propusese încă să iasă cu toții afară, sub pini. Gramofonul cînta neobosit. În fond era ușor să te amesteci printre oamenii aceștia. Nici femeile, nici Dodo nu vreau altceva decît să petreacă. Era de-ajuns să petreci cu ei. Dimineața era încă departe.

Cei mai asidui dansatori erau Poli și femeia slabă, cu inele. Veni un moment (Gabriella ieșise de nu știu cînd) cînd gramofonul tăcu. Poli și femeia slabă se opriră îmbrățișați, strîngîndu-se. Ceilalți făceau cerc în jurul lui Cilli care, îngenunchiat pe covor, se prosterna chelălăind în fața unui mic portret al lui Poli așezat pe jos. Pieretto asista, tot nesatisfăcut.

La un moment dat Cilli începu litaniile. Mara, prietena blondă a lui Dodo, își șterse ochii plini de lacrimi și-i rugă să termine. Ceilalți îl aclamau pe Cilli. Poli se apropie legănîndu-se ; rîdea și el. Dar Pieretto spuse ceva. Spuse că un zeu care se respectă își poartă rana în coaste.

— Acuzatul să se dezbrace, declară. Să ne arate rana.

Se mai auziră cîteva rîsete scurte, apoi tăcură toți și nu mai rîseră. Femeia slabă, care era în afara cercului, gemea :

— Ce s-a întîmplat ? Ce fac ?

Eu nu îndrăznii să-l privesc pe Poli ; îmi fu de-ajuns cealaltă față roșie ca focul.

Cineva puse un disc ; perechile se formară pe dată. Mă pomenii bînd cu Dodo, care se întorcea mereu căutînd ceva.

— Nu-i aici, îi spusei, se întoarce numaidecît. Ridică paharul cu un mic semn din ochi. Îi făcui și eu un semn foarte grav. Ne înțeleseserăm.

Eram foarte beat. Hărmălaia și vacarmul începeau să-mi întunece salonul. În fund îl văzui pe Poli așezat. Cineva îi vorbea — era acolo și Pieretto — și el părea liniștit, puțin sfîrșit. Era palid, dar acum totul părea palid.

Intrară Gabriella și Oreste.

XXIX

Acum mulți dintre ei ieșiseră pe sub pini. Plănuiau să se fugărească în jos, spre vale. Îl căutau pe careva, cred că pe Poli, și pe cea cu inelele. Gramofonul tăcea. Mă dusei să mai beau un gin.

Oreste trecu pe lîngă mine și mă bătu pe umăr. Era fericit, cine știe cum.

— Merg bine lucrurile ?

Avea părul ciufulit și el.

— Zevzecii ăștia, spuse. De-ar pleca odată.

— Gabriella ce spune ?

— Nu știe cum să-i expedieze mai repede.

Gabriella ieșise tocmai atunci cu Dodo.

— Bine, îi spusei, trebuie să bei.

Pe fereastră intra aer proaspăt, aproape rece (acum seara și dimineața cîmpul începuse să se acopere de ceață). Pinotta trecu prin fața magnoliilor cu o tavă, și în umbră cineva o cuprinse în brațe ; era Cilli. Ea fugi cu o smucitură bruscă, răsturnînd paharele. La zornăit izbucniră urale printre pini.

— Vezi, îi spusei lui Oreste, în noaptea asta își fac de cap. Unde e Pieretto ?

— De-ar pleca mai repede, făcu el.

Eram singuri, în verandă.

— În noaptea asta poți să-mi spui, murmurai de după pahar. Ai fost pe terasă cu ea ? Ți-a mers ?

Oreste mă privi drept în ochi, și abia mișcă buzele. Mă aplecai înainte. Clătină din cap zîmbind și plecă.

Auzii pe cineva tușind înăbușit pe scară și voci șoptite. Pe acolo se mergea spre dormitoare. Poate că erau într-al meu. Nu mă putui abține și deschisei ușa. Nu era nimeni. O pornii atunci în sus pe scări, gata să zîmbesc de va fi cazul. Luminile aprinse peste tot creau o atmosferă de singurătate. Nimeni, nici în camerele de sus. Atunci intrai în camera mea, închisei ușa după mine, aprinsei și stinsei lumina. Nu era nimeni. Mă așezai la fereastră să fumez, pe întuneric. Auzeam țipete, voci nedeslușite, zgomote înfundate de sub pini. Mă gîndeam că Greppo nu mai era virgin.

O tropăială pe coridor mă făcu să tresar. Ieșii și văzui fusta azurie fluturînd în coborîrea scărilor. O ajunsei la jumătatea scărilor.

Coborîrăm împreună și Gabriella îmi adresă doar o strîmbătură.

O întrebai :

— Obosită ?

Săltă din umeri. N-o întrebai de Dodo.

Ieșii și eu pe sub pini. Auzii strigăte feminine și rîsetele stridente ale lui Pieretto.

— Se distrează, spusei.

Lăsîndu-se să cadă pe trepte, Gabriella mă apucă de mînă și cu forța mă trase jos.

— Stai o clipă aici, îmi spuse, cu un ton conspirativ.

— Dacă vine Oreste... mormăi eu.

— Nu ți-ar place ? zîmbi. Vrei să bei ?

— Ascultă, îi spusei, ce ai făcut cu Oreste ?

Nu-mi răspunse și mă ținea mai departe de mînă. Îi simțeam răsuflarea și parfumul. Îmi lipii obrazul de al ei și o sărutai.

Mă respinse. Nu-mi spuse nimic și mă respinse. Nu-i atinsesem gura. Nu-mi răspunsese. Îmi bătea inima, o auzea și ea.

— Prostule, îmi spuse cu răceală. Ai văzut ? Asta am făcut cu Oreste.

Eram umilit și disperat. O ascultam cu capul în jos.

— Voi sînteți niște copii, îmi spuse, și Oreste și celălalt. Ce vreți ? Sîntem prieteni, și pe urmă ? Asta e tot. În iarna asta vă întoarceți la Torino. Și Oreste trebuie să se întoarcă. Trebuie să i-o spui. Oreste are o fată, să se însoare cu ea. Eu n-am nici o legătură cu asta.

Tăcu. După puțin timp șoptii :

— Ești geloasă ?

— Termină. Asta ar mai lipsi.

— Atunci Poli e gelos...

— Nu spune prostii. Trebuie doar să-i spui lui Oreste că nu pot să dispun de mine. Îi spui ?

— Ce faci ? Plîngi ?

Vocea ei era stinsă.

— Da, spune-i că plîng. Trebuie să înțeleagă că Poli e bolnav și nu vreau decît să se facă bine.

— Dar Oreste spune că puțin îți pasă de Poli. V-ați despărțit. Cînd Poli era la clinică tu unde erai ?

Mă rușinai că-i spusesem asta. Gabriella tăcea. Inima îmi zvîcnea din nou cu putere.

— Ascultă, îmi spuse, tu mă crezi ?

Așteptai.

— Mă crezi sau nu ?

Ridicai capul.

— Eu, șopti Gabriella, îl iubesc pe Poli. Ți se pare absurd ? insistă ea.

— Şi el ? te iubeşte ?

Gabriella se ridică şi-mi spuse :

— Închipuie-ţi. Trebuie să i-o spui lui Oreste. Cînd o să plecaţi trebuie să i-o spui fără încetare. Eşti drăguţ.

Plecă pe sub pini. Mi se învîrtea capul. Cînd m-am ridicat aş fi coborît în fugă de la Greppo, aş fi vrut să umblu, să umblu pînă în zori, pînă la Milano, sau pînă cine ştie unde, cum făceam la Torino în serile cînd mă apuca neliniştea. În schimb intrai din nou în salon, să mai beau ceva.

De pe scări tocmai venea Poli. Avea două haine pe umeri, nici una îmbrăcată, ochii îi erau ca cenuşa, ca nişte tăciuni în cenuşă. Că era beat îmi închipuiam eu, dar nu în halul ăsta. Îmi ceru să stau cu el, să stau să fumez cu el. Mi-o spuse încet cu voce insistentă.

Îl întrebai, din politeţe, dacă prietenii aceia îl cunoşteau mai demult. Şi atunci îmi dădui seama că nu era beat. Sau, cel puţin, nu de alcool. Avea ochii din noaptea cînd îl întîlnisem pe deal.

— Poli, îl întrebai, nu te simţi bine ?

Mă privi de jos în sus şi strîngea cu mîinile braţele fotoliului.

— Începe să se lase frig, spuse. Măcar de-ar ninge. Oreste ar putea omorî ceva...

— Ai ceva împotriva lui Oreste ?

Scutură din cap fără să zîmbească.

— Aş vrea să staţi mereu aici. Nu te distrezi în seara asta ? Vrei cumva să pleci ?

— Prietenii tăi de la Milano pleacă mîine dimineaţă.

— Mă plictisesc, spuse. Sînt oameni bătrîni care nu ştiu să vorbească. Icni ca şi cînd ar fi vrut să vomite şi strînse din buze. Lăsă ochii în jos şi reluă :

E de necrezut, spuse, că inima, oricît de bătrînă ţi-ar fi, rămîne cea de cînd erai copil. Mie mi se pare că am rămas tot un copil. Este obişnuinţa cea mai veche pe care o avem...

Un idiot, de afară, sună din claxonul uneia din maşini, şi urletul răguşit, scrîşnit, îl făcu pe Poli să tresară.

— Trîmbiţa judecăţii de apoi, spuse sumbru.

Intră Dodo. Ne văzu şi se opri.

— Bestia de Cilli, izbucni el. Trebuie să fi luat chiloţii vreuneia. Te pune să-i miroşi şi spune: „Dacă ghiceşti ai cui sînt, femeia e a ta". Eu întreb...

Poli îl privea cu ochi stinşi.

— Eşti beat ? întrebă Dodo. E beat ? Îşi reluă strîmbătura lui sarcastică. Îşi frecă mîinile şi se duse la masă. E cam răcoare, anunţă. Nu ştiu ce poftă le-a apucat pe fete. Goli păhărelul şi plescăi din limbă. E cineva sus ? Poli îl privi tot ca mai înainte. Aţi văzut-o pe Gabriella ?

Cînd Dodo plecă, Poli reluă :

— E frumos să strigi în felul acela, în noapte. Pare o voce subterană. Pare că vine din pămînt, sau din sînge... Îmi place Oreste.

XXX

Zorile ne găsiră pe toţi în salon, cîte doi, cîte trei, izolaţi, tolăniţi ici şi colo. Cilli şi un altul dormeau. Unul se uita fix la ferestre, altul discuta, Pieretto şi Dodo sorbeau rachiu.

Ne întorseserăm treptat de prin tufişuri, din pădure, de la marginea rîpei. Pinotta, pe care mă dusei s-o trezesc ciocănind la uşă, ne făcu cafeaua.

Figurile, pămîntii în zori, se făcură livide, apoi trandafirii, şi lumina electrică pălea. Cînd o stinserăm privirăm în jur, uimiţi. Femeile fură primele care se reînsufleţiră.

Plecară cînd se lumină bine de ziuă, pe pietrişul umed care aproape că nici nu mai scrîşni. Bătrînul Rocco îi privi plecînd, lîngă bazinul în care cufunda un tub.

— Ne vom întoarce, strigau. Pe autostradă se merge repede.

— Vom veni la Milano, strigă Gabriella de la marginea povîrnişului.

Poli intrase în casă înaintea noastră. Rămăserăm moleşiţi pe pietriş uitîndu-ne în jur. De o ramură joasă de pin atîrna o eşarfă cu pătrăţele. Lovii cu piciorul un pahar aflat pe pietriş, intact. Acum, dimineaţa, în lumina obişnuită, nu îndrăzneam să caut ochii Gabriellei. Şi Oreste tăcea, cu mîinile la spate.

— Oameni stupizi, spuse Pieretto, milanezi.

Gabriella zîmbi obosită.

— Eşti banal. Poate că şi ei spun la fel despre noi.

— Bărbaţii sînt de vină, spuse Pieretto. Bărbatul se cunoaşte după femeile pe care le suportă.

Oreste spuse :

— Tu nu suporţi nici o femeie.

— Ascultaţi, spuse Gabriella, hotărîţi între voi cum e. Eu mă duc să mă odihnesc. Pace.

Se îndepărtă în aerul limpede. Noi intrarăm din nou în salon. Mi se părea cu neputinţă să fi reluat viaţa dinainte. Ceva se schimbase. Cine avea să spună primul cuvînt ? Era ca şi cum am fi plecat şi noi.

În dezordinea salonului plutea greu mirosul acela de închis şi de flori. Simţii miros de ceară. Într-o farfurie se termina o ţigară care mai ardea încă.

— Pe Pinotta, spuse Oreste, am găsit-o azi-noapte plîngînd în bucătărie pentru că n-a luat-o nimeni la dans.

Rămăserăm acolo în fotolii. Eu îmi așteptam durerea de cap pe care o presimțeam.

— Dă-i băutură, spuse Pieretto, asta-i trebuie.

Își turnă un păhărel.

Atunci vorbirăm să mergem la Due Ponti, după cumpărături. Ideea ne plăcu.

— Așa o ajutăm pe Pinotta.

Urcai să-mi iau haina din cameră. În timp ce treceam pe coridor — mirosul acela ușor de perdele și de soare — auzii pe cineva tușind, expectorînd, horcăind. Venea din camera lui Poli. Apăsai clanța cu mîna și ușa se deschise. Poli, așezat pe pat, în pijama, ridică ochii gîfîind. Ținea în mînă o batistă plină de sînge. O duse la gură.

Mă oprisem nehotărît și Poli mă privea cu ochii aceia umflați, neputincioși...

— Nu înțeleg, bîlbîi gîfîind.

Făcu un gest ca și cum ar fi vrut să-și ascundă mîna. Și mîna era murdară de sînge.

— Nu am vomitat, spuse. Gabriella...

O găsii în camera ei. Veni în fugă punîndu-și capotul. Poli o primi uimit, cu o încruntătură de copil pedepsit. Spuse :

— Nu mă doare. Am scuipat doar.

Îl chemarăm pe Oreste, îl chemarăm pe Pieretto. Gabriella se învîrtea în neștire prin cameră în jurul lui Poli. Toate privirile, cuvintele, șoaptele acelor zile îi ardeau în ochi ca febra. Și duritatea nu-i dispărea deloc.

Oreste, binevoitor și tăcut, îl ascultă pe Poli, mușcîndu-și buzele.

— Să plecăm, spuse Pieretto, să-i lăsăm în pace.

— Tu știai că e ftizic ? ne întrebarăm în verandă.

— Cu viața pe care o duce, nu-i de mirare, spusei. Probabil că el știa...

— Nici vorbă, spuse Pieretto, în cazul ăsta te tratezi.

Uneori era tare naiv, Pieretto. Îi spusei atunci că nu-i de-ajuns să te gîndești la sănătate ca să faci sau nu un lucru. Îi spusei că Poli, deși era nebun, era un om melancolic, un om singur, din aceia care în ciuda rațiunii știu bine dinainte ce are să li se întîmple.

— Despre Gabriella știai ?

— Ce anume ?

— Că e îndrăgostită ca o pisică în călduri.

Acceptă. Dar apoi întrebă :

— Cine-i șoarecele ?

Coborîră cu toții. Chiar și Poli. Avea un aer mai mult decît scîrbit, cu ochii scobiți în fața pierită. Ne spuse cu vocea lui obișnuită că nu avea rost să ne schimbăm obiceiurile, că lumea e plină de oameni cărora le curge sînge din nas, că cine vrea să trăiască, trăiește.

Oreste lămuri, cu aer foarte înghețat, că lucrurile stăteau așa mai de mult, și nu pricepea cum de nu-și dăduseră seama cei de la spital. Vorbea fără s-o privească pe Gabriella.

— Trebuie să te vadă numaidecît un medic, îi spuse. Trebuie să te duci la Milano.

Atunci Gabriella ne spuse că se duce jos la Due Ponti ca să dea telefon.

— Mă duc eu cu bicicleta, propusei.

— Ia-mă și pe mine, spuse Gabriella, vreau să vorbesc cu tatăl lui.

Dar eu nu știam să duc pe cineva pe cadru în coborîș și atunci sarcina îi reveni lui Oreste, cum era

și drept. Plecară și Oreste o ținea în brațe, cu obrazul pe umărul ei.

— Nu bem pe chestia asta ? întrebă Poli, reintrînd în casă. Merită.

Închină paharul. Era pămîntiu și zîmbea. Mă gîndeam la noaptea aceea de pe deal, cînd mașina verde răsărise printre copaci.

— Numai tata lipsea de-aici, spuse Poli. Bine cel puțin că se va termina repede.

Pieretto mîrîi cerîndu-i să nu spună prostii.

— Se schimbă ceva ? întrebă Poli cu glas stins. Tuși o dată și-și acoperi gura. Scoase o țigară.

— Termină, spuse Pieretto.

— Și tu ? făcu Poli, dar n-o aprinse și o lăsă. Astea sînt micile păcate care-ți fac ziua. Să-ți joci viața pe un mic viciu, pe lucruri de nimic. E o întreagă lume de descoperit în ele.

— Lumea e mare, spuse Pieretto, și își goli paharul.

Cînd se întoarseră Oreste și Gabriella, eram cam amețiți și Poli bîlbîia că este ușor să trăiești cînd știi să scapi de iluzii.

Oreste îl sfătui să se odihnească puțin ca să poată rezista apoi la călătorie. Gabriella îi luă din mînă paharul și îi spuse să se întindă. Apoi începură să cutreiere prin casă, ea și Pinotta, să ne mute de colo, colo, să golească dulăpioare, să împacheteze. Oreste o urma cu dinții strînși.

Puțin după amiază sosi automobilul, mașina verde, condusă de un tînăr în livrea. Domnul *commendatore*, spuse respectuos, nu era la Milano. Gabriella îl puse să încarce valizele.

Mîncarăm în tăcere. Gabriella trebui să se ridice ca să-i spună ceva bătrînului Rocco. Singur mă dusei să mă așez pe marginea rîpei și privii șesul, coastele sălbatice. Era o zi cu nori mari albi, pe cerul dulce care mirosea a fructe.

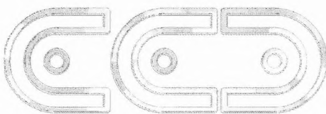
Ne urcarăm în maşină. Noi trei ne aşezarăm în spate. Poli nu scoase o vorbă şi mă miră că nu trecu la volan. Oreste avea la umăr puşca lui de vînătoare şi ţinea bicicleta pe scară.

După ce coborîrăm de pe Greppo nu îndrăznii să-mi întorc privirea. Se iscă o discuţie cînd îi arătarăm drumul şoferului. În cîteva clipe de hurducături ajunserăm la Gară, printre casele înflorite, în faţa dealurilor familiare. Îmi părea că le ştiam din totdeauna. Coborîrăm la barieră. De acolo începea şoseaua regională asfaltată şi albă, cu pietrele kilometrice şi gardurile ei vii şi joase. Schimbarăm cîteva cuvinte, glumirăm, pe faţa dură a Gabriellei apăru o clipă un zîmbet. Poli agită mîna.

Apoi plecară şi noi ne duserăm să bem la Mulino.

CUPRINS

Scanare și prelucrare digitală

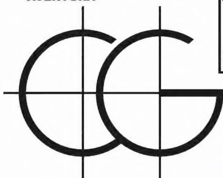
de

Anonim

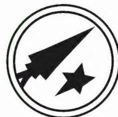

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

